De spreeckonst

Petrus Montanus

editie W.J.H. Caron

bron
Petrus Montanus, *De spreeckonst* (ed. W.J.H. Caron). J.B. Wolters, Groningen 1964

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/mont011spre01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

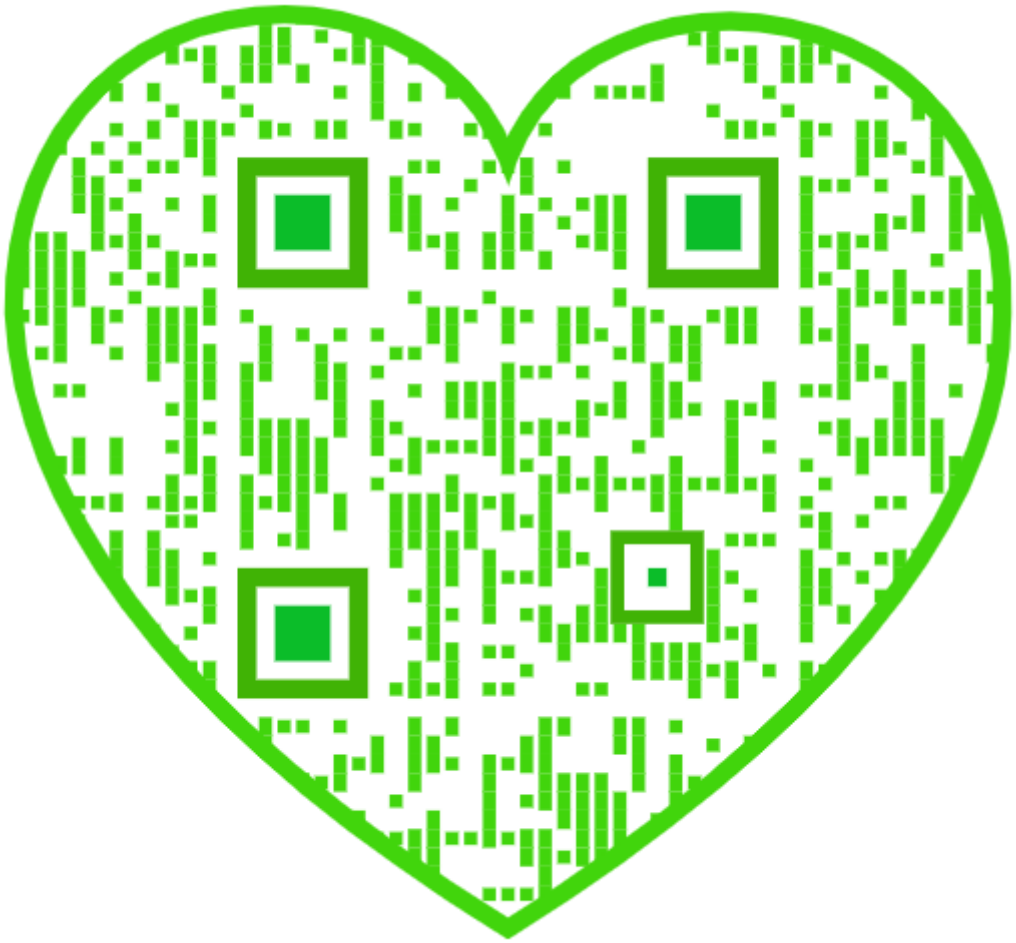

Voorbericht

Montanus' *Spreeckonst* is een geniaal en volstrekt enig boek.

Geniaal, omdat het een volledige klankleer van het Nederlands geeft volgens een methode, die haar tijd eeuwen vooruit was.

Volstrekt enig, omdat men nergens ter wereld een werk zou kunnen aanwijzen uit de 17e eeuw of vroeger tijd, dat een hoogte bereikt als deze Nederlandse fonetiek.

'Naar mijn oordeel', zo schreef Dr. A. Verschuur in het voorbericht van zijn monografie *Een Nederlandsche uitspraakleer der 17e eeuw* 'behoort Montanus ingelijfd te worden in de rij der Nederlanders, die door hun oorspronkelijkheid van geest in onze zeventiende eeuw zulk een doorluchtige galerij vormen, en ongetwijfeld alleen maar doordat Busken Huet hem niet gekend heeft, ontbreekt zijn beeltenis in *Het Land van Rembrandt'*.

Ik deel deze overtuiging en acht het een voorrecht thans een herdruk van zulk een werk te kunnen bieden als een late hulde aan Montanus' genialiteit.

Reeds Verschuur heeft het plan gehad een herdruk van de *Spreeckonst* te laten verschijnen. Hij zou dit doen, indien het mocht blijken, 'dat bij de beoefenaren en voorstanders onzer Nederlandsche taal de Spreeckonst belangstelling ontmoet(te)'. Heeft hem de gelegenheid ontbroken zijn plan ten uitvoer te leggen? Of achtte hij de belangstelling toch niet groot genoeg? Na 1924 is Montanus zeker een breder plaats gaan innemen in de Nederlandse historische fonetiek. Er zijn te onzent verscheidene studies over de uitspraak van het zeventiende-eeuws verschenen, die zo goed als alle van Montanus' rijke materiaal gebruik gemaakt hebben. En ook in het buitenland ondervindt zijn werk tegenwoordig meer aandacht. Met voldoening mogen we dit vaststellen, maar we moeten er aan toevoegen, dat de belangrijkste bron van onze historische fonetiek waard is op veel ruimer schaal bestudeerd te worden. Met de zuivere interpretatie ervan zal de Nederlandse en ook de algemene historische fonetiek ten zeerste gebaat zijn.

De Nederlandse Organisatie voor Zuiver-Wetenschappelijk Onderzoek komt onze dank toe, dat zij door haar steun deze heruitgave mogelijk gemaakt heeft.

Met erkentelijkheid wil ik ook de Uitgeversmaatschappij J.B. Wolters noemen, die steeds klaar gestaan heeft aan lastige verzoeken te voldoen en een boek heeft afgeleverd, Montanus waardig.

Amsterdam, nov. 1963.

W.J.H. CARON.

Inleiding

De uitzonderlijke betekenis van Montanus' Spreeckonst is niet voor het begin der twintigste eeuw beseft. Dit behoeft niet te verwonderen, als we bedenken, dat de wetenschap eerst in de vorige eeuw op het gebied der fonetiek zulk een hoge vlucht genomen heeft. Toen kon ook langzamerhand het inzicht doorbreken, dat de Spreeckonst een werk was, waarmee men ernstig rekening moest houden bij het beoefenen der historische klankleer van het Nederlands. Voordien was ze wel reeds enkele malen in de taalkundige literatuur genoemd[1)], maar niemand was er ernstig op ingegaan. Een poging als die van A. Pars, om toch een indruk ervan te geven (wat hij aan het karakter van zijn 'Naamrol' ook verplicht was), liep na een opsomming van een deel der door Montanus gebruikte termen uit op een domheidslach[2)]. Van verbetering kan nog nauwelijks sprake zijn, als A. de Jager in 1849 moet erkennen, dat de verhandeling van Montanus hem te ingewikkeld was[3)]. Maar hij voegde er toch aan toe, dat hem bij het doorbladeren van diens 'zeldzame en zonderlinge boek' hier en daar nuttige opmerkingen voorgekomen zijn en hij het niet voor onmogelijk hield, 'dat de nasporingen van Montanus aangaande de ware uitspraak en verbinding der geluiden aan zijn tijdgenoot Van den Ende van dienst zijn geweest bij het ontdekken van diens vond'[4)]. Bovendien toont De Jager wel enig inzicht in de betekenis van Montanus' originele termen te bezitten, als hij zegt: 'Ook deze schrijver (d.i. Montanus) gewaagt van *voor-* en *nakleefsel* b.v. bl. 28; doch verstaat daardoor niet hetzelfde als Van den Ende. Bij Montanus wordt in de uitspraak van *sp*, bij voorbeeld, tusschen de *s* en *p* een na-*kleefsel* van de *s* en een *voorkleefsel* van de *p* gehoord, en na de *p* nog een *nakleefsel*. Zoo fijn is zijn werk gesponnen!' De lichte spot dezer toevoeging toont ons reeds, hoe ver de 'Francoische School-houder binnen Rotterdam' boven Montanus geplaatst wordt. Maar we stellen toch met enige voldoening vast, dat De Jager zich althans met de Spreeckonst zelf heeft beziggehouden[5)].

Ook aan buitenlandse geleerden is in oudere tijden de Spreeckonst niet geheel onbekend gebleven. De bekende Prof. D.G. Morhof († 1691) uit Kiel

1) A. Pars, *Index Batavicus of Naamrol van de Batavise en Hollandse Schrijvers*, Leiden 1701, 353.
N.G. van Kampen, *Beknopte Geschiedenis der Letteren en Wetenschappen in de Nederlanden* I, 's-Gravenhage 1821, 218 n. (*y*).
M. Siegenbeek, *Beknopte Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*, Haarlem 1826, 226.
W.G. Brill, *Nederlandsche Spraakleer* I^3, Leiden 1860, 3.
A.J. van der Aa, *Biographisch Woordenboek* XII, 1013.
J. te Winkel, in *Grundriss der germanischen Philologie* I^2, 783.
2) Hij breekt zijn bespreking af met: 'Kan van laghen niet meer uittekenen'.
3) Archief voor Nederlandsche Taalkunde II (1849-1850), 11.
4) Caspar van den Ende schreef *Le Gazophylace de la Langue Francoise et Flamende; Schatkamer der Nederduytsche en Francoysche Tale*, Rotterdam 1654. Zijn 'vond' betreft het noemen van de klanken zelf en niet van hun alfabetische benaming in het leesonderricht, waarmee de grondslag van een natuurlijke leesmethode gelegd werd.
5) Wat met Prof. J.W. Muller nog niet in 1887 het geval was naar diens eigen verklaring 'daar ik het bedoelde werk niet ken', toen hij in een artikel over Joas Lambrecht's Spellijnghe (Onze Volkstaal III, 184) ook Montanus noemde. De schrijver van de Spreeckonst heet bij hem Montans, of - met critiek op anderen - Montan(u)s.

sprak zelfs meermalen prijzend over Montanus, ‘quo neminem hactenus accuratiorem vidi’[6]. Maar Degérando heeft, al noemt hij het werk, het toch niet geraadpleegd. Dit kunnen we opmaken uit zijn opmerkingen over het begin van het onderwijs aan doofstommen in Nederland: ‘Le premier signal en Hollande semblerait avoir été donné par Pierre Montans, si, comme on l'assure dans un traité sur le langage (n. Bericht van eene nieuwe konst, genaemt de spreeckonst. Delft., 1635), il a présenté des vues sur l'enseignement que les sourds-muets peuvent recevoir (n. Morhoff, Polyhistor., tome II, Lib. Ier, Cap. Ier, 14)’[7]. Degérando verwijst dus naar een ‘traité’, getiteld ‘Bericht ... enz.’ zonder te verstaan, dat ‘Montans’ zelf zijn werk zo genoemd heeft. Waarschijnlijk heeft hij *bericht* niet opgevat als *onderricht* in een nieuwe kunst door Montanus zelf, maar als *inlichting* daarover door een ander[8]. Ook Eduard Walther en Elisabeth Blackburn hebben Montanus een plaats in de geschiedenis van het doofstommenonderwijs gegeven, wat geheel onjuist is, daar de Spreeckonst uitsluitend handelt over de gesproken klanken en de Inleiding over het nut van deze onderrichting voor het onderwijs, zoals dat gegeven wordt door ‘gemeene Schoolmeesters’ en door ‘Meesters die onderwijzing doen van eenigerlei talen’[9].

In ons land is eerst aan het eind van de negentiende eeuw de studie van Montanus goed aangepakt. Het was A. van der Hoeven, die in zijn in 1896 verschenen proefschrift over Lambert ten Kate ook, naast Wallis en Amman, doorlopend Montanus in zijn onderzoek betrokken en een verdienstelijk overzicht van diens Tweede Boec, getiteld Van de Letteren (Spreeckonst 26-111) gegeven heeft[10]. Waarschijnlijk is hij tot zijn onderzoek geprikkeld door een bijdrage van de hand van Ic. Bikkers[11], die reeds met overtuiging sprak van

6) *Polyhistor*, Tom. I, Lib. 2, Cap. 2, 31, Lub. 1708. Zie ook I. 4.1.5, waar Morhof van de Spreeckonst schrijft: ‘in quo literarum, vocalium et diphthongorum sonos, earumque formationem, satis, ut mihi quidem videtur, accurate examinat. Certe magna diligentia et cura naturam literarum et pronuntiationum in omnibus linguis explicuit, ac nemo fuit, qui ipsum hoc quidem in argumento superarit’.

7) Degérando, *De l'éducation des sourds-muets de naissance*, Paris 1827, T.I., 339. Met de laatstgenoemde vindplaats van het citaat is niets aan te vangen. Vermoedelijk moet zij luiden II.2.1.14, waar Montanus en zijn boek wel genoemd worden, maar toch niet zò, alsof M. over het doofstommenonderwijs zou geschreven hebben. Wat dit betreft is het mogelijk, dat D. een andere passage uit Morhof niet begrepen heeft, namelijk II. 2.2.48.3, waar het gaat over aard en onderscheid der spraakklanken en over boeken, waarin men deze materie besproken vindt, o.a. ook ‘De nie Sprec-Konst’ van Montanus. Morhof besluit deze paragraaf met de aanwijzing van nog een groep hiertoe behorende geschriften, die hij echter niet opsommen zal, daar hij ze elders besproken heeft: ‘multa possent etiam hic afferri de surdorum informatione’.

8) Zijn geringe kennis van het Nederlands blijkt uit de vele spelfouten in het overnemen van titels, of uit een op wanbegrip steunende mededeling als: ‘Trois Hollandais, M.M. Letterbode, Feith et Lulofs... etc.’ (p. 301). Hij spelde Montans en heeft daarin navolging gevonden; zie de noten 5, 9 en 11.

9) Eduard Walther, *Geschichte des Taubstummen-Bildungswesens*, Bielefeld u. Leipzig 1882, waarin sprake is van ‘Mitteilungen Peter Montans' über die unterrichtliche Behandlung Taubstummer’ (p. 242). Elisabeth Blackburn schreef in Nineteenth Century van Oct. 1884, 581.

10) A. van der Hoeven, *Lambert ten Kate*, 's-Gravenhage 1896, diss. Utrecht, bl. 93-103.

11) *De Spreeckonst van Pieter Montans*, De Bibliotheek, Letterkundig Bijblad van Noord en Zuid 9 (1886), 156-163.

Montanus' geleerdheid en vernuft en van diens complete behandeling der ‘physiologisch-taalkundige proeven’ volgens een rechtaf oorspronkelijke methode. Bikkers behandelde het boek zelf nog niet, gaf ook geen inhoudsoverzicht, maar bevruchtend heeft zijn artikel ongetwijfeld gewerkt. Hij heeft een eind gemaakt aan de mening, dat Montanus over het doofstommenonderwijs zou geschreven hebben. Hoewel Van der Hoeven van oordeel is, dat Montanus ‘een eervolle plaats in de voorgeschiedenis der phonetiek verdient in te nemen’, heeft hij toch niet gezien op welk een eenzame hoogte deze zich bevond. Hij noemde de Spreeckonst ‘omstandig, maar omslachtig tevens’ en heeft zich met een zeer belangrijk gedeelte van het boek niet bezig gehouden.

C.G.N. de Vooys heeft, bijna een kwart eeuw later, ervoor gepleit, dat een geschoold foneticus de Spreeckonst, ‘waarmee de Nederlander ook internationaal een baanbreker was’, eens grondig zou onderzoeken[12]. Die wens is vervuld. Twee fonetici van naam publiceerden enkele jaren daarna de resultaten van hun speurarbeid. Het waren L.P.H. Eijkman en A. Verschuur. De eerste kwam met een artikel[13], waarin hij zich tot de bespreking bepaalde van wat Montanus schrijft over de klanken en hun vorming. Hoewel Eijkman dit de hoofdpunten van het werk noemt, zijn het in feite de hoofdzaken uit de eerste twee boeken daarvan, ongeveer hetzelfde stuk als waarvan Van der Hoeven een verslag gegeven had, soms wat meer, soms wat minder, maar steeds zo, dat alles wat na het Tweede Boec in de Spreeckonst staat, niet aan de orde gekomen is. Had Van der Hoeven van dit gedeelte der Spreeckonst eenvoudig een verslag geleverd en het als bron gebruikt, dus zakelijk erkend, zonder in lovende of afkeurende woorden een beoordeling te geven, Eijkman prijst het zeer, maar critiseert het tevens, met zwakke argumentatie. Hij was wel een geschoold foneticus, zoals De Vooys gewenst had, maar zijn opstel toont niet steeds het juiste begrip. Zo schrijft hij: ‘Alleen de smoorletters (d.i. de explosieven) zijn toedeurig; bij alle andere klanken is dus de neusholte open. Dit is natuurlijk in strijd met de waarheid’ (p. 234). Montanus zegt echter duidelijk, dat ook neusvormen toedeurig zijn. Eijkman veronachtzaamde het verschil tussen toedeurig en toeneuzig, gelijk mede de door hem opgestelde tabel (p. 235) toont[14]. Aan het eind van zijn artikel hoopt de schrijver genoeg gezegd te hebben ‘om een ander aan te sporen een monografie over de Spreeckonst te schrijven, waarin Petrus Montanus de eer wordt gegeven, die hem drie eeuwen is onthouden en die hem dubbel en dwars toekomt’[15].

Die monografie is verrassend gauw daarna verschenen[16]. In vergelijking

12) De Nieuwe Taalgids 14 (1920), 46.
13) L.P.H. Eijkman, *Geschiedkundig overzicht van de klankleer in Nederland*, De Nieuwe Taalgids 17 (1923), 231-243.
14) Die tabel vraagt ook wegens de vreemde vocalenopsomming om correctie; evenals de beschouwing over deze opsomming op p. 243. Onjuist is ook de mening, dat de *a* in *dat* en *man* met een ‘Staechwerkende Aesem’ zou worden voortgebracht (p. 240), en dat de ou's van *koukouc, kouwen* en *lou* tweeklanken zouden zijn (p. 242). In dit laatste geval verwart Eijkman klank en teken.
15) De Vooys had reeds enkele jaren eerder in zijn artikel (men zie hierboven n. 12) meegedeeld vernomen te hebben, dat Verschuur aan een monografie bezig was.
16) Dr. A. Verschuur, *Een Nederlandsche Uitspraakleer der 17e eeuw. De Spreeckonst van Petrus Montanus van Delft* (*1635*), Amsterdam 1924.

met de prestatie van Van der Hoeven is de winst van Eijkmans artikel slechts bescheiden te noemen tegenover die van Verschuurs grote werk. Deze heeft niet alleen de hele Spreeckonst besproken, maar ook het bronnenonderzoek ter hand genomen. Zijn brede verhandeling, waaraan een diepgaande studie ten grondslag ligt, heeft ontegenzeglijk de interpretatie van de Spreeckonst omhooggestuwd.

Daarom zal Verschuurs boek uitgangspunt voor verdere studie moeten zijn. Deze is zeker niet overbodig geworden. Al heeft Verschuur zijn aandacht aan vrijwel de hele Spreeckonst geschonken, definitief afgesloten heeft hij de interpretatie niet. Aanvulling en contrôle blijft wenselijk. De rijke winst van zijn werk mag ons niet blind maken voor zijn tekort.

Het bronnenonderzoek heeft Verschuur met nauwgezetheid verricht. Hij heeft overtuigend aangetoond, dat Montanus een oorspronkelijk talent was. Een reeks van beroemde taalkundigen, allen door Montanus genoemd, heeft hij erop getoetst, of zij misschien Montanus tot zijn denkbeelden konden gebracht hebben. Zijn bevinding kunnen we reeds opmaken, als hij het verslag van zijn onderzoek aldus inleidt: ‘Wanneer wij nu achtereenvolgens die werken van Ramus, Martinius, Alstedius, Keckermannus en Sturmius nagaan, die hij zeer waarschijnlijk gekend en bij zijn aanhalingen bedoeld zal hebben, dan zal ons blijken, van hoe geringen dienst zij hem kunnen geweest zijn bij het schrijven van zijn boek’. Bij hen vindt Verschuur wel pogingen tot beschrijving van klanken en articulaties, uiterst vaag, maar geen karakteristiek van de gesproken taal, zoals bij Montanus, die hieraan zelfs een heel boek gewijd heeft. En wie ook de ‘veel andere’ mogen zijn, die Montanus op p. 89 in één adem met Petrus Ramus noemt, Verschuur acht het niet waarschijnlijk, dat hij enig inzicht aan de oudste Nederlandse grammatici zal ontleend hebben, en evenmin aan de humanisten Erasmus, J.C. Scaliger, J. Lipsius. Onbeantwoord blijft de vraag, of de Spreeckonst misschien iets verschuldigd is aan Matthias, die ‘de klankvoortbrengende en articuleerende deelen’ beschouwd en een ‘beschrijving en indeeling der spraakklanken..., die zuiver genetisch is’, gegeven heeft. Dit zou men eens moeten onderzoeken[17]. De inleiding van Verschuur is niettemin een uitnemend stuk werk, dat evenwel ontsierd wordt door het slot, waar hij zonder een spoor van bewijs van Erasmus zegt, dat deze zich ‘vaak niet (weet) te ontworstelen aan den invloed van het Latijnsche en Grieksche schriftbeeld’, en evenzo van de Noord- en Zuidnederlandse grammatici, dat zij ‘zich niet volkomen durven losmaken van het historisch gegevene, in casu de Latijnsche geschreven letters’[18].

17) Jethro Bithell, *German pronunciation and phonology*, London 1952, schrijft op p. 12 van hem: ‘The first phonetician of modern times was a Dane, Jakob Matthias, who in 1586 published at Basel his book *De Literis*, in which, among other things, he correctly analysed diphthongs as a combination of vowel and half vowel’.
Het eerste boek van *De Literis*, getiteld *De vera literarum doctrina s. literarum physica*, is met een inleiding heruitgegeven door F. Techmer in Internationale Zeitschrift für allgemeine Sprachwissenschaft, Band V (1890), 84-132. Het lijkt mij mogelijk, dat Matthias' leer van de vocalis labialis in Montanus' beschouwing over de ‘Vryje Lipletteren’ verwerkt is.

18) Onbevredigend is ook de al te gemakkelijke critiek op Ramus, die melding zou maken ‘van de zgn. diphthongen op een wijze, die duidelijk toont, dat hij zich niet, zooals later wel in zijne Fransche spraakkunst wist te bevrijden van den dwang, dien het (Latijnsche) schriftbeeld op hem uitoefende’ (p. 10). Voor men Ramus' *Grammatica Latina* op dit punt verwerpt, moet men zich de vraag stellen, wat Ramus onder diphthongus verstaat en hoe hij het Latijn uitspreekt.

En hiermee hebben we dan het zwakke punt van Verschuurs monografie aangewezen. Niemand zal de bekwaamheid van Verschuur als foneticus in twijfel trekken en toch moeten we menigmaal betwijfelen, of hij juist weet te oordelen in vraagstukken van de historische klankleer. Ondanks zijn begaafdheid was hij kind van zijn tijd, waarin het *bon ton* was het werk der oude grammatici ongunstig te beoordelen en met name verwarring van klank en teken te veronderstellen in hun beschouwingen over de uitspraak. Deze houding was het gevolg van onderschatting der oude grammaticale geschriften, reeds in de negentiende eeuw, toen ze slechts oppervlakkig onderzocht en daardoor niet juist beoordeeld waren. Hoewel men in de twintigste eeuw oog kreeg voor de grootheid van Montanus, werd deze enghartige traditie toch niet losgelaten, hetgeen ook de beoordeling van zijn werk geschaad heeft. Eijkman begon ermee, Verschuur zette het voort.

Nieuwe bezinning op het tere werk der historisch-fonetische interpretatie zal tot een degelijker werkmethode moeten leiden, wil men betrouwbare uitkomsten bereiken. Als Montanus een beschrijving geeft van de spraakorganen en hun werking, alsook van de door hem gehoorde klanken, met gebruikmaking van een geheel eigen terminologie, alles in zeventiende-eeuwse taal, dan moet de interpreet erop bedacht zijn, dat Montanus zich zeker vergissen kan door iets niet of verkeerd te observeren, door klank en teken te verwarren en zo tot onmogelijkheden of tegenstrijdigheden te komen, of door de termen verkeerd te hanteren en in het algemeen door zich onjuist uit te drukken. Maar de speurende interpreet moet op zijn beurt niet vergeten, dat hijzelf de kans loopt fouten te maken door bij voorbeeld alleen zijn eigen klankindeling als juist te erkennen, en indelingen of tabellen van Montanus niet te verstaan; vooral ook door de met gelijke tekens voorgestelde taalklanken van zichzelf en Montanus te verwarren, en de eigen termen onmiddellijk te identificeren met die van Montanus, of in het algemeen het eigen taalgebruik als maatstaf te nemen voor het vroegere. Montanus had de beschikking over direct klankmateriaal, dat wij niet kunnen observeren. Het onze verschilt in veel opzichten van het zijne. Maar alleen dit laatste hebben wij vast te stellen, want we willen weten, hoe men in de zeventiende eeuw gesproken heeft. Van de werking der spraakorganen hebben wij anderzijds wel betrouwbare gegevens door directe waarneming. Het is mogelijk, dat Montanus de klanken zelf, met hun eigenaardigheden en onderlinge verschillen, goed geobserveerd heeft zonder van de hierbij betrokken organen de juiste kennis te bezitten. Een voorbeeld hiervan is de vorming van de stem. Montanus spreekt hierover, maar heeft geen weet van de stembanden. Dat had overigens niemand in zijn tijd. Ook Matthias niet[19].

19) Als Techmer a.w. 85 van Matthias' systeem zegt: ‘Die natürliche Ordnung der Laute sei die von den Stimmbändern zu den innern und äussern Artikulationsstellen der Mundhöhle oder umgekehrt’, moeten we dit niet opvatten, alsof Matthias de stembanden zou gekend hebben; hij spreekt slechts van *origo vocis*.

Als we ons oog laten gaan over hetgeen ten aanzien van de interpretatie der Spreeckonst verworven is, moeten we erkennen, dat de winst groter had kunnen zijn, indien de moderne fonetiek niet over de historische geheerst had. Dit contemporanisme heeft de juiste beoordeling ernstig belemmerd door onverantwoorde critiek.

Er is inmiddels een zekere kentering ingetreden. In verscheidene studies is getracht de beoordeling meer historisch te houden. Ik noem Kloeke's werk en de dissertaties van Hellinga, Zwaan, mijzelf en Crena de Iongh[20]. Ook in de annotaties bij de heruitgaven van de reeks *Trivium* is daar steeds naar gestreefd. Bijzondere vermelding verdient het gedegen opstel van Louise E. van Wijk *Eine holländische Aussprachelehre des 17. Jahrhunderts und die Diphthongierung im Holländischen*[21], waarin bewezen wordt, dat Verschuur niet begrepen heeft, wat Montanus onder Snap- en Staechklinkers verstaat. Het is tevens een gefundeerde bijdrage tot de oplossing van het probleem der diftongering. Het werd spoedig gevolgd door een ander artikel, *De ontwikkeling van oudg. û in het Nederlands en Zweeds*, waarin de schrijfster ook een ruim gebruik gemaakt heeft van gegevens uit de Spreeckonst[22]. Eveneens mag het mooie overzicht afzonderlijk genoemd worden, dat Dr. Peter Martens (Hamburg) schreef bij gelegenheid van de tachtigste verjaring van Panconcelli-Calzia in zijn artikel *Die 'Spreeckonst' von Petrus Montanus van Delft, eine niederländische Phonetik aus dem Jahre 1635*, met vijf foto's en ruime literatuurvermelding[23]. Zijn critiek op Jethro Bithell en Verschuur komt overeen met die van Louise E. van Wijk en is zeer juist[24]. Als Bithell met Verschuur aan intonatie denkt bij de interpretatie van Montanus' termen 'Climming' en 'Hoochte des geluits', kan Martens zich hiermee niet verenigen: 'Mit diesen Bezeichnungen hat Montanus auf keinen Fall Tonhöhenbewegung gemeint'.

20) Dr. G.G. Kloeke, *De Hollandsche expansie in de zestiende en zeventiende eeuw en haar weerspiegeling in de hedendaagsche Nederlandsche dialecten*, 's-Gravenhage 1927. W.G. Hellinga, *De opbouw van de algemeen beschaafde uitspraak van het Nederlands*, Amst. 1938.
F.L. Zwaan, *Uit de geschiedenis der Nederlandsche spraakkunst*, Gron. 1939.
W.J.H. Caron, *Klank en teken bij Erasmus en onze oudste grammatici*, Gron. 1947.
A.C. Crena de longh, *G.C. van Santen's Lichte Wigger en Snappende Siitgen*, Assen 1959.

21) Niederdeutsche Mitteilungen, Lund, Jrg. 6 (1950), 121-130.

22) Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde LXVII (1950), 161-208. De schrijfster had een exemplaar van de Spreeckonst uit de U.B. van Lund tot haar beschikking. Dat de interpretatie van 'twijfelachtich' (Spreeckonst 72), zoals zij die in een voetnoot beproeft, mislukt is, moeten we wellicht toeschrijven aan de onduidelijkheid van het Zweedse exemplaar, waarin 8 of *ov* blijkbaar gelezen kon worden als 'o of ou', gelijk de schrijfster gedaan heeft. Op p. 197 wordt in n. 61 'twijfelachtich' tweemaal in de interpretatie opgenomen, eerst als 'wel eens', daarna als 'aanvechtbaar'. Men dient hier echter een keuze te doen en dan zal de voorkeur moeten vallen op het eerste, daar het laatste te modern is voor een tekst van de zeventiende eeuw. De betekenis 'wel eens' past goed: de Nederlanders spellen soms *ou*, gelijk de Fransen.

23) Zeitschrift für Phonetik und allgemeine Sprachwissenschaft, Band 12, Heft 1-4,1959 (Calzia-Festgabe), 208-222.

24) Jethro Bithell a.w. 12 schreef van Montanus: 'The Dutchman Montanus, in his Spreeckonst (1635), distinguished between voiced and voiceless consonants, dealt with the glottal stop, and was the first to analyse intonation'. De critiek van Louise E. van Wijk in haar eerste artikel, p. 126.

En hij voegt er de noot aan toe: ‘Bithell, Jethro, der meint, dass Montanus ‘intonation’ untersucht hätte..., scheint Montanus doch sehr missverstanden zu haben. Wenn wir ‘Climming’ als ‘toonmodulation’ innerhalb eines Wortes erläutern (Verschuur 39), so könnte auch das leicht missverstanden werden’. Ik vermoed, dat Bithell Verschuur eenvoudig naschrijft, daar deze ‘Climming’ ook herhaaldelijk opvat als ‘toonhoogte’[25]. Dat zou dan goed aansluiten bij Martens' opmerking: ‘B. hat die Spreeckonst offensichtlich nicht gelesen’ (n. 6). Wat het diftongeringsprobleem betreft, meent Martens in n. 17 een klein verschil te bemerken tussen de mening van Louise E. van Wijk en die van mij, zonder echter een keuze te doen, daar dit ‘eine Frage (ist), die in die Geschichte des Niederländischen einmündet und insofern über den Rahmen dieses kleinen Einführungsaufsatzes hinausgeht’. Er is hier echter geen moeilijkheid, daar haar interpretatie van Montanus geheel overeenkomt met mijn opvatting, dat *ij* en *ui*, ook van Erasmus, monoftongen zijn, die fonetisch ongedissimileerde diftongen kunnen heten[26]. Haar aanduiding ‘Monophthonge im Begriff sich zu diphthongieren’[27] heeft dezelfde betekenis. Men kan ze ook lange vocalen noemen.

Hiermee besluiten we ons overzicht van de studie, die men tot dusver van de Spreeckonst gemaakt heeft. De redactie van *Trivium* heeft gemeend er goed aan te doen het oude plan van Dr. Verschuur uit te voeren door een heruitgave van het hoogtepunt van de oude Nederlandse grammaticale geschriften te bezorgen. Aan een nieuw commentaar viel in ons geval echter niet te denken. Dat zou een boekwerk afzonderlijk vereist hebben van jarenlange studie. Of ooit iemand een volledig, doorlopend commentaar zal kunnen leveren? Laat ons hopen, dat dit eenmaal geschiedt. De taak zal niet gemakkelijk zijn, maar ze kan wel lichter gemaakt worden door stuksgewijs onderzoek van de onderdelen der Spreeckonst, tevoren verricht en eventueel gepubliceerd. Zulke voorstudies kunnen van uiteenlopend karakter zijn. Mogen ze echter in één opzicht niet van elkander verschillen, namelijk in het tonen van een goed historisch besef ten aanzien van deze immers geheel historische stof.

Verantwoording der uitgave.

De tekst is een herdruk van de editie van 1635, naar het exemplaar van de Amsterdamse Universiteitsbibliotheek (sign. 1821 H 21). Soms bleek hierin iets uitgevallen. Dit is dan uit andere exemplaren aangevuld, b.v. op p. 143 de slotlettergreep van *Barytona*.

De bladzijden bevatten evenveel tekst als die van het origineel. De vele schema's vroegen wel om deze methode. Bovendien kon zo het aangeven van de vindplaatsen der citaten vereenvoudigd worden, daar nu ook de pagineringen

25) Men zie o.a. p. 39 en p. 168. Hiernaast op p. 194 ook een andere omschrijving: het dynamisch en muzikaal accent.

26) *Klank en teken*, p. 114 vlgg. Zo kan men ook de *ee* in de hedendaagse beschaafde uitspraak van *zee* een ongedissimileerde diftong noemen. De term half-diftong is niet adequaat, daar de *ee* zeker niet voor (ongeveer) 50% gediftongeerd is. Montanus' termen zouden hier beter passen: grondletter en naecleefsel.

27) In het aangehaalde artikel p. 124.

niet behoefden te verschillen. In slechts enkele gevallen was het niet mogelijk de bladzijden geheel gelijk te houden, doordat er afkortingen opgelost, correcties aangebracht en nootnummers ingevoegd moesten worden, terwijl ook het lettertype wel eens meer plaatsruimte vereiste. De uitzonderingen betreffen p. 32/33: deur ooc heel, p. 84/85: **gunst**/, p. 124/125: *trappen, en meer andere*, p. 126/127: *Oover-*, p. 148/149: als, p. 163/164: de eerste; op p. 53 is de zaak opgelost door het woord *Diphtonge* (r. 3 v.o.) in een kleinere letter te laten zetten. Door de toevoegingen konden de regels ook niet precies overeenstemmen. Strikte gelijkheid van regel tot regel was echter van minder belang, en hiernaar hebben wij dan ook niet gestreefd. Vandaar dat in dit opzicht vaker afwijkingen voorkomen, die we niet nodig geacht hebben aan te wijzen. De wijze van heruitgeven liet slechts weinig ruimte over voor voetnoten, zodat we een deel der bijzonderheden in deze verantwoording moesten opnemen.

Het romeinse en cursieve lettertype is overgenomen, het gothische vet gedrukt. Afwisseling van lettertype heeft soms niets te betekenen. Ze kan veroorzaakt zijn door de onmogelijkheid in 1635 een gothische of cursieve letter van bijtekens te voorzien (men zie b.v. p. 56, 59; p. 72 r. 8 op de foto), of door de moeite van Montanus' drukker om met de beschikbare ruimte uit te komen, o.a. in de schema's op p. 12, 60. Op p. 89 zien we, dat hij een kleiner lettertype heeft gebruikt om de schema's van p. 89 en 90 op deze bladzijden geplaatst te krijgen. De kleine letter van het laatste deel van p. 155 moet vermoedelijk toegeschreven worden aan tekstuitbreiding, nadat het werk gezet was. Dit zal zeker het geval geweest zijn op p. 9 van de Inleiding, waar de onderste regel, beginnend met ‘te Litspelden’ (heruitgave r. 2 v.o.), in kleiner letter gezet is. Hier zullen de woorden ‘en haer teegendeelen’ later ingelast zijn: zonder deze zou de regel bij gebruik van het normale type precies gevuld zijn. Blijkbaar heeft Montanus later ontdekt, dat hij de reeks van tegenstellingen niet consequent voltooid had, waarna zijn nauwkeurige en systematische geest alsnog deze drie woorden toevoegde.

Afkortingen zijn opgelost.

Kennelijke drukfeilen, als *Vooorbeelden* voor *Voorbeelden, Woorleeden* voor *Woordleeden, zjn* voor *zijn, t* voor *r* (b.v. in *Ondetzoeking* voor *Onderzoeking*), *c* voor *e* (b.v. in *dacr* voor *daer*), hebben we stilzwijgend verbeterd; andere zijn in noten aangegeven.

De fouten, die Montanus zelf op de pp. 28-30 van de Inleiding behandelt, hebben we in de heruitgave slechts durven corrigeren, voor zover hij ze precies aanwijst, ‘elc byzonder ... met haer verbeetering’, dus vanaf p. 29 3e alinea. In de opsomming dezer laatste zijn echter opnieuw vergissingen begaan, namelijk

z 98		i. pl. v.	z 98 r. 8
tienmael	(bij. z. 102)	-	elfmael
de	(bij z. 112)	-	der
r. 25	(bij z. 118)	-	r. 25 en 32
Cóopèrdraen	(bij z. 125)	-	**Có;opèrdràen**
z. 31. 3	(van de Inl.)	-	z. 21. r. 3

r. 2. (bij z. 110) - r. 25

In de foutenlijst zelf hebben we ze overgenomen, maar niet in den tekst van de Spreeckonst. Hier vindt men dus ‘gecorrigeerde correcties’.

De verbetering voor z. 9 r. 27 behoeft wel een toelichting, want ze wijkt niet af van het erratum. Blijkbaar wil Montanus zeggen, dat **na** bij **hier** behoort, en niet bij het vervolg.

Bij de correctie voor z. 23 r. 36 van de Inleiding, waarin *kanmen* verbeterd wordt in *canmen dezelve*, maar geciteerd als *canmen*, zij opgemerkt, dat wij de fout hebben gezocht in de omissie van *dezelve*, niet in de schrijfwijze van *kan*.

De fonetische tekens zijn zo nauwkeurig mogelijk nagemaakt. Op p. 28 van de Inleiding zegt Montanus, dat enige bijtekens ‘niet nae behooren gedruct en zijn’. Dit is evenwel voor ons geen aanleiding geweest tot veranderingen, daar de bedoeling toch wel duidelijk genoeg was. Zo is b.v. ᶜo gelijk aan ȣ en eᷤ aan ę. In 1635 was het blijkbaar niet mogelijk op de ȣ en ę, nog een accent te plaatsen. Voor de ȣ is dit opgelost door ᶜó; voor de ę, soms door éᷤ (b.v. in het schema op p. 64), maar in andere gevallen moet het accent er bij gedacht worden (b.v. op p. 160 r. 4). Op een enkele uitzondering na hebben we een en ander ongewijzigd gelaten.

Een aantal bladzijden is in facsimile opgenomen. Niet dat deze duidelijker zouden zijn, integendeel - de kleine tekentjes zijn vaak moeilijk te lezen, mede door de slechte kwaliteit van het papier van de oorspronkelijke uitgave -, maar nu kan de belangstellende lezer onze weergave ervan toetsen. De foto's werden gemaakt naar het exemplaar van de Groningse Universiteitsbibliotheek (sign. δ b 121). Voor wie meer wenst te vergelijken, laten we een opgave volgen van de exemplaren, die naast de reeds genoemde van Amsterdam, Groningen en Lund, ons bekend zijn: K.B. Den Haag (651 E 28), U.B. Leiden (2 exx., 1402 E 4 en 1500 G 12), U.B. Utrecht (160 F 33), Prov. Bibl. Leeuwarden (31 T & L), Stadsbibl. Haarlem (67 C 1), K.B. Brussel (III.93.867 A).

BERICHT
VAN EEN NIEWE KONST,
genaemt
DE SPREECKONST:
ontdeckt ende beschreeven door
PETRUS MONTANUS van DELFT,
Bedienaer van Goots Woort inden Nieuwen Hoorn.

VVaer in verhandelt ende in't licht gebracht wort, den rechten en tot nuu toe verborgen aert van alle uitspraec: als met naemen, vande Oude ende veel Niewe Letteren, vande Woordleeden, Woorden, Reedensneen, Reedenleeden, ende Reedenen:

Zeer nut ende dienstich voor alle Menschen, en in't byzonder voor alle gemeene Schoolmeesters, Taelmeesters en die Talen leeren, Dichters, die oock Logica en Physica hebben, Geneesmeesters, en Ouders, als oock Inleidinge wort gegeven: daer in oec eenige noodige stucken vande SPREEC-MERCKONST beschreeven zijn.

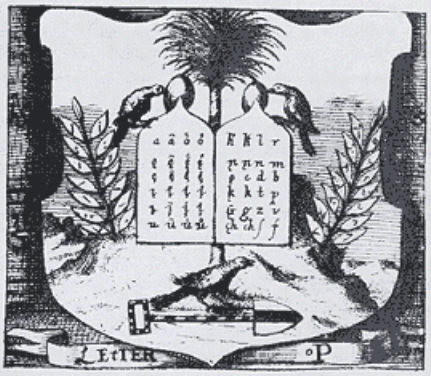

Letter op wat vreemde vruchten
Deez' gedelfden Berch hier geeft:
Ploctse, smaectse, wilt niet duchten
Dat daer aen quaen naesmaec cleeft.

Maer gelijck de Paepegaejen
Hier door crijgen Menschen-schijn:
Zoo zult gy ooc zeer verfraejen.
En Goots beelt gelijker zijn.

Tot Delff, *Gedruckt by Ian Pietersz. VVaelpot, by't Stadthuys inde Druckery.* 1635.

Aen de Eedele, Groot-moogende Heeren, de Heeren Staeten van Hollant en Westvrieslant.

Eedele, Groot-moogende Heeren,

D*aer en is niet noodiger, noch dienstiger voor de Kerc ende het Burgerlijc Gezelschap* (*datmen het Gemeene Beste noemt*) *als een rechte en spoedige onderwijzing der Jeugt in alle goede dingen*: *aengezien dat de geene die nuu kinderen zijn, haest volwasse personen worden, daer de Bestierders en Leeden van bei die Staeten uit bestaen*: *welke dan een zeer geluckich gezelschap maeken*; *zooze luiden zijn die wel opgetrocken en onderweezen zijn geweest. Derhalven isset zeer nut en prijselijc, vlijtige zorch te draegen, dattet voorzeide mach in't werc gestelt worden*.

Wat zorch uuwe Eed. Groot-moog. tot deeze loffelijke zaec aenleit, blijct niet alleen daer in, dat door uwer Eed. Groot-moog. beleit en mildichheit, in deeze Provinsy van Hollant een beroemde hooge School, en een groot Collegie *of Gezelschap van die inde Goddelijke leer worden opgevoet, is opgerecht, en treffelijc wort onderhouden*; *en beneffens die veel laege Schoolen in alle plaetsen uuwes gebiets*: *Maer ooc in dat uuwe Eed. Groot-moog. binnen weinich jaeren last en ordre hebben gegeeven, datter vande Eerste Consten bequaeme boeken werden ooverzien ende gemaect; om in alle Latijnse Schoolen eenpaerichlijc gebruict te vvorden*: *gelijc zulx ooc is geschiet*: *en daer toe, onder andere, van den geleerden Hooge-schoolmeester G.J. Vossius een* Grammatica, *nae de gemeene weetenschap, geleerdelijc gemaect*.

Maer want het doen der Menschen hier op aerden nimmermeer volcoomen is; *en altijt het gedaen te verbeeteren staet; en veel op een niew te doen ooverich zy*: *zoo is een yders plicht, en met naemen van ons, die in Kerkelijke bedieningen zijn gestelt, naerstelijc te bedenken, watter in zoo nutten zaec noch verbeetert en wijders toegevoecht zou dienen te weezen*: *en iet vorderlijx bedacht hebbende, 't selve de werlt te ontdecken: en byzonderlijc zijne Hooge Ooverheit zulx bekent te maeken*: *in wiens vermogen het is, op't selve te stellen orde, daer het door tot gemeen voordeel ingevoert en te werc geleit worde*.

Dewijle ic dan heb bespeurt, datmen tot noch toe oover al in de gemeene Schoolen zoodaenigen wijs gebruict in het leeren vande eerste beginselen en hulpmiddelen van alle weetenschappen en handelingen (*naemelijc, het* Leezen *en* Spelden) *die zeer gebreckelijc en bezwaerlijc is* (*zijnde niet alleen een oorzaec van dooling en losheit in leezen en schrijven*: *maer voor al van veel onnutte tijtverquisting*: *en datter veel nae lange en verdrietige moeite, daer in ongeleert blijven*: *en andere de cost of moeite ontsiende, ofte tot besteeding van zoo veel tijts de geleegentheit niet hebbende, dat naelaeten te leeren*) *en dat ic met grooten arbeit een Niewe Const heb bedacht en hier beschreeven, daer in, neffens andere nutte dingen, de gronden zijn geleit waer door men dit quaet lichtelijc can wech neemen, en zoodaenige middelen te voorschijn brengen, die zelf de ongeleertste Schoolmeesters en Schoolvrouwen connen aen de Cleinste Kinderen in't werc stellen, om dezelve met minder moeite in zeer weinich tijt, vaster en grondiger zulx te leeren* (*gelijc daer van alreede proeven gedaen zijn*): *en oover zulx veel tijt te winnen, om die tot onderrechting inde Godzaelichheit, en andere stichtelijke dingen, te moogen besteeden*: *Zoo en heb ic niet willen naelaeten, dezelve uuwe Eed Groot-moog. voor te draegen en toe te eigenen. Opdat, ingevalle uuwe Eed. Groot-moog. eens gelievde orde op de Duitse Schoolen te stellen, gelijcse op de Latijnse hebben gedaen, zy hier aen gedenken mochten: of ooc dat dit tot zulx een beweegende oorzaec mach zijn*.

Uuwe Eed. Groot-moog. zullen gelieven deeze vertooning en toe-eigening ten goede te houden, als zijnde gedaen uit een toegeneicht en eerbiedich gemoet tot uuwe Eed. Groot-moog., en met geneegentheit om nae mijn vermoogen te vorderen het geene tot gemeene nut der Schoolen, en met eenen der Kerc en Burgerlijc gezelschap, mach strecken, en booven al tot eere van Gods naem. Tot besluit deezes wens ic uu Eed. Groot-moog. toe des Heeren zeegen in uu wichtige bestiering, en alle heil aen lich-aem ende ziel. Inden Niewen Hoorn den 18. *Mey, des Iaers* 1635.

Uuwer Eed. Groot-moog. onderdaenigen Dienaer

Petrus Montanus
Bedienaer van't *Woort Goots* inden Nieuwen Hoorn.

Carmen Hexametro-dimetrum Honori Doctissimi D. Petri Montani Grammaticam suam Belgicam evulgantis datum dic. dedic.

I*pse pater quondam patriae, Latiaeque loquelae*
Parens, amussis, regula;
Ut ne alios colerent fundos sibi turba Quirini,
Suumque turpem spernerent;
Plurima mista suae neu dulci barbara linguae
Accepta ferrent Graeculis;
Vertendo patefecit iter. vestigia Tutti
Pressere gentes Italae;
Ac decus ad tantum surrexit Gallica, et Angla
Curâ pari jam cultior,
Spuma quidem vulgo linguae. Quas inde sequuti
De gente quidam Teutonum,
Non patriae passi penitus geniumque leporemque
Et suavitates obrui
Barbarie, faedoque situ; nullius egentem
Mendicitatisque argui.
Noster at hic cunctos superat, nitidoque nitore
Est unus instar omnium:
Dum nihil externi recipit; sed pura propinat
Ac puta nobis Belgica,
Eruit et causas linguae, lateque potentem
Expandit affluentiam.
Cumque alijs invisa, et tot sibi pressa per annos
Iam fecit usus publici,
Pluraque Teutonico zizania messuit horto,
Laudem meretur maximam.
Ergo age, quisquis adhuc patrij sermonis amator
Adulterinum respuis;
Haec, licet incurrant zoîlorum scommata forsan,
Ambabus ulnis excipe.

Ludebat Adrianus Ravesteinius,
Delpho-Batavus.

Tot lof
vanden uitgever deses boekx,

Soo Roomen roemt in d'opgank van haar taal
Door wijs-welsprekentheyt, die d'opper-saal
Van haer onwinb'ren staat vaak heeft betre'en:
'tIs regt dat Holland volgt, en stof met re'en
Op sulken BERG, van wiens begaafde top,
End schrandre kruyn vliet smakelijker sop,
(Als oyt of Room, of Grieken heeft gesien)
Daer med'hy't land komt niewe kunsten bien,
Niet op-gesmukt met 'tschijnber opper-kleet,
Maar daar de lust nae't konstige geweet
Haar lusten scharpt, end' angelokt door't soet
Haar beste doet om meer te zijn gevoed.

Ne quid nimis.

Van't Oppereinde der uiterlijke werken Goots, en byzonderlijc der Spraec.

N*aedien alle dingen zijn uit God, door God, en tot God*. Rom. 11.36.: *Zoo ist reeden, dat ic de Spraec beschrijvende, niet nae en laete aen te wijzen, hoe dezelve uit, door, en tot God zy. 'Twelc dewijl't nimmermeer ten volle, noch te veel van ons kan geschieden*: *Zoo heb ic, neffens deezens aenwijzing in des boex midden en einde, ooc nut geacht zulx in't begin te doen: om alzoo met God te beginnen, door God te volherden, en tot God te einden. En zal dit hier doen, nae Davits voorbeelt, met gepaste spraec, als volcht*.

J*ehoova* onsen Heer, God Vader, Zoon en Geest,[+]
Die is van eewichheit zeer treffelijc geweest
In deucht en heerlijcheit. Want eerder iet had weezen;
En eerder vloeden uit de diepe wellen reezen;
Voor d'afgronts holle cuil; voor dat der Bergen top
Van laech verdronke lant, om hooch gerecht was op;
En voor het minste iet, heeft deezen Heer bezeeten
De Wijsheit zelf, waer uit 't beroemde mens'lijc weeten
Zijn oorspronc neemen moet: Ooc heeft hy zulke Macht
Voor tijts begin gehat, by welc al 's Mensen cracht,
Hoe zeer in veel geroemt, mach minder zijn geleeken;
Als by de groote Zee, de kleine Waeterbeeken:
En and're deugden meer. Doch om te maeken kont[+]
Die heerlijcheit, welc diep in hem verburgen stont,
Heeft hy uit niet gemaect veel schoone Buite-werken;
Als Spiegels daermen die zeer klaer in kan bemerken.
Gelijc der Persen Vorst, als zijn vermaert gewelt[+]
Was oover meenich Lant en meenich Volc gestelt,
Zijn Cooninklijken glans te Zuzan deede blijken,
Aen al de Vorsten van zijn meer dan hondert Rijken:
Door 't fraei versieren van zijn Cooninclijke Hof,
Met schoon-geverwde kleen van kostelijke stof,
Gehecht aen Marmer-steen met witte Zilv're haeken,
En banden welker verw was purper en scharlaeken:
En voort met op de vloer van Marmer en Porphier,
Te stellen stoelen, die van Gout als vlammend' vier,
Van't Zilver als Cristal met klaer geflicker blonken:
Door insgelijx den Dis op't mooiste op te pronken
Met gulde vaeten, fraei en konstelijck gevracht;
Elc ongelijc in werc, maer wel gelijc in pracht.[+]
Zoo, zegic, heeft dien Vorst van Heemel en van Aerde,
Als hy zijn schoonen glans van buiten oopenbaerde,
Een grooten Burcht gemaect, en konstelijc bereit.
Een Burcht diens gront, zoo 't schijnt, vast op een puntje leit.

[+]*God is in hem zelven van eewichheit op't hoochste heerlijc geweest*.

[+]*Om 't welc uiterlijc te vertoonen, hy buiten hem veel werken heeft gemaect*.

[+]*Zulx dat, gelijc Assuerus zijn heerlijcheit deede blijken door't bereiden van een treffelijken Burch*:

[+]*Zoo God in 't scheppen vande werlt*.
Daer van, tot vertooning deezes eindens beschreeven worden, de deelen, als

Waer op voor 't eerste rust den zwaeren kloot der aerde:[+]
Wiens binnenst' is vervult met stof van zulker waerde,
Dat Creezus rijke schat, en Sael'mons groote goet
Veel minder daer by heeft, als Dropp'len by een vloet:
Wiens vloer of bolle vlac zoo sierlijc is omvangen,
Hier met een witten roc, aen 't hooch gebercht' gehangen;
Daer met een aerdich kleet van boomen en groen lof,
Van bloemen fraei geverwt, en and're schoone stof;
Dat Davits wijzen Zoon met al zijn heerlijcheeden,
Hoe grooten Prins hy was, hem zoo niet kost bekleeden.
De Zoldering hier van is een wijt luchtich ront,[+]
Van verru veelderlei, wit, bly-blaeu, root en blont:
Daer in als Wachters staen, des nachts veel gulde sterre,
Die als Carbonkels zijn, en geeven glans van verre;
Ooc d'ooverschoone Maen, die als een Diamant
'T ontfange licht steuit af, en waeter-verwich brant:
Des daechs de gouwe Zon, wiens sterke strael doet vluchten
De dicke duisternis, en deemsterrige luchten,
Waer door de schoonheit die in alles was bevlect,
Iae grouzaem zelf geleec, wort liefelijc ontdect.
Wat zal ic schrijven voort van d'alderhoochste wijken,[+]
Daer deezen grooten Heer zijn Gotheit klaerst laet blijken?
'T verstant is noch te klein tot zulken hooch begrip,
Nooit zondich ooch dat zach, nooit spract d'onreine lip:
Zal uit Goots Woort nochtans iet dies-aengaende zeggen,
En met een aertse tael, het Heemels' uit gaen leggen.
'T sijn dan veel wooningen: 't huis van dien grooten Got,
By 't welc Asswerus Hof, maer is een slecht vuil kot.
'T is dat Ieruusalem, 't welc zonder Mensen handen
Zeer kost'lijc is gebout, wiens poorten, gronden, wanden
Van hooch geachte steen, als Paerlen wit en klaer,
En Iaspis groen van verw, bloetstipp'lich hier en daer,
Blaew-blinkende Saphier, Calseedon, Eemarouden,
En diergelijke meer: die door haer klaerheit zouden
Verwecken groot vermaec. Wiens straet van gout zoo fijn,
Dat zy doorluchtich schijnt als glas van Cristallijn.
Waer in geen donk're nacht, noch neevel wort gevonden:
Dewijl de luister Goots daer schijnt tot allen stonden.
De schoonheit deezes Lichts kan dan lichtst zijn verstaen,
Wanneer men 's Zonnens glans gelijct by't licht der Maen.
Want oovermits dat deez', haer licht van die moet halen:
Zoo oovertreft die ver in klaerheit deezens straelen.
Gedenct dat ooc alzoo deez' Goddelijke Sterr'
In glans te booven gaet de Zon en Maen zeer ver:
Naedien haer zilver licht, en klaer vergulde straelen,
Van deezen God des lichts alleen moet op haer daelen.

[+]I. *De Aerde*.

[+]II. *Den Onderheemel*:

[+]III. *Den Boovenheemel*:

Als nuu dit schoon gebou zoo heerlijc was bereit,+
En rijkelijc versiert met alle moojichheit:
Heeft deezen hoochsten Heer, veel leevendige Dieren,
Om inde diepe Zee, en dunne Lucht te zwieren,
Als ooc op't drooge lant, te wandelen, gemaect:
Ten lesten met den Mens zijn scheppend werc gestaect.+
Die, hoewel lest in tijt; nochtans op heel de aerde
Eerst in uitneementheit: daer in God meest verklaerde
Zijn heerelijken aert. Want nae gelijkenis+
Van God den Schepper zelf, hy eerst geschaepen is:
En oover zulx versiert met treffelijke zaeken;
Als innerlijc verstant, en uiterlijke spraeken.
Die bei Goots heerlijcheit zoo loff'lijc wyzen an,
Dat Christus Goodes Zoon zich geeft een naem daer van:
Wanneer hy in zijn woort hem noemt het **Woort** of **Reeden.**
Daerom het dienstich is dat wy wat naerder treeden,
En grondich merken aen, hoe dat die heerlijcheit,
uit deeze gaeven Goots, ons wort klaer voor-geleit.
Doch zullen van de stof des lesten nuu slechs zeggen,+
En van dit groote werc in't kort iet uit gaen leggen.
De **uitspraec** vande Mens vertoont Goots groote lof
Door dattet is een daet daer konstich tuich en stof
In aen te merken is; en zoo veel onderscheiden,
Dat in veel duizenden, men die wel kan verspreiden.
Zulx dat daer oover al wat in de weerelt is,
Hoewel veel duizent duist, vercrijcht beteikenis,
Door onderscheide spraec: jae dat noch meer verwondert,
Bekomt in elke tael, hoewelder zijn wel hondert,
Een yder ding zijn woort, een in beduidenis
Dat nae't geluit nochtans heel veel verscheide is.
Noch zijnder inde spraec oneindich veel geluiden,
Die niet en zijn gebruict om zaeken te beduiden:
Zoo dat 't getal van die noch ver te booven gaet,
De geen die zijn gebruict te wijzen op een daet.
Wanneer dan deeze saem eens wierden ooverwoogen,
Te tellen haer getal: men zou vergeefs zulx poogen.
Wert dan Goots groote Zoon niet nae dit inzicht recht
Die gans oneindich is, het **Woort** of **Spraec** gezecht,
En die alleen wijst aen, als door een klaere **reeden**
Al 't geen ons hier komt voor, en Goots verburgentheeden?
Indienmen voort ziet in, van ellic onderscheit
Den heerelijken aert: men zal de wonderheit
Van God, die d'oorzaec is, genoech niet konnen pryzen.
Doch om te weezen kort, wil ic den Leezer wyzen,+
Dat hy, om dit te doen, dit Niew-geschreeve Boec,
'T welc handelt van de Spraec, wel naerstelijc doorzoec.

+IV. *De Aertse In-woonders. naemelijc I. De Beesten*,

+*II. De Mens. En van dezelve*

+*1 In't gemeen zijn verstant en Spraec-tael*:

+*2 In't byzonder zijn Uitspraec*,

+*'Twelc in dit Boec breeder geschiet*,

Want hy tot Goodes eer daer in ontdect zal vinden,
Het geene voor de Mens, als verru voor de Blinden,
Verburgen is geweest: en 't geen nochtans heel strect
Om tot des Scheppers lof te werden opgewect:
Naedien het zaeken zijn, daer niet alleen Goots Zoone
Hem me gelijct en noemt: maer ooc de drie Persoone;
De Derde sonderling, die hem noemt aldermeest,
Nae't werric vande Spraec, een **Aeseming** of **Geest**.
Wie dan begeerich is, een Schepper uit zijn werken[+]
Te kennen, en zijn lof en eer daer in te merken:
Die dient te **Letten op** den rechten aert der Spraec,
En leezen 't **sPraec-Bericht/** dat ic tot dien **eind' maec.**

[+]*Dat dan tot dien einde te leezen staet*.

Merkelijke proef van een Ondereinde of nuttichheit deezes Consts.

I*nde toe-ëigening aende Heeren Staeten van Holl. en Westvr. heb ic gezeit, datter van de middelen om licht te leeren leezen, die uit deeze Cunst haer oorspronc neemen*, proeven *zijn gedaen*: *daer ic nochtans inde Inleiding z. 10, maer van eene proef vermaen*: *naemelijc, die aen mijn kint alleen vier en een half jaer out zijnde, is in 't werc gestelt. De oorzaec hier van is, om dat ic, doe de Inleiding ten deele gedruct was, en het voorste blat noch ongedruct, een Niewe Proef heb gedaen aen een getrout man, een Arbeider zijnde, die van 't leezen, of de beginselen van dien, gans niet en cost, behalven alleen een of twee Letteren*: *dewelcke ic tweemael daechs by my liet koomen, om hem zelf te onderwijzen op noch een andere niewe wijs, als ic mijn kint had laeten doen, en die ic noch beeter en lichter oordeelde nuu bedacht te hebben. En is zulx zoo uitgevallen, dat hy, hoewel 't een persoon was zwac van onthouden, en van een ongeoefent verstant, eevewel in twee weeken tijts zoo ver is gebracht, dat hy alderlei Woordleeden* (*en oover zulx ooc alle*) *die in onze Neederlantse spraec voor vallen, conde spelden, en die ooc begonde te leezen*: *en dat hy, nuu ic dit schrijf, drie weeken geleert hebbende, met zin en verstaenelijc leest de reedenen en verhaelen* (*hoewel vol zwaere en veelletterige Woordleeden die ic hem voorschrijf*; *nae mijn wijs gespelt zijnde. Alzoo ic gans ondienstich acht, hem voor eerst andere quaelijc-gespelde reedenen of boeken voor te houden*: *en zeeker ben uit ervaering mijns kints, dat in deeze te leezen geen zwaerichheit zal zijn, in geene wel geoeffent weezende*.

Deeze proef heb ic voorgenoomen, uit oorzaec dat ic my nuu beezich houdende, in te beschrijven de wijzen, om licht en grondich elc een te leeren leezen; *noodich achtede, om zulx met volle zeekerheit op een vasten gront te doen* (*volgens het dicht hier onder gestelt*), *en de zwaerichheeden te bemerken en voor te koomen die daer in mochten vallen*; *en ooc om een yder te verzeekeren, dat het geene ic hier in't licht breng, en noch wijders deezes aengaende in't licht te brengen staet*: *zulx zy, dat de heele weerlt, en byzonderlijc de Neederduitse, groot voordeel daer uit zullen konnen bekoomen*.

Die een **Bericht** wil doen, hoort op geen losse gronden
Zijn werc te bouwen: maer op eenen **Berch van Steen.**
Want anders inde naem, en zaec[1] wert strijt bevonden:
En zulleken gebou moet vallen ginder heen.

1 *Dewijl in* Beric*ht de naem* Berch *vervat is*.

Inleiding der spreeckonst.

I. Hooftst. *Vande Vinding der Spreeckonst.*

Goetwillige Leezer, eer gy comt tot de vervolgende beschrijving deezer Const: vind ic noodich iet gezeit van desselven vinding en Leering, en ooc vande Beteikening der beschreeve Zaeken. De twee eerste hooren hier t'huis. het leste hoort wel eigentlijc tot de Tael en Merckonst: maer dient eevewel hier aengeroert als een zaec zonder welke deeze beschrijving niet kan geschieden.

Van de Vinding deezer Const melt het Opschrift, als icse in het selve **Niew** noem: en daer by zegge dat die van my ontdect of gevonden is. 'Twelc, op dat my niemant tot naedeel en duide; en of ic andere, die iet loffelijx in deezen hebben gedaen, haer eer wilde beneemen en my toe-eigenen: zoo zal ic mijn meening van deeze woorden uitleggen. Weet dan, dat ic hier meede niet en wil zeggen, dat niemant buiten my iet, 'twelc in deeze Const verhandelt wort, zou ontdect en beschreeven hebben: gans niet. Maer 'tgeene ic daer mee wil te kennen geeven, is dit:

1 Dat niemant voor my hier van beschreeven heeft een Form van een byzondere Const. Want die van deeze stof iet hebben geschreeven: hebben't gemengt onder de *Grammatica*, en ooc een deel onder de *Poëtica* en *Rhetorica*. En die daer schijnen eige boeken van gemaect te hebben: en hebben die noch de naem, noch de form van een byzondere const gegeeven: maer dezelve gezeit te handelen van de **uitspraec** (*Pronunciatio*) van eenige tael; en alzoo beschreeven, dat haer oochmerc en verhandeling eigentlijc is geweest vande Merken der Letteren, en welk haer beteikende zaeken zijn; en niet vanden aert der Spraec. Daer oover zulke beschrijvingen, niet tot deeze, maer tot de Spraecmerckonst eigentlijc hooren. Ooc en weet ic niet dat iemant vande uitspraec in't gemeen geschreeven heeft, gelijc hier wort gedaen.

2 Dat het geene in deeze gevonden is, en tot onze kennis gekoomen: zoo verwert en onvolkoomen ontdect was, dattet gelijc als met een donkere neevel van onweetenheit omvangen lach: en van my met een klaeren glans van orde en oorzaekelijke kennis zoo verlicht, dat het geene men nuu daer in van niews ziet en weet, ongelijc meer is, alst geene te vooren daer van bekent was: en ten dien aenzien met recht mach gezeit worden van niews gevonden, en ontdect te zijn. Het welc, op dattet blijke, zoo merct alleen aen de Letteren, en wat daer in tot volle kennis te ontdecken stont: naemelijc 1 Welke die zijn, 2 Wat en Hoedaenich die zijn, 3 Hoeveelderlei, 4 uit wat deelen zy bestaen, 5 Hoeze worden veroorzaect, 6 Haer Oovereencooming en verschil, &c. Dit inziende en 'tgeene daer af tot noch toe beschreeven is, en hier nuu beschreeven wort: zalmen bevinden, dat vande Oude en bekende Letteren naew iet anders als het eerste ontdect is geweest:

en dat het ooverige, in duistere onweetenheit begraeven leggende, van my is in't licht gebracht. Diergelijke kan van andere soorten van Spraec worden betoont.

3 Dat by het geene voor deeze duister en verwerdelijc was ontdect, noch veel niews door my daer is toegedaen en gevonden: Als veel Hooge geslachten, en een meenichte van Laege soorten van Letteren: en veel andere dingen, die den verstandigen Leezer uit de vergelijking van deeze beschrijving met alle die voor my zijn geschiet, zal konnen afneemen: Ende met eenen uit dit en 't voorzeide oordeelen, dat ic niet t'onrecht dit den naam van **Niew** toepas, en my de ontdecking toeschrijf; en alzoo te recht hier oover aldus mach dichten:

Ziet hier een Niewe *Const, daer in de rechte spraec*
Van Niewe *Lett'ren, ooc van Woorden, Leeden, Sneeden*,
Met Niewe *Duitse Tael, nae eis der* Niewe *zaec*,
Van Niews *uu wort vertoont*: *Daer van d'omstandichheeden*
Ooc Niewe *dingen zijn*: *Want zy is* Niew *ontdect*
In 't Niew verniewde *Dorp, genaemt den* Niewen *Hooren:*
Om 't welc de Niewe *Goot, en 't* Niewe *Lant zich strect*,
Ooc 't Niewe *Hellevoet in 't vruchtbaer lant van Vooren*.
Laet uu dan zijn niet Niew, *dat een die 't* Niew *omringt*,
En daer in woont gerust, alst Kuiken in een Dop,
Ooc Niewe *vrucht brengt voort, en* Niewichheit *bedinct*:
Met naemen alst is een, die zeer *naew* Let daer op.

Den Niewen *Hoorn, diens Huizen meest ver*nieuwt *zijn, paelt in't noorden aende* Niewe *Goot*; *in't oosten aen 't Kercsticht of Parochy van 't Brielse* Niewe *Lant*; *en aende westzy by't Rocanjese* Niewe *Lant en aen* Niew *Hellevoet* (*daer de vermaerde oovertreffelijke Sluis binnen't Goereese Gat den naam Hellevoetsluis van heeft*): *Doch in't zuiden aen iet* Outs, *naemelijc aenden* Ouden *Hoorn*. *Alle geleegen in't Lant van Voorn, veeltijt genaemt het Lant vanden Briel*.

'T voorzeide geeft voornaemelijc te kennen, by wie, en wanneer deeze Const gevonden is. Booven dit staet noch te letten op de wijs hoe die gevonden is. Daer van ic nuu om cortheit alleen zegge, dattet zelve is geschiet, niet seffens, maer by stucken, met dan 't een, dan 't ander te verzinnen: en in elc stuc veel strijdige bedenkingen te hebben: en daer uit 't waerschijnelijcste te verkiezen: en dat zoo lang los en in twijfel te stellen, tot dat ic bevon de waerheit recht getroffen te zijn. In't ontdecken vanden rechten aert der oude Letteren, heeft de meeste moejelijcheit gesteeken. Dewijle alles verwert en raew was: ende zeer bezwaerlijc viel de gemeene oude ingewortelde meeningen van de zelve af te leggen; en niewe inde plaets aen te neemen. Hier in heb ic vande bekende Daeden met onderzoec der onbekende oorzaeken moeten voortgaen. En wanneer ic begonde de rechte oorzaeken der Oude te verstaen: ben ic daer door lichtelijker gecoomen tot kennis vande oorzaeken der Niewe Letteren: en van daer (dikwils nae veel en lang zoekens) tot niewe Daeden of Letteren zelf. Doch alle Niewe Letteren en zijn by my uit haer oorzaeken niet gevonden: maer heb in sommige, door eenich toeval, de daet eerst vernoomen: en alzoo meede uit de daet tottet zoeken der oorzaeken moeten koomen. Van eeniger Letteren vinding in't

byzonder wort in haer beschrijving iet gezeit: als vande **h/ęu/éu/ ᶜóᶜo** en **óo/óę**, **ùo/ói/** soorten van **rr/** *γ*, Lelletteren, inde 50, 55, 56, 59, 59, 69[1)], 69, 76, 80 en 159 zijde.

1) 1. 60

II. Hooftst. *Vande Nuttichheeden en Waerdichheit der Spreeckonst.*

Aengaende de Leering deezer Const, daer van staen hier twee dingen aen te wijzen: 1 Wat iemant tot die te leeren zoude moogen beweegen en opwecken, 2 De Leering zelf.

De zaeken die iemant zouden moogen begeerich maeken om deeze niewe Const te leeren: zijn haer groote nuttichheeden, en Waerdichheit.

I. Hoewel ic inde 2. 3 en 4 zyde de nuttichheeden deezes heb aengeweezen: zoo duncttet my niet te min dienstich, ooc hier voor aen tot opwecking, breeder en op een ander wys, daer van te spreeken. Zegge dan die niet te zijn zoodaenige, datse alleen konnen vorderlyc weezen weinige menschen van d'eene of d'andere beroeping: maer zulke die strecken konnen, tot alle die haer daer in oefenen in't gemeen, en tot veelderlei soorten in't byzonder.

In't gemeen brengt deeze const een yder dieze leert dit voordeel toe: dat hy daer door geraect tot grondige kennis vanden aert en oorzaeken van eenige der wonderlyxte en hoochloffelyxte zaeken des werlts: als vande Spraec, en met eenen vande teikenen desselfs, zynde het Schrift. 'Twelc geen dingen zyn die de menschen zelde voorkoomen, of ver van hen geleegen: maer die altyt by daech en nacht hem ontmoeten; jae in hem haer oorsprong hebben, en door hem zelf te weech gebracht worden. En voorwaer ten is geen kleine zaec den rechten aert en oorzaeken der dingen te leeren verstaen, en voornaemelyc die van gewichte zyn; dewyl't is een verciering en volmaeking vande beste cracht die de mens heeft, te weten, van het verstant; en een deel vande herstelling des beelts Goots, dat de mens door den val heeft verlooren. 'Twelc dan in hem een vonc is, hem verweckende tot lof en dienst van God den Schepper; en baerende een vergenoeging en vreugde des Gemoets, die de vermaekelycheit uit wellust ver oovertreft. Daerom te recht den Latynsen Dichter zeit,

Felix qui potuit rerum cognoscere causas

Geluckich is de man of 'twyf // Die d'oorzaec weet van al 'tbedrijf.

En gelyc dit plaets heeft inde kennis van alderlei dingen: alzoo voornaemelijc in zoo treffelyke zaeken. En ist dat hier door veel zich opgewect vinden, om met groot ongemac en moeite uitwendige en ver geleege zaeken te onderzoeken: en zal dit dan niet beweegen om te onderzoeken met gemac 'tgeene dat inde mens is? Hoe can't anders als schandelyc gereekent worden, byzonderlyc voor die als Wyze ende Geleerde willen geacht zijn, datse kennis hebben en weeten te spreeken van dingen die buiten zyn, ende en verstaen niet het geene in haer is, of van haer uitgaet: als is de spraec dieze spreeken, en daer mee zy haer kennis oopenbaeren? machmen tot deeze niet zeggen de gemeene spreuc, *Nosce te ipsum*. Kent u zelven?

De onervare Knecht of Meit // Verstaet niet dat zy zelver zeit.

En niet alleen is deeze Const een yder nut tot volmaeking zyns verstants, maer ooc om 't spreeken zelf recht en wel te konnen pleegen: 'tsy met alderlei spraec, als Letteren, Leeden, Woorden, Sneen, Reedenleen en Reedenen, wel en bequaemelyc te connen voortbrengen met haer behoorlyke lengte, climming, en saemenbinding: 'tsy met die te konnen veranderen nae geleegentheit, te mengen en scheiden, te

meerderen en minderen, te verschicken en herstellen, te binden en ontbinden, te Litspelden, te Woortspelden, te Sneespelden, &c. en haer teegendeelen. 'Twelc zaeken zijn die de menschen

hoochelijc versieren en tot grootachting brengen: en die zonder deeze Const, of ans[1] niet, of ten minsten niet anders dan met groote moejelijkheit, en langduerige ervaerentheit, en dan noch onvolkoomen en niet grondich, konnen verkreegen worden: en door deeze grondich en lichtelijc te bekoomen zijn. Al de werlt prijst zeer hooch de konst diemen *Rhetorica* heet. Maer een groot deel desselven, als de verhandeling vande *Periodi*, vande *Euphonia* of *Iunctura, Numerus oratorius Figura dictionis*, en *Pronunciatio*, hoort eigentlijc onder deeze Const, of ten minsten de gronden van die. Zoo dat derhalven de lof en nuttichheit van geene, ten grooten deele deeze toe te passen zy. Wie en weet niet hoe nut een yder is, het geene men onder den naem *Grammatica* begrijpt. Nuu dit is ten grooten deele hier onder behoorende: als de ganse *Prosodia*, en 'tvoornaemste vande *Orthographia*; ende de grondige kennis van't ooverige hangt hier heel aen; dewijle de spraec is de beteikende zaec van't schrift, en de beteikenende stof vande tael. Wat misstaet doch een mens meer, als dat hy in't uitspreeken eenige gebreeken heeft: 'tsy dat die geleegen zijn in eenige Letteren niet wel voort te brengen: 'tsy inde Geletterde spraec niet nae behooren, noch ter bequaemer plaets te doen rijzen en daelen, en op een te passen? Hoe ongevoechelijc, jae belachelijc ist, dat iemant in zijn brieven of andere schriften quaelijc spelt, ofte een losse en mancgaende stijl heeft? 'Twelc nochtans alle gebreeken zijn, die by veel gevonden worden: en die niet alleen zeer misstaen, en ontsieren; maer ooc veroorzaeken datmen den zin daer van, of niet, of verkeert, of ten minsten bezwaerlijc verstaet. Zulx dat deeze Const zeer nut moet zijn: dewijle hier door die gebreeken konnen gebeetert worden: Te meer door dien de rechte uitspraec, dieze leert, voor een treffelijke gaef, die de Menschen tot groote dingen bequaem maect, van God zelve wort gereekent: gelijc blijct Exod. 4, daer God dit als een uitneemende zaec in Aaron erkent; en hem daer oover gebruict om den Coninc van Egipten, en de Outste in Israel aen te spreeken, en zijn last voor te stellen.

In't byzonder is deeze Const nut voor veelderlei soorten van menschen. Als voor eerst de gemeene **Schoolmeesters/** diens beroep is het Leezen en Schrijven te leeren. Wantzy en connen dit niet grondich doen zonder kennis deezer Const. En dewijl't haer hier aen tot noch toe heeft ontbrooken, haer alleen eenige rou-beginselen bekent zijnde: zoo bevintmen, datse niet anders als met veel moeite en lange tijtquisting de Leerlingen alleen tot kennis van eenich onvolmaect uiterlijc gebruic van't leezen en merken, brengen, zonder dat inden gront te verstaen, Dewelke ic derf voor vast toezeggen, datse gecoomen zijnde tot rechte kennis deezes, zullen lichtelijc konnen beraemen zoodaenige middelen die zy, of zelf, of door een ander moogen in't werc stellen; waer doorze in een ongelijc korter tijt, en met minder moeite en werring, tot volmaecter kennis van zulx zullen brengen, niet alleen de bedaegde die rijper verstant en oordeel hebben, maer ooc de heel cleine kinderen. Dit en zech ic niet alleen uit vermoeden, of uit afneeming door reedenen: maer uit daedelijke ervaerentheit. Want ic oover eenige jaeren doe ic deeze Const hadde gevonden, een kint hebbende dat maer vier jaer en een half out was: heb dat door mijn Huisvrou, met cleine moeite ontrent in een half jaer tijts, tot zoodaenige kennis van leezen, lit, en woortspelden gebracht; dat

1) 1. gans

al de werlt zich daer oover hoochelijc heeft verwondert: en dit noch met grooter volmaectheit en zeekerheit, als andere die nae den ouden sleur geleert waeren.

Daer nae is deeze ooc nut en hoochnoodich al de **Meesters** die onderwijzing doen van eenigerlei taelen; 'tsy Latijn, Griex, Hebreews, Arabijs, Frans, Spaens, Engels, &c.: als ooc de geene die daer in zoeken onderweezen te worden, of van selfs die te leeren. Want om eenige der zelver wel te leeren, ist voor al van noode, datmen haer rechte uitspraec, als zijnde den gront en stof daer van, ter deege weete. En zulx kan zonder deeze Const niet ten vollen, of ten minsten zeer bezwaerlijc geschieden: maer door deeze grondich en lichtelijc. De oorzaec is, om dat elke tael eenige byzondere wijzen van uitspreeken heeft, en ooc eenige eige letteren diemen in zijn Moedertael, of andere daermen in geoefent is niet en heeft: die dan door deeze Const moeten geleert worden: in welke een uitspraec en **a b** van alle taelen wort gevonden. En dewijlze tot noch toe is verburgen geweest, uitgenoomen eenige onvolcoome stucken daer van: zoo bevintmen, dat iemant die eenige andere tael recht wil leeren spreeken, genootsaect is, met groote kosten en gevaer, te trecken in het lant daermen die spreect; of elders zich geduerich te voegen by die in zulken tael opgevoet zijn: om alzoo door lang-wijlige verkeering onder zulke, het rechte uitspreeken daer van te leeren. 'Twelc alst al veel jaeren heeft geduert: zoo behoudenze noch dikwils daer in zulke gebreeken, datse tot spot zijn van dieze recht uitspreeken. Want alst maer aen eene letter schort, naedien yder letter dikwils komt; zoo mismaekenze al watse spreeken; en veroorzaeken niet alleen een onaengenaemheit in de ooren der geener die de rechte uitspraec gewoon zijn; maer ooc datmen haer zoo wel niet en kan verstaen. Ic heb dikwils luiden gehoort, die in't spreeken van een ander als haer moedertael, anders geen gebreeken en hadden als alleen in't uitspreeken van een of twee letteren; en daer door maecten datse bezwaerlijc konden verstaen worden, en haer moedertael scheenen te spreeken. Zoo zijnder Hoochduitse die 't in het spreeken van't Neederlants alleen schort, in datse voor onze Tandbeen-el en Tandbeen-en, een Tantvleis-el en Tantvleis-en in zeekere geleegentheit spreeken: en Engelse in datse de *γ* voor onze **g** gebruiken: en daer door al haer Neederlants bederven; en nimmermeer, hoe lang zy ooc onder ons woonen, deeze gebreeken afleggen; dewijlze door derving van deeze Const, niet en weeten, noch konnen weeten, waer't haer aen schort.

Niet alleen is deeze Const dienstich voor die iemant in Hoofttaelen of Volctaelen zou willen onderwijzen, of zelf leeren: maer ooc voor die zulx van Lanttaelen en Stattaelen zou willen doen: Als by voorbeelt, Braebants, Gelders, Vlaems, Vries, Zuithollants, Noorthollants, Delfs, Schiedams, &c. Insgelijx Hoofs, Boers, &c. Want elc van die ooc inde uitspraec verandering en zonderlinge eigenschappen, en letteren hebben; die door deeze Const licht; en zonder die niet, of quaelijc te leeren zijn.

Dat nuu de rechte uitspraec van andere taelen, 'tsy Hooft, of Ondertaelen, die deeze Const leert verkrijgen, groot te achten zy: blijct niet alleen uit dat de zelve sierlijkheit en verstaenelijkheit meede brengt: maer ooc uit datse een gaeve des H. Geest is; en dat de derving van die de Mensche dikwils groote schaede by-brengt.

Want onder de heerlijke gaeven die God op zijn Gezanten wonderlijc uitstorte op den vijftichst-dach: wort deeze wijtloopichst van Lucas beschreeven: te weeten, datse konden bequaemelijc uitspreeken alderlei taelen; niet alleen de Hoofttaelen, maer ooc de Volc en Lanttaelen. Act. 2. En door dien Petrus te vooren hier van ontbloot was: rocht hy in gevaer van gevangen te worden. Matth. 26.73. En 42000 Ephramiters quaemen daer door om 't leeven. Iud. 12.6. Gelijk diergelijke inden oorloch en anders noch dikwils gebeurt.

De oorzaec waerom de rechte uitspraec der Oude, als der Hebreen, Grieken, &c. nuu niet ten vollen is bekent: en dat daer oover zoo veel zoekens en twist onder de Taelgeleerde is; ooc veel pampier met losse raemingen vervult wort: dat meede de oude taelen die op eene wijs geschreeven worden, zeer verscheide worden gesprooken en geleezen: is alleen, dat tot nuu toe zoo weinich van deeze Const ontdect zy. Hier uit spruit ooc, dat veel Taelmeesters in haer schriften klaegen of voorgeeven, datse veel uitspraec niet en konnen beschrijven: en alleen met mondeling voor te spreeken, leeren: 'twelc veeltijt ongeleegen valt, of door haer doot ondoenlijc wort. Zulx dat deeze niewe Const, die alle deeze quaeden kan wech neemen; en om de Afweezende en Naecoomelingen door schrift volkoomender alle uitspraec te vertoonen, dan met mondelinge voorzegging, de gront leit; als ooc om iemant welc door naebotsing, eenige uitspraec niet leeren en kan, die hem diets te maeken door aenwijzing der oorzaeken, den voet geeft: alle Taelmeesters en Taelleerders op't hoochste nut en dienstich moet zijn.

De Dichters of *Poëten* is deeze Const niet alleen nut, maer gans nootsaekelijc. Want haer doen voor zoo veel het inde voortbrenging van saemen-gepaste en vergeleeke Spreecgeluiden bestaet (zijnde zulx haer eigenste werc): moet door deeze konst geschieden. Doch dewijl icse nuu zoo ver niet en beschrijf, zal daer van niet breeder spreeken.

Die in't geene men *Logica* en *Dialectica* heet, vermaec scheppen: zullen niet zonder vrucht deeze konst doorgronden: aengezien zy daer in zelsaeme Voorbeelden van beschrijvingen, ordens, verdeelingen, en onderscheidingen zullen vinden. Want ic tot zulx wel zoo veel arbeit heb aengewent, als om de zaeken zelfs te ontdecken.

De geene die lust hebben inde weetenschap diemen *Physica* d.i. Aert of Natuerkennis, noemt: en connen uit deeze Const geen kleine nuttichheit scheppen. Want daer in den rechten aert des geluits van niews ontdect wort: en byzonderlijc van't geluit der Dieren, en voornaemelijc des menschen: zijnde het wonderlijcste, zoo van weegen zijn groote verandering; als ooc zijn meenigerlei natuerlijc tuich en roersel, daer't door veroorzaect.

Van gelijke ooc de Ontleeders en Geneesmeesters, 't sy Raetheelders of Werc-heelders. Want deeze hier konnen leeren een niewe beschrijving en verdeeling vande Mont, en andere deelen daer by geleegen: en wat elx werking en gebruic zy, in't voortbrengen der spraec: Insgelijx hoeder ontrent de Keel een vrywillige roering is, daermen tot noch toe geen kennis van heeft gehat; diens Muizen of Spieren noch te zoeken zijn. Alles zeer noodich geweeten, om de gebreeken dier deelen sonder hinder der spraec te konnen helpen: en met afneemen of byvoegen

de gebreekelijke spraec te moogen beeteren: ooc, om uit het spreeken, van de hinderingen en toevallen recht te konnen oordeelen. Zulx dat, gelijcse om de Gebreeken die de oogen onderwurpen zijn, dienen ervaeren te zijn inde vermaekelijke weetenschap *Optica* genoemt: Zoo ooc in deeze Spreeckonst, om de Toevallen des Monts en by geleegen deelen.

Dewijlmen dicwils ziet gebeuren dat de jonge kinderen die spreeken leeren, eenige gebreekelijke spraec aenwennen, daer d'Ouders geen raet toe en weeten om te beeteren; naedienze d'oorzaec der gebreekelijkheit niet en verstaen; noch waer die in geleegen is: zoo zoude de zulke deeze Const ooc vorderlijc konnen weezen, om 'tvoorzeide by tijts te voorkoomen; en om andere reedenen.

uit deeze alle blijct dat deeze Const een vande nutste en noodichste is: en dat ic om die te ontdecken, en in een geschicte orde te brengen, geen onnutten arbeit heb gedaen: en van gelijke niet en zal doen die zich tottet grondich onderzoec desselven gaet begeeven, en hem daer in betoont een **Letter** die naew daer **op let;** volgens mijn Waepe-spreuc, en dit dicht daer op slaende.

De Letter op *Pampier, doet heugen oude zaeken:*
De Letter op *de Lip, ontdect des herts gedacht*'.
Wie dan een Letter *is, die* op *de* Lett'ren *acht*,
Can tot beroemt verstant van Out en Niew geraeken:
Ooc van de Lett'ren *Goots, geschreeven* op 'zBerchs *top*
Daer 't Leeven of den Vloec aenhangt. Dus Letter op.

II. Wat de **Waerdichheit** deezer const aengaet, die zal by veel wel klein schijnen: om datse beezich is ontrent zaeken, diemen de Kinderen, en geringste alder-eerst leert. Maer dit is een heel verkeert en ondankbaer oordeel. Want gelijkmen het broot niet en moet klein achten om dattet ooc de Geringste gebruiken: en die zulx doet zijn dwaesheit bevint, als hy dat moet derven in hongersnoet, en al zijn Gout en Zilver om dit alleen wel zoude willen geeven, gelijc in Egipten en Samaria geschiede: Zoo ooc hier. Want de gemeenheit, als die is verknocht met nuttichheit, niet en behoort te baeren verachting, maer achting. En dewijle die hier in een hoogen trap zijn: zoo volcht daer uit haer groote waerdichheit. En hierom ist dat veel vande aldergeleertste, en ooc vande hoochst-verheeve in staet, als Keizers, Veltooversten, &c.: haer niet en hebben geschaemt zoo ver hier mee te bemoejen, datse zelfs van de rouwe beginselen alleen hebben geschreeven, en boeken uit gegeeven. Booven deeze ist wel zoo, dat de rouwe beginselen deezer const de minste Leerlingen worden voor-gestelt: maer de hooger beschrijving desselfs, gelijc die hier geschiet, acht ic zoodaenich te zullen worden bevonden, dat zelf de kloecke geoefende verstanden daer werc in zullen vinden. Gelijc zulx ooc inde Telconst gebeurt: diens rouwe beginselen meede wel zijn voor de kinderen: maer haer hooge beschrijving, welc het oorzaekelijc bewijs vervat, en de verhandeling der getaelen, diemen *Gefigureerde*, of *Geometrise* en *Cossise* of *Algebraise* noemt, voor de kloecst-zinnige: en daer oover in groote achting.

III. Hooftst. *Vande Beschrijving, en Onderzoeking der Spreeckonst.*

Nae dat verhaelt zijn de Nuttichheeden en Waerdichheit deezer Const, welke tottet leeren zouden moogen opwecken: zal ic spreeken van't geene noodich is tottet verkrijgen van die nuttichheeden en zoo waerden zaec:naemelijc de Leering zelf, welc geleegen is, 1 In een bequaeme beschrijving deezer const, daer door men onderweezen wort; 2 In een naerstige Onderzoeking van die, waer door men de onderwijzing aenneemt.

I. De Beschrijving hebt gy hier. welke op datse tot haer einde bequaem zy: isse van my nae vermoogen, klaer en met orde gedaen; bestaende meest in Bepaelingen, Onderscheidingen en Deelingen, Aenwijzing van Eigenschappen, en Verklaeringen vande voorschreeve. De Bepaelde en verspreide zaeken, neffens andere voorvallende, geef ic meest al Niew-gemengde Duitse Naemen: en heb dicwils veel moeite gedaen, om bequaeme en Zinrijke te bedenken. Niet teegenstaende zullenze veel in't eerste duister en bers schijnen. Doch zoo iemant hem in deeze wat oefent, zake klaer en welluidende bevinden. Dewijl haer sommige op uitheemse Constwoorden (*vocabula artium*) zoo gewennen; datse de Duitse diemen in haer plaets gebruict niet en verstaen, zelf alsse duidelijker en beeter zijn: zoo vinden haer genootsaect, die zuiver duits willen schrijven en eevewel verstaen worden, de uitheemse aende cant te zetten. 'Twelc ic niet en heb gedaen; om dat meest al de Constwoorden die ic gebruic, niet en zijn uitet Latijn of elders vertaelt; maer van niews bedacht om Niew-ontdecte zaeken, die te vooren in geen taelen zijn beschreeven, en geen naemen en hadden, daer mee te beteikenen; en diemen derhalven saemen met de zaeken, eerst in't gebruic moet brengen Ooc om dat inde plaets vande uitheemse dieder zijn, dikwils Duitse gebruic in een anderen zin: om de dooling of andere onbequaemheit, die ic inden ouden zin bespeur. Die nuu met den zin der Duitse oovereen-coomen, stel ic hier en daer neffens de Duitse.

In de Bepaelingen (*Definitiones*) druc ic dicwils het Geslacht (*Genus*) niet uit: om de cortheit, en om dattet uite voorgaende onderscheiding bekent is. Ooc bepael ic dicwils op verscheide wijzen, de dingen die op gelijke wijs zouden moogen bepaelt worden: en dit om te toonen dat elc van die alle zoo verscheidelijc konnen bepaelt worden; en om een walgelijken stijl te schouwen.

De Verspreiding (*Distributio*) is Deeling (*Partitio*) of Onderscheiding (*Divisio*). Die beide en voech ic niet alleen tussen de andere beschrijvingen: maer stelze ooc in taefelen; om die met een opsicht heel te konnen vatten en beeter te heugen. En versprei gemeenlijc in weinich soorten of deelen, veeltijts in twee: dewijle uit de Tweespreiding (*Dichotomia*), alsse nae behooren geschiet, de volmaectste verhandeling ontstaet. Ic zie altijt in, of de onderscheiden genoomen zijn van't geene de onderscheide zaeken in haer zelven hebben, of ten aenzien van andere: nae geene, als de voornaemste, onderschei ic eerst: dan nae deeze, zonder die onder malkander te mengen. Ooc let ic ofse veel gemeen zijn, of sommige alleen eige. Nae de gemeene maec ic Hooge Geslachten, en verhandel die derhalven in't gemeen: dewelke dan verstaen zijnde, konnen met eenen alle Laege Geslachten,

en Soorten, die uit haer saemenvoeging vloejen, verstaen worden: jae yder kan daer uit nae zijn behaegen in meenigerlei vervolch byzondere soorten maeken: mits elc der Hooge Geslachten die't lijden konnen booven, of onder, of oover al tussen in te voegen.

De Eigenschappen nae welke ic geen onderscheiding doe, beschrijf ic by haer zaec: zettende daer voor in andere letter **Eigensch**.

Inde Verklaeringen (die met andere letteren als al de voorzeide gedruct zijn) koomen de Voorbeelden. Van welke tot waerschouwing noodich dient gezeit, en wel aengemerct, lichtelijc te zullen gebeuren dat zommige die anders zullen uitspreeken als ic, en dan op de beschrijving niet passen als Voorbeelden: en mitsdien, meenen dat ic dool. Daerom zal een yder die zulx bevint verdacht zijn, om dan meer op de Bepaeling als op die Voorbeelden te achten: en te oordeelen, dat de oorzaec waerom hem de beschreeve zaeken uit de Voorbeelden niet en blijken, en onwaerachtich schijnen: niet en zy mijn verkeerde onderwijzing; maer om dat hy die nae mijn meening niet uit en spreect. By voorbeelt, indien iemant, een Vlaeming zijnde, leest inde 66. zijde tot Voorbeelden van Holachtige vryje Tantvleisclinkers **uer/ luer/ zuer/ buer/** die nae zijn gewoonte uitspreekende: zoo zal hyze bevinden op haer bepaeling niet te passen: maer die eeveleens te luiden als de Voorbeelden vande Hol-achtige vryklinkende Middeletteren in de 56. zijde staende, en met de bepaeling van die oover een te koomen: en daer uit meenen dat mijn leering vals is, zoo hy dit niet in en ziet. Het is wel waer, dat ic zulx daer, en somtijts elders aenwijs: Maer het kan noch op veel andere plaetsen geschieden.

Achter de Verklaering stel ic dicwils met gelijke Letter (doch met een leege plaets daer wat afgescheide) de Bewijzing der Waerheit, en Weerlegging der Doolingen: daer in ic somtijts wat lang ben; om dat de invoering van niewe meeningen, en verdrijving der Oude ingewortelde zulx vereist. Doch den Leezer die de zaec wel gevat heeft, en toestaet: kan zulx in't leezen of leeren ooverslaen zonder afbreeking des ordens of vervolchs. Ic zou op meer, bewijs en breeder verklaering hebben gestelt: ten waer ic gevreest had, dat dit boec voor 't eerste te groot zou zijn geworden.

II. Aengaende de **Onderzoeking/** die moet geschieden met de Beschrijving vlijtich en aendachtich te ooverleezen: en by het leesen te voegen de daedelijke ondervinding en beproeving van de beschreeve zaeken: mits die uit te spreeken, en daer niet alleen met de ooren naew op te letten, en d'eene teegen d'andere te vergelijken, om haer verschil en oovereencooming te bemerken; maer ooc met een vinger te voelen inden mont, om de gestalte der Vormen beeter te verneemen. Want in gevalle iemant deeze beschrijving alleen ooverloopt, en zonder lust inziet, of daer geen merkelijke tijt en moeite aen besteet: zal geen of weinich vrucht daer uit trecken, en hem alles duister en zwaer schijnen: Alzoo't meest al niewe en ongehoorde dingen zijn. Gelijc 'tselve ooc in die geleegentheit gebeurt in alle Consten daermen noch niet in geoefent en is: hoe klaer die ooc beschreeven zijn.

IV. Hooftst. *Vande Beteikening, hoorende meest tot de Spraecmerckonst.*

Volcht vande Beteikening. Zal den eenen Mens den anderen iet, dat verburgen of niet teegenwoordich is bekent maeken: zoo moet hy zulx doen door teikenen die de zaec, of door gelijking, of door instelling, te kennen geeven. Maer want ic in dit boec voor heb veel niewe dingen te oopenbaeren: zoo heb ic ooc tot dien einde veel nieuwe teikenen moeten instellen en gebruiken; en oude teikenen tot niewe beteikenis vervoeren. Doch op dat dezelve mochten worden verstaen, en ooc van andere gebruict: heb ic de beschrijving van die met haer beduidenis, hier voor aen gestelt; neffens eenige oude en gewoonelijke. En al ist dat dit eigentlijc hoort tot de Teikenconsten, naemelijc de Tael en Merckonst: Zoo heb ic nochtans hier iet van willen zeggen: dewijle die Consten van my noch niet in't licht zijn gebracht; en daerom den Leezer totte zelve niet heb konnen wijzen.

Het geene ic in deeze Const beschrijf en ondec zijn 1 Letteren, 2 Geletterde spraec.

De Letteren heb ic beduit door driederlei teikenen of middelen: 1 Met Naemen, 2 Met Merken, 3 Met Teikenen die uit die beide bestaen.

I. De **Naemen** die ic de Letteren gegeeven heb zijn ooc driederlei: 1 Beschrijfnaemen, 2 Speldnaemen 3 uit bei gemengt, of saemen gevoecht.

1 **Beschrijfnaemen** noem ic de Naemen die een zaec alzoo beteikenen, datse die met eenen, of ten deele, of ten volle beschrijven ofte bepaelen. Als de naem **Reedelijc Dier/** beteikenende en bepaelende de Mens: Weederom **Smoorletter/ vryje Snapklinker/** beduidende en beschrijvende eenige soorten van Letteren. Alle de Geslachten en Soorten der Letteren, zoo Hooge, als Laege, konnen met duzdaenige naemen dietselijc beteikent worden.

2 Met **Speldnaemen** verstae ic zulke oorspronkelijke naemen van Geluiden, welc ooc Voorbeelden vande beteikende zaec zelve zijn, of die in zich begrijpen: en daer oover bequaem om meede te spelden. Ten welken aenzien ic die zoo noem; en ooc **Zaecnaemen** mochten heeten. Gelijc zijn **aa/ bee/** &c. De hooge geslachten der Letteren, en konnen niet gevoechelijc met zulke naemen genoemt worden: om datse veelderlei, en zeer verschillende geluiden begrijpen: maer wel de Laege geslachten en soorten, die zoodaenige geluiden vervatten, welke niet zeer merkelijc van malkander verschillen. Daerom eenige van zulke alleen van outs Speldnaemen hebben: en voor andere van niews by my zijn ingestelt en gegeeven.

3 De naemen die uit Beschrijf en Speldnaemen bestaen, moogen **Beschrijf-speldnaemen** worden gezeit. Zijn tweederlei: 1 **Onderscheidende/** die door de Beschrijfnaemen, de Speldnaemen daerze mee verknocht zijn, onderscheiden of eigenschappen toevoegen, welke die tot laeger soorten maeken. Als **Snap-aa/ Staege áa/:** daer de Speldnaem **aa** toegevoecht wort, door de Beschrijfnaem **Snappende** of **Staege/** die daer mee verknocht is, een eigenschap of onderscheit die haer tot een Laeger geslacht maect. Deeze en dienen ooc de Hooge geslachten niet gegeeven te worden: maer zijn bequaemst, om ingestelt en gebruict te worden tot beteikening van noch laeger soorten, als die tot ongemengde Speldnaemen

bequaem zijn: naemelijc zulke, diens geslacht geen heel merckelijc verschillende geluiden vervat. Want zoomen deeze met bloote of ongemengde Speldnaemen noemde: en zoudenze van haer teegesoorten naew onderkent worden. By Voorbeelt, alsmen de **Platte úu** noemde **úu/** en de **Hol-achtige/ᶜúu:** of de **Wortel-aa/ á,a,/** en de **Lel-aa/á:a:**: men zou qualijc merken, dattet verscheide naemen van verscheide zaeken waeren: gelijkmen zeer wel doet, alsmen die met Beschrijfspeldnaemen noemt **Platte úu/ Hol-achtige úu/ Wortel-aa/ Lel-aa.** 2 **Verklaerende/** die door de Beschrijfnaemen iet beteikenen, daerze mee verknocht zijn, ooc beteikent is. Als **Hol-achtige Achtermidde-ęu/ Hol-achtige éu/ Achtermidde-oęn/ Middel-oe/ Holle middel-oe:** daer van de Speldnaemen **ęu/ éu/ oęn/ oe/** alleen alles beteikenen, dat dezelve doen met die Beschrijfnaemen, Zoo datse alleen tot verklaering daer by gedaen zijn; om iet uitdruckelijker aen te wijzen, dat inde Speldnaem begreepen is.

II. De **Merken** der Letteren zijn 1 Bloote, zijnde zulke, die geen Bymerken bygevoecht hebben welke eenige eigenschappen der zelver beduiden. Als **a/ b/ c/ d/ i/**. 2 Bekleede, die zulke Bymerken ontrent haer hebben. Als ŏ, daer by het Grondmerc **o/** een Bymerc gevoecht is dat **hol-achtig** beduit. Men zoude alle Geslachten en Soorten van Letteren, zoo hooge, als laege, wel met Merken konnen beteikenen: Maer 't eerste mach zonder groot naedeel ongedaen blijven: doch het tweede, als heel noodich, dient gedaen. En kan gevoechelijc aldus geschieden: 1 Dat de Laege geslachten en soorten die Speldnaemen van noode hebben met bloote Lettermerken beteikent worden: naedien het gewoonelijke schrift uit zulke bestaen moet; en die mackelijxt te schrijven zijn. 2 Dat de Laeger soorten, die wy gezeit hebben datmen met Beschrijf-speldnaemen dient te beteikenen, Bekleede Merkletteren toegepast worden: Op datmen nae geleegentheit de Cleefsels of Bymerken in't schrift zoude moogen voegen, of daer uit laeten zonder verandering der Grondmerken.

III. De Teikenen der Letteren die uit naemen en Merken bestaen, en **Letter-naem-merken** moogen heeten, zijn tweederlei: 1 Merc-onderscheidende, diens Naemen de beteikenis der Merken bepaelen en byzonderder maeken. Als **u** *Consonant* of **Meeluidende u/** of **Staege u/ Platte f/ Holle f/ Staege m/ Snappende m/ Been-l/ Vleis-l/** of **Tantvleis-l**. Merc-verklaerende[1)], die iet dat het Merc beteikent, door den naem ooc beteikenen. Als **Hol-achtige** ŏ, **Bree z/ j** *Consonant* of **Meeluidende j:** daer **hol-achtige, bree/** *Consonant* of **Meeluidende/** ooc door de Merken beteikent zijn. Bei deeze, gelijc ooc de voorgaende Mercletteren, kanmen bequaemelijxt Talloos, en in't Eental gebruiken, en dat in alderlei gevallen zonder verandering: mits dan te stellen een Merc alleen. Hoewel men die ooc in't Veeltal zou moogen beezigen: mits dan twee Merken van eene slach te stellen. Als om te beduiden **Effens** en **Holle effens/** te stellen **ff** en **Holle ff.**

In't verhandelen deezer Spreeckonst geef ic alle Geslachten en Soorten van Letteren zoo hooge als laege, Beschrijfnaemen (behalven eenige Dubbele): en dat meest zulke, die haer soortmaekend onderscheit te kennen geeven: op datmen

1) 1. 2 Merc-verklaerende

wanneer die gebruict worden, alleen uit de naem het weezen en den aert der beteikende zaec zoude konnen afneemen; en derhalven niet van noode hebben, om dezelve te verstaen, de beschrijving of bepaeling daer van in te zien, alsse niet genoechsaem is onthouden; gemerct zulke naemen die vervatten. Deeze gebruic ic ooc doorgaens. Maer de Speldnaemen en Beschrijf-speldnaemen, wijs ic wel aen, en geefse alle Letteren welke die noodich hebben: doch en gebruic van de zelve naew andere, als die Enkele Vryklinkers beduiden: en dit ter plaetse daer my hare beschrijfnaemen te lang zijn, als voornaemelijc onder de Voorbeelden en inde Letterordens, die heel corte teikenen vereisen. Om de Laege geslachten en soorten van Dubbele Vryklinkers, en Enkele en Dubbele Nietvryklinkers te beteikenen: gebruic ic Merken en Naemmerken: voornaemelijc als ic die tot Voorbeelden, of in Letterordens stel; om datse aldercortst zijn. En zoude ooc om die oorzaec, en om eenpaerichheit te houden, de Laege Geslachten en Soorten der Enkele Vryklinkers met zulke beteikent hebben: maer om datse geen gewoonelijke en bekende eige merken hebben, behalven deeze **a e i o u j w**; en derhalven veel niew-ingestelde zou hebben moeten gebruiken, welker beteikenis elc een ten eersten niet verstaen zoude, en eens verstaen hebbende zoo vast niet onthouden: zoo heb ic dat niet gedaen; maer die, als gezeit is, met Speldnaemen en Beschrijf-speldnaemen inde Letterordens en ooc elders beteikent: zelf ooc de voorzeide die oude Merken hebben (behalven op eenige plaetsen) om eenpaerichheit onder die te houden. Zoo dat in alle Letterordens de Enkele Vryklinkers met Speldnaemen, en de ooverige met Merken uitgedruct worden. Hier uit ontstaet dat, de Enkelde Vryklinkers schriftelijc op gelijke wyze als de Lange of Eenvormige Dubbele, beteikent worden. Want de Merken vande Speldnaemen van zulke Enkele, zijn eeveneens als de merken van die Lange. Doch om deeze twyfelachtichheit te weeren: heb ic vande 54 zyde af (alzoo my zulx, doemen die zou drucken, eerst inden zin quam) de Merken welke Speldnaemen van Enkele Vryklinkers beduiden, in't Eental en buiten menging zynde, geschreeven met een Opperwoort-trapmerc (*nota accentus acuti*) daer booven: en de andere welke Merken van Lange Voorsnapklinkers zyn, met een Onderwoorttrapmerc (*nota accentus gravis*); en ooc wel zonder Trapmerc (gelijc ic ooc inde 90 zyde de Lange staege alzoo bedui, die daer alleen voorvallen). By Voorbeelt, met **áa/ áe/ ée/ íe/ íj/ úu/** bedui ick Speldnaemen van Enkele Vryklinkers: maer met **àa/ àe/ èe/ ìe/ ìj/ ùu/** of met **aa/ ae/ ee/** &c. Lange Vryklinkers. De **ęu** is zonder Trapmerc gedruct, 't sy datse een naem, of Lange Klinker beduit: om datter geen gegoote ę met een Trapmerc is.

Zijnde aengeweezen vande Letterteikenen 1 Hoe-veelderlei die zijn, 2 Tot hoedaenige ic yder soorte gebruic: zoo dient verder vertoont, welke die zijn. Tot Merken der Enkele Nietvryklinkende zeer verschillende laege geslachten gebruic ic deeze, die ic hier op het cortste in een Letterorde voorstel, met de Beschrijfnaemen daer by, welc haer beteikende zaeken beschrijven; staende met haer voorste deelen, die de Diepte beschrijven, aende kant of zyde der Geleederen; maer met haer leste, welke het ooverige beschrijven, onder de Ryjen: en alzoo elc haer merc ter plaets daer het Gelit de Ry doorsnyt, aenwyzende.

							h	
Enkelde	Knoc-	.	.	.	ξγ	ξk		
	Lel-	.	.	nh of ξn	‹γ	‹k	hg of ‹G	hch of ‹ch
	Heemelt-	.	.	ng of ‹n	γ	k	g	ch
	Tant-	r	l	n	d	t	z	s
	Lip-	.	.	m	b	p	v	f
		Smoorder	Splitletter	Neusletter	Breesmoorder	Smalsmoorder	Vrybreeruiser	Vrysmalruiser

Hier beteiken ic, zoo veel moogelyc is, al de voorzeide merkelyc verschillende geslachten met zulke Merken, die minst verandering en niewichheit invoeren. Want zy zijn al gebruikelyke in gelyke beteikenis; of vande gebruikelyke genoomen, en tot zulke beteikenis vervoert, die groote gemeenschap mette eige heeft. 'Twelc ic gedwongen ben te doen: om dat ic niewe geslachten beschrijf, die onbekent zyn geweest, en geen eige Merken en hebben. Ende op dat ic de Vervoerde van twyfelachtichheit bevryden zou, en die van haer eige onderscheiden: voech ic daer by eenige bymerken; ofte een tweede, of derde grontmerc. Zoo beteiken ic de Heemeltneusletter met **n;** om datse de **n** naest gelyc is, en ooc wel deur **n** beteikent wort: als in **rank/dank.** Doch om die te onderschei-[1] vande **n** in haer eige beteikenis genoomen: zoo voech ic een half rondetje onder het eerste been aldus **n.** Of ic stel daer neffens een **g:** beteikenende alzoo door **n** datse een Neusletter is, en door **g** datse een Heemeltletter zy; en oover zulx door die twee saemen, datse is een **Heemeltneusletter.** En dit te meer, om datse ooc wel gewoonelijc door die beide beteikent wort: als in **vangst/angst/werking.** Zoo bedui ic door **nh** de Lelneusletter: door **n** toonende datse een Neusletter is; en door de bystaende **h/** datse vervoert zy, om niet aende Tanden, maer aende diepste plaets daer't moogelijc is, uitgesprooken te worden; 'twelc is de Lel. Anders beteiken ic dezelve door **n** met een byteiken, aldus **n.** Door *γ* bedui ic de Bree Heemeltsmoorder, zijnde een Griex merc dat van een yder geacht wort het zelve met de **g** te zijn, en nuu zoo ooc geleezen wort, behalven vande Engelse: maer dat ic vastelijc houde anders by de Oude Grieken geluit te hebben; naemelijc Bree-heemeltsmoorende, gelijc ic't hier gebruic. Dat nuu dit niew gevoelen waerachtich is, blijct crachtelijc uit de eevereedenheit (*analogia*), welke tussen de Griexe Letteren die *Tenues* en *Mediae* worden genoemt, aengemerct moet worden. Zijnde deeze: Gelijc *π* tot *β* en de *τ* tot *δ*: alzoo ooc de *κ* tot *γ*. Maer tussen de eerste is zulken reeden, datse in alles eeven zijn behalven inde Breete: en dienvolgende ooc tussen *κ* en *γ*. Nuu is *κ* een Heemeltsmoorder: en dienvolgende ooc de *γ*: verschillende alleen, in dat geene zy een Smalle, deeze een Bree. En indien zy verschillen gelijc **k** en **g/** en zoudenze zoo licht in malkanderen niet veranderen. Meer bewys gae ic voorby. Voorder dewijl de Griexe merkletter onder de Westerse niet wel en voecht: zoo zoudemen in diens plaets een **c** konnen gebruiken, hebbende tot onderscheit een punt in't midden. 'Twelc ic ooc zou gedaen hebben indiender zulke gegoote vormen waeren: te meer dewyl ic reedenen kan by-brengen waer uit schijnt dat **c** eertijts dit geluit heeft beteikent. De Bree Lel en Knoc-smoorder bedui ic ooc met *γ*, of een punt-vervattende

1) 1. onderscheiden

c: alzooze *γ* in beteikenis gelijxt zijn: doch voech by elc tot onderscheit een byteiken aldus □*γ* ◌*γ*. Op gelijke wijs, en om gelijke reeden, beteiken ic de Smalle Lel- en Knocsmoorder met **k** aldus □**k** ◌**k**. Met **h** beteiken ic een Knocruiser in't gemeen; en ooc in't byzonder alsnuu een Bree, alsnuu een Smalle: dewijlze tot bei gebruict wort. Door **hg** bedui ic de Lelvrybreeruiser: om datse een bree Letter is die tussen de Bree **h** en **g** uitgesprooken wort, en die de bree **h** en **g** tot naeste bueren heeft; anders ooc door ◌G. Om gelijke reeden beteiken ic de Lelvry-smalruiser door **hch** of ◌**ch**. Maer met **ch** bedui ic de Vryje Heemeltsmalruiser: om datmen gewoonelijc die daer meede beteikent; en om reeden die uit de 63 zyde deezes boex kan afgenoomen worden. De ooverige Geslachten beteiken ic met gewoonelijke Merken in haer eigenste beteikenis.

De soorten der Letteren onder deeze geslachten begreepen, welc zeer veel zijn, beteiken ic met Naem-merken en Beschrijf-speldnaemen: mits voor by yder der voorschreeve Merken, of haer Speldnaemen, zulken Bynaem te voegen, die haer soortmaekend onderscheit te kennen geeft. Van zulke Bynaemen zijn deeze de voornaemste: 1 **Platte/ Hol-achtige/ Holle:** 2 **Snappende/ Staege:** 3 **Bree/ Smalle: Wortel-/**[1] **Achtermidde-/ Midde-/ Vleis-/ Been-:** 5 Welke uit die bestaen, 'tsy uit twee, als **Platte snappende/ Platte bree/ Snappende bree;** 'tsy uit drie, als **Platte snappende bree/ Snappende bree wortel-:** 'tsy uit vier, als **Plat-snappende bree wortel-.** Hier van konnen de twee eerste soorten of hoopen al de voorschreeve Merken of Speldnaemen bygevoecht worden: de derde alleen die vande drie eerste ryjen, en de **h:** vande vierde, de drie eerste die vande tweede ry of Hemeltry; en de twee leste die vande derde of Tantry: de vyvde deeze, of die, welc zulx vereisen: gelijc voor oogen wort gestelt in deeze Orde.

			Knoc-	.	.	.		◌*γ*	◌*γee*	◌k	◌kee				*h*	*hee*			
. .*Snap-*		*Plat-*																	
	pende	*te*	*Lel-*	.	.	*nh*	of	◌*n*	*enh*	‹*γ*	‹*γee*	‹*k*	‹*kee*	*hg*	of	‹G	*hgee*	*hch*	of ‹*ch* *ehch*
		‹ *Hol-*	◌*Wortel-*	.	.														
		ach-	‹*Achterm.*	.	.	*ng*	of	‹*n*	*eng*	*γ*	*γee*	*k*	*kee*	*g*	*gee*			*ch*	*ech*
		tige	‚*Middel.*																
			‹*Vleis-*	*r*	*er*	*l*	*el*	*n*	*en*			*d*	*dee*	*t*	*tee*	*z*	*zee*	*s*	*es*
L *Staa-*		o *Hol-*	‚*Been-*																
ge [2])		*le*	*Lip-*	.	.	*m*	*em*			*b*	*bee*	*p*	*pee*	*v*	*vee*			*f*	

┐ **Bree** L **Smalle**

2)

Om nuu met eenen een middel aen te wijzen, hoemen al die voorzeide soorten, gelijc ooc andere volgende, met Merken zou konnen beteikenen; en die zoodaenich datmenze licht kan onthouden, en datmen dezelve gebruikende, het oude gewoonelijke schrift of druc in zijn geheel en voorigen staet alzoo blijve, dat elc die deeze niet en verstaet eevewel 'tselve zoude konnen leezen: Zoo zech ic dat dit kan geschieden, mits in te stellen eenige Byteikenen, om daer mee de voorverhaelde soortmaekende onderscheiden te beduiden. Welke dan by

1) 1. 4 **Wortel-/**
2) 1. ⎵ *Staege* (vgl. tabel p. 25)

Grontmerken die Geslachten beduiden gevoecht zijnde: zulke soorten van die geslachten aenwijzen, als die bymerken te kennen geeven. Tot zulke Bymerken stel ic in de volgende, die ooc inde voorgaende Letterorde vertoont zijn, 1 Tot Boovemerken (dat zijn die booven haer Grontmerken moeten staen) ⌊ [1].. ∩ ̣o ⅂⌊ om te beteikenen **Staege/ Snappende/ Platte/ Hol-achtige/ Holle/ Bree/ Smalle.** 2 Tot Ondermerken, die onder moeten staen, ̣ □ om te beteikenen **Ondiepste/ Naestondiepste/ Ondiepste op twee nae.** Wel-verstaende van't geslacht door haer Grontmerc beteikent. Onder het geslacht der Heemelt-letteren, zijn de Middeletteren de Ondiepste, de Achtermidletteren de Naest-ondiepste, en de Wortel-letteren de Ondiepste op twee nae. Onder de Tand-letteren zijn de Beenletteren de Ondiepste, en de Vleisletteren de naest Ondiepste. Onder de Kropletteren zijn ondiepst de Wortelletteren, naestondiepst de Lelletteren, en ondiepst op twee nae de Knocletteren. Zoo dat, als, by Voor-beelt (̣) onder een merc van een Heemeltletter staet: dan beduitet de **diepte aen't midde/** of dattet een Middeletter zy: maer onder een Tantmerkletter staende, datse een Vleisletter zy. Hier staet noch te letten, dat de voorschreeve Ondermerken, om zulx te beduiden, moeten staen onder den achtersten hoec, of 'tachterste been van't Grondmerc. Want door elc der twee leste van dezelve Ondermerken, onder den voorsten hoec staende, beteiken ic dat haer Grontmerc vervoert is om een Letter te beduiden, die de eige in alles gelijc is, behalven in datse dieper is: doch door dit meer, door gint min. Als blijct in ̣**n**□**n**̣*γ*□*γ*̣**k**□**k**̣**G**̣**ch.**

Alzoo vertoont zijnde welc de Teikenen zijn der Nietvryklinkers die ic gebruic, en diemen zou moogen gebruiken: dient zulx van de Vryklinkende Letteren gedaen.

Om grondich te verstaen de Merken daer mee ic de Dubbele Vryklinkers beteiken: moet eerst geweeten zijn de eigentlijke beteikenis der Enkele Grond-merken daer uitse bestaen: zijnde deeze zeeve **a e i u o j w/** die ic de volgende beteikenis als de eigenste toeschrijf. **a** beduit een Vryje platte Kropklinker, genoemt **áa:** en met eenen elke soorte daer onder begreepen; doch gemeenelijxt een zulken Wortelclinker. **e** beduit een vryje platte voorheemelt-klinker, genoemt **ée;** en met eenen elc der soorten daer onder vervat; maer meest zulken Middeletter; en altijt dan, alsset gestelt wort teegen de Achtermidde-**ee/** die ic met ę beteiken. **i** beduit een Vryje platte Tantklinker, genoemt Platte **íj:** en met eenen elke soorte daer onder hoorende, en voornaemelijc zulken Beenklinker. **u** beduit een Vryje hollooze Lipklinker, geheeten Hollooze **úu:** en ooc elke Ondersoorte der zelve; Maer een Platte, alsset teegen een Hol-achtige wort gestelt, die ic met ᶜ**u** beteiken. Zuk dat **u** en ᶜ**u** teegesoortich gebruict weezende, geene een Platte **úu/** deeze een Hol-achtige beduit. **o** beteikent een Vryje plattelooze Kropklinker, diens Speldnaem **óo;** en elc van diens Ondersoorten; doch altijt een Holle, alsset teegen de Hol-achtige wort gestelt. Welke Hol-achtige **óo** ic onderscheidelijc bedui met ̊ . Derhalven als ic **o** en ̊ teegesoortich stel, beteiken ic door geene een Holle **oo/** en door deeze een Hol-achtige. Voorder beduiden al de voorgaende Staege, alsse in een zelvde Woordlit of Gront achter een der voorgaende staen: anders Snappende. **j** beduit een staege

1) 1. ⌴ (vgl. tabel p. 25)

Vrytantklinker, geheeten **Staege íj:** en elc dier soorten; doch de Platte voornaemelijc, en altijt dan, alsset teegenstellich gebruict wort: en is zoo ver een soorte onder **i** vervat. **w** beduit een Staege Vryklinker: en dienvolgende ten deele onder **úu** begreepen. De naem is **Staege úu.**

Uit deeze zeeve gebruikelijke bloote Merken van Enkele vryje Klinkers, en de drie bekleede van my daer by gevoecht: maec ic, om groote vreemdichheit te schouwen, de Merken van al de Dubbele vryje Klinkers: mits die op verscheide wyzen saemen te voegen, en door zulx haer onderscheide beteikenis aen te wyzen. Als voor eerst de Voorsnappende Lange, of Tweedubbele Eenvormige Vryklinkers: daer van ic de beschrijfnaemen ten deele ter zyden, ten deele onder stel, aldus:

Lange Vry-	*Platte*	aa	a‹a‹	a‹a‹	a,a,	ae	ee	ic	ij	uu
	Hol-acht.	óó of óo	ó‹ó‹	ó‹ó‹	ó,ó,	ęu	eu	ue	ui	ʿuʿu of ʿuu
	Holle	oo	o‹o‹	o‹o‹	o,o,	oę	oe	uo	oi	ou
		Krop-	*Knoc-*	*Lel-*	*Wortel-*	*Achterm-*	*Mid-*	*Vleis-*	*Been-*	*Lip-*
					Klinker					

Van deeze Merken zijn eige, al die uit gelijke, of eenslachtige Grondmerken bestaen: te weeten **aa a□a□ a‹a‹ a,a, :** ó ó ó □ó □ó ‹ó ‹ ó ,ó ,: **oo o□o□ o‹o‹ o,o, : ee ii** of **ij uu** of **uw ʿuu** of **ʿuw.** Want deeze beduiden elc zulke twee Spreecletteren, als de Enkele Mercletteren daer uitse bestaen eigentlijc uitwyzen. Maer Oneige en Vervoerde zijn de ooverige, die uit ongelijke of schilslachtige Enkele Grond-merken saemen-gevoecht zijn: en daer oover eigentlijc Schilvormige Spreec-klinkers zouden beteikenen: en worden nochtans om Eenvormige te beduiden gebruict. Van deeze zijnder sommige in zulke oneige beteikenis van outs gebruikelijc; te weten **ae ie: eu ue ui: oe ou:** sommige by my van niews vervoert: naemelijc **ęu oę uo oi:** en dit uit noot; alzooder geen gewoonelyke eige noch oneige zijn, die zulx als deeze onderscheidelijc beduiden. Om nuu te toonen de reeden vande vervoerde beteikenis der oneige: zech ic aldus: dat **ae** en **ie** vervoert zijn van weegen haer naeste gebuerschap in diepte, als gezeit is inde 54 en 65 zyde: **ęu eu ui oę oe oi ou** ten aenzien van haer eevenheit in Diepte en Holte: en dit alzoo, dat in **ęu** en **eu** de eerste Letteren, naemelijc de ę en **e**; maer in **ui oę oe oi ou** de leste, te weeten de **i** ę **e u/** vervoert zijn om haer eeve Diepte. En weeder in **ęu** en **eu** de leste, naemelijc **u:** maer in **ui oę oe oi ou** de eerste, te weeten **u** en **o/** om haer eeve holte. Voorder **ue** en **uo** ten opsicht vande Buerschap in diepte, en eevenheit in holte: in **ue** de **u** om haer eevenheit in hol-achtichheit; en de **e** om haer naeste buerschap in diepte: in **uo** de **u** om naeste buerschap op een nae in diepte; en **o** om haer eevenheit in holte. Wel-verstaende alsmen hier **u** voor een hol-achtige, en **o** voor een holle letter neemt: gelijc ooc ę voor een Achtermidde, **e** voor een Midde, en **i** voor een Tandbeenletter. Merct hier dat ic doorgaens de Lange Klinker, die ic hier en inden Anhang met **oi** beteiken, met **uoi** beduit heb; voegende by **oi** een **u/** om die daer door van **i/** datmen ooc met **oi** uitdruct, te

onderscheiden; en meede van 't geene men eigentlijc met **oi** zou moogen beduiden. Maer zulx is my nuu berouwen, en acht beeter dat de **u** daer af blijve. Neemt ooc in acht dat ic de **eu** onderschei vande Tweevormige, die uit **e** en **u** bestaet; met geene te beteikenen met **eu/** deeze met **ew**.

De Voorsnappende, eenvormige driedubbelde Vryklinkers, beteiken ic met de merken der Tweedubbele; mits tot onderscheit van die, de leste Letter te verdubbelen aldus:

Driedubbele	*Platte*	*aaa*	*aξaξaξ*	*aɛaɛaɛ*	*a,a,a,*	*aee*	*eee*	*iee*	*iij*	*uuu*
Voorsnappende	*Holacht.*	*ʿoʿoʿo*	*ʿoξʿoξʿoξ*	*ɛoʿɛoʿɛoʿ*[1]	*ʿo,ʿo,ʿo,*	*ɐuu*	*euu*	*uee*	*uij*	*ʿuuu*
eenvormige	*Holle*	*ooo*	*oξoξoξ*	*oɛoɛoɛ*	*o,o,o,*	*oɐɐ*	*oee*	*uoo*	*oij*	*ouu*
		Krop-	*Knoc-*	*Lel-*	*Wortel-*	*Achtermid-*	*Mid-*	*Vleis-*	*Been-*	*Lip-*

Vryklinker

1)

Om voorder te vertoonen, hoe ic eenige ooverige Dubbele Vryklinkers met merken die minst vande gewoonte afwijken heb beteikent, en andere noch zouden moogen beteikent worden: dient eerst gezeit, hoe ic met de minste niewichheit de Enkele Vryklinkers, die geen eige merken hebben, door oneige uitdruc. Naemelijc mits daer toe te gebruiken de voorbeschreeve vervoerde merken der Eenvormige tweedubbele: en op een vande twee grontmerken daer elc uit bestaet, 'tsy de voorste of achterste, daer't best geleegen valt, of liever booven het midde van beide, zooder zulke gegoote merken waeren, te stellen dit bymerk (□) 'twelc nae gewoonte **Cortheit** beduit: en alzoo onderscheidelijc te toonen, dat zulke twee merkletteren geen Lange of Tweedubbele, maer een Enkele Spreekletter beduiden. Als om de Enkele of Corte Vrymiddeklinker, die gehoort wort in **fleuit/ leuij/** en daer beteikent met **eu/** onderscheidelijc te merken: zoo schrijf ic **eu/** zijnde het merc van zulken Tweedubbele; en stel daer booven (□) aldus *ĕu*: en wort alzoo onderscheiden vande Tweedubbele **eu** diemen hoort in **neut/ meuj** of **meutje.** Zoo ooc met andere. Welke alle neffens de geene die eige merken hebben, daer voor van is gesprooken, inde volgende Letterorde aengeweezen worden.

Enkele	*platte*	*a*	*aξ*	*aɛ*	*a,*	*ae of ɐ*	*e*	*ĭe*	*i*	*u*
vry-	*hol-acht.*	*o*	*ʿoξ*	*ʿoɛ*	*ʿo,*	*ɐŭ*	*ĕu*	*ŭe*	*ŭi*	*ʿu*
	holle	*o*	*oξ*	*oɛ*	*o,*	*ŏɐ*	*ŏe*	*ŭo*	*ŏi*[2]	*ŏu*
		krop-	*knoc-*	*lel-*	*wortel-*	*achtermid-*	*mid-*	*vleis-*	*been-*	*tant-*

Klinker

2)

Dewijle nuu alle ooverige Dubbele Vryklinkers, uit de voorgaende diens merken beschreeven zijn, bestaen: zoo kanmen dezelve daer mee beteikenen: mits saemen te voegen de Merken der Spreekletteren daer uitse bestaen, in zulken vervolch, als haer Spreekletteren saemen-gevoecht zijn. Gelijc ic ooc zulx heb gedaen. Zoo dat dan de voorbeschreeve Enkelder merken verstaen zijnde: ooc

1) 1. ᶜoɛ ᶜoɛ ᶜoɛ
2) niet in het Amst. ex.

verstaen konnen worden die Dubbelder zijn, en uit die Enkelde bestaen.

Vertoont zijnde de merking der Vryklinkers, met zoo weinich niewichheit als doenelijc schijnt: zal ic nuu ooc kortelijc aenwyzen, hoe zulx bequaemer, doch met meerder niewichheit, kan geschieden. Te weeten alzoo, datmen in-stelle vier bloote grontmerken, om vier Hooge geslachten van Enkelde Vryklinkers daer mee te beteikenen: als **a e i u** (die ic neem dat, tot onderscheit vande gebruikelijke, doorsleegen, of doorgeschrapt zijn, gelijc de gedoode sij-ferletteren): beteikenende met **a** een Vryje Cropklinker, met **e** een Vryje Voorheemeltklinker, met **i** een Vryje Tantklinker, en met **u** een Vryje Lipklinker: en datmen dan, om te beteikenen de soorten onder die geslachten begreepen, by die grondmerken voege de Bymerken welke de soortmaekende onderscheiden te kennen geeven, gelijc die vooren van my al zijn ingestelt. Door dit middel zalmen zoo volkoomelijc alle geslachten en soorten der Vryklinkers, ende haer aert en eigenschappen, met korte merken konnen uitdrucken: als anders met lange beschrijfnaemen: ooc daer uit taefelen of ordens maeken. gelijc tot voorbeelt de volgende: daer in ic neffens de Merken de Beschrijfnaemen stel, die eeven 'tselve beduiden; en onder aen het getal der soorten, die uit elke onderscheiding van niews ontstaen.

Grondnaemen Grondmerk. Bynaemen Bymer. Bynae. Bymer. Bynae. Bymer. Bynaem. Bym.

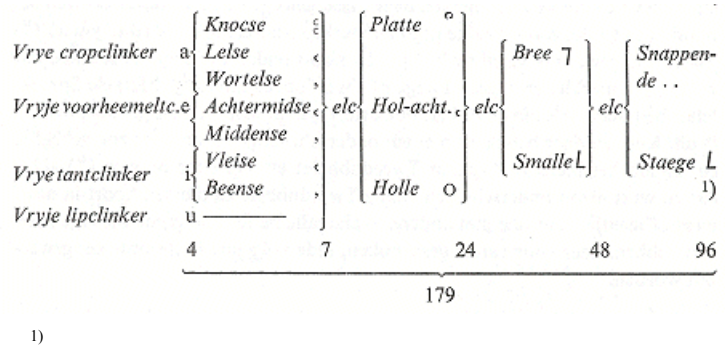

1)

Hier blijct, hoe uit vier Hooge geslachten door de eerste onderscheiding van niews 7 soorten ontstaen, maekende met de onverspreide **u/** acht. Van gelijke, hoe uit de tweede, 24; uit de derde 48; en uit de vierde, 96 voortkomen: maekende saemen 179 Geslachten en Soorten: en hoe die alle met verschillende Merken en Beschrijfnaemen beteikent konnen worden, jae daedelijc worden.

Anders om het gewoonelijke wat naerder te koomen, en de **a e i o u** genoech-saem in haer oude beteikenissen te gebruiken: machmen daer uit 12 Grontmerken maeken, eensdeels bekleede, eensdeels onbekleede: om 12 Hooge Geslachten daer mee te beteikenen, en voorts doen als vooren. 'Twelc ic inde volgende eerste taefel of orde vertoon: daer by voegende noch een andere, nae de voorgaende instelling, dienende tot deezens uitlegging.

1) 1. *Staege* ⊔ (Vgl. tabel p. 25)

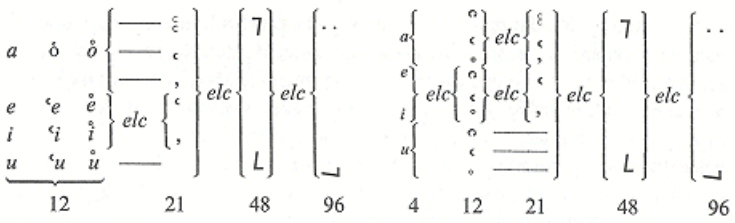

Alzoo de wijs, om alle Enkele Vryklinkers met Merken te beteikenen, aengeweezen zijnde: is licht daer uit af te neemen, hoe de Dubbele te beteikenen zijn: naemelijc, mits de merken der Enkele, daer uitse bestaen saemen te voegen.

Nae dat vertoont is, hoe de Letteren met teikenen uitgedruct worden, en konnen worden: dient ooc iet zulx gedaen vande Geletterde Spraeken: welke zijn de Woordleeden, Woorden, Sneen, Reedenleeden en Reedenen. Dit kan op veelderlei wyzen geschieden: onder andere op deeze, datmen daer toe gebruike de Merken die de Stof beduiden daer uitse bestaen, zijnde de Letteren: en datmen die alzoo in orde stel en saemen-voege, en zulke merken by doe, dat daer door de form en eigenschappen, die de stof ontfangt, beteikent werde: en alzoo door deeze saemen de heele spraec. Het eerste mach Stofmerking, het tweede Form-merking der Geletterde spraeken heeten.

De Stofmerking is 1 Eige, 2 Oneige. De Oneige is te onderscheiden nae de wijs van oneigenheit, in 1 Oovertollige, alsser te veel Merkletteren zijn: gelijc in **wijsheydt/** daer een **i** en **d** te veel is. 2 Gebreekige, alsser te weinich zijn: gelijc in **reden/** daer een **e** ontbreect. Vervoerde[1)], wanneerder zijn die in andere dan haer eerste beteikenis moeten geleezen worden: als in **sout/** daer de **s** een **z** beduit. Maer nae de reeden der oneigenheit, onderschei icse in Oneige 1 Van weegen den Oorsprong: als in **request/** daer de **u** oovertollich is; en in **gratie** daer de **t** een **s** beduit: bei uit inzicht van haer oorspronkelijke woorden. 2 Van weegen de Afcomst: als in **vraeg/waeg/wijd/** daer de **g** voor een **ch/** en de **d** voor een **t** is gestelt, om dat daer af komt **vraegen/ waegen/ wijde.** En zoo van weegen meer andere reedenen.

De Stofmerking der uitheemse woorden geschiet schier altijt nae den Oorspronc: als **Pharao/ Psalm/ natie/ citeren/ Abt;** voor **Faaroo/ zalm/ naasy/ siteeren/ Apt.** En inde Inlantsche wort uit gelijke oorzaec, hoewel onweetende, dicwils **f** voor **v/ s** voor **z/** en **ch** voor **g** gebruict: als in ic **leefde/** ic **raesde/** ic **vraechde/ maechden: 't vaert/ 't zeilt, 't grijpt: herfstdraen/ delfsbier:** voor **leevde/ raezde/ vraegde/ maegden/ 't faert / 't seilt / 't chrijpt / hervzddraen / delvzbier.** Hierenteegen worden inde Inlantse by veel ten aenzien vande afcomst **g** voor **ch d** voor **t/** en **b** voor **p** gestelt: als in ic **lieg/ deugd/ paerd/ hebt:** voor **liech/ deucht/ paert/ hept.** Voorder wort zeer dikwils zonder merkelijke reeden van vervoering, des Geletterde spraex stof oneigentlijc gemerct; en dit, of door gebrec van eige merken, of door gewoonte alleen, of ooc door datmen niet recht en heeft geweeten uit welke en hoe veel Letteren die bestaet.

1) 1. 3 Vervoerde

Al ist nuu zaeke, dat gelijct inde tael vry staet niet alleen eige, maer ooc oneige en vervoerde te gebruiken: alzoo ooc inde Merken deeze vryheit niet en schijnt benoomen te moogen worden: voornaemelijc als uit de omstandichheit den eigen zin zeekerlijc kan werden verstaen: Zoo is eevewel in deeze, meer als in geene, de eigenheit noodich. naedien deeze niet alleen verstaen, maer ooc geleezen moeten worden; en datse teikenen van teikenen zijn: ooc by veel de ervaerentheit in deeze minder als in geene: eindelijc datse niet den byweezende alleen, maer meest den afweezende worden voor gestelt. En alsmen niettemin in deeze, oneigenheit gebruict: zoo ist zeer dienstich datmen daer in eenpaerich gae; dat is, in gelijke geleegentheit, gelijke oneigenheit altijt gebruike, en aldaer niet nuu deeze, dan die merken stelle. Want anders zou den Leezer gelijken zin, lichtelijc ongelijc verstaen en leezen. Volgens deeze, heb ic in't stofmerken van dit boec nae de eigenheit getracht: en daer ic, om te schouwen al te grooten ongewoonheit, en andere inzichten, oneigenheit pleech: heb ic zulx oover al op een eenpaerigen voet gedaen, al ist dikwils ongewoonelijc. By Voorbeelt, oneigentlijc schrijf ic **ver/ val/ man/ stam/ roch/ vos/ mof/ plat/ tap;** voor **verr/ vall/ mann/ stamm/ rochch/ voss/ moff/ platt/ tapp:** en daerom schrijf ic ooc **dic** of **dik/ roc/ lei/ wei/ leui/ mů w/ row:** al ist datmen eigentlijker en gewoonelijker zou stellen **dick/ rock/ ley/ wey/ leuy/ mů uw/ rouw.** Van gelijke om dat ic niet alleen als voorzeit is schrijf **ver/ val/** &c. maer ooc **die / gieten / bly blijde/ reu/ heugen/ dueren/ dui/ luiden/ roe/ goede/** ic **stou/ louter:** zoo doe ic zulx ooc in **stae/ raeden/ vee/ steeden/ nuu/ uuwen/ nůů , nůů dich/ boo/ gebooden.** Aen d'ander zy, om dat ic nae't gebruic eigentlijc stel **verre/ vallen/ mannen/ stammen/ vossen/ moffen/ platte/ tappen/ gladde/ tobbe:** zoo zet ic ooc **rochchen dicke** of **dikke/ leijen/ weijen/ leuije/ vryje/ douwen/ mů uwen.** Doch dient hier aengeweezen als een uitneeming van deeze eenpaerichheit, dat ic inde 5 eerste Hooftstucken des 1. Boex in lange naebloote leeden heb gebruict **a/ e/ o/ u/;** voor **ae, ee, oo, uu**; schrijvende **sta/ raden/ ve/ steden/ nu/ uwe/ nů , nů dich/ bo/ geboden;** zoo om kortheit in't schrijven, als om dattet in veel leeden gebruikelijc is. Maer heb daer nae in deeze ooc eenpaerichheit gehouden; en die altijt met **ae/ ee/ oo/** en **uu** geschreeven, door wichtige reedenen daer toe beweecht zijnde. Booven dit heb ic doorgaens in't begin der woorden de veranderde **g/** en **v** nae haer oorsprong geschreeven: als in **'t gaet/ 't vaert/ ontgaen/ ontvaeren/** voor **'tchaet/ 't faert/ ontchaen/ ontfaeren/** om te grooten vreemdichheit te schouwen. Maer de veranderde **z** heb ik daer eigentlijc geschreeven: als in **'t sal/ 't selve/ ontsoomen/ ontsien/ doetse/ alsse;** gelijc ooc de **v** in **ontfangt:** om dattet gewoonelijc is. Doch gevoel nuu dat de eenpaericheit in deeze beeter is.

De Form-merking is geleegen 1 Inde schicking der Stofmerken, zijnde deeze, datmenze in zulken vervolch stelle, als haer beteikende zaeken inde Geletterde spraec hebben: om alzoo door de orde van geene, de orde van deeze te beduiden. 2 Inde byvoeging van eenige Trap en Bantmerken: om daer door de Climming en Vereening te beteikenen.

De noodige Trapmerken der Geletterde spraeken zijn **' ^ I : i** daer van het eerste beduit een Scherpe Opperwoord-littrap, het tweede een Draelende, het derde een Opperwoorttrap, het vierde een Oppersneetrap, het vijvde een Opperreedenlittrap.

Het staen van deeze booven de Stofmerken beduit, dat de beteikende stof van die merken in zulken trap moet luiden; en dit alzoo, dat den top van die luiding moet zijn inde Letter die beduit wort door het merc daer het trapmerc recht booven staet; en dienvolgende de Rijzing daer voor, en de Daeling daer nae: of liever de Rijzing tot in die, en de Daeling van die. Als in **betréffen** staet het Opperlittrapmerc booven **tref/** zijnde Stofmerken van een Lit, en dat recht booven **e:** waer door dan beduit wort dat **tréf** in den Opperwoordlittrap moet luiden: dat is, hooger als **be** en **fen**; en dit alzoo dat de luiding in **tr/** of **tre** rijst, in **e** hoochst is, en in **f** of **ef** daelt. In **Bemínt malkà nderen ván hérten/** staet het Opperwoort-trapmerc booven **malkà nderen/** zijnde stofmerken van een Woort, en dat recht booven de tweede **a:** en beduit dat **malkanderen** in den Opperwoortlittrap luit: dat is, hooger dan alle andere woorden van die Snee, naemelijc dan **Bemint /van** en **herten**; en dit alzoo dat die luiding in **Bemínt malcà** rijst, in **à** hoochst is, en in **à nderen ván hérten** daelt; of in **í à** rijst, in **à** hoochst is, en in **à á é** daelt. Van deeze vijf Trapmerken zijn de twee eerste out, en geheeten *Nota accentus acuti* en *Nota accentus circumflexi*, daer voor ic zinrijker zech **Scherp** en **Draelende Opperwoortlit-trapmerc:** de andere drie zijn van my niew ingestelt: alzoo haer beteikende zaeken zijn onbekent geweest, en daerom geen merken noch naemen konden hebben.

Zijnde alzoo eenige merken vertoont en ingestelt tot beteikening der Opperwoordleeden, Woorden, Sneen en Reedenleeden: is niet nootsaekelijc in te stellen zulke daer de Onderwoordleeden, Onderwoorden, Ondersneen, en Onder-reedenleen mee beteikent moogen worden: Naedien geene beteikent zijnde, oopenbaer is, dat de ooverige deeze zijn. Als in **vergríjpende** /beteikent zijnde dat **gríjp** een Opperlit zy; zoo blijct dat **ver/ pen/ de/** Onderleeden zijn: En inde voorgaende Snee beduit zijnde dat **malkà nderen** een Opperwoort is; blijct dat de ooverige Onderwoorden zijn. Eevewel is in't gebruic het Bymerc dat booven deeze letteren staet **à è ì ù ò**, en *Nota accentus gravis* heet: 't welc een Onderwoortlittrap beduit. Als in **vèrvállèn.**

Dewijle nuu elc deezer Trapmerken, ooc beduit dat de Letter, beteikent door het Merc daer 't recht booven staet, den top van die Soorte der Geletterde spraec zy: zoo beduitet ooc met eenen dattet een Snapletter zy; en derhalven behoeft dit Boovemerc (..) dat Snapping beduit daer niet gestelt te worden.

De Vereening of Binding der Spraec, wort gewoonelijc aldus beteikent. De Vereening der Letteren in, en tot een Woordlit: met de vereening, of dichte byeenstelling der Mercletteren. De Vereening der Woordleeden in een Woort 't sy lassing of zooming: met gelijke dichte byeenstelling. Maer der Woorden in een Snee, beide Lassing en Zooming, door een kleine leege plaets tussen de Merken der vereenigde Woorden. De Vereening der Sneen in een Reedenlit: door dit merc (/) of dit (,) daer tussen te stellen met kleine leege plaets aen weeder zijden. De Vereening der Reedenleeden in een Reeden: in't gemeen met dit (:) en wat lege plaets aen weerzijden, daer tussen te stellen: of in't by-zonder van Reedenleen die onder een ander begrepen zijn, met dit (;); en van die zoo niet begreepen zijn, met dit (:) daer tussen te stellen als vooren.

Zulx dat de Leege plaetseloosheit, een Letterbant of Woordlitbant beduit: de Cleine leege plaets, een Woordbant: dit (/) of dit(,), een Sneebant: en dit (:) een Reedenlitbant in't gemeen, of een Bant van een Lit dat van geen ander begreepen en is: en dan dit (;) een Bant van een Begreepen Lit. Booven deeze heb ic gebruict een Bandmerc van my niew in gestelt of vervoert, dat nae geleegentheit onder of booven een Staege Merkletter wort gestelt, aldus en duzdaenich **b̄ p̄** : beduidende **zoomichheit/** alst afgescheide (*abstractè*) aengemerct wort; en een **Zoom/** of **Zoomletter** saemen met de Mercletter daer't onder of boove staet. En dit of een Woordlitzoom, alsser aen weerzijden letteren dicht by staen aldus **dwaen en:** of een Woortzoom, alsser aen d'een, of aen d'ander zijde een leege plaets is. Dit Merc is van eenige ingestelt en gebruict inde Franse Spraecmerken; om te beduiden, dat de merkletter daer't booven of onder staet niet en moet geleezen worden: maer van my in een anderen voorzeiden zin vervoert; uit oorzaec dat de Druckers geen zulke gegoote vormen en hebben, als ic daer toe hadde in gestelt.

Wanneer alderlei Vereening der Spraec met Merken uitgedruct is: dan hoeft-men haer **Losheit** met geen merken te beteikenen: aengezien die dan blijct te weezen, daer geen merken van vereening zijn. Doch dewijle de Woordbinding alleen met een leege Tusseplaets beduit wort: zoo zijnder, om de Losheit daer van te onderscheiden, en ooc wel tot overvloet, eenige teikenen in't gebruic die Losheit beduiden. Als voornaemelijc dit (.) daer door alderlei gebruikelijke Losheit der **uitaesemspraec** beduit wort: 't sy van een Woort, 't sy van een Snee, of Reedenlit, of Reeden. Want de Letteren en Woordleeden, niet los gebruict en worden; en achter die staende, en beduit dan geen Losheit, maer Merk-uitlaeting. Als in *M.T. Cic.* **Den H. Apostel Paul.** Booven dit gebruictmen ooc deeze (? !) die Losheit beduiden van Inaesem-spraec (zijnde Spraec die ic wel ontdect, maer noch niet beschreeven en heb), en ooc met eenen by gebrec van andere behoorlijke Merken, de inaesemheit zelve. Om de Losheit der Ingevoegde spraec aen te wijzen, dienen deeze ( ).

Eer ic eindige dient den Leezer aengezeit, dat ic door gebrec van gegoote vormen veel Merken heb naegelaeten te gebruiken. en dat eenige die ic gebruict heb om de zelve reeden niet nae behooren gedruct en zijn, Als de Grondmerken die dit Bymerc (ᶜ) beduidende Hol-achtichheit booven haer behoorden te hebben, hebben't om hooch ter zijden haer. en om dit inde **o** te voorkomen, heb ic duzdaenigen Griecse ŏ laeten zetten, in welke by de Grieken door het boovestaende halfrondetje een **h** beteikent wort, maer by my de Hol-achtichheit. Die deeze Ondermerken (, ¸ □) behoorden onder haer voorste of achterste hoec te hebben, hebbenze om laech voor of achter haer daer oover het eerste schijnt een Sneebant merc te zijn. De Corte Vryklinker-merken booven welke dit (□) behoorden te staen; hebben by nae een rechte streep booven haer, als inde 98 zijde.

Voorder zijnder inden druc veel fouten gebleeven uit oorzaec vande niewichheit en ongewoonheit der Stof en der Spelding: en dat ic ooc zelden heb konnen teegenwoordich zijn. Van deeze zijnder sommige die den zin niet merkelijc

en bederven, en meest begaen zijn teegen mijn wijs van spelden en van spreeken: sommige zijn den zin merkelijc naedeelich. Vande eerste doe ic alleen tot verbeetering deeze gemeene aenwijzing. Inde vijf eerste Hooftstucken des eersten Boex daer ic inde Lange naebloote Woordleeden **a/o/e/u/** gebruic voor **ae/ oo/ ee/ uu:** is dicwils gestelt **ae/ oo** en **ee** voor **a/o/e.** als **verstae/ nae/ vertoonen/ zoo/ leeren/ eenige** voor **versta/ na/ vertonen/ zo /leren/ enige.** In't ooverige daer ic ter zelver plaets **ae/ oo/ ee/ uu** gebruic is in teegendeel dicwils daer voor gedruct **a/ o/ e/ u/** als **namelijc/ oorzaken/ over/ pogen/ gespleten/ voorschreve/ nu** voor **naemelijc/ oorzaeken/ oover/ poogen/ gespleeten/ voorschreeve/ nuu.** Voort in't heele boec staen dicwils Smalle letteren voor Breede en het teegendeel, naemelijc **ch/ s/ f/ t/ p** voor **g/ z/ v/ d/ b:** en daer teegen **g/ z/ d/** voor **ch/ s/ t.** als **Hoochboomige/ dese/ afdeeling/ Tantbeen/ diepboomich; volgt/ datze/ stad** voor **Hoogboomige/ deze/ avdeeling/ Tandbeen/ diebboomich; volcht/ datse/ stat.** Ooc hebje **y** of **ij/ ss/ ff/ ck/ cx/ ch** voor **i** en **ijj/ s/ f/ c** of **k/ cs** of **x/ chh** en **kh.** als in **uyt/ wijen/ ruissen/ oeffening/ werck/ insgelijcx/ defticheit/ bewechelijcheit** voor **uit/ wijjen/ ruisen/ oefening/ werc** of **werk/ insgelijcs** of **insgelijx/ deftichheit/ bewechelijkheit.** Zoo staeter ooc wel **klincken/** voor **klinken.** Doch ben nuu van meening geworden dattet beeter is in deeze geleegentheit te schrijven **ck.** uit oorzaec my in den zin gecoomen is datmen door deeze en andere middelen de **Eng** zonder groote vreemdichheit oover al in't gemeene schrijven onderscheidelijc uitdrucken can. Want alsmen **nc** of **ng** voor een Merc vande **Eng** neemt, gelijc **ch** vande **ech:** en datmen schrijft **clinck/ clincken/ danck/ dancken/** *Ancchises*, **bedencking/ ding/ lang** en **bedenckinggen/ dinggen/ langge**; wanneermen de Verlengsels of Naebyvoechsels met **g** wil uitgesprooken hebben, gelijc in't leezen meest geschiet: of **bedenckingngen/ dingngen/ langnge/** gelijc ic doe in **lach/ lachchen/** wanneermenze wil met **ng** doen luiden.

De Losheit en Band-merken, insgelijx de onleezbaere, als de Litmerken, het uitlaet of Weer, en Meng-merc, staen somtijts of oovertollich, of verkeert, of ontbreeken. Boove dien is inde einding der woorden wel gemist, en gestelt **den** voor **de/ zeeven/** voor **zeeve/** &c. Dit alles, en 't geen daer meer zou mooge weezen zal den verstandigen Leezer met bescheidenheit gelieven aen te merken, en door zijn verstandich oordeel te beeteren.

Aengaende de andere fouten, die wijs ic hier elc byzonder aen met haer verbeetering: en bedui door z. **zijde/** door r. **reegel/** door t. **ter zelver plaets/**door v. **voor/** en door d. **doet uit.**

Leest zijde 3 Reegel 5. **den gront.** r. 23 **gewenning.** t. **beelden.** 38 **in** v. **van.** z. 4 r. 1 **den** v. **een.** z. 5 r. 8 **eenderlei.** 34 **genomen.** z. 6 r. 20 **genoemt: de andere** z. 8 r. 8 **het diepste/ en.** 9 **en den.** z. 9. r. 27 **hier na.** z. 10. r. 1 **diemen.** z. 12 r. 31 **Vormvaten. Dezer.** 39 **diens** v. **die.** z. 15 r. 2 **overzettende.** 34 **zijn.** z. 16. r. 1. **in't** v. **in.** r. 2 d. **door.** r. 6 **diepte en wijte.** z. 19 r. 32 VII v. III. z. 24 r. 2 ô ô r. 3 o o z. 25 r. 1. XI v. IX. z. 31 r. 21 **gespleete voort** r. 22. 3 v. 2. z. 32 r. 10 **den** v. **een.** r. 39 **:dat** r. 41 **:dat.** z. 34. tussen r. 4 en 5 moet gestelt worden **Zijn driederlei:** 1 **Wortelletteren/** 2 **Achtermidletteren/** 3 **Midletteren.**z. 35 r. 5 **de** v. **der.** z. 36 r. 10 d. **men.** r. 26 **a,a,/** ô ,ô ,/ o,o,/ **hh.** r. 27 **ng** v. **n** r. 30 **uoi.** z. 39 r. 29 **l n n m** z. 42. r. 2

ingetrocken r. 8/ **en holheit** t. **ondiepe** r. 10 **Waeroover.** z. 43 r. 11. ᶜ**uu h** r. 15 **ng n m** z. 48 r. 25 **Aäaron** r. 41 VIII. z. 50 inde eerste Meenichvulding 35 v. 55. De 105 moet vermeenichvuldicht zijn door 3/ komt 315: en die door 2/ komt 630. z. 51. r. 21 d. **voor** z. 53 r. 11. **Een Platte vryklinkende Wortelletter is** r. 12 **wort.** z. 54 r. 35 **Snap-ee** r. 41 **Snappende.**z. 55 r. 1 **twee-dubbelde** z. 61 r. 12 **Ruisende** v. **Ruisclinkende.** z. 62 r. 44 **brengen.** z. 63 r. 19 **Verheemeltruisclinker.** z. 65 r. 19 **Snap-ie.** z. 66 r. 9 **wort anders nae haer geluit in't Veeltal ijjens** z. 67 r. 29 **leste** v. **eerste** z. 69 r. 8 **met** z. 71 r. 20 **ooc plat** v. **meede** z. 72 r. 13 8 of *ou* z. 73 r. 22 **naemelijc** voor **u.** z. 75 r. 19 ᶜ**úu** z. 80 r. 37 **'d broot** z. 81 r. 5 **dee:** r. 10 d. **altijt** z. 89 r. 16 **g k p q t l** voor **g p g t e.** z. 95 r. 34 à**a**/ à,**a,**/ à**e.** r. 35 ᶜò,ó ,/ ᶜò,ó ,/ **ęu** z 96 r 8/ en 10 á**a** r 13 **òo** r 16 **ęu** r 17 ende de z 98 neege v. **meede** r. 11 **becait/** het **wait** r. 36 **die in een** z. 99 r. 27 **de naem jáa** r. 31 **x** voor *χ* z. 100 r. 21 **vande** z. 101 r. 15 **x** voor *χ* z. 102 inde ry van **l** en **r** leest tienmael **l** voor **e:** en eens **lz** voor **zl.** Inde ry van **ch** en moeten geen Italiaense Letteren staen. Neffens het Gelit van *γ* stelt *γ* voor **t***γ* z. 104 r. 1 èęę r. 3 ù**oij** r. 7 **wuw** r. 8 **nnn** v. **mn** 46 **'tchr/ 'schr;** z. 105 r. 2 **diep einden en** z. 106 r. 1 **voor neen** z. 112 r. 26 de v. des r. 29 **eenen gront** z. 115 r. 30 **met/ klen** z. 117 r. 30 **in** in v. **m** z. 118 r. 18 **Talverandering** r. 24 **Matthéeüs.** r. 25 **Mattheews: zoo in Bartholomeews** z. 119 r. 1 **ieffrou** z. 125 r. 15 óppèrzàel 19 **zouden** v. **zullen** 27 **mánnèlijc** 34 **Cóopèrdraen** z. 127 r. 7 **jing** v. **ging** z. 134 r. 1 **Opperscherpleedige** v. **Opperscheiding** 8 *túptomen* 24 **Woordlitscheiding** 31 en 33 **waer door** v. **waer** z. 138 r. 2 **oefen** 11 **en eeveleens** z. 142 r. 23 **voorzeide** v. **verzierde.** Leest inde Inleiding z. 9. r. 18 in hem haer oorsprong r. 24 vergenoeging en vreugde. z. 10. r. 22 die v. de z. 13. r. 25 de Geringste. z. 14. r. 5. Leering v. Lettering z. 17. r. 30 maeken z. 18. r. 11 Naemmerken r. 33. d. met r. 42 d. staen z. 19. r. 23 door z. 31.3 ic in de v. inde z. 23. r. 31 ó□ ó v. ó□ ó□ r. 36 canmen dezelve v. canmen. Voort noch z. 110. r. 23 **euj** v. **oej** r. 2. **oej** v. **euj.**

Op dat hier geen plaets leedich zou blyven, heb icker 'tvolgende bygevoecht.

Vande naem Lange en Langste Letter.

De Eenvormige tweedubbelde letteren heb ic **Lange letteren,** en de Eenvormige driedubbelde **Langste** geheeten. Maer achte nuu beeter te zijn, datmen al de Eenvormige dubbelde den naem **Lange** geeve; 't sy dan datse zijn Tweedubbelde, of Meerdubbelde, gelijc ic inde 110 zijde heb gedaen: om datmen de Eenvormige twee en meer-dubbelde niet kan, noch en hoeft, naew te onderscheiden: als die onverscheidelijc gebruict worden, en daerom een gemeenen naem dienen te hebben. Om alles hier nae te rechten, en den naem **Lange Letteren** oover al te doen beteikenen gelijc inde 110 zijde: staet deeze verandering te doen: dat oover al daer ic de naem **Lange** zoo gebruic, in diens plaets gestelt worde de naem **Lange tweedubbelde** of **Twee-lange;** en voor de naem **Langste/** de naem **Lange driedubbelde/** of **Drie-lange.**

Vande naem deezes Boex.

De naem **Spreeckunst** beduit eigentlijc **een verkreege macht** (*habitus*) inde Mens, vande spraec recht en grondich te verstaen en gebruiken. Doch ic beteiken daer door ooc de Berichting of Onderwijzing om zulken macht te doen verkrijgen: welke eigentlijc een **Bericht der Spreeckunst/** of korter **Spraecbericht** te

t.o. 30

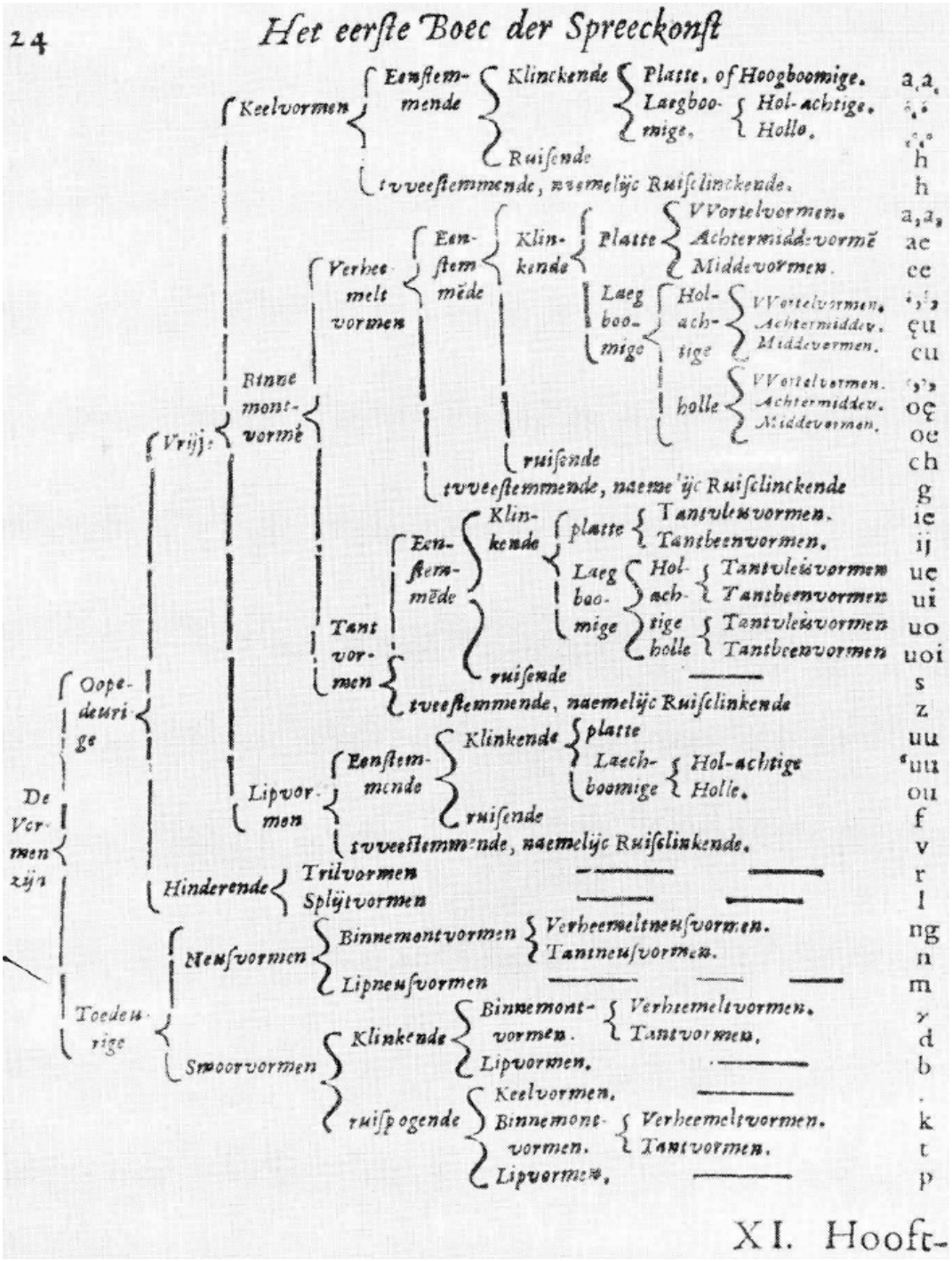

XI. Hooft-

noemen zy. En dewijle uit de Letteren van elc dier eigenste naemen deezes Boex ooc mijn Eige naem en Geslachtnaem in alle Gevallen(*Casus*) kan gespelt worden: en alzoo uit

10	1	4		2		6	7	8	5	9	3
s	P	r	*a*	E	*c*-	B	E	R	I	CH	T
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22

geleezen kan worden, volgens het getal daer booven en onder staende, **Petri Berchs Spraecbericht**: en uit **des** s**Pre**eckunst **Bericht** op gelijke wijs te leezen zy, **des Spreeckunst Bericht Petri de Berchs:** Zoo heb ic daer op, om de aenmerkelijkheit deezes zaex, gemaect tot vermaec de volgende Dichjes.

W*ilder iemant zijn* Beri**ch**t,
Waerom nuu eerst comt in't licht
'T recht Bericht de**r** *mensen* sPr**ae**c:
Die moet weeten, dat die zaec
Niet heeft konnen zijn gehoort
Voor dat eerst gebracht was voort
Zulc een die't was opgeleit:
Volgens een Verburgentheit,
Welc in't Opschrift van zulc werc
Is vervat. Want neemt eens merc
Op't getal daer by gestelt:
Dan zal daer uit zijn gespelt,
Dat Bericht der Spraec *te doen*
Stont door Petri Berchs *bevroen*
Eer dan Petrus Berch *quam voort*
Cost deez' Cunst niet zijn gehoort:
Maer nuu die als Oorzaec leeft,
Deez' als Daet ooc weezen heeft.

Een ander.
Indien ic zelf verzwijgen wou
En rondelijc verzaeken,
Dat ic deez' Const, eerst clein en rou,
Heb groot en net gaen maeken:
Zoo zoude doch de Naem van dien
Ooc mijnen naem uitleggen:
Zulx dat ic zou vergeef ontsien
Die oopenbaer te zeggen.

Een ander.
Zoo een ander hem ging schrijven
Vinder van des sPr**ae**x Bericht:
Die zou zelf door zulc bedrijven
'T liegen brengen in het licht.
Want het Opschrift zoude zeggen,
Dat zulx 't eige werric zy
Petri Berchs: *of uit te leggen*
In't Latijn, zoo vindet gy,

Dattet is Montani wijzing.*
Volgens dien dat blijken zou,
Zulx te zijn een valse prijzing,
En een teiken van ontrou.

14	10	11	1	12	13	8	7	4	5	6	3	2	9	
s	t	a	P	n	u	o	M	r	u	s	t	e	n	*heen,, Op eenen* Berch
			2			3	5	4				1		
van steen,, *Doch*	l		E		t	T	E	R		o		P		*wat treen*

* Want in't Latijns woort *Mons*tratio, 'twelc een *Wijzing* of *Ber***i***ch***t** beduit: is vervat *Mons* of *Montis*, dat is *Berch* of *Berchs*: En in *Monstrationes*, is begreepen *Montani*. Zulx datmen daer uit leezen kan *Montani Monstrationes*, dat is *Montani wijzing*, of *Berchs berichting*.

Een ander op dezelve/ en ooc daerenbooven op mijn Naemspreuken *Pe*nit*u*s nite*re* de *Monstra*tio*ne*, steunt teenega**er** o**P De Be**wijsreedening (zijnde 't selve van woort tot woort vertaelt), en Super *Petr*eum *Mont*em edifi*ca* g*n*avite*r*. uit welker eerste men leezen kan, *Petre Montane penitus nitere demonstratione*: uit de tweede, *Petre de Berch steunt t'eenegaer op de bewijsreedening*: en uit de derde, *Petre Montane super petraeum montem aedifica gnaviter*; dat is, *P.M.* bout neerstich op een *Steenen Berch*.

Zeer dicwils het gebeurt dat naemen met haer zaeken Of zaeken met haer naem een oovereencomst maeken. Op dat dit oock in my zijn plaetse hebben mocht:
Zoo heb ic een *Ber***i***ch***t** de**r** *sPre***eck***u***ns***t** voortgebrocht:
En dat gebout op de*Monstra*tio*ni*b*us*
(*Be*wijs*r*eed'ning in't Duits), als op een *Peterus*;
Dat is, een *Steenen Berch*. Derhalve wilt niet denke, Dat ick in dit *Ber***i***ch***t** uu losse dingen schenke.

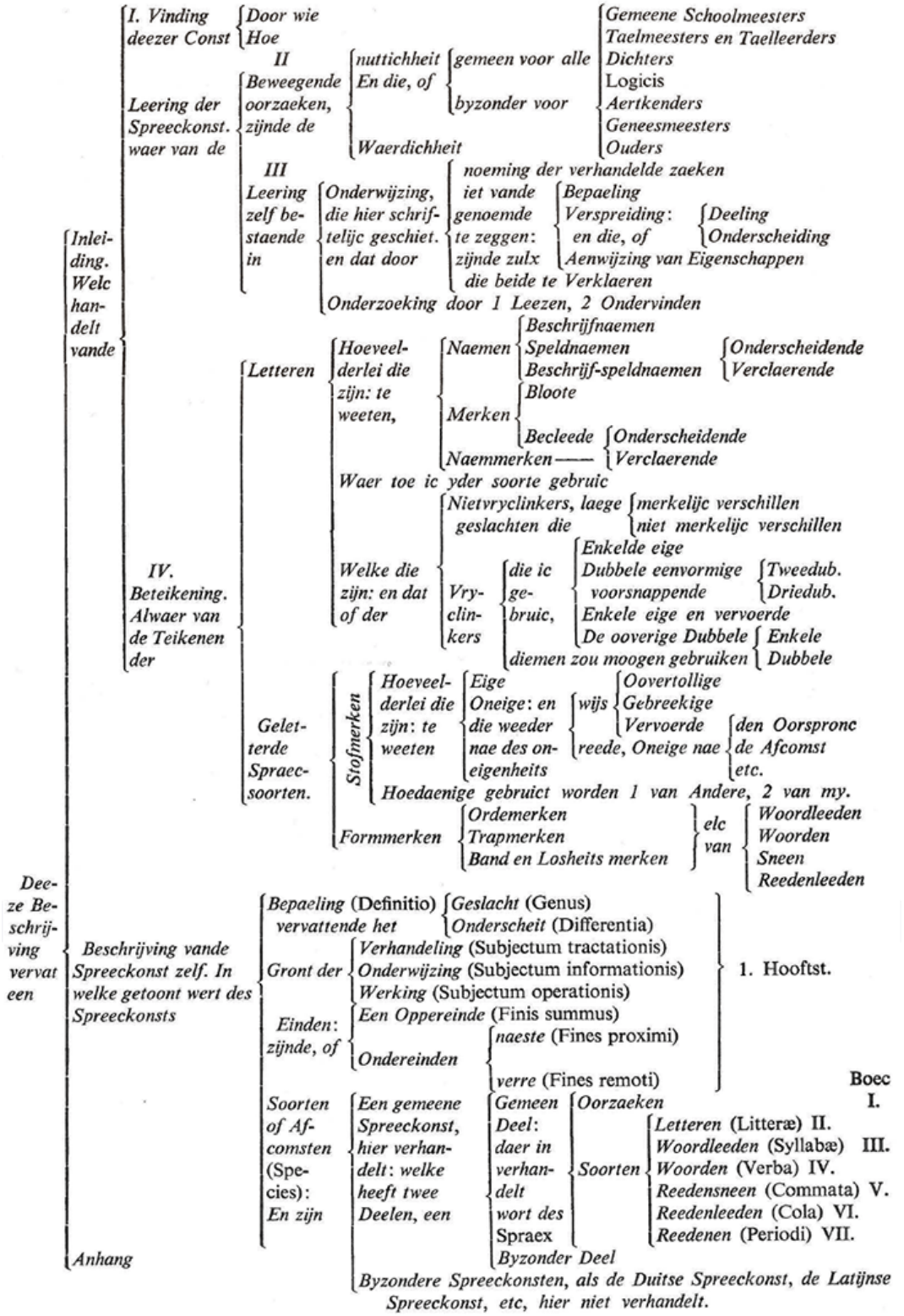

Den byzonderen Inhout van yder Boec, staet ooc in Taefelen aengeweezen aen't einde van elc Boec, te weeten zijde 26. 111. 129. 143. 151. 158.

Het eerste boec der spreeckonst
Vande oorzaken der uitspraec.

I. Hooftstuck. Beschrijving en Deling der Spreeckonst.

DE Spreeckonst is een const, leerende de wijs om te spreken. Door **Spreken**, verstae ick hier de voortbrenging van die Geluiden des Monts, welcke de beteikende stof der Talen connen zijn: en dat zonder aenzien vande beteikening, daer toeze gemeenlijc gebruict werden: 't welck anders onderscheidelijker **uitspreken** wort genoemt. Waer nae men ooc dese Const **uitspreeckonst** zoude mogen heten: waert dat diens uytspraec zo wel beviel, als genens.

Ic noem dese verhandeling een **Const/** om datze leert een wijs om iet te werken: namelijc, te **Spreken.**

Haer naeste Gheslacht, can ghezeit worden te wezen een **Teiken-stof-const:** 'twelck ick stelle een Geslacht van zulke Consten, die de wijs leeren, om de Stof, daer mede iet door Instelling beteikent wort, te maken. Als daer is de Schrijf-const, die de stof leert maken, om de spraek zienlijc te beteikenen. Van gelijken, mach ooc deze Const, onder dat Geslacht gerekent worden: naedienze de luidende stof leert maken, daer alderlei dingen mede beteikent worden. Men can ooc tot haer nader Geslacht stellen de Geluitconst, om datse een soorte van Geluit leert voortbrengen.

Den Lezer dient hier wel aen te merken, dat ick vier Consten stel: namelijck, deze Spreeckonst, een Streepconst, een Taelconst, ende een Spraec-merkconst, die tot noch toe zeer verwert, of alle vier, of drie uit dezelve, onder den naem van *Grammatica* en Letterconst, in een gesmolten zijn: en dat eensdeels om datmen haer onderscheit en byzonder gebruick niet wel en heeft bespeurt, eensdeels om datmen zoo cleine kennis van een yder der zelver heeft gehad, datter niet stofs genoech is geweest, om byzondere consten daer van te schrijven. Maer ick houde de selve elc byzondere consten te zijn, die zo van malcanderen verschillen

datse onder een niet wel en mogen gebracht worden: ende datter in yder, stofs genoech is, om een byzondere Const van te beschrijven: gelijc ick die alle noch hoop int licht te brengen, en dit met de daet te doen blijken. Om ondertussen met een woort den Lezer dezer verschil te vertoonen; zo dient gelet op het onderscheit tussen Spraec, Tael, Strepen ende mercken; zijnde dit, dat uitspraeck en Strepen zijn zaken die onder de *Qualitates*, of Gedaenten moeten gerekent worden, de ene onder de hoorlijcke, d'ander onder de zienlijcke: maer de Tael en Merken onder de *Relationes*, en Teikenen, d'ene van hoorlijke stof, de andere van zienelijke. Ende gelijck dan die vier zaken van malcanderen verschillen: zo doen ooc deze vierderlei Consten, welke die leren voortbrengen. Dien-volgende verschilt de Spreeckonst vande Streepconst, in dat gene leert de wijs om te maeken zeker Geluit, deze om zienlijke Gedaenten: de Taelconst vande Spraec-merkconst, dat gene leert de wijs om hoorlijke Teikenen te gebruiken, deze om zienelijke: Ende de eerste twe, verschillen vande leste twe, in dat gene *Qualitates* of Gedaenten, deze *Relationes* en Teikenen leren voortbrengen. uitet voorgaende is openbaer, dat deze vier byzondere Consten die ic hier aenwijze, niet over een comen mette gewoonlijke vier delen diemen inde *Grammatica* stelt, te weten de *Orthographia, Prosodia, Etymologia* en *Syntaxi*: Noch mette twe delen *Etymologia* en *Syntaxi*, die andere, willende het voorgaende verbeteren, inde Grammatike stellen.

Den Gront ontrent welcke deze Const bezich zy, is driederlei: 1. Den Gront die verhandelt wort: 2. Den Gront die onderwezen wort: 3. Den Gront die gemaect wort.

Den Gront die verhandelt wort, is de wijs om te spreken.

Dese is vervat inde beschrijving ende verhandeling vanden aert, oorzaken, en eigenschappen der Spraec. Want daer door met enen de wijs om te spreken geleert wort. Ende al ist dat de verhandeling vanden aert der Spraec, in haer-zelven aengemerct, tot de Natuerkennis te brengen zy: zoo behoortse des niet tegenstaende ooc tot deze Const, ten aenzien datse hier gedaen wort als een middel en wijs om te spreken.

Indien nu iemant wilde zeggen, dat de mens het spreken van natueren doet, en dat derhalven de verhandeling der spraec ten einde men die zoude mogen leren niet van node zy: Daer op antwoord ick, dat wel de macht om te connen leren spreken van natueren zy, ende oock enigerley spraek: maer dattet wel spreken, ende veelderlei uitspraec te spreken, door const moet geleert worden. Want is alderlei Spraec van natueren, waerom en can een Engelsman of Fransman het Duits niet uitspreken, ten zy door lange ervarentheit? Waerom en conden de Ephraemiters het woort *Schibolet* niet uitspreken al-hoe-wel 't haer voorgezeit wiert, en haer leven daer aen hing? Ende waerom spreken de kinderen veel letteren en woorden so lang qualijck, tot datse door lange oeffening anders gewent worden? En waerom en connen de meestendeel der menschen geen volle keer-redenen voortbrengen: noch zelfs van andere samen gestelt, nae behooren uitspreken?

Daerenboven ist openbaer, dat hoewel de menschen gemenelijc wel connen door nabotsing en gewoonte het spreken int geheel: zoo en connenze nochtans de ontbonden spraec niet samen binden: noch de gebonden spraec, dieze zelf spreken, ontbinden in haer stof of delen daer uitse bestaet: 't welck nochtans zeer dienstich is, als zijnde den gront vant lezen en schrijven. Ooc en connenze de Letteren alleen niet uitspreken: noch zo uitgesproken, verstaen of aenwijzen wattet zy.

Den Gront die door deze Const onderwezen wort, is de macht des Menschen van te connen leren spreken.

Onder andere dingen daer mede dien Wijsen God den mensche boven alle onredelijke Dieren heeft begaeft, is dit geen vande minste, dat hy macht heeft, om zeer veelderlei onderscheide Geluiden te connen leren uitspreken: dewijle hy daer door stof en middel becomt van te connen zijn menichfuldige verburgen Gedachten openbaren. Maer om deze onvolprezen macht tot de hoochloffelijke daet bequaem te maken, is deze Const bezich: welke ooc te weech brengt, dat de natuerlijke macht om te connen leren spreken, verandert in een **vercregen macht** van dadelijc te connen spreken. Ende hoewel dat ooc menige onredelijke Dieren tot iet te spreken worden gewent: zo en stellen wy nochtans dezelve niet mede tot een Gront, om door deze Const onderwezen te worden: dewijle zy geen macht en hebben om alderlei spraec te connen leren, noch ooc om eenige heel volmaectelijc: ende dewijl zy, zonder verstant zijnde, de onderwijsing door Const niet en connen vatten, ende 't gene zy leren alleen door nabotsing, en gewenning vercrijgen. Wy en stellen oock de Beelden tot geen Gront, die tot iet te spreken bereit zouden mogen worden (gelijc gezeit wort dat Albertus Magnus een zoude hebben gemaect 't welck onderscheidelijke woorden sprac, daer over hy dertich jaer zoude bezich geweest hebben, en van Thomas Aquinas aen stucken gesmeten): hoewel deze Const, tottet maken van die, den rechten gront leit, en zeer vorderlijc zoude wesen. Ondertussen laet ick nochtans toe, datmen deze beide als byvallige Gronden achte.

Den Gront die te maken staet, ende die gemaect wort, zijn alderlei sprekelijke Geluiden.

De *Einden* deser Const zijn verscheiden, daer van icker twederlei zal aenwijzen: 1 Een Oppereinde: 2 Eenige Ondereinden.

Het *Oppereinde* is, gelijc van alle dingen, alzo ooc hier van, de *Eere Gods*.

Dit einde, 'twelc ons aldermeest behoort ter herten te gaen, can zeer merkelijc door deze Const vercregen worden. Want aengesien het spreken, is een der treffelijcste ende wonderbaerlijcste werkingen, die door de lichamen worden te weech gebracht, als daer in veelderlei zeer constich gereeschap gebruict wort, zeer menigerlei verandering in te bespeuren is, zeer grote daden mede te weech gebracht worden, alle dingen mede beteikent, de gedachten geopenbaert, de gemeenschap onderhouden, en veel andere zwaerwichtige zaken daer uit ontstaen: zo blijct seer naectelijc, dat door het leren van zulx, het herte des genen die dit

wel bemerct, op het alderhoochste met lof en eerbieding tot den Vinder, Gever en Opper-werkmeester desselfs, welc alleen God is, vervult en ontsteken wert. Welc einde my ooc beweecht heeft om met groten, ende nochtans onverdrietigen arbeit, deze const zo nau te onderzoecken, en andere om 'tgevondene na te denken, voor te stellen. Ende hebbe daerom dit einde aen te wijzen, niet willen voorby gaen.

De Ondereinden zijn 1 Het naeste, 2 Eenige verder Einden.

Het naeste, eigen, inwendig, en hele einde, is te leren de wijs om te spreken.

Dewijle dit einde inde heele Const, ende in al de delen plaets heeft, en dattet ooc die eigen is, met geen andere gemeen: zo onderscheitet dezelve van alle andere Consten. Zulx dat al wat dit einde heeft, behoort tot dese Const: en wat dit einde niet en heeft, moet tot een andere Const of Wetenschap gebracht werden. Want gelijc de Wetenschappen door haer gront onderscheiden worden van andere: zo doen de Consten door haer einde. Vorder dit einde verschilt vande Gront die verhandelt wort, welke voren geseit is te zijn **de wijs om te spreken:** nademael het einde hier gezeit wort niet **de wijs** maer **te leren de wijs om te spreken.** Verstaet door **leren** onderwijzen of onderrechten.

De Verre Eindens zijn de volgende.

1. Te leren stof maken, om alderlei dingen daer mede te beteikenen.

Dit einde is uitwendich, en daerom niet altijt megaende: wantmen wel iet leert spreken, zonder datmen voor heeft, om daer iet door te beteikenen. Dit einde is ooc gemeen: want men meer andere stof leert maken, om daer iet door te beteikenen: als, een kloc te luiden en clippen, op een trommel te slaen, schrift te schrijven &c. Insgelijx is dit einde verder: dewijl't is een Einde van't eerste Einde, en daer op volgende. Want men leert de wijs om te spreken, op dat dit spreken zoude zijn de stof vande Teikenen.

Dit, ende 'tvoorgaende einde, alzoze licht iemant niet en zouden mogen bewegen, ten aenzien zijns moeders Tael, nadien hy hem mocht inbeelden die wel te connen spreken, en ontbinden, en niet begerich wezen zijn eigen te verstaen: zo connen deze hem evenwel opwecken, ten aenzien van andere spraken, die zonder deze Const, om recht uit te spreken, met veel zwaerder moeite moeten geleert werden.

2. Te leren den gront en de beginselen, om alle spraek met zienlijke merken te leren beteikenen, en de beteikende te lesen.

'Twelc een einde is van groten gewicht: ende niet en can volcomelijc vercregen worden, zonder datmen de wijs om te spreken heeft geleert. Dit einde is ooc gemeen: nadien de Streepcunst mede dit oochmerk heeft.

De Spreeckonst is twederlei: 1. Gemeen: 2. Byzonder.

Gelijc den Burgerlijken Handel nootsakelijc onderscheiden moet worden, in enen gemenen Burger-handel, sprekende vande Burgerlijkheit zonder aenzien van dit ofte dat Rijc: ende in een byzondere, handelende vande Burgerlijkheit, of der Verenigde Nederlanden, of des Engelschen Rijx &c; Zo moet ooc de

Spreeckonst, als Geslacht, in zulke twe Afcomsten onderscheiden worden: dewijle inde zelve gelijke gelegentheit voorvalt. Want gelijc den Burgerlijken Staet, in verscheide Rijken en Landen verscheide is: en daerom niet alleen int gemeen en behoort verhandelt te worden, het gene by alle gevonden wort om onnodige verhalingen te schouwen: maer ooc int byzonder het gene yder rijc eigen is, om geen nootwendige zaken na te laten: Alzo is ooc de Spraec int ene Lant anders als int andere: en is dienvolgende inde beschrijving dier const 'tselve te betrachten. Doch zoder maer eenderlei Spraek waer, gelijker voor de Babylonse verwerring is geweest: en zouder maer ene Spreeckonst hoeven te zijn, en zulken onderscheiding onnodich.

De Gemene Spreeckonst is die de wijs om te spreken leert, zonder aenzien van byzondere Spraken.

De Byzondere Spreeckonsten handelen daerentegen vande byzondere Spraken: als de Duitse, Latijnse, Hebreeuse, &c: die wy nu niet voor en hebben te beschrijven. Voorts mach, en moetmen int verhandelen vande Gemene Spreeckonst enige byzondere uitspraec, met namen de volmaecste onder die, wel aen-wijzen; of iet uit dezelve, tot een regel en voorbeelt, van alle andere int gemeen.

De Gemene Spreeckonst, gelijc ooc yder der Byzondere, heeft twe delen: 1. Een gemeen: 2 Een byzonder.

Nademael dat alle dingen bestaen, in een Gemeen Wezen, ende byzonder Bestansel: zo moeten ooc dier geschicte Beschrijvingen, in gemene ende byzondere, onderscheiden worden. Volgens dien heb ic ooc deze verhandeling, op zulken wijs willen afdelen.

Het gemene Deel der gemene Spreeckonst, is de Beschrijving van het wezen der uitspraec.

Zulx dat voortaen de Beschrijving der spraec int gemeen te achtervolgen staet: als zijnde een bequaem middel, om te leren spreken.

II. Hooftstuc.
Eindelijke Oorzaken der Uitspraec.

DE Spraec is de Stem, die tot beteikenende stof der Talen gebruict wort. Ic gebruic het woort Spraec, om de cortheit wille: en ooc om de bequaemheit tot menging met andere. Ondertussen wel wetende, dattet twijfelachtich is: en dicwils gebruict wort, om het gene eigentlijc Tael genoemt wort, te beduiden. Maer wacht u, dat hier in dien zin te nemen: dewijlet van my doorgaens genomen wort, voor de Stof der Talen alleen: wezende het zelve, 'twelc onderscheidelijker uitspraec genoemt wort. Merct ooc, dat ic hier het woort Spraec of

uitspraec, neem als Geslacht van alderley Taelstoffige geluiden, diemen alleen uitspreken can: ende niet als een Heel, daer van de byzondere geluiden diemen spreect, alleen delen souden zijn. Zo dat self de Letteren, de Woord-leden of de Woorden, in haer selven aengemerct, geen delen der Spraec: maer soorten van die, te achten zijn.

Het naeste Geslacht der Spraec, houde ic te zijn de **Stem:** welc een luchtasemend geluit is, dat uit geen clanc, die buiten de keel haer wesen crijcht, bestaende is. Ende verscheelt vande fleuiting: welc mede wel een luchtasemend geluit is: maer uyt clanc bestaende, die haer wezen buiten de keel crijcht. Ooc verscheelt de stem van Inzuigend geluit, Porting, Smecking, en andere geluiden des hoofts, daer van ick de breder verklaring uitstel. Onder den naem Stem, vervat ick als Geslacht, driederley geluiden des Asems: 1 Stemclanc, 2 Stemruising, 3 Stem[1)] ruisclanc. van welcke alle, de gene die tot stof der Talen gebruikelijc zijn, hier na verhandelt worden.

Tot **Onderscheit** der Spraec, stel ic by't Geslacht inde Bepaling, de **Gebruikelijkheit tot stof der Talen**. Want daer in verschiltse vande andere stemmen, diemen de naem van **Wanspraec** soude mogen geven: welke tot Taelstof niet gebruict worden.

Hier dient gelet dat ic int volgende de losse Spraec verhandel, door uitnementheit alleen Spraec genoemt: de andere Geslachten als de Zingspraec, Maetspraec en Dichtspraec, latende nu ongeroert.

Vande Spraec zullen nu verhandelt worden: 1 Haer Oorzaken, 2 Haer Soorten of Afcomsten.

De Oorzaken zijn 1 uitwendige, 2 Inwendige.

De uitwendige zijn 1 de eindelijke Oorsaec, 2 de makende.

De Einden der Spraec, welke ooc verde einden der Spreeckonst zijn, connen veelderlei gestelt worden: als

I. Alderlei dingen daer door te beteikenen.

Dit is het voornaemste ende gemeenste einde. Want die wel spreect, zonder dit voor te hebben wort zot geacht. De volgende Einden zijn van minder gewicht, en gaen gemeenlijc met dit samen.

II. Zelf beteikent te worden.

Dit einde heeftmen voor, neffens het eerste, alsmen spreect, op dattet gesproken in geschrift gestelt worde: 'tsy datment self doet, of door een ander laet geschieden. ten welcken aensien zulc spreken, met een uitheems woort *Dicteren* genoemt wort.

III. Des menschen genegentheden te helpen.

Als, wanneer iemant uit vrees, pijn of blyschap, iet spreect alleen zijnde: en andersins. Want dit dan niet alleen en geschiet, om de genegentheit te beteikenen: maer ooc eensdeels of geheelijc, om die door zulcken spraec of uitroeping, te verlichten, ende te helpen.

Hier onder mach ooc gebracht worden, **het vermaec des Gehoors.** Welc einde,

1) 1. Stem-

al ist zake dattet inde Pas-spraec en Zingspraec voornamelijc plaets heeft: zo en macht evenwel vande losse Spraec, niet heel gescheiden worden.

IV. Andere te leren spreken.

Als wanneermen de kinderen, die noch niet wel spreken en connen, iet voorzeit, op datset nae seggen en leren zouden: ooc de Oude, diemen een vreemde tael wil leren uitspreken.

III. Hooftstuc.
Des Uitspraecs Makende Oorzaken: namelijc, de Opperste, de Onderste, en het Asemtuich.

DE Makende Oorzaec der Spraec is twederlei, 1 De Opperste, 2 De Onderste.

De Opperste Oorzaec is God: die alles in allen werct: in wien wy leven, zweven en zijn: die de Mens met cracht en bequaemheit, om te connen leren spreken, en te connen spreken, begaeft, ende ooc het dadelijc spreken in haer werct.

De Onderste en naeste oorzaec is de Mens. welc in hem heeft, al 'tgene daer de Spraec door can gemaect worden: zo de voornaemste Werker, als ooc de Reeschap en Tuich, daer toe dienstich.

De Werking daer door de Mens de Spraec voortbrengt, wort genaemt *Spreken*.

Dit Spreken bestaet in twe samengaende werkingen, 1 In Aesemen, 2 In Vormen.

Even gelijc het Orgelspelen en Fleuiten, in blazen en vormen: ende het Sijterspelen of Luitspelen, in Slaen en de Tonen te maken, bestaende is.

Van dit spreken int gemeen, als ooc vant Asemen ende Vormen int byzonder, en dien-volgende vande Spraec, is de voornaemste Werker of Makende Oorzaec, des Menschen Ziel.

Tot uitvoering dezes, is de ziel met bequame Reeschap versien.

De Reeschap of Tuich, door welkers middel de ziel dit spreken veroorzaect, is het gene dat ic Spreectuich noem.

De Spreectuich is na de twe werkingen, daer uit het spreken bestaet, twederlei, 1 Asemtuich, 2 Vormtuich.

Asemtuich is Spreectuich, waer door het Asemen te weech gebracht wort.

Is twederlei, 1 Asem-muizen, 2 Asem-vaten.

De Asem-muizen zijn Asemtuigen, die den Asem in en uit de Asem-vaten doen gaan, door het open en toe douwen der zelver.

Deze zijn voornamelijc 1 Het Middelschot (*Diaphragma*) 2 De acht Muizen des Ondersten Buix (*Musculi Epigastri*) 3 De achtentachtich Muizen der Borst.

De naerder beschrijving dezer, als ooc der volgende, is by de Ontleders te zoeken.

Hier zoudemen ooc de Muizen der Hooftvaten, en inzonderheit des Keels, connen byvoegen, als door welke het uit en inlaten des Asems geschiet: maer om dat die ooc, ja voornamelijc Vorm-muizen zijn, zalze hier voorby gaen.

De *Asemvaten* zijn Asemtuigen, daer den Asem uit en in gaet.

En zijn deze drie, 1 De Longe, zijnde het diepste, en de zitplaets des Asems: 2 De Stroot, zijnde het middelste en den wech des Asems: 3 De Hooft-vaten, wezende het buitenste ende den uitgang des Asems, en daerom ooc Asempoort genoemt mogen werden.

Alle deze Asem-makers, hebben gelijkenis met de oorzaken der blazing, die door de gebruikelijke Blaesbalken geschiet. Want daer is als voornaemste werker een Cracht, daer het Tuich door beweecht en gestiert wort: 'tsy eens Mensen alleen, de Blaesbalken op en toe doende: 'tsy ooc de cracht van enich wich-tich lichaem, op de Blaesbalc leggende, ende veroorzakende een uitblazing, door die toe te drucken. Als Blaesmuizen, zijn de oren of hantvatten, die aen't dicste einde der Blaesbalken gemeenlijc zijn: ooc de Touwen en andere Tuich, daer me de grote Blaesbalken beweecht worden: Insgelijcx de leden des menschen die hy daer toe gebruict. Als Blaesvaten zijn, in plaets der Longe, het dicke lichaem des Blaesbalx: en in plaets der Hooftvaten, de pijp ende de mont van die, als ooc de Wintgaten.

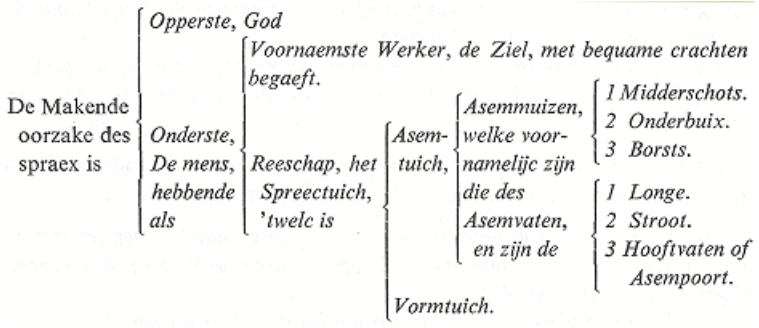

IV. Hooftstuc.
Des uitspraex Vormtuich: als, Vorm-muizen, en Vormstof.

DE *Vormtuich* is Spreectuich, daer door de ziel het vormen te weech brengt. Is twederlei, 1 Vorm-muizen, 2 Vormvaten of Vormen.

De Vorm-muizen zijn Vormtuich, daer door de Vorm-vaten gevoecht, en bestiert worden.

En zijn 1. Des Keels, 2. Des Monts.

De Vorm-muizen des Keels zijn, die de Keel voegen en bestieren.

Zulcke zijnder aen elke zijde tien, makende samen twintich.

De Vorm-muizen des Monts zijn, daer door de Mont tot het vormen gevoecht en gestiert wort.

En zijn 1. Der Tonge, 2. Der Lippen, 3. Des Onder-kaekbeens.

De Vorm-muizen der Tonge zijn, daer door de Tonge tot het vormen gevoecht en bestiert wort.

Deze zijn tien int Getal, aen elcke zijde vijf. welke de Tonge wonderlijc roeren, met die uit te steken, in te trecken, om hooch, om laech, en ter zijden te bewegen, ooc crom te houden. Sommige Geneesmeesters stellen alleen negen Muizen der Tonge.

De Vorm-muizen der Lippen zijn, waer door de Lippen en konen gevoecht ende bestiert worden.

Van deze zijnder acht in alles, aen elke zijde vier, en daer van twee tot de Onderste, ende twe tot de Opperste Lip.

De Vorm-muizen des Onder-kaekbeens zijn, daer door het onderste Kaek-been, en enige aengehechte delen, gevoecht ende bestiert worden.

Zulke zijnder tien, aen elcke zijde vijf, waer van de vier tot het sluiten, ende een tottet openen dienstich is.

Men zoude noch Vorm-muizen des Neus mogen stellen: maer zullen dezelve nu voorby gaen: uit oorzaec dat de Ontleders alleen van Muizen vermanen die ontrent de Neusgaten een vrywillige beweginge maken, welke tottet vormen der Spraec geen merkelijc gebruic en hebben; en geen gewach doen van Muizen, die het gene ic hier na de Neusdeur noem, een vrywillige roering zouden toebrengen, in welke ic nochtans bevinde een merkelijke vrywillige beweging te wezen, die grote verandering, ja soortmakend onderscheit inde spraec veroorzaect, als na zal blijken.

De Vorm-vaten *of* Vormen *zijn Vormtuigen, die vande Vorm-muizen tottet vormen gevoecht en bestiert worden*.

Van deze staet aen te wijzen 1. Haer Stof uit welkeze gemaect worden en bestaen, 2. Haer Delen, 3. haer soorten.

De Stof daer uyt de Vormen gemaect worden en ooc bestaen zijn enige

leden of delen des Hoofts, diemen ten dezen aenzien, Vorm-stof *noemen mach, ende is het zelve, 'twelc ik te voren in een ander aenzien, Hooft-vaten of Asem-poort heb genoemt*.

Deze Vormstof is driederlei, 1 De Keel, 2 De Mont, 3 De Neus.

De Keel is Vormstof, welc tussen het achterste des Monts en Neus, en tussen het Opperste der Stroot en Keeldarms, gelegen is.

De Geneesmeesters en Ontleders gebruiken de naem Keel, om de wech der Spijze te beteikenen, die beter Keel-darm genoemt wort: Maer ic vinde hier dienstich, 'tbepaelde daer door te verstaen: te meer, dewijle zulx met het gemeenste gebruic over een komt, als blijct uit datmen gewoon is te zeggen, met luider keel roepen, De keel is schorre of hees, &c.

De Keel vervat drie Leden, 1 De Knoc, by de gemene man ooc de verkeerde Keel genoemt, 2 Het Beuitel-tongetje, 3 Het Lelletje: die int Latijn genoemt worden Larynx, Epiglottis, *en* Columella.

Door de Mont versta ic de Vormstof, die tussen het voorste des Keels, en uiterste der Lippen begrepen is.

Kan bequamelijc gedeelt worden in twe delen, 1 Een Binne-mont, 2 Een uiter-mont.

De Binne-mont is het deel des monts, 'twelc begrepen is tussen het voorste der Keel ende de Tanden.

Deze bestaet in twederlei delen, 1 Begrijpende, 2 Begrepen.

De Begrijpende delen des Binne-monts zijn, die des Binne-monts hol, en begrepen deel inwendich omvangen.

Deze Begrijpende Delen zijn in twe Helfen[1] *te delen, 1 Een Bove-helft, 2 Een Onder-helft*.

De Begrijpende Bovehelft des Binne-monts, welc ic om cortheit Bovemont noem, is de Bovenste helft vande begrijpende delen des Binnemonts, streckende van het voorste einde der keel, verwulfs-wijs, tottet einde der Bovetanden.

Ende is nodich in vijf delen afgedelt[2] *te worden, die van't voorste der Keel, tottet einde der Bovetanden, aldus vervolgen*.

1 De Wortel des Bovemonts of des verhemelten.

2 Het Achtermidde.

3 Het Midde.

4 Het Voormidde ofte Tantvleis.

5 De Tandbenen of blote Tanden.

1) 1. *Helften*
2) 1. *afgedeelt*

Van welke vijf delen de eerste drie het Verhemelte maken, ende de twe leste samen genomen, noem ic Tanden.

Deze vijfdelige deling comt over een, met een gewoonlijke afdeling des daegs in 1. Ochtent of Morgenstont, 2. Voormiddach, 3. Middach, 4. Namiddach 5. Avont: zo datse niet ongebruikelijc en zy. Waerom nu deze en andere delingen zo gedaen worden: en waerom ic het woort Verhemelte hier anders neem als gemeenlijc geschiet, zal int volgende genoech blijken. De breder beschrijving dezer en diergelijker delen, laet ic ooc na, om dat de Namen de zaken genoechsaem bekent maken.

De Begrijpende Onderhelft des Binnemonts, diemen Ondermont mach heten, is de onderste helft vande begrijpende delen des Binnemonts, streckende vanden Gront der Tonge ende der Tongriem, tottet einde der Ondertanden.

Deze Ondermont bestaet in twe voornaemste delen, 1. Een Gront, 2. Onder-tanden.

Den Gront des Ondermonts is het diepste deel desselven, vanden Gront der Tonge, tot aen den wortel der Ondertanden streckende.

De Ondertanden des Ondermonts, zijn het bovenste en voorste deel des Ondermonts, bestaende in Tantvleis en blote Tanden of Tandbeen.

Deze zijn nodich in vijven gedeelt te worden; *als volcht, 1. De Wortel, 2. Het Achtermidde, 3. Het Midde, 4. Het Voormidde, 5. Het Einde*.

Het begrepen deel des Binnemonts is de Tonge, een bekent Lit, ende van hem zelven genoech bepaelt.

In deze vallen aen te merken I. Twe Vlacken, 1 Een Bovevlac, 2 Een Onder-vlac: *II. Twe Zijden, 1 Een Rechter, 2 Een Slincker*.

Van deze is het Bovevlac voornamelijc in acht te nemen, en dienstich in vijf delen na de lengte afgedeelt te worden: *ende dat in zulke, die Gelijcmatich zijn met de vijf delen des Bovemonts, op datse op malcanderen gepast mogen worden. Welke deze zijn, van achteren beginnende*:

1 De Wortel der Tonge,
2 Het Achtermidde,
3 Het Midde,
4 Het Voormidde,
5 Het Einde en Punt.

De uitermont noem ic het deel des Monts, 'twelc buiten de Tanden is.

Ic noem dat uitermont, ende niet Buitemont: om dat het uiterste is een deel der zaec, diens uiterste het is, en daer onder begrepen wort, maer dat buiten is niet. Gelijc te merken is uit datmen uiterdijken noemt, de hoochten die noch op't lant staen, en delen daer van zijn: maer 'tgeen men Buitewerken, en Buite-wech van een Stad noemt, is daer niet in begrepen.

De voornaemste delen des uitermonts zijn de Lippen en de Konen, bey bekende delen.

De Lippen zijn twe, 1 Een Bovelip, 2 Een Onderlip.

Elc van deze heeft twe delen, 1 Een Lipblat, 2 Een Zoom of Boort.

De zomen der Lippen verenigen haer aende zijden: welke plaets der Vereniging van de Zomen, Hoecken, oft Liphoecken mogen genoemt zijn. Ende alzoder twe is: den enen den Rechterhoec, den anderen de Slincker.

Door de Neus *wort hier verstaen het deel, 'twelc van't Lelletje des Keels opwaerts tottet einde der Neusgaten strect.*

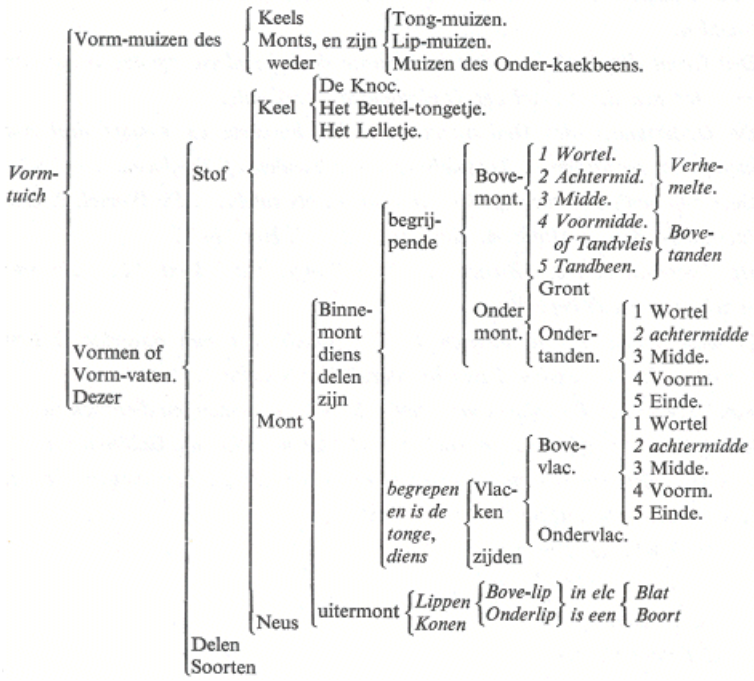

V. Hooftstuc.
De Vormdelen der uitspraec.

U*it de voorbeschreven Stof, worden door de Vorm muizen menigerlei Vormen of Vormvaten gemaect*: *daer in de volgende delen aen te merken vallen*.

De Delen *der Vormen zijn twe, 1 Een Bovevat, 2 Een Ondervat*.

Het Bove-vat *der Vormen is een Vormdeel, 'twelc van de Keel boven de Bove-mont, totten uitgang der Neus strect*.

Dit mach ooc Neusvat genoemt worden: en is het zelve mettet gene ic te voren Neus heb genoemt, Doch op een andere wijs aengemerct.

Hier in zijn aen te merken 1 De Delen desselfs, 2 De Palen.

De Delen *mogen na de lengte twe gestelt worden*: *1 Een achterste deel, 'twelc van het Lelletje des Keels tottet begin der Neusgaten strect* (*Men zoudet* Neuspijp *mogen noemen*): *Een Voorste deel, 'twelc door't middelschot der Neus gespleten is, en wort* Neusgaten *genoemt*.

Vande Palen *zijn de uiterste alleen te aenmerken*: *die twe zijn, 1 De Buitenste pael, welc is het einde der Neusgaten, dat door de Vleugelen der Neus verwijt en vernaeut can worden*: *2 De Binnenste Pael, zijnde gelegen boven de keel, en aen het Lelletje desselfs, alwaer de Neuspijp heel gesloten en geopent can worden. En mach derhalven gevoechelijc* Neus-deur *geheten worden*.

Eigenschap. *De Neusdeur heeft int spreken groot gebruic, en veroorzaect veelderlei onderscheit inde Stem*.

Het Ondervat *der Vormen is een deel der zelver, 'twelc tussen de Keel, ende de Lippen* (*beide daer ingesloten*) *begrepen is*.

Hier is ooc acht te nemen op desselfs 1 Delen, 2 Palen.

De Ondervaten der Vormen zijn te delen, 1 Nae't begrijpende inde hoochte en laechte, 2 Nae't geheel inde lengte.

Nae't begrijpende inde Hoochte en Leechte bestaenze in twe delen, 1 Een Verwulfsel, 2 Een Bodem.

Het Verwulfsel, zijnde het gansche Bovedeel des Ondervats, bestaet in drie vervolgende onderscheyden Wulfsels, 1 In een Keelwulfsel, 2 In een Binnemont-wulfsel, 3 In een uitermont-wulfsel of Lipwulfsel.

Het Keelwulfsel is het achterste, ende eindicht met het Lelletje.

Het Wulfsel des Binnemonts is het middelste deel, beginnende van't Lelletje, en eindicht aen de einden der Bovetanden. Is het zelve mette Bovemont, hier anders aengemerct: *moet op gelijke wijze als de Bovemont in vijf, en in twe delen gedeelt worden. 'twelc voor gedaen zijnde, zullent hier voorbygaen*.

Eigenschap. *Het Binnemont-wulfsel of de Bovemont, dewijle zy onbewechelijc is, blijft in alle vormen in ene Gestalte*.

Het Lip-wulfsel is het uiterste deel der Verwulfsels, beginnende aen't einde der Tanden, en eindigende met de zoom des Opperlips.

Den Bodem is het ganse onderste deel des Ondervats.

Eigenschap. *Den Bodem is zeer veranderlijc, door de menigerlei bewechelijcheyt der tonge, over welke zy strect*.

Na 'tgeheel worden de Ondervaten inde lengte gedeelt in 1 Een Pijp, 2 Een Bac.

De Pijp is het deel des Vorms, 'twelc achter de scheideur is: *Ofte, 'twelc van't begin des Keels tot aen de Scheideur strect*.

Den Bac is het deel des Vorms, 'twelc van de Scheideur begint, en aen de Lippen eindicht.

Eigens. 1. *De Pijp en den Bac zijn zeer veranderlijc in lengte en wijte*.

2. *Zo veel als de Pijp langer is, zo veel is den Bac corter*: *en het tegendeel*.

3. *Somtijts is het hele Ondervat een Pijp, en somtijts ooc heel een Bac. Een Pijp, als de Scheideur tussen de Lippen is*: *een Bac, alsse inde Keel is*.

4. *De Pijp is somtijts wel zo wijt, of wyjer dan den Bac*: *als inde Smoor-vormen, ende Splitvormen*.

5. *Den Bac blijft leech ende zonder werking, inde vormen met een geslote Scheideur*.

De Palen des Ondervats, die nodich dienen verhandelt, zijn de Werkpalen.

De Werckpalen zijn palen of plaetsen, daer door den doorgaenden Asem bestiert wort, met een vrywillige cracht.

Deze zijn twederlei, 1 Stem-makende, 2 Stem-veranderende.

De Stem-makende Palen des Ondervats, zijn palen daer den Asem de Inwendige Form der Stem ontfangt. Of daer het wezen der Stem zijn oorspronc heeft. Deze noem ic Stem-gaten.

Men can de Stemgaten noch breder aldus beschrijven: Een Stemgat is, daer de Asem-muizen den Asem een Overzettende cracht indrucken, ('twelc is de luidende Form) mits dezelve daer door te dringen of trecken. Bequamelijc mach-men de Stemgaten vergelijken by het hooft van een Duitse Fleuit: daer ooc het geluit, 'tsy den clanc, 'tsy het Geruis (alsse door droochte of ander beletsel niet fleuiten en wil) zijn wezen crijcht, door de lucht daer door te dringen.

Eigenschap. *De Stemgaten moeten inzonderheit met cracht bezet zijn, om den Asem te dringen tot crachtigen doortocht, daer't geluit uit mach comen te ontstaen*.

De Stemgaten zijn twederlei: 1 Een Klincgat, 2 Een Ruisgat.

Een Clinkgat *is een Stemgat, in welke den Asem de inwendige Form des clanx ontfangt, uit den gladden doortocht door het zelve*.

Anders canmen dus zeggen: Klinkgat is, daer de Asem-muizen den Asem een oversettende cracht of luidende Form in-drucken, door die glat daer deur te dringen of trecken.

Eigenschap, 1 *In yder Vorm is maer een Clinkgat*, 2 *Het Clinkgat is altijt op ene plaets, namelijc inde Keel*.

Een Ruisgat is een Stemgat, in welc de Asem een Overzettende cracht, of inwendige Form des Geluits ontfangt, door een steuitende doortocht dieze daer door heeft.

Eigens. 1 *In elke Vorm is maer een Ruisgat. Doch in sommige Vormen is wel een Ruisgat en Clinkgat samen*. 2. *Een Ruisgat can op alle plaetsen des Ondervats wezen*.

De Stem-veranderende Palen zijn, die aen de voort-gebrachte Stem noch enige verandering of Gedaente veroorzaken.

Zijn twederlei, 1 Voornaemste, 2 Slechte.

De Voornaemste Stem-veranderende Pael is de gene die ic Scheideur *noem*; *om datse den Bac en de Pijp van malcanderen scheit, en het ene Geluit van het andere merkelijc onderscheit. Noem deze ooc dicwils door uitnementheit alleen* Deur.

De Scheideur is het begin des Bax, en einde des Pijps, door welke een wezentlijke verandering der stem veroorzaect wort.

Gelijc de Stemgaten by die plaets int hooft van een duitse fleuit, daer't geluit voort comt, te gelijken zijn: zo is ooc de Scheideur niet ongelijc, het hoochste gat inde zelve fleuit, 'twelc vande vingeren niet gestopt en is: als daer door ooc

de meeste verandering int geluit, 'twelc in't hooft zijn inwendige Form heeft ontfangen, veroorzaect wort: en de fleuit in twe delen scheit, een gestopte deel zijnde als de Pijp vande Vorm, een open deel, zijnde als een Bac.

Eigenschap. 1 *Gelijc den Bac en Pijp zeer veranderen met verlangen en vercorten, verwijen en vernaeuwen*: *zo moet ooc dezer gemene Pael, welc de Deur is, in diepte en wijte veel verandering lijden*.

2 *De Deur can in alle plaetsen des Onderbax zijn*: *ooc aende uiterste palen als tussen de Lippen en inde Keel*: *en is dan alleen, of een begin des Bax, of een einde des Pijps*.

3 *De Deur wort op alle plaetsen niet alleen verwijt en vernaeut*: *maer ooc toegesloten en ontsloten*.

4 *De Scheideur is somtijts, ten aenzien vande Plaets, dezelve mettet Clinkgat*.

5 *Inde Vormen die een Ruisgat hebben, is de Deur altijt een mettet Ruisgat*.

De Slechte Stem-veranderende Palen zijn, die maer een byvallige verandering in gedaente inde Stem veroorzaeken.

En zijn twe: *1 De Lipdeur, 2 De Tantdeur*.

De Lipdeur is een slechte Stem-veranderende Pael, gelegen aen't uitereinde des Ondervats, of tussen de Lippen: *waer door een zeer merkelijke byvallige verandering inde Stem veroorzaect wort*.

Door een Byvallige verandering, verstae ic de voortcomst van een gedaente in een stem, die dezelve tot geen andere letter en maect: ofte die een letter can bygevoecht of daer af gedaen worden, en evewel dezelve blijven. Gelijk ic aen d'ander zijde door een Wezentlijke verandering verstae, de voortcomst van een Gedaente der Stem, die dezelve tot een andere letter maect.

Eigens. 1 *De Lipdeur is somtijts, ten aenzien der plaets, dezelve met de Scheideur*: *en dan wort daer een wezentlijke verandering veroorzaect*: *Doch niet ten aenzien dattet de Lipdeur is, maer als Scheideur zijnde. Somtijts isse daer-enboven ooc dezelve met het Ruisgat*: *doch mettet Clinkgat nimmermeer*.

De Werking des Lipdeurs is driederlei: *1 Opengaen en Toegaen, 2 Tsamen trecken en uitlossen, 3 Uitstrecken en inlossen*: *elc van die veelderlei gestalten inde Lipdeur veroorzakende*.

De Tantdeur is die tussen de einden der Bove en Ondertanden is gelegen, en geen grote byvallijke verandering veroorzaect inde stem.

Eigenschap. 1 *De Werking des Tantdeurs is tweederlei*: *1 Open en toe-gaen, 2 Verschuiven, en dat voorwaert en achterwaert*: *alles geschiedende door de Muizen des Onderkaekbeens*.

2 *De Gestalten, zo des Lipdeurs, als des Tantdeurs, die uyt de voornoemde werkingen ontstaen, zijn eerst te onderscheiden in zo veelderlei, alsser werkingen zijn*: *als, 1 Openheit, 2 Samentrecsel, 3 uitgestrectheit des Lipdeurs. Weder 1 Openheit, 2 Verschuifsel des Tantdeurs. Van deze is de Openheit weder in zeven soorten te onderscheiden, na de zevenderlei trappen die gestelt connen worden, daer haer werking in treet. Zo is dan de Openheit, zo des Lipdeurs, als des Tantdeurs, 1 van ene tre, 2 van twe treen, 3 van drie treen, 4 van vier treen, 5 van vijf treen, 6 van zes treen, 7 van zeven treen, zijnde de wijtste openheit, gelijc die van ene tre de nauste is. Tzelve zoude ooc van't samentrecsel en de andere gestalten connen gedaen worden*: *maer vinde alleen dienstich het samen-treksel vorder te onderscheiden, en dat niet in zeven, maer slechts in twe soorten*: *1 Een Matige, welc inde Hol-achtige Vormen plaets heeft, 2 Een Nauste, welc inde Holle Vormen gevonden wort*.

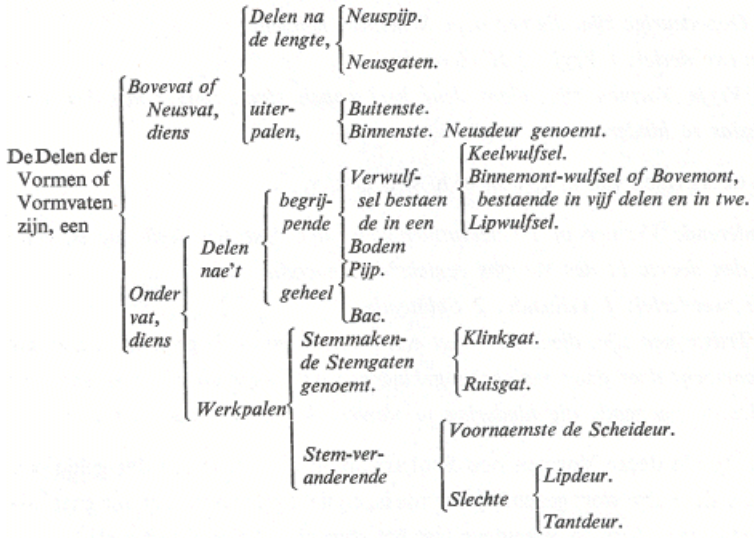

VI. Hooftstuc.
De eerste gemeene Onderscheiding der Vormen.

A*ldus de deelen der Vormen beschreeven zijnde, volgen nuu haer Soorten of Afcomsten*.

De Onderscheiding der Vormen can op twee wijzen geschieden: *1 In hooge Geslachten alleen, 2 In hooge Geslachten ende vervolgende laege Afcomsten*.

De Onderscheiding inde hooge Geslachten alleen, is vierderlei: *1 Nae des Scheideurs Gestalte, 2 Nae des Scheideurs plaets of diepte, 3 Nae de Soorten der Stemgaeten, 4 Nae des Vorms Gestalte of Cromte*.

Merct dat ic nuu alleen verhandel de Geslachten en Soorten der schickelijke, ende volmaecte Vormen, de Wanschickelijke ende onvolmaecte nuu voorbygaende, daer anders noch meer onderscheidingen toe van noode zouden zijn.

Ten eersten. *De Vormen zijn nae de Gestalte der Scheideur, 1 Oopedeurige, 2 Toedeurige*.

De Oopedeurige zijn, die een oope Scheideur hebben.

Zijn tweederlei: *1 Vryje, 2 Hinderende*.

De Vryje Vormen zijn, diens deur heel oopen staet, zonder den deurtocht eenichsins te hinderen.

Als de Vormen van **a/ e/ i/ o/ u/ h/ s/ f/ g/ z/ v.**

Hinderende Vormen of Hindervormen zijn, dier deur ten deele toe is, ende alzoo den doortocht des Aesems eenichsins hinderen.

Zijn tweederlei: *1 Trillende, 2 Splijtende*.

De Trilvormen zijn, diens deur met een beletsel ten deele gestopt is, zoo dat den doortocht daer door eenichsins gehindert wort: *waer door het gebeurt dat den Aesem, poogende die hindering te weeren, het hinderende doet trillen*.

Men zoude deeze Vormen ooc Eenkarre mogen heeten: om dat gelijc een Deur die Eenkarre wort gezeit, by nae toe is, en licht meer oopen en toe gaet: alzoo ooc deezer Vormen Scheideur met het stopsel of beletsel ten deele toe zy, en door den doortocht des Aesems, haestelijc en licht meer oopen en toe trilt. Van deezen aert is de vorm daermen **r** meede uitspreect. En de noodichste onder dezelve zijn, welker Trillende beletsel het einde der Tonge is.

De Splijtvormen zijn, diens Scheideur int midde met de Tong aen't Verwulfsel gestopt wort, blijvende eevewel aen elke zijde der Tonge een Oopenheit:

waer door dan den deurtocht verhindert zijnde eensstreex recht deur te gaen in tween gespleten wort, en aen elke zijde geschiet.

Zulx is de Vorm daer meede **I** voortgebracht wort.

De Toedeurige Vormen zijn, die een Toegesloote Scheideur hebben.

En zijn 1 Oopeneuzige, 2 Toeneuzige.

Toedeurige Oope-neusvormen, zijn toedeurige Vormen, diens Neusdeur oopen is.

Men mach deeze, om cortheits wille, Neusvormen noemen. Zulke zijn de Vormen, daer **m** en **n** meede gevormt wort.

Toedeurige Toeneusvormen zijn, diens Neusdeur toegeslooten is.

Deeze machmen bequaemelijc Smoorvormen heeten: om dat dezelve aen alle canten, zoo aen de Scheideur, als aen de Neusdeur geslooten zijnde, den Aesem noch 't geluit geen oopen uittocht laeten, en die alzoo smooren. Van deeze slach zijn de vormen van **b** en **d**. De Sluiting des Scheideurs, in deeze, en de voorgaende Vormen, can een yder lichtelijc bemerken: maer het oopenstaen en Sluiten van de Neusdeur, is zwaerder te bevroeden. Om eevewel dit ooc claerlijc gewaer te worden, zalmen behoeven een Smoorletter en Neusletter aen mal-malcander[1)] uit te spreeken, en ondertussen naew te letten op de beweeging achter by't lelletje: Waer door men dan de sluiting en ontsluiting der Neusdeur, wel zal gewaer worden. Als wanneermen de **b** en **m** spreect, zalmen bespeuren, dat, de vorm van beide aen de Lippen, daer haer scheideur is, geslooten zijnde, aen't lelletje inde vorm van **b** een sluiting zy, maer van **m** een oopening.

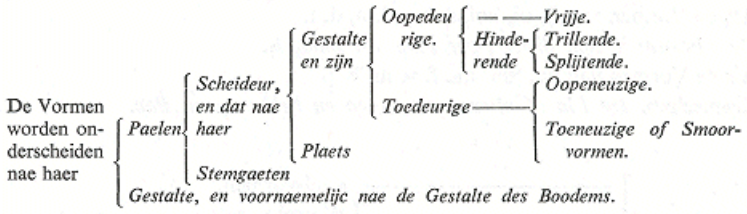

VII. Hooftstuc.
De tweede gemeene Onderscheiding der Vormen.

Ten tweeden. *De Vormen zijn nae de plaets of diepte des Scheideurs, 1 Des Keels, 2 Des Binnemonts, 3 Des uitermonts of der Lippen*.

1) 1. cander

De Keelvormen zijn diens Scheideur inde Keel is.

Als de Vorm van **h**: vande wijtgaepende **a/ ᶜo/ o.**

Eigens. *De Keelvormen en hebben geen Pijp, dewijle de Scheideur achter inde Keel is*: *ende daer door is ooc het Stemgat mette Scheideur een*.

De Binnemondige Vormen zijn, diens Deur inde Binnemont is.

Eigensch. *Deeze hebben alle een Bac, ende een Pijp. Haer Klinkgat en Scheideur is nimmermeer een*; *maer wel het Ruisgat mette Deur*.

Zy zijn tweederlei: *1 Verheemelt-vormen, 2 Tant-vormen*.

De Verheemelt-vormen zijn diens Deur aen't verheemelte is.

En zijn driederlei: *1 Wortel-vormen, 2 Achtermidde-vormen, 3 Middel-vormen*.

Wortel-vormen zijn, diens Scheideur aende Wortel des Verheemelte ende der Tonge is.

Sulx zijn de Vormen vande naewgaepende a, ᶜo en o: ende vande ch, g, k, alsse by een naewgaepende a, ᶜo of o gevoecht zijnde, uitgesprooken worden.

Achtermidde-vormen zijn diens Deur aen't achtermidde des Boovemonts of Binnemont-wulfsel, en der Tonge is.

Als de Vorm van ae, ęu en oę: en van g, k, ch, alsse by de voorschreve uitgesprooken worden.

Midde-vormen zijn, diens Scheideur aen't midde des Boovemonts en der Tonge is.

Als de Vorm van ee, eu en oe: en van ch, g, k, alsse by eene e of eu, of oe uitgesprooken werden.

Tantvormen zijn diens Scheideur aende Boovetanden is.

Zijn 1 Tantvleis of Voormidde-vormen, 2 Tandbeen-vormen.

Tantvleis-vormen zijn, diens Scheideur aen't Tantvleis of Voormidde des Boovemonts, en voormidde der Tonge is.

Als de Vormen van ie, ue, en uo.

Tandbeen-Vormen zijn, diens Deur aen't Boove-tandbeen, en einde der Tong is.

Als de Vormen van ij, ui, uoi, s. z, r, l, n, d, t.

De Lipvormen zijn, diens Deur inde uitermont is.

Als de Vormen van uu, ᶜuu, ou, f. v, m, b, p.

Eigenschap. *De Lip of uitermont-vormen en hebben geen Bac*.

Nae de plaets des Sheideurs [1] zijn de vormen	Keel-vormen.		
	Binnemont-vormen	Verhemelt-vormen	Wortel-vormen.
			Achtermidde-vormen.
			Midde-vormen.
		Tant-vormen	Tantvleis of Voormidde-vormen.
			Tandbeen-vormen.
	uitermont of Lipvormen.		

1)

1) 1. Scheideurs

VIII. Hooftstuc.
De derde gemeene Onderscheiding der Vormen.

Ten derden. *De Vormen zijn nae de Stem-gaeten 1 Eenstemmende, 2 Tweestemmende of Ruisclinkende*.

Men zoudeze eigentlijker, Een-stemgaetige ende Twee-stemgaetige moogen noemen. Doch dewijle de andere naemen beeter luiden, en ooc niet onbequaem en zijn, als van haer werc of Daet genoomen, hebbe die best geacht.

De Eenstemmende zijn die maer een Stemgat en hebben. Of die maer eenderlei Stem seffens veroorzaeken connen.
En zijn nae de tweederlei Stemgaeten, tweederlei 1 Clinkende, 2 Ruisende.
De Clinkvormen zijn diens eenige Stemgat een Klinkgat is.

Niet ongevoechelijc connen deeze Clinkgaetige gezeit worden. Van deezen aert zijn de Vormen daermen a, e, i, o, u, r, l, n, m, d, b, en meer andere, meede vormt.

De Ruisvormen zijn diens eenige Stemgat een Ruisgat is.

Eigentlijkst zoudenze Ruisgaetige genoemt worden nae haer Ruisgat. Maer naedemael de daet dieze voortbrengen, zijnde het Ruisen, merkelijker bekent can worden als de oorzaec: hebbe die nae't bekentste om cortheits wille, gelijc ooc inde andere gedaen is, alzoo genoemt. Voorbeelden deezer, zijn de Vormen van h, alsse alleen uit geruis bestaet, en van ch, s, f. Onder deeze zijn ooc te trecken de Vormen van k, t en p, die vande andere daer in verschillen, dat haer Ruisgat gestopt is, ende alzoo de Daet van ruisen niet voort en brengen, dan voor of nae de Stopping of Sluiting.

De Tweestemmende Vormen of Ruisclinkvormen zijn die twee stemgaeten hebben: *namelijc, een Klinkgat, en een Ruisgat*.

Hier onder behooren de Vormen van g, z ende v.

Nae de Stem-gaeten zijn de Vormen
- Eenstemmende
  - Clinkvormen.
  - Ruisvormen.
- Tweestemmende: en zijn de Ruisclink-vormen.

IX. Hooftstuc.
De vierde gemeene Onderscheiding der Vormen.

Ten vierden. *De Vormen zijn nae haers Boodems Gestalte en geleegentheit 1 Platte of Hoochboomige, 2 Laechboomige*.

De Platte Vormen zijn, die op haer Boodem inde Binnemont, door het uitstrecken der Tonge over den gront desselven, en door't verheffen van die int midden, platachtich of wat bol, en hoochboomich zijn.

Men zoudeze ooc wel Bolle Vormen mogen heeten: dewijle de tonge, het voornaemste van haer Boodem zijnde, in't midden wat verheeven en opgeboogen is, en aen't einde daelt of neerwaert strect, gelijc een Brugge. Van deeze slach zijn de Vormen van **aa/ ae/ ee/ ie/ ij/** en vande platte **uu**: Insgelijx de Vormen van al de Cleefletteren, wanneerze mette voorzeide in een Woordlit tsaemen-gevoecht, uitgesprooken worden: als vande **r** in **ra/ er/ re/** &c: vande **l/** in **la/ al/ il/** &c: vande **n/** in **an/ ne/ aen/** &c: vande **f/** in **ef/fi/** &c. Ende zoo voort met alle andere.

Eigensch. *Inde Platte Vormen staen de hoecken der Lippen, en volgens dien ooc de Koonen, natuerlijc of los, dat is, noch saemen getrocken, noch uitgestrect*.

Laechboomige Vormen zijn, diens Boodem nae't Verheemelte niet opgeboogen staet.

Eigensch. *Inde laegboomige Vormen staen de hoecken der Lippen, en dien volgens ooc de Koonen saemen getrocken*.

De Laechboomige Vormen zijn tweederlei: *1 Hol-achtige, 2 Holle*.

De Hol-achtige Vormen zijn, die op haer Boodem inden Binnemont, door het uitstrecken der tonge oover den Gront des Ondermonts, niet heel hol: en door het neederbuigen van het midden desselven, niet plat of bultachtich en zijn: maer wel hol-achtich.

Voorbeelden deezer, zijn de Vormen vande hol-achtige **oo/** vande **eu** die in **heugen** gehoort wort, vande **ue** in **huer/** vande **ui** en vande hol-achtige **uu**: Insgelijx van al de Cleefletteren, met de voornoemde in een Woord-lit saemen gevoecht, uitgesprooken zijnde: als vande **r** in *r^{c}o^{c}ok fumus, ^{c}o^{c}or, auris*, vande **s** in *l^{c}o^{c}os*, **neus/ geus/** vande **l/ n/ g/ k/** inde voornoemde woorden: En zoo de andere.

Eigensch. *De Hoeken der Lippen, en met eenen ooc de Koonen, zijn in deeze Vormen middelmaetich saemen getrocken*.

De Holle Vormen zijn, die op haer Boodem door het uitrecken der Tonge vanden Gront des Ondermonts hol zijn.

De Vormen vande holle **oo/** die gesprooken wort in **ton/ smoor/ door** (van een Ei): vande **oe** in **goet/ moe/ hoer**: vande **ou** in **brou/** (voor pap) &c: Insgelijx van alle Cleefletteren, aende voorzeide cleevende: als, vande **g/ t/ m/ h/ r/ b/** inde voorgaende woorden: zijn voorbeelden deezer.

Eigensch. *In deeze Vormen zijn de Hoeken der Lippen, en dienvolgende ooc de Koonen, op het naewste saemen getrocken*.

Nae de Geleegentheit ende Gedaente des Boodems zijn de Vormen.
- Hoochboomige of Platte
- Laechboomige: en deeze weeder
  - Hol-achtige.
  - Holle.

X. Hooftstuc.
De byzondere Onderscheiding der Vormen.

D*e Onderscheiding der Vormen in hooge Geslachten alleen, is nuu verhandelt*: *volgt dat wy die weeder onderscheiden, en dat met te beginnen van een Hoochste geslacht, en voort te gaen tot de laege Afcomsten*.

Dit can op zeer meenigerlei wijzen geschieden: want elc der vierderlei voorbeschreeven onderscheidingen, can inden voortgang, of de eerste, of de tweede, of de derde, of de leste weezen: waer uit dan vierentwintigderlei wijzen van onderscheidingen ontstaen. Want elc der vier, eerst, en hoochst gestelt zijnde, connen de drie ooverige, door onderlinge verstelling, op zes wijzen volgen: en vier-mael zes maect vierentwintich wijzen. Beneffens noch de veelvuldige verandering, diemen inde vervolgende verspreiding deezer can te weech brengen, door het verstellen van yder der vier onderscheidingen, in haer zelven, en door mal-canderen. uit deeze groote meenichte zullen wyjer hier alleen een voorstellen, die ons voorneemen mach dienstich zijn, en genoech doen. En om hier in niet te lang, noch verdrietich te vallen: zullen wy de Bepaelingen of Beschrijvingen voorby gaen (als die genoech uit de voorgaende beschrijvingen inde hooge Geslachten gedaen, connen begreepen worden) en die alleen in een taefel vertoonen als volcht.

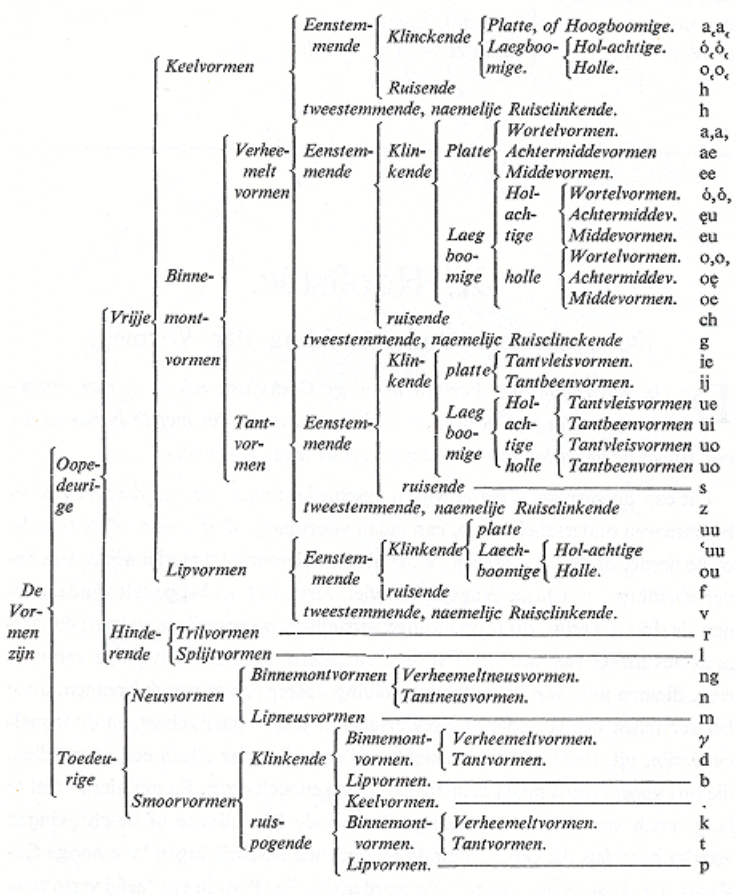
De Vormen zijn
Oopedeurige
Vrijje
Keelvormen
Eenstemmende
Klinckende
Platte, of Laegboomige.
Hoogboomige.
Hol-achtige.
Holle.
Ruisende
tweestemmende, naemelijc Ruisclinkende.
Binnemontvormen
Verheemelt vormen
Eenstemmende
Klinkende
Platte
Wortelvormen.
Achtermiddevormen
Middevormen.
Laegboomige
Holachtige
Wortelvormen.
Achtermiddev.
Middevormen.
holle
Wortelvormen.
Achtermiddev.
Middevormen.
ruisende
tweestemmende, naemelijc Ruisclinckende
Tantvormen
platte
Tantvleisvormen.
Tantbeenvormen.
Laegboomige
Holachtige
holle
Tantvleisvormen
Tantbeenvormen
ruisende
tweestemmende, naemelijc Ruisclinkende
Lipvormen
Klinkende
platte
Laechboomige
Hol-achtige
Holle.
ruisende
tweestemmende, naemelijc Ruisclinkende.
Hinderende
Trilvormen
Splijtvormen
Toedeurige
Neusvormen
Binnemontvormen
Verheemeltneusvormen.
Tantneusvormen.
Lipneusvormen
Smoorvormen
Klinkende
Binnemontvormen.
Verheemeltvormen.
Tantvormen.
Lipvormen.
ruispogende
Keelvormen.
Binnemontvormen.
Verheemeltvormen.
Tantvormen.
Lipvormen.

XI. Hooftstuc.
De inwendige Oorzaeken der Uitspraec.

Afgehandelt wezende de Uitwendige Oorzaeken der Spraec, is ooverich vande Inwendige te spreeken.

De Inwendige Oorzaeken der Spraek zijn 1 De Stof, 2 De Form.

De Stof der Spraec, of den Gront daerze aencleeft, en die de Form ontfangt, is alderlei lichaem, 'twelc zelf geen geluit en vormt, maer alleen van een ander de Form des Geluits ontfangt.

Sommige Lichaemen zijn alleen Geluits Vormen: zoo datse wel de cracht des geluits ontfangen, of de inwendige Form, maer niet de Gestalte ofte uitwendige form: dewijlze die veranderen nae haer eigen vorm. Deeze en zijn geen Stof der Spraec.

De Stof is tweederlei: 1 Die de Form der Spraec eerst ontfangt, 2 Dieze daernae van die eerste stof aen-neemt.

De Stof der Spraec, daer de form eerst in wort ontfangen, is de Lucht of Aesem, die inde vormen der Spraec begreepen is.

De Stof der Spraec, daer de Form vande eerste stof in overgezet wort, en ten tweeden in wort ontfangen, zijn alle omstandige Lichaemen buiten de Vormen: die niet alleen de Inwendige, maer ooc de Uitwendige form des Geluits, van een ander Lichaem ontfangen: en voornaemelijc de Lucht.

De Form der Spraec is 1 Inwendich, 2 Uitwendich.

Naedemael de Spraec door twee werkingen voorgebracht wort, naemelijc door Aesemen ende vormen: Zoo ontstaet daer uit ooc tweederlei Form of Maexel.

De Inwendige Form is de Oovergaende Cracht, die door Aesemen inde Stof voortgebracht, of ingedruct wort.

De Uitwendige Form is de Gedaente der Spraec, die haer spraec ontfangt door het vormen der zelver.

Gelijc in een schoot van een Geschut tweederlei form moet aengemerct worden: 1 Een inwendige, zijnde de voort-gaende ende door-dringende cracht, die de Koogel ontfangt van't ontsteken Boscruit, 2 Een uitwendige, zijnde de Gedaente vande loop en streec, die inde scheut bespeurt wort, naemelijc datse een rechte streec heeft, streckende, ofte om hooch, ofte Waeterpas, ofte eldersheen, welcke Gedaente de Koogel, als stof der schoot, ontfangt door het vormen mettet Geschut: Zoo is ooc in het Geluit, ende byzonderlijc inde Spraec, zulke tweederlei Form te bespeuren, als aengeweezen is. Hier staet wel te letten dat ic des Spraex inwendige Form niet en verstae te zijn een voortgaende of doordringende cracht, die saemen met zijn gront of Stof plaetselijk beweecht, gelijc de cracht eens Schoots of werps met de Koogel en 'tgewurpen doet: maer zulc een voortvliegende, of liever overgaende cracht, diens Stof weinich, en by nae geen plaetselijke beweeging hebbende, eevewel zelf een snelle tocht, met vervolgens vande eene Stof inde andere haestelijc over te gaen, en sich wonderlijc te verspreiden, doende is.

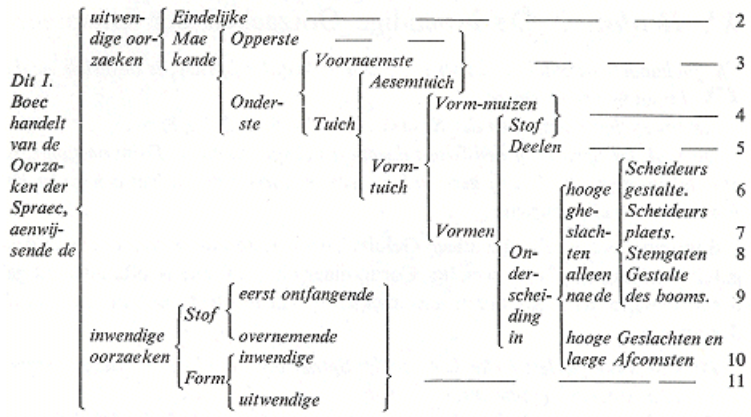

Het tweede boec der spreeckonst, Vande Letteren.

I. Hooftstuc.
Vande Deelen der Enkelde Letteren.

Tot noch toe is gesprooken vande Oorzaeken der Spraec: volgt nuu de Onderscheiding der zelver.

Tot Gemeene Soorten der Spraeken of Uitspraeken, connender zeer veel gestelt worden, die elc uit den anderen ontstaen ende spruiten. Van welke wy, om een maet in onze beschrijving te houden, alleen zes zullen voorstellen te verhandelen: *als met naemen*,

1 De Letteren,
2 De Woordleeden,
3 De Woorden,
4 De Reedensneen,
5 De Reedenleeden,
6 De Reedenen.

Deeze noem ic Gemeene Soorten van uitspraec: om dat alle byzondere Spraeken daer uit bestaen, 'tsy de Latijnse,'tsy de Franse, de Engelse &c. Ic zegge ooc, dat deeze de gemeene Soorten van uitspraec niet al en zijn: dewijlmen booven deeze zes, noch veel andere can bedenken, die hier uit voortcomen: als daer zijn 1 De Spraeksneen, die de reedenen tot haer naeste stof hebben, 2 Spraekleen, die uit de Spraeksneen voortcomen, 3 uitspraeken (dit woort hier in een naewe beteikenis nemende, naemelijc voor 'tgeene de Latijnen, somtijts *Orationes*, of noch anders noemen) die uit de Spraecleeden spruiten, zijnde met de booven-genoemde, neegen Soorten: En zoo voort noch meer andere.

Voorder men can de voorgestelde zes Soorten van uitspraeken, op verscheide wijzen onder eenige Onder-geslachten begrijpen: daer van ik eenige proeven zal aenwijzen, als volgt.

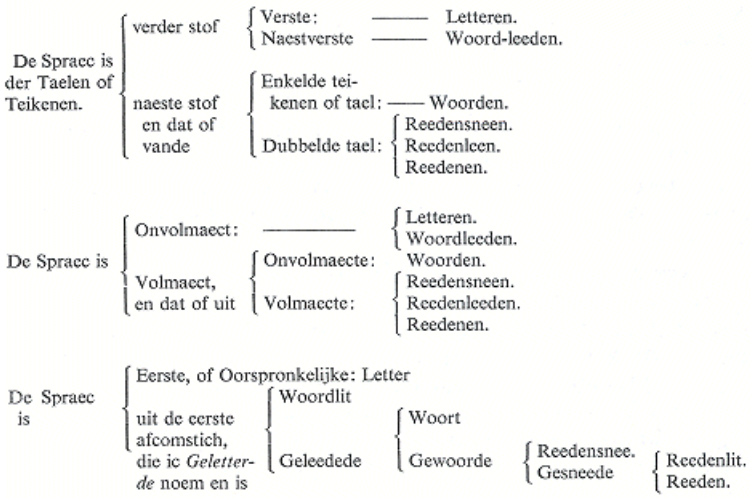

Spreec-letter is Spraec, welc een Lettergront vervat.

Ic noem deeze Spreec-letteren, om te onderscheiden vande *Merkletteren:* Doch om cortheits wille, dicwils alleen Letteren. Men machse ooc bequaemelijc *Woortsneen* noemen: om datse de Naestverste stof van de Woorden zijn, en minder als de Leeden der Woorden: Gelijc de Redensneen de Naest-verste stof van de Reedenen zijn, ende minder als de Leeden der Reedenen.

De Spreekletteren zijn tweederlei: *1 Enkelde, 2 Dubbelde*.

Een Enkelde Letter *is, die maer eene Lettergront en vervat*.

Anders zoudemen moogen zeggen, dat een Enckelde Letter een letter is, die niet en can in veel letteren gescheiden of ontbonden werden: Gelijkmen daer teegen een dubbelde Letter mach beschrijven te zijn, die in veel letteren can gescheiden en ontbonden werden.

Vande Enkelde Letteren staet te verhandelen 1 Haer Deelen of Deeling, 2 Haer Soorten of Onderscheiding.

De Deelen der Enkelde Spreek-letteren zijn drie: *1 Een Gront, 2 Een Voorcleefsel, 3 Een Naecleefsel. Welke onder twee geslachten van deelen bequaemelijc begreepen connen worden*: *naemelijc, datse zijn 1 Voornaemste, als de Gronden, 2 Slechte, en zijn de Cleefsels*.

Een Lettergront *is het voornaemste deel des Letters, daer haer Form onscheidelijc meede vereenicht is*.

Eigenschap. *1 Dewijle den Gront het voornaemste deel der Letteren zy, daer haer Form in vervattet is, en connenze zonder die niet bestaen*: *en moet dien volgende in alle letteren gevonden worden*.

2. De Lettergront wort gevormt met des Letters Vorm, in zoo veel alsse blijvende is.

3. Den Gront alleen bestaende, van zijn Cleefsels, ontbloot, is dan ooc een Letter.

4. Den Gront is het hoochstluidende deel inde Letteren: *en dat, of inder daet, of in sommige alleen nae de pooging, naemelijc inde Ruispoogende, als zijn de* k, t, p.

De Letter-cleefsels *zijn Slechte deelen der Letteren, die aenden Lettergront cleeven*.

Eigenschap. *1 De Letter-cleefsels worden veroorzaect door de verandering der Vormen. Of door de Vormen int veranderen*.

2. De Cleefsels en connen alleen geen Letteren wezen.

Zy zijn tweederlei: *1 Voorcleefsels, 2 Naecleefsels*.

De Voorletter-cleefsels *zijn, die voor aen den Lettergront cleeven*.

Eigenschap. *Deeze veroorzaeken uit de toestapping der Vormen, en de Aeseming ondertussen*.

De Naeletter-cleefsels *zijn, die achter aen den Lettergront cleeven*.

Om deeze deelen by voorbeelt te vertoonen, zal den Leezer moogen letten op het geluit, 'twelc gehoort wort int uitspreeken van *sp*, in *gesp*, tussen de *s* en *p*, en ooc nae de verstomming vande *p* int aflaeten des uitspraecs: en zal daer door connen gewaer worden, dat inde *s* geruis gehoort wort, voortcomende terwijl de Lippen oopen en stil staen, 'twelc haer Gront is. Daer nae zal hy connen vernemen, datter noch een ander Geruis volgt, van't eerste verschillende: 'twelc voortcomt int toesluiten vande Lippen: waer van het begin, het Nae-cleefsel vande *s* is, ende het einde, het Voorcleefsel vande *p*. Nae deezen zal connen bemerct worden, een verstomming, en pooging tot het geruis alleen: 'twelc den gront vande *p* is, en zoo lang duirt, als de Lippen geslooten blijven. Eindelijc

de Lippen ontsluitende, zal noch connen een Gepuf gehoort worden: 'twelc het Naecleefsel vande *p* is, int ontsluiten of afstappen van die Gesloten vorm, door den Aesem die der dan uitberst, zijn weezen crijgende. En zal op deze wijs hemzelven meer Voorbeelden connen voorstellen.

Eigenschap. *De Naeletter-cleefsels veroorzaeken uit de Afstapping der Vormen, ende de Aeseming ondertussen*.

De geene die den aert der Letteren alderbest hebben meenen te weeten, ende op't naewste te beschrijven, als Petrus Ramus, Petrus Martinius, Alstedius, en veel andere, zeggen die te zijn, *Sonos in Syllabis individuos. Partes in dictionibus indivisibiles. Partes minimas Dictionum Prolatarum. Partes vocum quibus soni individui exprimuntur*: alle daer in over een coomende, datse het rechte onderscheit der Letteren stellen inde ondeelijkheit der zelver, of in datse uit geen deelen en bestaen, noch daer in connen gedeelt worden. Ende hoewel het zeggen ende de meening van zoo veel treffelijke ende geleerde Mannen, by een yder veel behoort te gelden, en niemant lichtelijc daer af te wijken, of zich daer teegen te stellen: So en heb ic nochtans my door haer aenzienlijkheyt, zo verre niet connen laten wech geruct werden: of uit de ondervinding en waerheyt der zaeken anders geleert zijnde, hebbe de vasticheit deezer, by my meer plaets, als de Getuigenis en meening van geene, laeten grijpen: en daer door my verstout, anders van deeze zaec als zy, gelijc ooc van meest alle andere, te gevoelen en leeren. En dienvolgende te zeggen, en staende te houden, dat de Letteren niet altijt ondeelijke, of de minste deelen der geluiden zijn: Maer dat inde zelve wel driederlei deelen vallen aen te merken, die alle in eene Letter dicwils gevonden worden. Ende op dat ic door dit zeggen niet beschaemt en valle: zoo en beroep ic my niet alleen op de ervaering, die een yder nae deeze ontdecking lichtelijc zal connen doen, volgens de aenwijzing daer van terstont gedaen, en daer door my verdeedicht houden: maer ooc op de volgende Bewijsreedenen.

1. Die inde Hebreeuse Tael ervaren zijn, weten datmen inde zelve aenmerct een *Sceva Mobile*: 'twelc voor bekent gestelt wort, noch vocael te zijn, noch consonant: en volgens dien geen Letter: nae dien alle Letteren onder die twee soorten worden geacht begreepen te zijn. Nochtans isset iet: wantet wort int spreeken bescheidelijc gehoort. Maer nae't gemeen gevoelen bestaet de heele Spraec uit letteren: ende dien volgende, zijnde het *Sceva* geen Letter, zoo moetet iet onderscheidelijx inde Letteren zijn: ofte de heele Spraec en moeste uit geen letteren bestaen. Ende isser inde Letteren een onderscheidelijc geluit, 'twelc geen Letter en is: zoo en moet een Letter niet weezen een minste of een ondeelijc geluit.

2. Schilvormige Letteren, in een Woordlit uitgesprooken, maeken een geduerich of aen-een-raekend geluit, alsser geen Ruispogende by en zijn: en elke Letter heeft ooc haer blijvende vorm, daer nae dezelve beschreven wort, en daer doorze haer onderscheiden weezen ontfangt. Nuu deeze twee en connen niet in waerheit bestaen: of daer moet by de Schilvormige Letteren, int vereenigen tot

een aenraekend Geluit, noch eenich geluit weezen, 'twelc buiten de blijvende Vormen, int veranderen of overstappen van d'een in d'andere, gesprooken wort. Want anders zouden de Letteren met haer geluit niet aen een connen raeken: 'twelc teegen het gestelde is. Dit Geluit int veranderen en overstappen voortcomende, moet ooc verschillen van't geene int blijven der vormen zijn weezen crijcht: Naedien de vorm anders is, en 'tgeluit de vorm in gedaente volgt. Waer uit ic weeder besluite als vooren.

3. Het geene hier nae vande Ruispoogende zal beweezen worden, naemelijc, datze uit een Ruispooging en daedelijc geruis bestaen, toont ooc de deelijcheit der Letteren: en can derhalven hier meede tot bevestiging dienen.

Voorder datter ooc effen driederlei Deelen inde Letteren te aenmerken zijn, gelijc ic geleert hebbe, blijct uit dat de Schilvormige Letteren, voor en achter tot een aenraekend geluit bevonden worden te vereenigen.

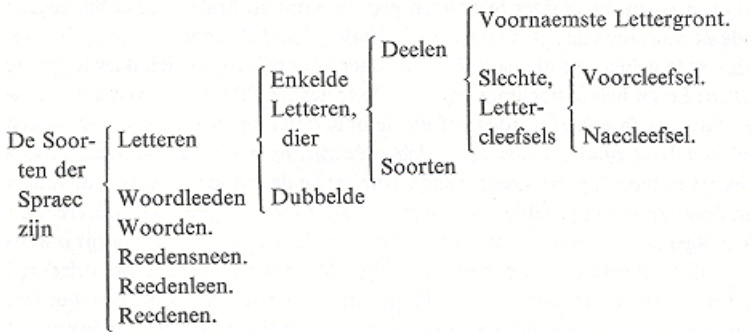

II. Hooftstuc.
De eerste gemeene Onderscheiding der Enkelde Letteren.

N*ae de Deeling der Letteren in Deelen, volgt haer Onderscheiding in Soorten of Afcomsten*: *die in een ander aenzien, ooc geslachten te noemen zijn*.

De Onderscheiding der Enkelde Spreecletteren dient gedaen, 1 Nae den aert ende Eigenschappen, die zy hebben in haerzelven aengemerct zijnde, 2 Nae den Aert en eigenschappen, die daer in bevonden worden, ten aenzien van andere, daerze stof van zijn.

De Enkelde Spreec-letteren in haerzelven aengemerct connen onderscheiden worden 1 In hooge Geslachten alleen, 2 In hooge Geslachten, en vervolgende laege Afcomsten.

De Onderscheiding in hooge Geslachten alleen, zal geschieden, 1 Nae den aert ende eigenschappen die de Letteren hebben, door en nae de verscheidenheit haerder Vormen, 2 Nae den aert en eigenschappen, dieze becomen door de verscheide wijzen van Aesemen inde Vormen, 3 Nae haer Deelen.

Nae den aert die de Letteren door de verscheidenheit haerder Vormen vercrijgen, zijn zy, eeven gelijc de Vormen, op vier wijzen in hooge Geslachten te onderscheiden.

Ten eersten, *De Enkelde Spreekletteren zijn 1 Oopedeurige, 2 Toedeurige*.
De Oopedeurige *Letteren zijn, die met een Oopedeurige Vorm gevormt worden*.
Eigenschap. *Haer voornaemste geluit gaet ten monde uit*.
En zijn 1 Vryje, 2 Verhinderde.
Een Vryje Letter *is, die met een vryje Vorm gevormt wort*.

zijn deze { aa ae ee ie ij uu } h ch s f g z v.
zijn deeze { ꝏ ęu eu ue ui ᶜuu } h ch s f g z v.
zijn deeze { oo oę oe uo uoi ou } h ch s f g z v.

Eigensch. *1 De Vryje letteren zijn lichtst om uit te spreken, 2 Zy zijn de volmaectste, claerste, en meeste vande Gebruikelijke*.
Een verhinderde Letter *is, die met een hindervorm voortgebracht wort*.
Eigenschap. *1 Zy vallen moejelijc om uit te spreken*.
2 Van deeze zijnder minst gebruikelijc: *naemelijc alleen de Tandletteren*.
Deeze zijn tweederhande: *1 Snorrende, 2 Gespleten*.
De Snorletteren *zijn, die met Trilvormen gevormt worden*.

Zulx is de r.
Eigensch. *1 Zy zijn de alderzwaerste om uit te spreeken, 2 Diens tong tot trillen onbequaem is, en connenze niet leeren recht uitspreken*: *en brengen veeltijts, in plaets van een Snorrende, een gespleete voort*.
3 Haer Geluit is snorrende, door het trillen der Tonge.
De Splitletteren *zijn, die door splijtende Vormen voortgebracht worden*.

Zodaenich is de 1.
Eigensch. *Haer voornaemste Geluit gaet aen weeder-zijde vande Tonge ten monde uit, door het tussen-staen van die, in tween gespleeten zijnde*.

Ic zeg haer voornaemste geluit: om datter ooc eenich geluit door de oopen Neusdeur, en Boovevat uitgang heeft.

De Toedeurige Letteren *zijn, die met Toedeurige Vormen voort-gebracht worden*.
Eigenschap. *Haer Geluit en gaet ten monde niet uit*.
Zy zijn tweederlei: *1 Oopeneuzige, 2 Toeneuzige of Gesmoorde*.

Oopeneuzige, *en om cortheit* Neusletteren, *zijn Toedeurige Letteren, die met Neusvormen voortgebracht worden*.

Hier onder hooren de ng, nj, n, m.

Eigensch. *Door dat haer vormen de Scheideur gestopt hebben, ende de Neusdeur oopen*: *heeft over zulx het Geluit zijn uitgang, alleen uit de Neus*.

Smoorletteren *zijn, die met Toedeurige Toeneusvormen of Smoorvormen, voort-gebracht worden*.

Van deezen aert zijn de volgende, *γ*, d, b, k, t, p.

Eigensch. *Haer Vormen aende Scheideur, en Neusdeur geslooten zijnde, veroor-zaeken dat haer Geluiden, door den Aesem daer in voortgebracht, of voort te brengen gepoocht, geen uitgang vindende, gesmoort wort, en doof luit of verstomt*.

Om nuu claerlijc te ondervinden, dat de voorschreeven onderscheiding der letteren in 1 Vryje, 2 Snorrende, 3 Gespleeten, 4 Neuzige, 5 Gesmoorde, niet en is een ydel verziersel van my zonder gront bedacht, maer een weezentlijke Onderscheiding inde Natuer bestaende: ende wat verandering de Vryheyt, Snorring, Gespleetenheit, Neustocht, en Smooring int geluit veroorzaect: Zo is noodich, datmen vervolgens spreeke, ende vergelijke, zoodaenige Letteren, die met malcanderen in alles, behalven in deze onderscheiden, over een comen. Spreect dan en vergelijct de *i*, de platte *r*, die gehoort wort in *ir*, de platte *l*, die gehoort wort in *il*, de platte *n*, die gehoort wort in *in*, en de platte *d*, die gehoort wort in *id*, met malcanderen: Want deeze in alles, behalven int geene daer wy nuu van spreeken, over een comen: als datse alle Clinkletteren zijn, datse alle tand-letteren zijn, en nae't gestelde ooc alle platte letteren. Dit doende zalmen een merkelijc verschil tussen dezelve hooren, zijnde geheel ende alleen dat, 'twelc door deeze onderscheiding is uitgedruct. En vorder lettende op de Gestaltenis, en beweeging vande mont, int spreeken van die, en voornaemelijc op de geleegentheit van't einde der Tonge ontrent de Tanden: Zoo zalmen gewaer worden, dat int spreeken vande *i*, den Aesem een vryje Oopenheit en doortocht over al, ende met naemen inde Neusdeur ende Scheideur heeft: int spreeken vande *r*, het einde der Tonge de Scheideur booven eenichsins te stoppen, doch niet heel, en dat den clinckenden Aesem daer verhindering vindende, het einde der tonge, weezende de Hinderpael, doet trillen, en alzoo daer uit snort, of door die drilling een snorrende Gestalte vercrijcht: int spreeken vande *l*, het einde der Tonge de Scheideur booven te stoppen, maer dat daerenteegen de zijden der tonge neder gedruct zijnde, aen beide de canten een oopenheit maeken, zulx dat den luiden-den Aesem de Scheideur booven gestopt vindende, aen weederzijden zijn uittocht neemt, en crijcht alzoo een gespleeten gedaente, en met eenen ooc een huilende of holle Gestalte (diemen hier platholle zoude moogen noemen) door de inwendige wijte die het neederdrucken van't midde der Tong veroorzaect: dat int spreeken vande *n*, het einde der Tonge de Scheideur heel stopt, maer dat de Neusdeur noch oopen blijft: zulx dat den Clinckenden Aesem, daer heel, en alleen door trect: dat int spreeken vande *d*, het einde der Tonge aende Tanden de Scheideur

ooc heel stopt: en dat ooc de Neusdeur, die by't Lelleltje[1)] is, gestopt wort met optrecking van't Lelletje: maekende alzoo een grooter ruimte achter by de Keel, alsser anders is. Zulx dat den clinkenden Aesem de Neusdeur en Scheideur heel gestopt vint, en eenige pooging, om een uittocht te hebben doet: maer niet connende, blijft gesmoort inde inwendige Ruimte, die by de Keel, als gezeit is, vermeerdert zijnde, laet hem daer meest hooren. Op deeze wijs machmen ooc spreeken, en vergelijken, de a, de platte ng, en *γ*: de o, de holle ng, en holle *γ*: de hol-achtige u, met de hol-achtige m, ende b: &c.

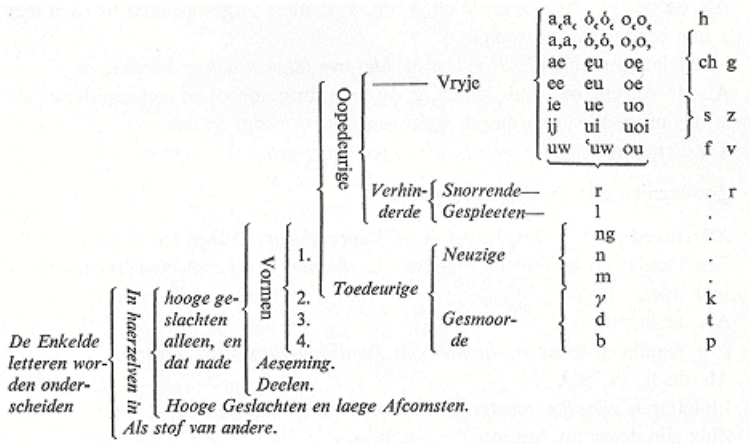

III. Hooftstuc.
De tweede gemeene Onderscheiding der Enkelde Letteren.

TEn tweeden, *De Enkele Spreecletteren zijn 1 Des Keels, 2 Des Binnemonts, 3 Des Uitermonts of der Lippen*.

Keel-letteren *zijn, die voort-gebracht worden door Keelvormen*.

Van deeze slach is de h en de oo, ꙮ, aa, inde Keel uitgesprooken.

Binnemont-letteren *zijn, die gevormt worden met Binnemont-vormen*.

Deeze zijn 1 Verheemelt-letteren, 2 Tandletteren.

1) 1. Lelletje

Verheemelt-letteren *zijn, die voortgebracht worden met Verheemelt-vormen*.

Als deeze: k, *γ*, ng, g, ch: { oo ꜳꜳ aa aende Wortel uitgesprooken.

Als deeze: k, *γ*, ng, g, ch: { oę ęu ae

Als deeze: k, *γ*, ng, g, ch: { oe eu ee

Zijn driederlei: *1 Wortelletteren, 2 Achtermidletteren, 3 Midletteren*.

Wortel-letteren *zijn, die gevormt worden met Wortelvormen*.

Als de aa, ꜳꜳ, oo, aende wortel uitgesprooken: ende de k, *γ*, ng, g, ch, alsse by een vande eerste drie uitgesprooken werden: gelijk geschiet in **lak/ kok/ kook/ gang/ goch/ ach.**

Een Achtermidde-letter *is, die voortgebracht wort met een Achtermidde-vorm*.

Als de ae, ęu, oę: ende de ch, g, ng, *γ*, k, alsse uitgesprooken worden met een der eerste drie vereenicht.

Middeletteren *zijn, die door een Middevorm uitgesprooken worden*.

Als de ee, eu, oe: ende de ch, g, ng, *γ*, k, uitgesprooken met een der eerste drie: als in **wech/ steech/ heuch/ gek/ geur/ goet/ meng/ schenk.**

Tandletteren *zijn, die met Tandvormen voort-gebracht worden*.

Zoodaenige zijn de t, d, n, l r[1)], z, s: { uo, u, ie

Zoodaenige zijn de t, d, n, l r[1], z, s: { uoi, ui, ij.

Zijn tweederlei: *1 Des Tantvleis of Voormiddens, 2 Des Tandbeens*.

Een Tandvleis- *of* Voormidde-letter *is, die met een Tandvleis-vorm voort-gebracht wort*.

Als de ie, ue, uo.

Een Tandbeen-letter *is, die met een Tandbeen-vorm wort gevormt*.

Als de ij, ui, uoi.

Lipletteren *zijn, die voortgebracht worden met Lipvormen*.

Zulx zijn deeze uu, [c]uu, ou, f, v, m, b, p.

Het is by den Hebreen gebruikelijc, de Letteren diemen Consonanten noemt, nae eenige Spreectuich, te onderscheiden in vijf Geslachten: naemelijc, in Letteren, 1 Des Keels, 2 Der Tonge, 3 Des Verheemelten, 4 Der Tanden, 5 Der Lippen. Daer meede wel eenige Sprankelen van rechte kennis der Letteren by haer zijn ontdect: maer nochtans zoodaenige, die ondertussen met veel donckere neevelen, en zeer groote onvolmaectheeden, vergezelschapt zijn. Als met naemen, in

1. Datse alleen de Consonanten zoo onderscheiden, de Vocaelen daer buiten blijvende. (Doch dit is wat te onschuldigen om dat de Vocaelen by haer met genoechsaeme merken, niet en pleegen beteikent te worden: daer oover zy in't onderscheiden, op die niet en hebben geacht.)

2. Datse een van deeze vijf onderscheiden vande Tonge neemen: en daer onder zulke Letteren stellen die onder andere Soorten of Geslachten begreepen zijn: te weeten, onder de Tandletteren.

3. Datse met deeze eene gemeene Onderscheiding ophouden: eeven als of

1) 1. l, r

den aert der Letteren, daer meede genoech uitgedruct waer: daerder noch veel meer andere, als ic hier doe blijken, by behooren gevoecht te werden.

4. Datse al de Geslachten der Letteren, die inde natuer bestaen daer niet toe en brengen: maer veel verdonckert, en verburgen laeten.

5. Datse tussen de Keel ende Lippen, behalven de Tonge, 'twelc te vergeefs, en overtollich is, maer twee plaetsen stellen, daer naeze de Letteren onderscheiden, ende benaemingen geeven.

Om dan deeze ende diergelijke onvolmaectheeden te verbeeteren, ende die Hebreewse Sprankelen tot een vol licht te ontsteeken: heb ic, beneffens veel andere onderscheidingen, de deeze alzoo voor gestelt, dat in steede vande vier (want die der Tonge, sluit ic buiten) zeeven plaetsen coomen: nae welke de letteren in zoo veel Geslachten onderscheiden worden: Brengende daer onder ooc zulke Letteren, dieder noch gebraeken, ende tot nuu toe onder de donkere onweetenheit versmoort hebben geleegen. Maer op dattet blijke, dat ic vande Hebreewse stelling met recht ben geweeken: ende de mijne inde natuer bestaet: Zoo wijs ic een yder tot de beste Leermeester, de Ondervinding, daer door hy in deezen zal connen onderrecht, en verzeekert worden, wanneer hy op deze wijze toe-gaet. te weeten, dat hy spreeke ende vergelijke zeeve zoodaenige Letteren, die in alle andere dingen oover een coomen, behalven inde Diepte des Scheideurs: gelijc daer zijn de Keel-aa, de wortel-aa, de ae, ee, ie, ij en Platte uu: Insgelijx de Keel-ꝏ, de Wortel-ꝏ, de ęu, eu, ue, ui, en Hol-achtige uu, en diergelijke. Dit doende, zal hy naectelijc connen gewaer worden, dat de Scheideur of Engte des Monts, daer't geluit uit valt, vande Keel af elkereis naerder voor is, tot zeeve mael toe: en dat elkereis met eenen de mont een weinich naewer toe gaet: ooc dattet geluit, 'twelc anders het zelve is, daer door zijn onderscheit crijcht. Ende om dit noch beeter te verneemen, canmen int spreeken zijn vinger inde Mont steeken, en zulx alzoo tastelijc voelen. Maer naedemael dat de Ruisletteren haer weezen, en inwendige form aende Scheideur crijgen: Zoo zalmen int spreeken van zeeve Ruisletteren (malcander gelijc, behalven alleen inde diepte des Deurs) neffens de Clinkers, uitet ruisen op zeeve verscheide Plaetsen, dit noch beeter bevinden: Als in deeze, **ha/ aach/ aech/ eech/ iech/ ijs/ uuf/** en diergelijke.

Voorder, dat ic nae de diepte der Scheideur, maer zeeve Soorten van Letteren stelle, daermen anders noch veel meer andere paelen of plaetsen van diepte, zoude moogen bedenken, ende de Soorten van Letteren daer nae vermeerderen: om deeze wichtige reedenen. Te weeten, om dat ic niet en can bevinden, dat alsmen neffens of tussen de zeeve plaetsen en soorten, noch eenige meer stelde: het geluit daer nae zulken grooten onderscheit te zullen ontfangen, dattet verscheide Letteren zoude moogen geacht worden. 'twelc ooc daer uit blijct, dat zelf maer zeeve plaetsen en Soorten gestelt weezende, het onderscheit in eenige geleegentheit zoo onmerkelijk is: datmen twee van zulke letteren, zonder onderscheit, d'een voor d'andere neemt, ofte maer eenderlei letter acht: Als dat te zien is inde ae ende ee, ie en ij. Want als deeze Enkel gebruyct worden, en merctmen het onderscheit naew, en gaen voor eene letter door: hoewel die saemen gevoecht met haer Staege, een merkelijc onderscheit hebben. Gelijc ooc de

ch, g, ende andere, elc nae de diepte des Deurs wel drie of vierderlei Letteren in der daet zijnde, nochtans voor eene worden geacht. Dit dan zoo zijnde alsmen maer zeeve plaetsen en soorten stelt: wat zout dan weezen alsmender meer stelde?

Gelijker dan niet meer als zeeve Soorten nae de diepte des Scheideurs, behooren gestelt te worden: alzoo en moogender ooc niet minder, als zoo veel worden geachtet. En zulx om datmen int gebruic van Spreeken en schrijven, hoewel onweetende dattet ongemengde zijn, onderscheide Letteren vint, zo niet enkel, ten minsten saemen-gevoecht of dubbel, van alle zeeve de Soorten, die geen ander onderscheit als dit en hebben: gelijc uit de voorgaende voorbeelden blijct, en weeder te zien is in h, aa, ae, ee, ie, ij, uu, en meer andere. Daer oover dan, om alle onderscheide gebruikelijke Letteren onder haer waer geslacht te brengen, dit alzoo gestelt moet worden.

Hier dient noch aengemerct, dat ic de zeeve Plaetsen, en Soorten daer uit ontstaende, alzoo hebbe verspreit: datse ooc tot vier Geslachten connen gebracht werden: naemelijc tot 1 Keel-letteren, 2 Verheemelt-letteren, 3 Tandletteren, 4 Lipletteren: De Verheemelt-letteren drie Soorten en Plaetsen, en de Tandletteren twee vervattende: 'twelc heel noodich was alzoo te geschieden: op dat, gelijkmen de Vryje Clinkletteren, onder welke het zeevenderlei onderscheit merkelijke plaets heeft, in zeeve geslachten verspreit: alzoo weeder de overige Letteren, in welke ten meestendeel maer vierderlei nae de diepte des Deurs, wort in achting genoomen, zouden moogen vervattet worden. Ic zegge ten meesten-deel: dewijlder ooc Letteren zijn, geen Vryje Klinkers weezende, welke zonder verwerring onder die vier Geslachten alleen, niet en connen gebracht werden: als ic noch t'sijnder tijt, hoop te doen blijken.

Ten tweeden zijn de Letteren nae haer Vormen			*Keelletteren*	a,a‚, ó‚ó‚, o‚o‚	h ..... ‚k	*Keellet.*
	Binnemont Letteren	*Verheemelt-letteren*	*Wortellet*	a,a,	ó,ó, o,o,	hh
			Achtermidl.	ae,	ęu, oę	ch g. .ng γ k	*Verhem.*
			Middelett.	ee,	eu, oe	
		Tandletteren	*Tantvleisl.*	ie,	ue, uo	s z r l n d t	*Tandl.*
			Tandbeenl.	ij,	ui, uoi	
	uitermont of Lip-letteren			uu,	ʻuu, ou	f v m b p	*Lipl.*

IV. Hooftstuc.
De derde gemeene Onderscheiding der Enkelde Letteren.

Ten derden, *De Enkelde Spreecletteren zijn 1 Eenstemmige, 2 Tweestemmige of Ruisclinkende*.

De Eenstemmige Letteren *zijn, die met eenstemmende Vormen gevormt worden*.

Zijn tweederlei: *1 Clinkende, 2 Ruisende*.

Clinkletteren, *of om cortheit* Clinkers *zijn, die met Klinkvormen voortgebracht worden*.

Als deeze { aa ae ee ie ij uu } r l ng n m γ d b.

Als deeze { ꝏ ęu eu ue ui ᶜuu } r l ng n m γ d b.

Als deeze { oo oę oe uo uoi ou } r l ng n m γ d b.

Eigensch. *1 De Klinkletteren crijgen haer inwendige Form alleen inde Keel, ende de uitwendige inde heele vorm*.

Door deeze Eigenschap worden de Klinkers vande Ruisletteren, en vande Fleuiting merkelijc onderscheiden.

2. De Klink-letteren hebben haeren Aesemtocht in, of ooc door de vormen, zonder fleuitenden uitgang.

Ruisletteren *zijn, die met Ruisvormen voort-gebracht worden*.

Als de h, ch, s, f, k, t, p.

Onder de Ruissende Letteren, vervat ic hier ooc dezulke, die in haer Gront eigentlijc niet en ruisen: dewijle haer Scheideur, en Ruisgat, heel geslooten is: zoo dat den Aesem daer geen steuitende doortocht can hebben, waer uit het ruisen zoude ontstaen, en dienvolgende stom zijn. Gelijc als zijn de k, t, p. De Oorzaeken en reedenen, waerom ic deeze evewel onder de ruisende tel, zijn deeze.

1. Om dat de zoodaenige, hoewelze inden Gront stom zijn, en daedelijc niet en ruisen, eevewel ten aenzien vande cracht en pooging, die den Aesem doet om te ruisen, mogen ruisende worden geheeten, en onder dat Geslacht gestelt. Die men ondertussen ooc, tot een onderscheit der andere, *Ruispoogende* mach noemen.

2. Om dat dezelve, wanneerze volcomen zijn, en uyt al, of twee deelen alleen bestaen, ooc inder daet ruisende zijn: wel niet, als gezeit is, inden Gront, maer in haer aencleevende Deelen, voor of achter, of bei voor en achter. Zoo datse ten deezen aenzien, niet en mogen geacht worden te zijn Stomme; maer luidende, en ruisende inder daet. Doch hoewel dit teegen het gemeene gevoelen schijnt te strijden, laet daerom niet waerachtich te zijn: als blijct, 1. uit dat zulx in yder van die, alsse volmaect uitgesprooken worden, claerlijc can worden gehoort: Als by Voorbeelt inde *p*, daermen door den toestap haerder Vorm, een zuipend geruis (by gelijkenis te spreeken) hoort: en dan in den gront, de ruispooging haer weezen gehat hebbende, hoortmen weeder int af-stappen des Vorms, een Gepuf of Opberstend geruis. 2. uit dat int einde van een Woort, dicwils twee van deeze Ruispoogende Letteren aen malcanderen coomen, die dan niet alleen int schrijven gezien, maer ooc int spreeken onderscheidelijc gehoort en vernoomen worden: Als in **Gemaect/ gezact/ geraept/ nijpt/ snapt.** In deeze, en zoudemen de *t* niet connen gewaer worden, en vande *p* of *k* onderscheiden, in gevalle zy heel zonder daedelijc geluit waeren: Dewijle de dingen die heel stom en zonder geluit zijn, door het gehoor onmogelijc zijn te onderscheiden. Maer hier wort de *t* vande *p* en *k*, door't gehoor onderscheiden: En dienvolgende moetenze geluit hebben. En wijders, dewijlze inden Gront stom zijn: zoo moet haer geluit inde aen cleevende Deelen zijn.

Eigenschap. *1 De Ruisletteren crijgen haer inwendige form, inde Deur haerder vorm, ten deezen aenzien Ruisgat genoemt*: *en de uitwendige inde heele vorm*.

2. De werking, waer door inde Deur ofte int Ruisgat de inwendige Form der Ruisletteren voort-gebracht wort, is de steuiting des doorgaenden Aesems aende zelve.

Langen tijt ben ic becommert geweest, om te weten de rechte Oorzaeken van't onderscheit, tussen een Ruisend of Blazend, en clinkend of helder geluit: en dienvolgende ooc tussen de Ruisletteren ende Clinkletteren. Doch ben eindelijc in dit vermoeden gevallen, daer meede ic meen de zaec getroffen te zijn, dat haer onderscheit rijst, uit dat het eene veroorzaect wort, door een gladde, effen-gepaste, snelle doortocht des luchts deur een engte: het andere door een ongepaste, steuitende, en teegen-dringende doortocht des luchts door eenige naewte of engte. 'tWelcmen ooc, de zaec ontdect zijnde, merkelijc mettet gevoelen can gewaer worden waerachtich te zijn: alsmen een geclanc, en geruis in zijn mont metten Aesem voortbrengt, en ondertussen neerstich let, op de wijs van werking int een en int ander. Doch aldermerkelijxt canmen dit voelen, alsmen het fleuiten metten Lippen, ende blaezen mette zelve, teegen malcanderen vergelijct: dewijle dat dan, het Gefleuit of clinkend geluit, en het geruis, op eene plaets zijn weezen crijcht. Dit blijct noch verder aen andere dingen: als aende Fleuiten die verdroocht zijnde, en daer oover stram, dikwils alleen geblaes voort-brengen: maer vervochticht weezende, en over zulx glat, helder luiden: Aen de groene Rietpijpjes, die ooc drooch geworden, haer clanc verliezen, en alleen ruisen: Aen dat de Keel des Menschen, door scherpe zinkingen, of groote droochte stram geworden, heesheit verwect: maer met zoete vochticheit glat gemaect, heldere clanc leevert. Waer uit dan oopenbaer is, dat de steuitende, en stramme doortocht, die de droochte te weech brengt, de oorzaec van geruis is, en de gladde van clanc.

3. De Ruisletteren worden met zulke lichtichheit niet voort-gebracht, als de Clinkletteren.

Dit leert de bevinding, alsmen int voortbrengen van beide daer op acht neemt. 'tSelve wortmen ooc gewaer tussen 't fleuiten en blaezen, zelf ooc op een fleuit. De oorzaec is uitet voorgaende oopenbaer: te weeten, om dat de clanc voort-gebracht wort, met een wel gepasten Aesem, glat en snel door het clinckgat gedreeven, zonder iewers teegen te steuiten: zulx dat al de cracht diemen doet, inde lichte dunne lucht oovergezet wort. Maer het geruis niet: want int voortbrengen desselfs, doetmen mettet ruisgat, aenden door gedreeven Aesem, teegen-stant, doende die eenichsins steuiten: zoo dat de gedaene cracht gebrooken, niet heel inde lucht oover gezet wort: waer door het dan bezwaerlijker toe-gaet, en eevewel veel minder geluit veroorzaect.

Een Ruisclinkende-letter *is, die gevormt wort met een Ruisclinkende vorm*.

Zulke zijn de g, z, v.

Eigensch. *1. De Ruisclinkers vervatten tweederlei stem*: *ruisende, en clinkende*: *en elc van die crijcht haer weezen op een byzondere plaets des vorms*: *de ruisende in't Ruisgat, en de klinkende int Clincgat. Doch beide genoechsaem op eenen tijt*.

De Keel-ruisclinker heeft het ruisgat en Clinkgat op eene plaets, en is derhalven in dit aenzien een uitneming van't voorgaende.

2. De Ruisletteren zijn dubbelde Letteren, ten aenzien vanden aert haeres tweederlei geluits: *maer enkelde, ten aenzien vanden tijt, en vaste vereeniging of menging desselven*.

Van deeze Onderscheiding der Letteren in drie Geslachten, 1 Klinkende, 2. Ruisende, 3 Ruisclinkende: alzoo die ooc gans niew is, en geen gemeenschap en heeft met de bekende onderscheiding der Grieken, Latijnen, en andere in *vocales, Semivocales* en *Mutas*, Klinckende, half-klinkende en Stomme: is dienstich den Leezer aengeweezen te worden, tot voorcoming van lichtveerdige verwerping, hoe hy zal connen bevinden, dat dezelve nae waerheit is, ende inde natuer bestaet. Naemelijc, met ooc, gelijc vande andere Onderscheidingen is gezeit, uit te spreeken, en vergelijken, zulke letteren, die in alle andere dingen, behalven in deeze, over een comen: Als, de Hol-achtige *u*, de hol-achtige *f*, die gehoort wort in *fu*, de hol-achtige *v*, die te hooren is in *vu*: Insgelijx de *i*, de platte *s* in *si*, en de platte *z* in *zi*: Wederom de *o* de holle *ch* in *cho* of *och*, de holle *g* in *go*, ende diergelijke. Dit doende zal hy gewaer worden, dat int spreeken vande hol-achtige *u*, de cracht des geluits haer oorspronc heeft inde Keel, en dat hy die zoo van passe oopen houdende is, en dat den Aesem een gladde en crachtige doortocht, zonder steuiting daer crijcht. Ooc dat dien Aesem, voorts door de heele mont, zonder iewers te haeperen, glat en clinkende zijn tocht neemt: en dat die zelve, van passe wijt tot dien einde ontslooten zy, zelf tussen de Lippen daer de Scheideur is. Dat int spreeken vande hol-achtige *f*, de Keel heel rust, zonder eenige werking te doen: de Lippen daerenteegen, alwaer de Scheideur is, zich met een naewer oopenheit stijf houden, om voor de tegen-steuitenden Aesem niet te wijken: en dat den Aesem, daer teegen, en deur snuivende, een geruis maect, zijnde inde Binnemont, en inde Keel, geen geluit. Dat int spreeken vande hol-achtige *v*, door de werking des Keels een klanc, en met eenen aende Lippen een geruis, doch bei duisterder dan te vooren, gehoort wert: en dat de Keel en Lippen bei cracht doen, en zich stijf houden, maer zoo zeer niet als inde *f*, en inde *u*.

Ten 3. zijn de Enkelde Letteren	Eenstemmige	Klinkende	a‹a‹ a,a, *ae, ee, ie, ij, uu* ȯ‹ȯ‹ ȯ,ȯ, *ęu, eu, ue, ui, ʻuu* o‹o‹ o,o, *oę, oe, uo, uoi, ou*	*r l ˌn n m γ d b*	
		Ruisende	*h*	*ch* *s f*	. . . . . *k t p*
	Tweestem. of Ruiscl.			*g* *z v*	

V. Hooftstuc.
De vierde gemeene Onderscheiding der Enkelde Letteren.

Ten vierden, *De Enkelde Spreecletteren zijn 1 Platte of Hoochboomige, 2 Laegboomige*.

De Platte *of* Hoogboomige Letteren *zijn, die met een platte of hoogboomige vorm gevormt worden*.

Als de aa, ae, ee, ie, ij en Platte uu. Ooc de Platte h, ch, s, f, g, z, v, r, l, ng, n, m, *γ*, d, b, k, t, p, die zoodaenige zijn, wanneer zy by een der voorgaende uitgesprooken werden. Als in **hacht/ haech/ hecht/ scheepen/** &c.

De Laegboomige *Letteren zijn, die met een Laegboomige vorm uitgesprooken worden*.

En zijn tweederlei: *1 Hol-achtige, 2 Holle*.

De Hol-achtige Letteren *zijn, die met een hol-achtige vorm voortgebracht worden*.

Als de ^{c}o^{c}o, ęu, eu, ue, ui, ^{c}uu: ende Hol-achtige h, ch, s, f, g, z, v, r, l, ng, n, m, *γ*, d, b, k, t, p, die zulke zijn, wanneerze by een der eerste samen-gevoecht, uitgesprooken worden. Als in *h^{c}o^{c}och*, **heucht/ schuer/** &c.

De Holle Letteren *zijn, die gevormt worden met een Holle Vorm*.

Als de oo, oę, oe, uo, uoi, ou, ende de Holle h, ch, s, f, g, z, v, r, l, ng, n, m, *γ*, d, b, k, t, p, die holle Letteren zijn, wanneermenze met een der voorgaende holle Klinkers uitspreect: als, in **dom/ bot/ plomp/** alle zeer eene zaec beteikenende, daer zijn de d, m, b, t, p, l, m, p holle Letteren, om datse met de holle o uitgesprooken worden.

Naedienmen int spreeken van eenige vryje Klinkletteren merkelijc mette oogen zien, ende met de handen tasten can, dat de Lippen inde eene saemen-getrocken worden, ende inde andere niet: Zoo isser al voor deezen by eenige, als Pet. Ramus, en die hem naevolgen, een onderscheiding der Vocalen gemaect: waer doorze in *diductas*, dat is, uitgestrecte, en *Contractas*, dat is, saemen-getrocken, zijn verdeelt: stellende onder de eerste a, e, i, ende onder de tweede o, u, y. Maer al hoewel hier iet schijnt gedaen te weezen, tot ontdecking vander Letteren rechten aert, in deezen, of liever der Vocaelen alleen: Zoo en ist nochtans, de zaec naerder aengezien zijnde, ende vergeleeken mettet geene ic daer van zal zeggen, en oopenbaeren, niet veel te beduiden, en met groote onvolmaectheeden vermengt.

Want voor eerst nemen zy het voornaemste onderscheit, vande uitstrecking en Saementrecking der Lippen: als blijct, uit datse elke Soorte daer nae noemen, als nae haer *differentiam Specificam*, of soortmaekend, en weezentlijc onderscheit: daer zulx maer byvallijke zaeken zijn, die deeze Soorten niet weezentlijc en onderscheiden: Als zonder welke die connen blijven bestaen, en eevewel weezentlijc verschillen, hoewel met eenige onvolmaectheit. Want men can de o zeer wel met uitgestrecte Lippen uitspreeken, en eevewel een o blijven: Doch, als gezeit is, zoo volmaect niet zijnde, als anders. Gelijc zulx gebeurt, wanneermen al lachende of greinzende, eenige woorden spreect, daer deeze Letter in comt: of de Lippen spalkende, of noch anders. Zoo canmen ooc eenichsins de a spreken, de Lippen saemen-getrocken houdende.

Ten anderen, en is dit byvallich onderscheit inde eene Soorte, ooc niet nae waerheit gestelt, noch mette Natuer over een comende. Want niet de *diductio*

ofte uitstrecking der Lippen, een natuerlijke en vereiste eigenschap is, die de a, e en i vergezelschapt: maer de Losheit der Lippen in deezen, dat is, datse noch saemen getrocken, noch uitgestrect en zijn.

Ten derden, by haer worden de Vocaelen in twee zulke soorten alleen onderscheiden: daerder, als uit mijn stelling blijct, drie behoorden te weezen.

Ten vierden, daer wy doen blijken wel eenentwintich, oft anders wel twee en veertich vryje Klinckletteren, en ooc al de Consonanten, onder deeze onderscheiding te moeten gebracht werden: stellen zy onder de haere, alleen weinich vocaelen, te weeten zes: ende inde Consonanten en merken zy deeze onderscheiden, of niet aen, als inde geene dieze *Mutas* noemen, dat is, Stomme: of daerzeze aen-merken, als in dieze *liquidas*, Smeltende, heeten, zijnde de s, l, r, m, n, en *firmas*, vaste, naemelijc de j, v, f, zeggende die *diductę* of uitgestrecte te zijn, en deeze *contractę* of saemen-getrocken, daer vergrijpenze zich grootelijx: Dewijle de geene dieze de *diductie* of uitstrecking alleen toeschrijven, ooc contractę of saemen-getrocken zijn, weezende alsnuu zus, alsdan zoo. Insgelijx dieze alleen zeggen *contractę* te weezen, zijn immers alzoo dicwils *diductę*, uitgestrecte, of liever losse: Als by Voorbeelt, de s, l, r, m, n, die alleen *diductę* zouden nae haer zeggen weezen, zijn wel Losse in **salem/ nar** en diergelijke: maer zijn ooc op een ander tijt *contractę* of saemen-getrocken, als in **Solon/ mor** en diergelijke. Zoo ooc de andere. Daer uit men dan ziet, wat een Verwerden, onvasten, en teegen de waerheit strijdich werc, die hooch-geachte Afdeeling en Beschrijving is, welke van zoo veel, en voornaemelijc vande Geleerste, nae gevolcht ende toegestaen is.

Dit dan teegen die vermaerde, en aengenoomen onderscheiding gezeit hebbende, is van noode, om onze Niewe daer teegen in te voeren, dezelve te betoonen waerlijc inde Natuer te bestaen. Daer toe wy weeder de bevinding, die niet en bedriecht, tot Getuige stellen zullen: waer door elc, dieder wel op acht, ten vollen zal connen verzekert worden. Zoo stelt uu dan voor om uit te spreeken, a, o͡ en o: waer van de eerste gehoort wort in **mal/** de tweede in **mo͡l/** een Aerd-vroetende Gedierte beteikenende, de derde in **schol/** een Platvis beduidende: of anders aa, o͡o͡, oo, zijnde dezelve elc met haer Staege saemen-gevoecht: waer van men de eerste spreect in **raac/ schaa/** de tweede in ic **ko͡o͡c,** door walging, **rooc** des viers, **ro͡o͡de** verw, **ko͡o͡l** die inde Hooven wast, de derde in, ic **kooc** het eeten oover 't vier, **rooc** van't Gebloemte, **roos** een bloem, **kool** vier. Dit doende, zalmen connen verneemen, datse alle drie, een vryjen oopen uitgang uiten mont hebben: datse alle drie de Deur of Engte des Ondervats achter inde mont hebben: datse alle drie clinken: Maer dat, hoewel zy in deeze alle oover een coomen, daer een merkelijc onderscheit zy, in dat de eerste plat klinken, de tweede hol-achtich, de derde heel hol: en zulx inde eerste uit oorzaec de Tong hoochst nae't Verheemelte, oover den gansen gront des Binne-monts gestrect is, en de Lippen los gaepen, maekende alzoo de platte Clanc, door de hoog-boomige vorm, daer de losheit der Lippen ooc toe helpt: in de tweede, uit oorzaek de Tonge dieper nae den Gront gehouden wort, en verder van't Verheemelte, de Lippen maetich

saemen-getrocken, verweckende alzoo de hol-achtichheit des Clanx, door dat de vorm holder is: inde derde, om dat de Tonge heel ingetrocken is, laetende een holte van't Verheemelte tot aen den gront des Monts, de Lippen zeer samen-getrocken, veroorzaekende alzoo de heel holle Clanc, om dat de Vorm heel hol valt. Zoo ooc alsmen uitspreect ee, eu, oe, daer van de eerste clinken in **heer/ eeten/** de tweede in **leur** en **zeur/ leugen/ heugel/** de derde in **moet/koe/toe**: zalmen connen gewaer worden, datse in alles, behalven inde Platheit, hol-achtichheit, en Holheit, oovereencoomen: en dat zulx uit de Hoogboomige en ondiepe, middelboomige en hol-achtige, diepgrondige en holle gestalte der Vormen voort comt. Waer oover dan, uit dit alles, claerljc[1)] zal blijken, dat deeze onderscheiding in drien 1 Platte, 2 Hol-achtige, 3 Holle, mette natuer oovereen comt, ende van my nae waerheit gestelt zy.

Datter nuu onder deeze onderscheiding, niet alleen vijf of zes Vocaelen en behooren, maer wel eenentwintich Geslachten van vryje Klinkletteren: of alsmen die byzonderlijker als Snappende ende Staege aenmerct, wel tweeenveertich Soorten van zoodaenige moogen, en moeten gestelt worden: zal, hoe vreemt dattet luit, eevewel waer bevonden worden, wanneermen de Scheideur, aen yder der zeeve plaetsen des Verwulfsels maect: en elkereis de vorm 1 Plat, 2 Hol-achtich, en ten derden heel hol schict: en datmen door elc van die een clanc aesemt, eerst met een hort, en daer nae staech, of met een hort en staechheit aen een. Want zulx zal saemen uitbrengen, de voorzeide twee-enveertich Soorten van vry-clinkende Letteren, elc van den anderen onderscheiden: daer van de eene veertien Platte, de andere Hol-achtige, de derde veertien heel Holle zullen zijn; die ooc meest alle onderscheidelijc inde Woorden en Taelen gebruict worden: gelijc wy met Voorbeelden hier vertoonen zouden, ten waer't elders beter te pas quaem, en zulx bleeke uit de byzondere beschrijving, die van elc der zelver zal werden gedaen.

Voorts dat deeze voor-beschreeve onderscheiden van platheit, hol-achtichheit, en holheit, niet alleen plaets hebben inde vryje Klinkletteren, daer dezelve uit de onderscheiden merkletteren, diemen daer toe gebruict, oopenbaerlijker blijken: maer ooc inde andere Letteren, jae in die alle, hoewelder geen onderscheide merkletteren, die zulx aenwijzen, tot noch toe gevonden en zijn: zalmen dan naectelijc connen ondervinden: wanneermen een yder der zelver uitspreect saemen-gevoecht tot een woordlit: eerst met een of twee platte, vrije Klinkletteren, daer nae met een of twee Hol-achtige, ten derden met een of twee Holle. Want men zal dan, de Bygevoechde of aencleevende Letteren, die geen vryje Klink-letteren en zijn, bevinden, int eerste uitspreeken platte te weezen, int tweede hol-achtige, int derde holle. Als by voorbeelt, stelt aa, ꝏ, en oo; voecht by elc een f, voor, of achter, nae datmen wil: en zecht faa of aaf, fꝏ of ꝏf, foo of oof: let dan wel op het onderscheit, 'twelc het geluit, en de vorm van f mede in elc van die drie heeft; en zult bevinden, datse in aaf of faa plat luit, ende een hoochboomige vorm heeft, de Lippen zonder saemen-trecking, &c: datse in ꝏf, of fꝏ hol-achtich luit, de vorm middelboomich, de Lippen maetich saemengetrocken, &c: datse in oof of foo heel hol luit, de vorm diepboomich door het intrecken der Tonge, de Lippen seer saemen-getrocken, &c: Doet

1) 1. claerlijc

zoo voort met yder Letter: als met **s/** zeggende, **aas/ ſs/ oos/:** of **ees/ eus/ oes/** en met alle andere: waer door gy zult waerachtich bevinden, het gene ic hier leer.

Hier door is dan ontdect een groot getal van Spreecletteren, die in een Weezentlijc en merkelijc onderscheit, zoo van malcanderen verschillen: datse met reeden, voor byzondere Soorten van Spreecletteren, behooren gereekent te worden. Want zy ver**r**schillen eeveveel, als a en o; die altijt en in alle Taelen geacht zijn, zulken verschil te hebben, datse daer oover verdienden, byzondere en onderscheide Soorten van Letteren, te heeten. Waer uit ic dan besluit, dat ooc een gelijc oordeel te vellen zy, vande geene die ic hier ontdec.

Ten 4. zijn de Spreec-Letteren	———	*Platte*	*aa ae ee ie ij uu h ch s f g z v r l ng n m γ d b k t p*
	Laeg-boomige	*Holacht.*	*ʻoo ǫu eu ue ui ʻuu h ch s f g z v r l ng n m γ d b k t p*
		Holle	*oo oǫ oe uo uoi ou h ch s f g z v r l ng n m γ d b k t p*

Anders.

Ten 4. zijn de Letteren na de vorm	*hoogboomige of platte*		*aa ae ee ie ij uw*
	Laeg-boomige	*holachtige*	*oo ǫu eu ue ui uw*
		Holle	*oo oǫ oe uo uoi ow*
			h ch s f g z v r l ng n m γ d b k t p

VI. Hooftstuc.
De vijfde gemeene Onderscheiding der Enkelde Letteren.

De Letteren in Hooge Geslachten, nae den aert en eigenschappen dieze door haer Vormen crijgen, onderscheiden zijnde: is ooverich, het zelve ooc te doen, nae de Onderscheiden, die uit de verscheide wijzen van Aesemen ontstaen.

Alzoo den Aesem onder andere, op twee wijzen can beweecht worden, 1 Met een Hortende cracht, 2 Met een Staege: *zoo ist dat de Letteren daer van, als zijnde haer oorzaec, ooc een merkelijc onderscheit becoomen: naemelijc, datse zijn 1 Snappende, 2 Staege*.

De Snapletteren *zijn, die door een Hort des Aesems voortgebracht worden*.

Als de Snappende	$a_{\epsilon}a_{\epsilon}$	$ó_{\epsilon}ó_{\epsilon}$	$o_{\epsilon}o_{\epsilon}$	h						$_{\epsilon}k$
	a,a,	ó,ó,	o,o,							
	ae	ęu	oę	ch	g			ng	γ	k
	ee	eu	oe							
	ie	ue	uo	s	z	r	l	n	d	t
	ij	ui	uoi							
	uu	ʻuu	ou	f	v			m	b	p

Van deeze zijn de Vry-clinkende ofte Grond-letteren voornaemelijc int gebruic: welcke zoodaenige zijn, wanneerze Oppe**r**letteren eens Woordlits zijn: gelijc de e, in hèt, mèt, mèns, mèi: en de a, in dàt, màej, màes.

De Staege Letteren *zijn, die met een Staechwerkenden Aesem voortgebracht worden*.

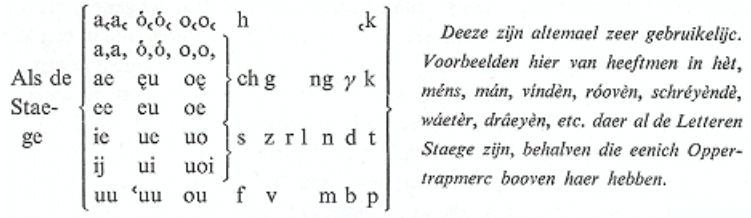
Als de Staege
a‹a‹ ó‹ó‹ o‹o‹ h ‹k
a,a, ó,ó, o,o,
ae ęu oę ch g ng γ k
ee eu oe
ie ue uo s z r l n d t
ij ui uoi
uu ‘uu ou f v m b p
Deeze zijn altemael zeer gebruikelijc. Voorbeelden hier van heeftmen in hèt, méns, mán, víndèn, róovèn, schréyèndè, wáetèr, dráeyèn, etc. daer al de Letteren Staege zijn, behalven die eenich Oppertrapmerc booven haer hebben.

Hier staet ons te bewijzen, en doen blijken, om alle Teegenspreekers van niewe Ontdeckingen den mont te stoppen, de volgende Stucken.

I. Dat elk geslacht der Vry-clinkletteren of Grondletteren tweederlei is: 1. Snappende, 2. Staege: als voor geleert is; en die beide inde Spraeken zeer gebruikelijc.

II. Dat de Cleefletteren of niet-vryklinkende, meede op gelijke wijze te onderscheiden zijn.

II. Dat dit onderscheit, van Snapping en Staechheit, zoo groot is: dat de Letteren, die daer in alleen verschillen, voor byzondere Soorten te houden zijn.

I. Aengaende het eerste, dat het onderscheit van Snapping en Staechheit, gebruikelijker wijze, in elc Geslacht der Vryclinkers valt: zal my misschien wel lichtelijc toegestaen worden, in eenige van die plaets te hebben, naemelijc inde i en u: Naedien al van outs eenige verandering in elc van die bespeurt is, zonder nochtans recht te weeten wat, en daer door van die twee vier gemaect, te weeten i, j, u, w, waer van de twee, onder de geene diemen Consonanten noemt getelt zijn, ende de andere twee onder de Vocaelen: Maer te zeggen, dat in alle andere, als inde aa, ae, ee, ie, ȣȣ, ęu, eu, ue, oo, oę, oe, uo, gelijc onderscheit is, en daer oover elc tweederlei te zijn, een Vocael en een Consonant: en dat de i en u achter een vryje Klinkletter gestelt, zoo wel een Consonant comt te weezen, als wanneerze voor staet, zal zeer vreemt schijnen: en misschien, om dattet nooit gehoort en zy, en teegen een yders gevoelen strijt, niet aengenoomen, noch gelooft. Maer des niet teegenstaende, ist eevewel inder daet alzoo: gelijc zal connen blijken, uit de volgende Ondervindingen, en Reedenen.

1. uitet gehoor. Want let naew, op't geluit vande eerste ende tweede vryje Klinkletter, in deeze Woorden **haach/ laech/ heer/ die/ wijt/ hȣȣr/ dueren/ huit/uut smoor/ koe/ rou;** en gy zult bevinden, dat, hoewel beide de vryje Klinkers in elc woort van eenderlei geslacht en vorm zijn, de eerste nochtans snappende en hooger, de tweede staech en laeger, luidende te weezen: en datter een gelijc onderscheit tussen beide is, alsser in ji en wu, tussen de i Vocael en j Consonant, u vocael ende de dubbelde w, bevonden wort. Daerenbooven zult gy door het gevoelen connen verneemen, dat dit hoorlijk onderscheit, door de Horting des Aesems met de Borst en Aesemmuizen, en Staechwerking des zelfs voort gebracht wort.

2. uit datter zoo veel minder Cleeflecteren[1)] of Consonanten in een Woordlit connen coomen: alsser van deeze bygevoecht staen. Want daerder achter yder

1) l. Cleefletteren

Snapclinker wel vier Aencleevers connen gevoecht worden: en canmen achte[1] eene vryje Staechklinker, maer drie: en achter twee Staechklinkers, maer twee uitspreeken. Als achter e, canmen eentoppich byvoegen rfst, zeggende duu **erfst/ herfst:** maer achter ej, zalmen ten hoochsten maer drie, en achter eej en eew, maer twee connen voegen: en zoo met alle andere. Waer uit crachtelijc volcht dat j in ej, en de leste e met een j in eej, ooc de leste e en w in **eew**, geen Vocaelen, maer Consonanten zijn: en alle andere die in zulken geleegentheit staen. Want waerenze Vocaelen, zoo en zoude door haer teegenwoordichheit, de byvoeging van eeveveel Consonanten, niet verhindert worden.

3. uit de verlenging der Woorden. Want gelijc in **zitt/ zitten/ vall/ vallen/** de tweede t en l van eenen aert is met de eerste: zoo ooc in **gliij/ glijjen/ eiij/ eij-jeren/ schreij/ schreijen/ kouw/ kouwe/ douw/ douwen/** de leste j en w mette naestleste. Maer de leste j en w zijn Consonanten: en volgens dien ooc de naestleste. En indien u en i, achter een andere vryje Klinkert coomende, Staege of Consonanten zijn: zoo moeten ooc alle andere vryije[2] Klinkletteren, in die geleegentheit zulx weezen. Het is waer dat int verlengen eenige Letteren wel veranderen: als de f in v, de s in z, ch in g, en t in d: maer dat geschiet alleen, alsser een vryje Staechklinker voorgaet, en blijven anders onverandert. Ooc veranderenze alleen vande eene Staege inde andere, en niet van Staege of Consonant in Vocael of Snappende, noch het teegendeel, gelijc hier, alsse veranderde, zoude moeten gebeuren.

4. uit de Omkeering der Woordleeden. Want gelijc li in il omgekeert zijnde, de l in beide van een Weezen blijft: Zoo ooc ja in aj, je in ej, en wa in au, omgekeert weezende, blijven de j en w dezelve; alleen, nae den aert der Nae-letteren, daer wat crachtiger luidende. Zijnde dan eerst geweest Staege of Consonanten, blijven zij't ooc nae. Daer uit ooc vande Ooverige, in gelijke geleegentheit staende, het zelve te besluiten is.

5. Daer can in yder zaec, maer eene weezentlijke Form zijn. Maer int geluit eens Vocaels, die ic hier Snapklinker noem, is de weezentlijke Form van een Woordlit. Dien-volgende en machcher maer een in een Woord-lit coomen. Dewijlmen dan veel vryje Klinkletteren in een Woordlit bevint: zoo moeter een van die, alleen een vryje Snapklinker zijn, en de andere Staege of Consonanten.

II. Belangende het tweede, dat de Ooverige Geslachten der Letteren, zijnde de Niet-vryklinkende, ooc in Vocaelen of Snappende, ende in Consonanten, of Staege, te onderscheiden zijn, hoewel het noch veel vreemder als het eerste schijnt: is eevewel ooc mette Natuer der zaeke oover een coomende. Want datse Vocaelen of Snapletteren connen zijn, en somtijts ooc zoo gebruict worden: blijct uit datmen die alleen zonder Grondletter of vryje Klinker toppich uitspreeken can, en ooc in eenige Woorden zoo wel uitspreect: Als in **werlt/ harp/ Dirck/ kenp/ schelm/ arm/ erch/ schilp/ elf/** &c: wanneermen die zoo uitspreect, datse schijnen elc twee Woord-leeden te zijn, zonder nochtans een Snapklinker daer by te voegen, 't welc zeer wel can geschieden. En al ist dattet schijnt, datmender dan een vryje Snapklinker by doet: zoo ist nochtans inder daet zulx niet. Want let op de gestalte der vormen, int uitspreeken van **schelm**

1) 1. achter
2) 1. vryje

als twee woordleeden: en zult bevinden dat int voortbrengen van lm, daermen zoude meenen een i of e tussen te koomen, nochtans zulx niet en is: dewijle datter inde mont geen vryje oopenheit en komt, maer datse eerst aende Tanden mette Tonge, en dan, zonder tussen-coomende gaeping, mette Lippen teegen malcander geslooten bljft[1]: daer oover dan het geene datmen zoude meenen een e of i te zijn, zulx niet en can weezen, maer is alleen de onvryje Snapklinking vande m. Desgelijx zalmen ooc inde andere bevinden. Alleen spreectmen ooc dicwils de niet-vryklinkende-Letteren uit, op de wijs als offet Woordleeden waeren: gelijc wanneermen de voogelen wech-jaegende, zeit, chs, chs; alsmen tot stilte porrende, zeit, st: alsmen neurt met gesloote Lippen mm, mm, mm, &c: of met de Deur aende tanden geslooten, nn, nn, &c, en op duizent andere wijzen. Dat nu deeze geluiden zonder vryje Snapklinkers, den aert der Woordleeden hebben, is naectelijc te zien, wanneermen die inde Maetdichten stelt; want dan vervullenze daer de plaets van een Woordlit, ende en connen anders niet bequaemelijc daer in gebruict worden: daer't ter ander zijde zeer wel valt, wanneerze voor woordleden verstrecken. Daer van ic deeze twee regels, elc zes voeten van twee woordleeden vervattende, tot een proef stel.

Het Kaekelende Hoen, wou 'tKoornn picken op:
Chss, Chss riep Hans, en greep een Vorrk by de kop.

Hier is rnn, chss, chss, rrk, elc inde plaets van een Woordlit, en wort ooc op die wijs uitgesprooken. Waer uit dan volcht dat een vande uit-vryklinkende[2] Letteren, onder elc van die, een Snapletter moet zijn, ofte een Vocael.

Dat nuu de Niet-vryklinkende ooc Staege zijn, jae meest altijt inde gemeene Spraeken, is oopenbaer, uit dat schier alle woordleeden eentoppich zijn: gelijc uit de Maetdichten blijct. En daerom en connenze maer eene Snapletter begrijpen: naedemael elke Snapletter een Top veroorzaekt. Door dien datter dan maer eene Snapletter in yder van die is, welke een vryklinkende is; en datter in meest alle, noch verscheide niet-vryklinkende Letteren by gevoecht zijn: zoo moeten die niet Snappende weezen, en volgens dien Staege.

III. Zoo veel nuu aengaet het derde, dat de Letteren die inde Snapping en Staechheit alleen verschillen, voor onderscheide Soorten te achten zijn: can door de volgende reedenen, geloofwaerdich worden gemaect.

1. Tussen de i ende j, en tussen de u, en w, is zoo grooten verschil, datse onderscheide Soorten van Letteren zijn: maer 'tverschil deezer bestaet alleen in de Snapping en Staechheit: Zoo moeten dan alle Letteren, die daer in verschillen, verscheide in Soorten weezen. De eerste Voorstelling bewijs ic, eerst mettet Gemeene gevoelen, na welke deeze voor verscheide Letteren worden gehouden. Daer nae mettet groot verschil, 'twelc inde woordleeden wort gehoort, die in alles, behalven in de voor of achterstelling deezer over een coomen, zijnde zoodaenich, dat die Woordleeden voor verscheide geoordeelt worden: en moeten derhalven niet geheel uit het zelve vervolg van Letteren bestaen: 'twelc nochtans zoude weezen, als de verschicte Letteren eenderlei waeren. Voorbeelden hier van zijn, ij, een Afgrijzend geluit, en jij voor gij: ijl en jillis; ijs en jis:

1) 1. blijft
2) 1. niet-vryklinkende

uw, en wu; uwt, en wut; **uws** voor **ons** en **bewust.** De tweede Voorstelling is uitet voorgaende bekent. Derhalven blijft het Besluit vast.

2. Eene Letter en can geen Vocael of Booveluidende, en Consonant of Meeluider zijn. Maer als deeze geen byzondere Soorten van Letteren waren, zou-denze zulx beyde weezen. En daerom moetenze Onderscheide Soorten zijn.

Hier uit zietmen dan, dat door deeze Onderscheiding ontdect wort, een zoo grooten getal van Spreecletteren, die tot nuu toe zijn verburgen geweest, dat de voorbeschreeven meenichte de helft meerder wort.

De Enkelde Spraekletteren zijn nae de wijs van Aesemen

Snappende	aa ae ee ie ij uu óó ęu eu ue ui ‘uu oo oę oe uo uoi ou	h ch s f g z v r l ng n m γ d b ‹k k t p
Staege	aa, ae, ee, ie óó, ęu, eu, ue oo, oę, oe, uo	j w h ch s f g z v r l ng n m γ d b ‹k k t p.

VII. Hooftstuc.
De zeste gemeene Onderscheiding der Enkelde Letteren.

Volcht nuu de Onderscheiding der Letteren in Hooge geslachten, nae de Deelen daer uitse bestaen.

Hier nae zijnze te onderscheiden in 1 Eendeelige of Bloote Letteren, 2 Veel-deelige of Bekleede.

De Bloote Letteren *zijn, die alleen uit een Lettergront bestaen.*

Zulx is de eerste a of Snap-a in **aarde/ aap**: ende de eerste e in **eezel/ eeven/ eet;** alsmen die begint uit te spreeken, of uit te Aesemen, wanneer haer vorm al bereit is.

Eigensch. *1 De Bloote Letteren zijn de Corste. 2 Zy connen met andere Letteren die met haer van eene Vorm zijn, bequaemelijc vereenicht worden. 3 Zy worden voortgebracht met een blijvende Vorm.*

De Becleede Letteren *zijn, die uit een Lettergront en een of twee Cleefsels bestaen.*

Eigensch. *1 De Becleede worden voortgebracht met een Oover-stappende Vorm.*

2. Zy connen met Letteren van een andere Vorm vereenigen.

Zijn weederom 1 Half-becleede, 2 Heel-becleede.

De Half-becleede *Letteren zijn, die uit een Lettergront, ende een Letter-cleefsel bestaen.*

Eigensch. *1 Zy veroorzaeken uit een Vorm, die tot eene andere alleen overstapt.*

2 Zy connen aen eene zijde met een Letter van een andere bequamelijc vereenigen.

3 Van lengte zijnze middelmaetich.

Deeze zijn 1 Voor-becleede, 2 Nae-becleede.

De Voor-becleede Enkelde Spreecletteren *zijn, die alleen een Aencleevende deel, en dat voor aen haer gront hebben*.

Voorbeelden daer van zijn de eerste a of Snap-aa in **jaa/ raat/ gaa:** de eerste o, e en i in **gr§§t/ goot/ peer/ tee/ pijp:** de eerste 1 in **gall/ m§ ll:** de eerste f in **beff.**

Eigens. *1. Deeze worden voortgebracht met een vorm, die alleen Toestappende is*.

2. Zy connen voor bequaemelijc met een Letter van een ander vorm, en achter met een eenvormige vereenicht worden.

De Nae-becleede Letteren *zijn, die uit een gront en Nae-cleefsel bestaen*.

Men can die van deezen aert zijn hooren in **all/** daer de a en tweede 1 zulx is alsmenze laet afstappen: zoo de tweede of staege e in **een/ eet.**

Eigensch. *1. Deeze worden gevormt met een Afstappende vorm*.

2 Zy connen bequaemelijc achter vereenicht worden, met een Schil-vormige Letter, ende voor met een Eenvormige.

De Heel-becleede *Letteren zijn, die uit een gront, en twee Cleefsels bestaen: een-voor, en een achter*.

Als de a in **dat/ was/ bal:** de r in **draech/ smorl.**

Eigensch. *1. Zy worden gemaect met een Toe en Afstappende vorm*.

2. Aen weederzijden connenze met een Letter van een andere vorm vereenigen.

3. In lengte gaenze al de andere te booven.

Dat inde Letteren het boovengestelde vierderlei onderscheit voorvalt, canmen afneemen uit dat eenige aen weederzijden met Eenvormige verknocht zijn: eenige aende eene zijde alleen, hebbende aende andere zijde een Schilvormige, tot welke een merkelijke ooverstapping moet geschieden, en dat of voor of achter: en eenige aen wederzijden met zulke Schilvormige. Want die aen weederzijden met Eenvormige vereenicht zijn, als de middelste a en e in Aäaron, beëedicht, moeten bloot of eendeelich zijn: om dat haer Vorm blijft, en geen ooverstapping en doet. Zulx dat de oorzaec van een Cleefsel daer niet zijnde, en cander ooc de daet, of het Cleefsel zelf niet weezen. Die aen d'eene zijde met een eenvormige Letter, en aen d'ander zijde met zulc een Schilvormige, tot welke een merkelijke ooverstapping geschiet, saemengevoecht zijn, moeten nootsaekelijc half becleet zijn: om dat haer vorm aen de eene zijde die merkelijke overstapping doende, het geluit ondertussen moet dueren: 'twelc dan het Aencleevende deel is, den gront, 'tsy voor, of achter, by-gevoecht: daer de andere zijde, om datter geen ooverstapping geschiet, door dien de Vorm des naeste Letters dezelve is, bloot moet blijven, zonder een cleefsel bygevoecht te hebben. Desgelijx valt te zeggen, van die aen weederzijde met zulke Schilvormige vereenicht zijn.

De Enkelde Spreeclette-ren zijn nae haer deelen
- ——— ——— Bloote
- Becleede
  - Half-becleede
    - Voor-becleede.
    - Nae-becleede.
  - ——— Heel-becleede.

VIII. Hooftstuc.
Vande Vryje Keel-Letteren.

Aldus de Enkelde Spreek-letteren in Hooge Geslachten alleen onderscheiden zijnde, is noodich de zelve oock te verspreiden van een Hooch geslacht, in vervolgens needer-gaende Afcomsten. 'Twelc alzoo geschiet, datmen een der voor beschreeve Hooge Geslachten booven aen, als Opperste Geslacht vande ooverige, stelt; ende de andere als Afcomsten daer onder, een tot de eerste Afcomst, een tot de tweede, een tot de derde, en zoo voort. Dit can op wel hondert en twintich wijzen geschieden: en dat alleen nae de verscheide schicking der vijf Geslachten, laetende het zeste in eenen stant, als ooc de Afcomsten van yder Hooch Geslacht: door welkers verschicking, noch ontallijke andere wijzen van voortgang connen ontstaen.

uit welke alle wy een aenwijzen zullen, zijnde de volgende.

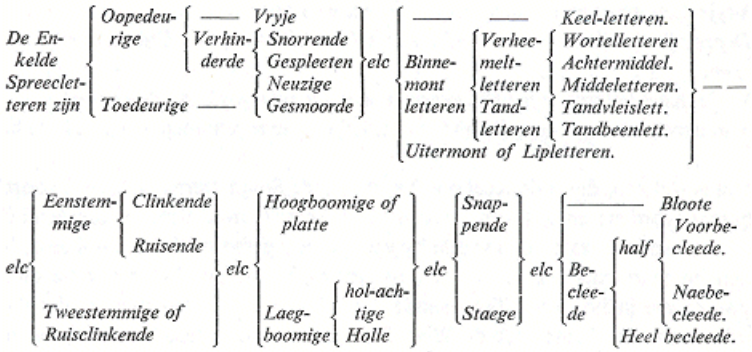

Dit canmen corter aenwijzen, met alleen te stellen de uiterste Afcomsten der Hooge Geslachten, aldus.

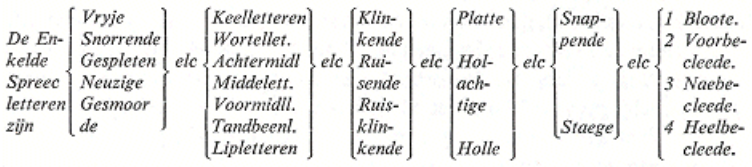

5
7

__
35
3

__
105
3

__
315
2

__
630
4

__
2520

Het vervolg van deeze Taefel of aenwijzing brengt uyt duizent vijf hondert en twintich uiterste Afcomsten of Soorten van Enkelde Spreekletteren, als inde Vermenichvuldingen hier neeven staende te zien is. Doch staet te merken dat den voortgang in alle Afcomsten totten einde toe niet en duert, maer in sommige als inde Snorrende, Gespleeten, en meer andere eenige tacken afgecort worden, waer door dit groot getal minder wort.

Voorder dit voorgestelde Vervolg geheel te beschrijven, en van alle de Afcomsten te onderzoeken offer ooc zulke Letteren connen uitgesprooken worden en zoo jae, ofse inde Spraeken gebruict worden en welcke die zijn, &c. alzoo't lang zoude vallen, zullen voor dees tijt alleen 'tgeene noodichst schijnt daer van verhandelen, ende tot dien einde het voornoemde Vervolch hier en daer afsnijden, en ooc veranderen, om alzoo het noodichste geschictelijker by een te voegen, en onder gemeene Geslachten te brengen, Als volgt.

De Enkelde Spreekletteren zijn 1 Oopedeurige, 2 Toedeurige.
De Oopedeur-letteren *zijn die met een Oopedeurige Vorm voortgebracht worden, En zijn l Vryje, 2 Verhinderde*.
Vryje Letteren *zijn die met Vryje vormen gevormt worden*.
Deeze zijn driederlei 1 Des Keels, 2 Des Binnemonts, 3 Des Uitermonts of der Lippen.
Vryje Keel-letteren *zijn, die gevormt worden met vryje Keel-vormen*.
Van deze isser maer een, die onderscheidelijc in acht genomen wort, en is de **h.**

Het is wel zoo, dat inde Keel ooc Vryclinkende Snapletteren en Staege voort gebracht worden: en dat van elx een Platte, een Hol-achtige, en een Holle, maekende saemen zes: die ooc alle by veel in haer gemeene Spraec, om de defticheit en mannelijkheit haeres Geluits, gebruict worden. Maer dewijle die, hoewelze merkelijc verschillen, vande Vryklinkende Wortel-letteren niet en worden onderscheiden: ende de Woorden geoordeelt worden, in weezen, ende beteikenis dezelve te zijn, ofse mette

Vryklinkende Keel-letteren, of Wortel-letteren uitgesprooken worden: zoo en heb ic die hier ter plaets byzonderlijc niet beschreeven. Maer aengezien het mette **h** een andere geleegentheit heeft, als die niet en wort onverscheidelijc voor de vryje Verheemeltruisende, noch Ruisclinkende gebruict, maer elc vanden anderen, beide in Spraec ende Geschrift onderscheiden: zoo ben ic gedwongen het Geslacht van Keel-letteren hier aen te roeren, 'twelc ic anders, om de kortheit, hier en op veel andere plaetsen zoude hebben voorby gegaen. Want niet en staetet vry te zeggen **Heer** of **Cheer/ hy** of **chy:** gelijket wel doet te moogen spreeken, of **gaet/** nae de gemeene wijs, of **gaat/** met een zeer wijtgaepende deftichheit.

Belangende voort den aert vande **h**, die heeft my lange gequollen, eer ic tot rechte kennis desselfs heb connen raeken, ende my in mijn gevoelen vergenoecht houden: en dat uit oorzaek ic de Wortel-letteren achtede de *Gutturales* ende de Diepste te zijn, nae de lengte der Vormen, niet eens vermoedende datter noch

een andere ry Letteren dieper was. En daerom, niet weetende wat plaets inde Letter-orde die toequam, viel in meening, die een Staege vryje Verheemeltletter te zijn, ende dezelve mette Staege **aa/ ae/ ee/** ȣȣ , **oo/** &c: gelijc een **j** en **w** dezelve is, mette Staege **ij** en **uu/** &c. Zulx dat de **h** zoude weezen in **Hemel/** een Staege **ee;** in **hol/** een Staege **oo;** in **halm/** een Staege **aa/** &c: luidende daer, nae den aert der Voorletteren, oncrachtiger, alsse achter gestelt zijnde met andere teikenen, wel doet. Doch my inden zin coomende, datter ooc booven de Wortel-letteren ende Verheemelt-letteren, een geslacht van Keel-letteren was: ben met meerder vernoeging in meening gerocht, die een Keel-ruisende Letter te zijn. Want aengaende dat haer geruis zachter is, als de andere Ruisletteren, en ooc wat meer nae den aert des klanks neicht: zulx geschiet uit oorzaec vande diepte haerder plaets of Ruisgats, daer't geruis voort komt. Wantet daer door gebeurt, dat het geruis nae zijn steuiting, door zoo grooten diepte treckende, eer 't uiten monde comt, ondertussen de scherpicheit wat verliest, en een zachter aert van wat gladdicheits in doortocht, aenneemt: Gelijc ooc inde **ch** meer zachtichheit, als inde **h/** om dezelve oorzaec, bespeurt can worden.

Evewel meen ic noch, dat de **h** niet altijt een Ruisende Keel-letter zy: maer datse ooc dicwils, als een Ruisclinkende Keelletter, uitgesprooken wort. 'Twelc niet omgestooten en wort, door dienmen mocht meenen, dat op een zelfde plaets als hier uit de Keel, geen Geruis en geklanc seffens zoude connen voortcomen, gelijket moet geschieden alsse een Ruisclinkende zoude zijn: dewijle het tegendeel waer is, gelijc een yder claerlijc bevinden can int fleuiten mette lippen. Want dit alzoo can geschieden, datmen beide den fleuitenden clanc en blaezend geruis can hooren en voelen op eene plaets zijn oorspronc te neemen: dewijle bespeurt wort den Aesem aende Lippen ten deele te steuiten, maekende het geruis, ende ten deele glat door te trecken, maekende den fleuitenden klanc.

Ondertussen en verwerp ic ooc mijn eerste gevoelen, daer terstont van geroert is, niet heel: maer ben noch in die bedenking dat de **h** den aert van een Vryje, Staege Verheemeltklinker, en Keelklinker, wel comt in zich eenichsins, en somtijts te bevatten.

Aengaende nuu het gemeene en out gevoelen van de **h/** dat die geen Letter, maer alleen een *aspiratio*, dat is, Geblaes of Geaesem zoude zijn: daer uit lichtelijc ontstaen om dat de Grieken die in haer Schriften neffens andere Merkletteren niet en stellen (gelijkse nochtans eertijts wel plachten) maer alleen met een half Ootje booven de Vryje Snapletteren gestelt, beteikenen: zulx is licht te weerleggen: dewijle zoodanigen zeggen, een zwaert om zich zelven te dooden, medebrengt. Want, is de **h** een Aspiratie; zoo isse ooc een letter: anders en moesten **s/ f/** &c, ooc geen letteren zijn: daer zy zelve de geene dieze Stomme noemen, voor Letteren houden. en wie en zal niet zeggen dat een Aspiratie meer recht heeft om een naem van een Letter te draegen, als een Stom-heit?

Wat aengaet dat de Grieken die, neffens andere Letteren niet en schrijven: dat bewijst wel datter by de Grieken geen behoorlijke Merkletter en is, om de Spreekletter **h** te beteikenen: maer deeze en can daer door, de Natuer van een Spreekletter te zijn, niet benoomen werden. Want wy ooc elders bewijzen, veel

andere Spreekletteren inde Spraeken te weezen, die gans geen eige merkletteren en hebben. Daerenbooven weetmen dat de Hebreen tot veel vryje klinkletteren geen eige merken hebben, dieze neffens andere zouden moogen stellen: maer alleen zeekere punten, nae bedacht, die gestelt worden onder de andere, gelijc het Griex teiken boven: en niemant mach daerom zeggen, dat die vryje klinkers geen Letteren en zijn. En zooder geen Merkletteren en waeren, zouden dan niet eevewel de Spreekletteren de zelve zijn.

Dat nuu ingebracht wort de **h** geen tijt te hebben, en een Woordlit door haer byvoeging niet verlengt te worden: is maer ten deele waer, en zulx niet crachtich, om die daerom buiten het getal der Letteren te stooten. Want zy heeft eenigen tijt, hoewel int gemeen cort, anders en zoudeze niet connen onderscheiden gehoort worden. en om dat haer tijt int gemeen cort is, en brengtse de Woordleeden, daerze bygevoecht wort, geen merkelijke verlenging by. Om nuu met eenen de oorzaec deezer kortheit aen te wijzen: is te weeten, dat dezelve gemeenelijc voor aen een vryje Snapklinker vereenicht is, die alle, gelijc elders vertoont is, meede haer geluit inde Keel crijgen: waer oover die dan eer en naewer coomen te vereenigen, als veel andere Letteren wel doen: als hebbende geen aenkleevende deel tussen beide, daer lankheit uit zoude ontstaen. En van gelijke vereenichtse ooc ras en naew met de Ruisletteren, als inde θ, χ en φ der Grieken: om dat, hoewel het weezen des Geluits inde Keel niet en is, eevewel den Aesem, haer stof, daer uit moet coomen.

Deeze Letter wort gemeenelijc **haa** genoemt: doch heb bevonden int leeren mijns Kints, 'twelc deeze Letter ooc zoo noemde, zulx voor de leerlingen dwaeling en moejelijkheit te veroorzaeken: dewijle zy int spelden de **aa** willen behouden, om datze in de andere letteren gewoon zijn alleen de **ee** te weezen, en geen **aa**. En zoude derhalven beeter achten, die gelijc ooc de **k/** te noemen, met **ee** daer by te voegen, in plaets van **aa**. Voorts dat ic ooc deeze liever noem **hee** de **ee** achterstellende, dan gelijc de andere Ruisletteren met de **ee** voor: geschiet l Om datse als een Voorletter altijt by nae gebruict wort: 2 Om datse mette Ruisclinkers groote gemeenschap heeft, en zulx ooc wel is: welke men gewoon is te noemen mette **e** achter te voegen.

De Enkelde Letteren zijn
- Oopedeurige
  - Vryje
    - Keel-letteren: als de *h*.
    - Binnemont-letteren.
    - Lipletteren.
  - Verhinderde.
- Toedeurige

IX. Hooftstuc.
Vande vryje Verheemelt-letteren.

De Vryje Binnemontletteren (*die nae de Verhandeling der Vryje Keel-letteren volgen*) *zijn, die gevormt worden met vryje Binnemont-vormen*.

Zijn tweederlei: *1 Verhemeltletteren, 2 Tandletteren*.

Vryje Verheemelt-letteren *zijn, die met vryje Verheemelt-vormen voortgebracht worden*.

En zijn 1 Eenstemmige, 2 Tweestemmige.

De Vryje Eenstemmende Verheemeltletteren *zijn, die met een vryje, eenstemmende Verheemeltvorm voortgebracht worden*.

En zijn, ofte Clinkende, ofte Ruisende.

De Vryje Verheemelt-klinkletteren *zijn, die met een vryklinkende Verheemelt vorm voortgebracht worden*.

Zijn van tweederlei aert: *1 Hoogboomige of Platte, 2 Laegboomige*.

De Platte Vryklinkende Verheemelt-letteren *zijn, die met een platte vryklinkende Verheemeltvorm voortgebracht worden*.

Die wederom zijn 1 Wortelletteren, 2 Achtermiddeletteren, 3 Middeletteren.

Een Platte vryklinkende Wortel-letter *is, die met een platte vryklinkende Wortelvorm voortgebracht wort*.

Deeze is de **A:** en heet **Aa:** mach ooc, alsmen die vande **a** des Keels onderscheiden wil, Wortel-**Aa** genaemt worden.

En is tweederlei: *1 Snappende, 2 Staech*.

De Snap-aa *is, die met een hort des Aesems, door een platte vry-klinkende Wortelvorm, voortgebracht wort*.

Voorbeelden hier van heeftmen in **dat/ al/ as/ man/** op een gemeene wijs uit-gesprooken.

De Staege-Aa, *of Platte vryklinkende staege Wortelletter is, die met een staech-werkenden Aesem, door een Platte vryklinkende Wortelvorm, veroorzaect wort*.

Beide deeze Letteren voeren de naem van **A** of **Aa:** zijnde de leste een naem, die uit deeze twee letteren bestaet: waer van de eerste de Snap-**aa** is, en de tweede de Staege: en verstrecken derhalven hier voor een Voorbeelt.

De Platte vryklinkende Achtermidde-letteren *zijn, die gevormt worden met een platte vryklinkende Achtermiddevorm*.

Deeze noem ic **Ae** int Getal van een, ende **Aen** int getal van veel.

En zijn ooc als de Voorgaende tweederlei: *1 Snappende, 2 Staege*.

De Snap-ae *is een* ae, *die voortgebracht wort met een hort des Aesems, door een Platte vryklinkende Achtermiddevorm*.

De Staege-ae *is, die geaesemt wort met een Staechheit, en gevormt met een Platte vryklinkende Achtermiddevorm*.

De Snap-**ae** en Staege-**ae** zijn veeltijts saemen gevoecht, en worden dan beteikent met **ae:** als in **aerde/ vaerdich/** uitgesprooken nae gelijkheit van't geblaet der Schaepen: alwaer de eerste Spreekletter, beteikent met **a/** een Snap-**ae** is, en de tweede, beteikent met **e/** een Staege-**ae.** Deeze, gelijc zy met de eige merk-letteren vande vryje Wortelklinker **a/** en de vryje Middelklinker **e**/beteikent worden: alzoo zijnze ooc geacht, die inder daet te weezen, en saemen een Schilformich geluit of *Diphtonge* te maeken, uit de Wortel-**aa** en Middel-**ee** (zoo om onderscheits wil van

my genoemt) bestaende. Maer dat dit teegen de waerheit strijt, ende het teegendeel, alhier geleert, daer meede oover een comt: zal den Lezer connen

weeten ende zeekerlijc ondervinden, uit te beproeven of deeze twee saemen, en ooc elc alleen, niet en connen bequaemelijc uitgesprooken worden met eene vorm of gestalte des monts, zonder die te roeren of veranderen. 'Twelc doende zal bevinden jae: en datse niet anders en verschillen als inde Snapping en Staechheit des Aesems, en met eenen des Clanx. Waer uit dan claerlijc blijct, die geen Schilvormige Letteren, als de **a** en **e** zijn, te weezen: noch saemen te maeken het geene men eigentlijc een *Diphtonge* noemt.

Hier toe canmen ooc noch tot bewijs by brengen, voor die, by welke de Achtbaerheit of aenzienelijkheit veel gelt, dat de Grieken 'tgeluit van deeze twee Letteren (zijnde gelijc, als aengeroert is het geene de Schaepen int Blaeten voort brengen, wanneerze krijten **bae**) met eene merkletter, *Etha* genoemt, dieze geen Diphtonge, maer een lange Vocael heeten, gewoon zijn te beteikenen. Gelijc ooc lichtelijc wel de Hebreen met haer twee stipjes, *Tsere* of *tseri* genaemt, doen. Daer noch by comt, dat inde Fransoise tael de geluiden die inde woorden *teste*, een hooft, *beste*, een beest, *mesme*, zelve, &c, gehoort worden, en met **es** beteikent zijn, niet lichtelijc gezeit en zullen worden Diphtongen, uit Schilvormige letteren bestaende, te weezen. Maer dewijle deeze daer ic van spreec dezelve zijn: zoo moeter een gelijc oordeel oover gevelt werden.

Alzoo getoont hebbende, dat de twee Letteren in **ae** geen **a** en **e/** of Schilvormige en zijn, staet nuu ooc aen te wijzen, watse vande **a** en **e** verschillen: als met naemen, dat daer **a** een Wortel-letter, en **e** een Middeletter is: zijn deeze Letteren, die tussen beiden comen, te weeten, Achtermidde-letteren: 'twelc voor de geene, die int spreeken van deeze drie, **aa/ ae** en **ee/** op de plaetsen des Scheideurs in elc let, naectelijc sal blijken. En hier oover ist datmen, als deeze met **ae** beteikent worden, die merkletteren alzoo moet aenmerken, datze beduiden, niet een dubbeld, tweevormich geluit, uit **a** en **e** bestaende: maer een dubbeld, eenvormich geluit, tussen **a** en **e/** de **a** aen de eene zijde, en de **e** aen de ander zijde, naest weezende: en daerom door **a** en **e** /by gebrec van merken, oneigentlijc aengeweezen.

De Platte vry-clinkende Middel-letteren *zijn, die met een platte Vry-clinkende Middelvorm veroorzaect worden*.

Deeze worden genoemt int enkel Getal **ée/** en int veelvuldich **éen:** Naemen, die Voorbeelden der zaec begrijpen.

Zijn tweederlei: *1 Snappende, 2 Staege*.

De Snap-ee *is een platte vrysnappende Middeclinker, die geaesemt wort met een hort des Aesems, en gevormt met een platte vryclinkende Middelvorm*.

De Staege ée *is, die voortgebracht wort met een staege Aesem door een platte vry-klinkende Middelvorm*.

De gemeene naem **ée/** die deeze twee voeren, en uit haer beider geluit bestaet, wort gelijc de voorgaende onderscheiden met byvoeging van Snappende en Staege als inde bepaelingen geschiet is. Voorbeelden vande eerste zijn de **éen** die een enkelden gront van een woordlit maeken: als de **e** in **de/ wandelen:** en de voorste

e van de twee-dubbelde Gronden, als de eerste **e** in **eer/ een/ cleet/ ree.** Maer vande tweede zijn tot voorbeelden de tweede **e** vande twee-dubbelde Gronden, als de achterste en leste **e** inde lest gestelde woorden.

De Laegboomige Vryje Verheemeltklinkers *zijn, die gevormt worden met een Laegboomige vryclinkende Verheemeltvorm*.

Zijn 1 Hol-achtige, 2 Holle.

De Hol-achtige vryje Verheemeltklinkers *zijn, diens Aeseming gevormt wort met een Hol-achtige vryclinkende Verheemeltvorm*.

En zijn driederlei: *1 Wortel-letteren, 2 Achtermiddeletteren, 3 Middeletteren*.

De Hol-achtige vryklinkende Wortel-letteren *zijn, die veroorzaect worden door een hol-achtige vryklinkende Wortelvorm*.

Deze machmen corter met haer eigen geluit int eenvuldich Getal ᶜóδ noemen en int veelvuldich getal ᶜóδn. En wanneermen die duidelijc vande Holle óon onderscheiden wil, machmenze Hol-achtige óon heeten. Voorbeelden hier van zijn de eerste twee Letteren in δδ **ren/** δδ **gen/** δδ **zen/** δδ **st.** Haer merkelijc verschil van holle óon, zal ic int verhandelen van die aenwijzen.

De Hol-achtige ᶜóδn *zijn 1 Snappende, 2 Staege*.

Een Hol-achtige snap-ᶜóδ *is die voortgebracht wort met een Hort des Aesems, door een Hol-achtige vryklinkende Wortelvorm*.

Zulke zijn de eerste letteren van δδ **ren/** δδ **gen/** δδ **zen/** δδ **st:** en de enkelde Grondletter in **G**δ **t/ t**δ **t/ l**δ **s/** δ **s/** δ **f.**

Een Hol-achtige staege ᶜóδ *is, die veroorzaect wort met een staegen Aesem, door een Hol-achtige vryklinkende Wortelvorm*.

Zoodaenige zijn elke tweede Letter inde lest aengeweezen woorden.

De Hol-achtige vryklinkende Achtermidde-letteren *zijn, die voortgebracht worden met een hol-achtige vryklinkende Achtermidde-vorm*.

Zijn, gelijc andere, ooc tweederlei: *1 Snappende die met een hort des aesems, 2 Staege, die met een Staegen aesem voortgebracht worden*.

Deeze Letteren gebruiken de Gelderze (indien ic wel gehoort en onthouden heb) in veel woorden die wy met **a** spreeken, en zy ooc daer mede schrijven. Zoo meen ic dat ooc doen de Zwitsers, en andere Duitsen. Hier onder acht ic ooc te behooren de twee letteren, daer uit der Hebreen *Camets* bestaet. Hoe't nuu hier meede zy of niet, dit gaet altijt vast, dat dit een onderscheide geslacht van vryklinkletteren zy: niet valselijc van my verziert, maer waerlijc inde natuer bestaende, en van alle andere vryje klinkers merkelijc verschillende: als ic met daedelijke uitspraec can laeten hooren: en elc by hemzelven ooc bevinden, wanneer hy maer en poocht in een holle gestalte tussen δδ in δδ **r**, en **eu** in **leur/** een vryje clanc voort te brengen, met minder te gaepen, ende de tonge achter nae 'tverheemelte ondieper te verheffen als in δδ, en meer te gaepen, en dieper het plat vande tonge achter te verheffen als in **eu**. Ic heb langen tijt gemeent dat

wy hier in Zuithollant deeze letteren niet en gebruicte[1)]: maer ben eindelijc gewaer geworden, datter een reedelijc getal van Woorden is, in welke wy de Snappende van haer Staege afgescheiden, inde gemeene uitspraec beezigen: hoewel die met **o** of **e** worden geschreeven, en int leezen, of andersins, de uitspraec dikwils daer nae geboogen. Voorbeelden van zulke woorden zijn deeze, Ic **st^{c}ęrf/ bed^{c}ęrf/ ^{c}ęrf/ verw^{c}ęrf/ w^{c}ęrp/ k^{c}ęrm/ v^{c}ęrw/ g^{c}ęrgel/** een **^{c}ęrgel/ k^{c}ęrf/ v^{c}ęrk/ v^{c}ęrm/ b^{c}ęrch/ w^{c}ęrvel/ k^{c}ervel/ k^{c}ęerper/ d^{c}ęrp/ d^{c}ęrpel/ ^{c}ęrten/ st^{c}ęrm/ k^{c}ęrmis/ m^{c}ęrgen/ ^{c}ęrmpje/ ^{c}ęrkje.** Sommige van deeze, zeg ic, worden met **o** geschreeven, als **vork/ orgel/** ic **gorgel/** &c: sommige met **e/** als ic **sterf/** ic **erf/** &c: sommige alsnuu dus, alsdan zoo, als, **mergen/ morgen/** &c. Doch alles quaelijc: dewijle de natuerlijke uitspraec anders is: en zouden noch beeter met ęŭ geschreeven worden, als ic **zęŭrch/ bęŭrch/** &c. Int Frans heb ic ooc een voorbeelt hier van gevonden int woord *neuf* beduidende **neegen:** zijnde van *neuf*, beteikenende **niew/** in geluit merkelijc verschillende: dewijle int gunt alleen een Snap-**ęu/** in dit een Snap-**ęu** met een Staege **ęu/** uitgesprooken wort.

Voorder machmen dit geslacht corter noemen nae haer eigen geluit **ęu:** en om uitdruckelijker vande andere te onderscheiden, Hol-achtige Achtermidde-ęu. Ooc by geleegentheit, Gelderse, of Duitse *áa*.

De Hol-achtige vryklinkende Middeletteren *zijn, die met een hol-achtige vryklinkende Middevorm voortgebracht worden*.

Dit Geslacht noem ic **éu**: mach ooc, om claerder onderscheits wille, Hol-achtige **éu** geheeten worden. Van deezen aert zijn de twee grondletteren in **Beul/ heul/ leugen/ euvel/ heugen:** en by de Fransen in *heureux, eux, leur, cheveux*.

Deeze zijn meede 1 Snappende, 2 Staege.

Een Snap-eu *is een hol-achtige vrysnappende Middeklinker, die met een hort des Aesems, door een hol-achtige vryklinkende Middevorm voortgebracht wort*.

Deeze Letter is by ons, als ooc by de Fransoizen, zeer gebruikelijc, saemen-gevoecht met haer Staege: als inde voorgaende voorbeelden, en duizent andere te zien is: daer de eerste Letter vande dubbelde beteikent met **e/** de Snap-**eu** is. Maer van haer Staege afgescheiden, en heb ic lange niet connen bevinden, die eenichsins gebruict te worden. Doch ben noch eindelijc gewaer geworden, dat, of van alle de woorden daer wy gezeit hebben de Snap-**ęu** van ons gebruict te worden, of ten minsten van eenige der zelver (voornaemelijc die met **e** geschreeven worden, als **verw/ erf**) de uitspraec wel somtijts zoo naewgaepende geschiet, dat haer Snapklinker, die van haer Staege afgescheiden is, deeze Snap-**eu** zy. Maer vooral, dat wy eigentlijc, en gewoonelijc die gebruiken inde woorden die wy met **eui** schrijven: als in **meuitmaeker/ leui/ beuije/ deuit/ fleuiten.** Want daer door **eu** alleen een Snap-**eu** beteikent wort, die van zijn Staege afgescheiden is, en vereenicht met een Staege **ui** beteikent met **i**: eeven gelijc in **mei/ lei/ bei/ geit/ feiten/** door **e** alleen een Snap-**ee** beduit wort, die met een Staege **ij** is vereenicht. 'Twelc klaerder blijct zoo te weezen, alsmen 'tgeluit van **eu** inde voorgaende woorden, vergelijct met dat van **eu** in **meui** (anders **Meutje** of **Moeje**): daermen de **eu** voor de Staege **ui/** beduit met **i/** lang spreect; dat

1) 1. gebruicten (1635: gebruictē)

is, met haer Staege vereenicht. Zulx datter tussen **eui** in **meuitmaeker** en **eui** in **Meui** verschil is, als tussen **ei** en **eei**.

Een Staege éu *is, die voortgebracht wort met een staegen Aesem, door een hol-achtige vryklinkende Midde-vorm*.

Zulx is de tweede Grondletter in **Beul/ heul/ leugen/** &c, quaelijken beteikent met **u**.

Naedien het een yder lichtelijc zeer vreemt inde Ooren zal klinken, dat ic hier onder andere Enkelde vryje Klinkletteren een **éu** stelle: daer zulken geluit onder **e** en **u/** of **u** en **e** geacht wort begreepen te zijn, gelijc ooc gebruikelijc is dat daer meede beteikent te worden inde woorden daer't voorvalt: dient tot naeder oopening, en sterker bevestingen deezer zaec, noch wat gezeit: en eerst beweezen,

Dat het lang geluit van **eu/** alzoomen't hoort in **deur/ zeuch/** &c, niet en is een *Diphtonge* of Clanc vande twee schilvormige Letteren **e** en **u**: maer een een-vormich geluit, verschillende beide van **e/** en van **u**.

Dit blijct **voor eerst/** uit datmen het zelve spreeken kan, zonder beweeging en verandering des monts of vorms: gelijc ooc vande **ae** is gezeit, 'twelc hier immer zoo klaer kan gevoelt worden.

Daer nae/ is dit af te neemen, uit de Gestalte des Vorms. Want zoo't uit **e** en **u** bestont, zouden in't begin van't spreeken de Lippen los zijn: en zoo't uit **u** en **e** voortquam, zoude zulx in't einde geschieden. Maer geen van beiden en gebeurter. Volcht dan, &c. Weederom zoo't uit **e** en **u** bestont, zoude in't einde der uitspraec de Scheideur aende Lippen zijn: of zoo uit **u** en **e/** in't begin. Maer men can merkelijc voelen, neen. Derhalven, &c.

Ten derden/ uit de gelijkheit en eenpaerichheit des geluits, die men doorgaens daer in hooren can: 'twelc in geen *Diphtongen* can geschieden. Want zal iet een *Diphtonge* weezen, zoo moet daer in tweederlei klanc gevonden worden: en zal dit een **e** en **u** zijn, en mach de clank niet eenpaerich zijn: maer bei deeze verschillende Letteren mostender in gehoort worden. Nuu men hoorter die bei niet: dewijl't geluit eenpaerich is: ooc niet de klanc van een van beiden, noch van **e/** noch van **u.** Daerom, &c.

Ten vierden/ besluit ic dit ooc, uit dat dit geluit enkel gehoort wort, in veel gebruikelijke woorden, als voor aengeweezen is: en dit in zulker voegen, dattet noch de **e/** noch de **u** en is: daer uit deezens Enkelde anders zouden moeten bestaen: en dat het zelve verlengt of verdubbelt wordende, deeze **eu** daer uit voort komt.

Ten vijfden/ uit de saemenvoeging van **u** en **e** /kan klaer gemerct worden, dat dit geluit daer uit niet en ontstaet: 'tsy datmen de **e** voorstelle, aldus **eu:** Want dan isset een geluit, als in *Eurus* wort gehoort: 'tsy datmenze achter stelle, aldus **ue:** Want dan ist of een geluit zeer als de **we** in **eewe/** of en can niet bequaemelijc uitgesprooken worden. Zoo dat dan 'tgeene **e** en **u** saemen uitbrengen, veel verschilt van deeze **eu**. Die derhalven daer uit niet en can bestaen.

Ten zesten/ is dit meede eenichsins af te neemen uitet verschil, 'twelc in't beteikenen

deezes geluits wort gevonden. Want den eenen wil beweeren, dattet nae't gemeene gebruic en nae de wijs der Fransoizen, met **eu** moet geschreeven zijn om wel uit te drucken: den anderen weeder met **ue.** welc verschil niet licht en zoude rijzen, zoo uit die twee letteren dit geluit bestont. Want de Natuer der Letteren zoude dat wech neemen. Maer nuu hebbenze bei zoo te zeggen eeveveel gelijx, of liever eeveveel ongelijx: en daerom en can geen van beide de boovehant krijgen, noch den een den anderen toestaen.

Ten zevenste/ is dit niet duister te bespeuren, uit dat de kinderen int spelden van de Woorden daer dit geluit in komt, de natuer der zaeke haer zulx leerende, somtijts een **eu** willen gebruiken: die dan vande Meesters onverstandelijc daer oover berispt worden: Gelijc my noch gedenct eertijts gehoort te hebben.

Nuu staet verder te onderzoeken, van wat geslacht der Letteren de twee eenvormige zijn, daer de **eu** uit bestaet. 'Twelc zoo zal connen gedaen worden, datmen cruiswijs, by Geleeden en Ryjen, de Letterorde of Vormorde der vryklinkende uitspreeke en inzie: en dan zalmen door't vervolch, deezer natuerlijke plaets inde Orde vinden, en met eenen den gansen aert ontdect hebben. Als voor eerst nae de Diepte der Deur de Orde vervolgende, zalmen deeze bevinden aen't midden des Boovemonts: Maer nae de Holte zulx doende, zal deeze een Hol-achtige bevonden worden. uit welke beide dan zal blijken, deeze te zijn Hol-achtige Middeletteren.

De Holle vryklinkende Verheemeltklinkers *zijn, die voortgebracht worden met een Holle vryklinkende Verheemeltvorm*.

En zijn driederlei: *1 Des Wortels, 2 Des Achtermiddens, 3 Des Middens*.

De Holle vryklinkende Wortel-letteren *zijn, die met een Holle vryclinkende Wortelvorm gevormt worden*.

Deeze zijn de **Oon/** int enkel getal **óo** genoemt: die ooc om vande Hol-achtige **oon** te onderscheiden, op het klaerste Holle **oon** gezeit moogen worden. Men hoortse klinken in **Oo** (een uitroeping), **ooft/ ooven/ oover/ stoof.**

Zijn tweederlei 1 Snappende, 2 Staege.

De Holle Snap-oo *is, die voortgebracht wort met een hort des aesems, door een holle vryklinkende Wortelvorm*.

Als de eerste Grondletter in **ooven/ooft/** &c: en de enkelde Grondletter in **vol/ ton/ com/ mof.**

De Holle Staege óo *is, die gemaect wort met een staegen Aesem, door een Holle vryklinkende Wortelvorm*.

Voorbeelden hier van zijn, de tweede **oon/** in **ooven/ ooft/** &c.

Om te doen blijken datter tweederlei **Oon** zijn, hol-achtige en holle, en elc Snappende en Staege: hoeven alleen voor oogen gestelt zoodaenige Woorden of Woordleeden, die, nae een yders oordeel, in haer gront verschillen, en eevewel

uit geen andere Letteren als **Oon** en bestaen (ic neem den naem **óo** hier als Geslacht vande hol-achtige en holle **oon**) als daer zijn de volgende.

Hy **d o o rst** terw. een **Geb o t** (of bevel). een **r o ck** (of lang kleet). een **b o l** (broot). Hy **dorst** na drinken. **bot** (of plomp). ic **rock** (of trec hortich). **bol** (gezwollen). Ic **vert o o ch** (of wijs aen). **k o o ken** (of overgeeven). **k o o l** (moes). **r o o f** (of beuit). **gel o o f.** Een **tooch** drinken. **kooken** (of spijs zieden). **kool** (vier). **roof** van zeeren, ic **loof.**

Welke woorden alle, en veel andere diergelijke, gelijc in beteikenis, alzoo ooc in geluit, merkelijc gehoort worden van malkanderen te verschillen: nochtans nae de gewoonlijke merkletteren, zijn elke twee met malkanderen heel oovereen-koomende. Daer uit men dan bevint, dat de Letteren, die nae haer merken eenderlei zijn, en al te zaemen **oon** genoemt worden, nae haer geluit veelderlei zijn, en onderscheiden in gebruic: die derhalven ooc met onderscheit beschreeven moeten worden.

Zijnde dan alzoo door deezer vergelijking bevonden, datter groot verschil onder is: gelijc de alderplomste, die niet doof en zijn, lichtelijc connen bemerken, en ooc al voor deezen by eenige gemerct zy: is voor al noch wel te letten, wat en hoedaenich het verschil is, datmen hier bespeurt. 'twelc uit de onderzoeking der oorzaeken moet worden gehaelt: die ic nae veelderlei twijfelende gevoelen en bedenkingen, geen andere met vernoeging mijns zelfs en hebbe connen naespeuren, als de meerder en minder holte der Vormen, gelijc in haer beschrijving wort te kennen gegeeven. Daer uit dan tussen haer Geluiden, een verschil van meerder en minder hollichheit van clank, komt te rijzen.

Een Holle vryklinkende Achtermiddeletter *is, die met een holle vryklinkende Achtermidde-vorm voortgebracht wort.*

Dewijlder een Geslacht van platte, en een van hol-achtige vryklinkende Achtermiddeletteren bevonden wort te weezen: heeft my de reeden vorder geleert, datter ooc een Geslacht van zulke holle most en kost zijn. Maer heb eevewel niet connen bemerken, zulken slach van Letteren iewers int gebruic te zijn, hoe neerstich icker nae dacht. Eindelijc nochtans, als ic dit zoude schrijven, een niewe moet om dat te onderzoeken grijpende; is my te vooren gecoomen, de uitspraec van eenige woorden, die van meest alle wel met **oe** geschreeven worden, maer van veel met **ou** uitgesprooken: Doch niet vande Delvenaers (die ooc daer oover by andere begect worden, maer heel zonder gront: hoewel ic om die oor-zaec, mijn spraec zelf anders gewent hebbe). Hier door ben ic gewaer geworden, deeze Soorten van Letteren, ooc in onze spraec gebruikelijc te zijn: met naemen inde Stat mijnder geboorte ende opvoeding, en dat inde woorden daer van gezeit is, niet met **ou/** maer anders, op zijn Delfs, uitgesprooken: zijnde de geene daer de **oe** komt voor **ch/ g/ k/ f/ v/ m/ p/** (want voor **w/ ng/ b/** en weet ic niet datse gestelt wort): als, **vroech/ genoegen/ genoegde/** en **koec/ een boec,** ic **zoec/** ic **oefen/** ic **vertoef/ vertoevde/** ic **roem/** een **bloem/** ic **roep/** &c. Waer van der eenige zijn die by veel, en in veel plaetsen, op beide de wijzen uitgesprooken worden: 'tsy met **ou/** 'tsy op de Delfse wijs: als, **roemen/ oefenen/ vroech/** &c.

Nae dit geluit, machmen deeze holle vryklinkende Achtermiddeletteren heeten **oęn/** of Achtermidde-**oęn.**

De Achtermidde-oę *is tweederlei*: *1 Snappende. 2 Staege*.

De Snap-oę *is, die voortgebracht wort met een hort des Aesems, door een holle vryklinkende Achtermiddevorm*.

Als de eerste grondletter in **oęfenen/ roęmen/ doęc/** &c. beteikent met **o.**

De Staege óę *is, die veroorzaect wort met een staegen Aesem, door een holle vryclinkende Achtermiddevorm*.

Als de tweede grondletter inde lestgestelde voorbeelden, daer beteikent met ę.

Een Holle vryklinkende Middeletter *is, die met een holle vryklinkende Middevorm voortgebracht wort*.

Zulke zijn de twee Letteren, die gemeenelijc met **oe** beteikent worden, staende voor **j/ s/ z/ r/ l/ n/ d/ t**: als in, ic **roej/ koejen /moes/ kroezen/** een **hoer/** een **hoen/ behoeden/ goet:** Ooc alsse achter bloot zijn, als in **hoe/ toe/** ic **doe.** Voor **k** wordenze meede uitgesprooken: doch alleen door Litwoord-menging: als in **doe'k** voor **doe ic/ broe'k** voor **broe ik.** Men machse corter noemen nae haer geluit **oen:** en van een spreekende, **óe.** By welke men in't noemen, tot naeder onderscheit, mach voegen het woort **Middel/** of ooc **Holle:** als Middel-**oe/** of holle Middel-**oe.**

Een Holle Middel-oe *is 1 Snappende, 2 Staech*.

Een Snap-oe *is, die met een hort des Aesems, door een holle vryklinkende Middevorm voortgebracht wort*.

Als de Letter die met **o** beteikent is in **hoe/ moe/ roe/ stoel/ moeder/ vloer.**

Een Staege-óe *is, die in een holle vryklinkende Middevorm, met een staegen Aesem gemaect wort*.

Als de Letteren die beteikent zijn met **e/** in **hoe/ zoet/ koel.**

Om naectelijc te begrijpen, dat de Geluiden, die ic in't voorgaende hebbe gezeit te zijn vryje hol-achtige Wortelklinkers, holle Wortelklinkers, holle achter-middeklinkers, en holle Middeklinkers, merkelijc verschillen, zal deeze vergelijking dienstich weezen.[1)]

Vryklinkende { *Hol-acht. Wortell.* **rôôven**/ *of steelen* **blôôde hôôren ôôzen tôômen lôôc**
Holle { *Wortellett.* rooven *van zeeren* bloozen hoola ooven toorn *ic* dooc *van duiken*
Achtermidl. roęmen *of pocchen* bloęmen, behoęven oęfenen toęven *een* doec(*linde*)
Middelett. roeden *of geessels* bloeden hoe oeje toe doe'k? *voor* doe *ic*?

Dat de Achtermidde-**oę**, noch de Midde-**oe/** geen *Diphtonge* of Schilvormige Letteren en zijn, en derhalven niet en zijn de **o** en **e** daer meedeze beteikent worden, en daermenze voor hout, blijct:

1. uit datmen die uitspreeken can met eene vorm, of zonder in't spreeken de gestalte des monts te veranderen.

2. uit de eenpaerichheit haerder geluiden, welke men daer in hoort saemen-gevoecht uitgesprooken.

3. Indien deeze uit **o** en **e** bestonden: zoo zoude wel in't begin de lippen, saemen getrocken, en de tonge ingehaelt staen: maer in't einde, volgens den aert van **e/**

1) Onder de volgende vbb. is doec drukfout voor doęc.

zouden de Lippen los, ende de Tonge uitgestrect weezen oover den gront des monts. Maer dit en geschiet niet. want daer op lettende, zalmen bevinden, dat in't einde vande uitspraec derzelver, de Lippen saemengetrocken, ende de Tonge ingetrocken zal weezen. Daerom en eindigenze niet in **e**: En zooze daer in niet en eindigen, en connenze ooc niet uit **o** en **e** bestaen.

4. Men mocht tot versterking deezes ooc trecken, dat de Westfaelingen de **ùu** uitspreeken als de **òe:** als voor **duu/** zeggende **doe/** die dan niet en meenen datse Schilvormige Letteren of een Diphtonge spreeken, maer wel een eenpaerige.

Dat nuu dese ooc zijn nae mijn beschrijving Achtermidde en Midde-letteren, blijct uit gelijke zaeken, als van andere is gezeit: om cortheit, deezer breeder betooning voorby-gaende.

De Vryje Ruisende Verheemeltletteren *zijn, die met een vryruisende Verheemeltvorm voortgebracht worden*.

En zijn die ic **Echchens** noem, en tot onderscheit van haer teikenen **Spreek-echchens:** moogen ooc vryje Verheemeltruisers geheeten worden. Zulke zijn de twee middelste Letteren in **lachchen/rochchen:** en de leste in **ruich/** ic **rijch/ veech/ maech/** elc beteikent met **ch.** Men zoude deeze noch connen in zoo veel Soorten onderscheiden, als mette vryje Verheemeltklinkers is geschiet: maer alzoo zulx door die, en ooc voornaemelijc uit de voorbeschreeve veelderlei onderscheidingen in hooge geslachten, can verstaen en afgenoomen worden, zullen om lankheit te schouwen, in deezen, gelijc ooc in alle andere Niet-vryclinkende, niet verder in't verspreiden voortgaen.

Gelijc inde **àe/ èu/** en meer andere, groffelijc gedwaelt wort, in datmen die acht elc uit twee andere Letteren te bestaen, als inder daet waer is: alzoo is de misslach inde Letter, die ic **Ech** noem, noch veel grooter. ende dat daer in, datmen niet alleen diens geluit voor geen byzondere Letter en erkent, en zulx inde woorden voorvallende, een andere Letter hout te weezen, alsset nae waerheit is: Maer ooc in datmen dit, maer eene Letter zijnde, tot twee maect: en dat noch zulke, die't geen van beide en zijn, te weeten, tot een **c/** en een **h.** Als wanneerze zeggen in't spelden van't woort **schip/ esse cee haa ij pee/ schip:** zoo ooc in **recht/ hooch** en alle andere, noemende het geluit van **ch** een **cee/** en een **haa.** Maer dat hier teegen dit Geluit 1 geen verschillende twee Letteren, 2 maer alleen eene enkelde Letter zy: 3 En dattet geen van die twee Letteren en is, daer uit men't wilt spelden: maer een niewe Letter, van die twee, gelijc ooc van alle andere, merkelijc verschillende, staet wat breeder aen te wijzen: op dat deeze niewe, en heel noodige zaek, te beeter toegestaen, en[1)] nieuwe plaets in't verstant der menschen zoude moogen grijpen.

I. Het eerste betreffende, te weeten, dat de **ch** niet en is uit twee verschillende geluiden, als daer is 'tgeluit van **c** en **h/** bestaende, bewijs ic:

1 uit datmen't uitspreeken can zonder verandering van vorm, of beweeging des monts, gelijc elc die't beproeven wil, naectelijc zal connen bemerken: 'twelc in't spreeken van schilvormige Letteren, en in't byzonder van **c** en **h**, niet en kan geschieden.

1) 1. een

2. uit de gelijkheit, en eenpaerichheit des geluits, diemen daer in hoort; te kennen geevende, dattet geen tweederlei Letteren en connen zijn.

3. uit dat de **c** en **h/** nae behooren saemen-gevoecht, een heel ander geluit uitbrengen: 'tsy datmen de **c** als **k/** 'tsy als **s** spreect. Want de **c** als **k** genoomen, en met de **h** vereenicht, maect het geluit, 'twelc men hoort int begin van **'kheb/** zijnde 'tselve met de Griexe **chi:** en als **s** genomen, maect een stem gelijc int voorste van '**sheeren** wort gehoort, beide veel verschillende van deeze **ch.** En daerom en can de **ch** niet bestaen uit **c** en **h**. Dat deeze ooc uit geen twee andere Letteren en bestaet, zalmen op gelijke wijs connen ondervinden.

II. Tottet tweede, dat **ch** een Enkelde Spreekletter zy, zal voor bewijs strecken.

1. Dat de **ch** int maeken der Woordleeden, neffens drie ander Ondertrappige Letteren, voor en achter aen een Opperletter, mach worden gehecht: en dat zeer bequaemelijc, zonder de uitspraec bezwaerlijc te maeken: als te hooren is in **erchst/ hoochst/ laechst/ 'tschrift.** Maer dit en zoude niet connen geschieden, zoo **ch** meer als eene enkelde Letter waer: aengezien datter niet meer als vier Enkelde Letteren, met gevoechelijkheit, achter aen, en veel min voor aen een Opperletter, connen gehecht worden.

2. Een ander bewijs hier van is, dat deeze **ch** int verlengen der Woorden in **g** verandert, eeven gelijc de **s** in **z/** en de **f** in **v:** als te zien is in **hooch/hooge: steech/steegen:** &c. Daer uit ic besluit, dat gelijc **s** en **f** niet en zijn dubbelder Letteren, als de **z** en **v/** daerze int verlengen in coomen te veranderen: maer veel meer noch enkelder van aert dan die (gelijc meede int veranderen van **t** in **d** door verlenging zulx bemerct kan worden): alzoo is de **ch/** hebbende tot **g** dezelve reeden, niet een dubbelder Letter als die: maer veel meer van natueren noch Enkelder. Nuu de **g** is zelf, nae de gemeene bekentenis, een enkelde Letter; zoo moetet dan veel meer de **ch** weezen. Datmen nuu hier teegen zoude moogen zeggen, de **ch** int verlengen niet in **g/** maer in **gh** te veranderen, en daer oover deeze bewijsreeden crachteloos te zijn: dat blijct niet waer te weezen, uitet geene ic vande **g/** hier nae zal zeggen.

III. Alzoo beweezen hebbende, dat de **ch** een enkelde Letter zy: staet ten derden te vertoonen, datse noch de **c** alleen, noch de **h** alleen, noch eenige andere der bekender enkelde Letteren en is: maer een niewe, te weezen, ten aenzien der ontdecking, en van alle andere des gemeenen **a/ b/ c/** verschillende. Dit wort daer uit oopenbaer, datmen met geen van die, en kan spelden 'tgeluit van deeze: Als blijct uit de ervaering, die yder kan doen: mits bezoekende te spelden **acht/** of **lachchen/** of diergelijke, met elc der Oude enkelde Letteren, waer door hy zulx ondoenlijc zal bevinden. Daer oover dan ooc het gebruic de ooverhant genoomen heeft, om dit gebruikelijc geluit eevewel onderscheidelijc uit te drucken, geen eige merkletter daer toe vindende, twee oneigentlijc tot zulx te beezigen, naemelijc de **c** en **h** by een gevoecht: zijnde dat een oorzaec, van al de voor-verhaelde dwaelingen in deeze.

Om dit dan voorder te voorcoomen, die werring te ontwerren, en inde beste vou te brengen: zal noodich zijn deeze zaec alzoo te begrijpen, dat door **ch/** niet

die twee spreekletteren, daer afse eige teikenen zijn, beduit worden, noch een vande zelve: maer een andere niewe, welke de **c/** voor **s** genoomen, ende de **h** aen weeder zijden tot naeste gebueren heeft, ende in aert naest daer meede oovereen comt: naemelijc, dat daer **c** dan een Tantruisletter, **h** een Keelruiser zy: deeze te weezen tussen beiden, te weeten, een Verheemeltruiser.

Dewijle dan deeze Letter niew is, en zeer gebruikelijc: heeftse ooc een niewen naem van doen, die tot haer gebruic dienstich zy. Hier toe heb ic geoordeelt bequaemst, de naem **Ech** haer toe te passen, voegende voor by haer natuerlijc geluit een **e:** dewijlze van haer zelven geen woordlit, noch woort can weezen, om haer geluit alleen, zonder byvoeging eens vryklinkers, tot een naem te laeten verstrecken. Dat ic nuu die **ech** noem en niet **chee:** is niet alleen, om deeze op't naeste gelijcformich te maeken in naem met andere, die haer in aert niet zeer ongelijc en en[1)] zijn, als **es** en **ef/** die ooc voor een **e** hebben: maer voornaemelijc, om datse als een Voorletter zelden, en als een Naeletter dikwils, in onze spraec gebeezicht wort; in welken geval men met **ech** gevoechelijker, als met **chee** spelden can.

Een vryje Tweestemmige *of* Ruisclinkende Verheemeltletter *is, die met een Ruisclinkende Verheemeltvorm voortgebracht wort*.

Anders mach deeze nae haer bepaeling, een Vryje Verheemeltruisclinker heeten; doch nae het bepaelde, isse **gee** genaemt. In welken geval de bepaeling dusdaenig moet zijn: Een **gee** is een vryje Ruisclinkende Verheemeltletter. De eerste Letteren in **geeft/ gaet/ gy/** zijn voorbeelden van deeze zaek.

De Verheemeltruisclinker **g/** volgens de beschrijving die ic daer van doe, met haer natuer oovereencoomende, en bestaet niet uit een geheel eenslachtich geluit 'tsy clanc, of geruis: maer uit die twee saemen gaende. Dewelke, dewijlze daer in merkelijc te hooren zijn, schijnen van eenige al oover lang bespeurt te weezen: aen welke deeze, in plaets vanden rechten aert deezes Letters te leeren kennen, veel eer geleegentheit schijnen gegeeven te hebben, tot dwaeling en misverstant: ende te vallen in die verkeertheit, dat deeze Letter een dubbelde zoude zijn, uit **g** en **h** bestaende. Gelijkse daer oover ooc dezelve met **g** en **h/** beide doorgaens in meest alle Woorden, spelden, schrijven, en beteikenen: en andere om dat nae te volgen hebben verwect: en alzoo een gront geleit, van een diep-ingewortelt, wijtstreckend misbruic. Zulx datmen by nae alle Neederduitse schriften en boeken, met zulke spelding vervult ziet. Maer om dit als dwaeling te verwerpen, en 'tgeen ic hier teegen heb geleert toe te staen: zal den Leezer gelieven in acht te neemen, dattet wel waer is, inde **g** neffens den klank, een geruis gehoort te worden, ende de **h** een Ruisende Letter te zijn: maer dat ondertussen het geruis in **g/** van een heel anderen aert is, als dat van **h.** Want deezens geruis is des Keels, geenens van't verheemelte: deezens komt voor of achter het geluit van een andere Letter, geenens gaet saemen mettet geklanc eens zelfden Letters: deezens geruis is volcoomen en ongebrooken, geenens on-volcoomen en gebrooken: ende datmen daerom niet en mach 'tgeruis dat by de **g**

1) Dit woord vervalle.

is, achten 'tselve mette **h** te zijn: Ooc datmen dit zelve niet en mach voor een andere, of by gevoegde Letter houden: noch als oft een byzondere Letter waer, van't klinkende geluit onderscheiden, en afscheiden: dewijle alle dubbele of saemen-gevoegde Letteren, malkanderen in't spreeken vervolgen: en hier geen vervolch van geclanc en geruis, maer een saemenlooping zy. Daer noch by te voegen is, dat indien't geluit, 'twelkmen met **gh** uitdruct, uit die twee Letteren, als de teikenen uitwijzen, bestont: zoo zoude het begin van **g'hebt** voor **gy hebt/** en van **ghebet/** eeveneens luiden. Maer zulx en geschiet niet. Derhalven en is **g** daer uit niet bestaende. Meer bewijs gae ic voorby: als dat de **z** en **v** ooc neffens haer clank geruis hebben, die daerom niet en worden geacht uit **z** en **h** te bestaen: noch datmen zoude moeten schrijven en spelden **vheel/ vhechten/ zheer/ zheevhen/ zhitten/** in plaets van **veel/ vechten/ zeer/ zeeven/ zitten;** gelijcse mette **g/** om **geel/ geeven/** &c. wel te spelden en schrijven, willen datmen stelle **gheel/ gheeven/** &c.

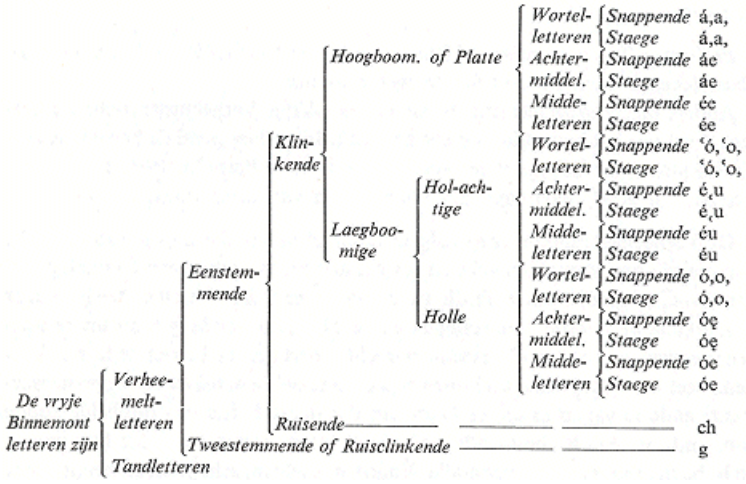

X. Hooftstuc.
Vande Vryje Tand-Letteren.

Nae de verhandeling vande Vryje Verheemeltletteren, volgen nuu de Vryje Tandletteren.

Een Vryje Tandletter *is, die met een vryje Tantvorm voortgebracht wort.*

Zijn tweederlei: 1 Eenstemmige, 2 Tweestemmige, naemelijc Ruisclinkende.

De Vryje Eenstemmige Tandletteren *zijn, die gemaect worden met een vryje eenstemmende Tantvorm*.

Deeze zijn weeder 1 Clinkende, 2 Ruisende.

De vryklinkende Tandletteren *zijn, die met een vryclinkende Tantvorm gevormt worden*.

En zijn 1 Hoogboomige of Platte, 2 Laegboomige.

De Platte vryklinkende Tandletteren *zijn, die voortgebracht worden met een platte vryklinkende Tantvorm*.

Die weeder zijn 1 Voormidde of Tantvleisletteren, 2 Tandbeenletteren.

De Vryje platte Tantvleisklinkers *zijn, die met een platte vryklinkende Tant-letter veroorzaect worden*.

Alzoo dit geslacht ooc een oorspronkelijken naem van doen heeft, daer't cort meede genoemt mach zijn: zal, nae de wijs van andere, daer toe moogen ingestelt worden, om een te beteikenen, het geluit **ie/** en om veel der zelver aen te wijzen **ien.** En alsmen deeze van andere duidelijker wil onderscheiden, canmen die Tantvleis-**ien** heeten. Die Voorbeelden begeert, mach luisteren nae de twee grondletteren in **iet/ zien/ die/ riet.**

De íe *is tweederlei*: *1 Snappende, 2 Staech*.

Een Snap-ie *is een vrysnappende platte Tantvleisklinker, die met een hort door een vryklinkende Tantvleisvorm, geaesemt en gevormt wort*.

Zulx is de eerste Letter in **iet/ iemant.**

Een Staege íe *is, die met een Staegen Aesem, door een platte vryklinkende Tantvleisvorm voortgebracht wort*.

Als de tweede Letter in **iet/ iemant/** zijnde met **e** beteikent.

Om de oude ende gemeene dwaeling te weederleggen, ende de niewe waerheit, van my hier ontdect en voorgestelt, te bevestigen: zal ic met corte woorden doen blijken, dat het Geluit, 'twelc gewoonelijc met **ie** beteikent wort, niet en bestaet uit twee schilvormige letteren: en dienvolgens niet uit **e** en **i.** Dit kan afgenoomen worden,

1. uit datmen't uitspreeken kan zonder beweeging des Monts.
2. uit dattet eenpaerich is.
3. uit datmen claerlijc bevinden can, dat wanneer **ee/ ie/** en **ij/** vervolgens uit-gesprooken worden: de Scheideur ooc vervolgens, als by trappen, elkereis een ondieper plaets neemt, die de tonge met cracht bezet, 1 met haer midde, 2 met haer voormidde, 3 met haer einde. Waer uit dan niet alleen oopenbaer wort, dit geluit eenvormich te zijn, en noch de **ee/** noch de **ij** te weezen: maer ooc dattet een niew Geslacht van Letteren zy, van diepte tussen de **ee** en **ij/** naemelijc, des Tantvleis of Voormiddens.

Op datmen ooc door de verkeerde en oneige Merkletteren, daer deeze Letteren by een ygelijc meede beteikent worden, niet en blijve misleit: zoo moet-men die aenmerken, dat daer door te kennen worden gegeven zulke letteren, die

noch uit **i/** noch uit **e/** gelijc de merken willen uitwijzen, en bestaen: maer die tussen beide zijn, en die de **i** ende de **e/** aen weeder-zijden tot haer naeste gebueren hebben, eeven als vande **ae** ooc vermaent is. Dat nuu deeze niet door **ei** beteikent worden, de Diepste Buerletter voor stellende, gelijc met **ae** geschiet: is, om dat **ei** gebruikelijc zy in haer eigen beteikenis: dat is, om een dubbele tweevormige Grondletter of *Diphtonge* te beteikenen, uit **e** en **i** bestaende.

Een Vryje platte Tandbeenklinker *is, die met een platte vryklinkende Tandbeen-vorm voortgebracht wort*.

Als de twee grondletteren van **ijs/ lijf/ gij.** Zy wort anders nae haer geluit in't Veeltal **ijjens** en alleen zijnde **ij** of **ijje** genoemt: mach ooc Tandbeen-**ij/** en Platte Tandbeen-**ij** heeten.

Zijn 1 Snappende, 2 Staege.

Een Snap-ij *is, die voortgebracht wort met een hort des Aesems, door een platte vryklinkende Tandbeenvorm*.

Hier van zijn Voorbeelden, de eerste Grondletter in **ijzer/ ijver/ spijt:** en de enkelde Grondletteren in **zit/ stil/ min.**

Een Staege-ij *is, die uitgesprooken wort met een staegen Aesem, door een Platte vryklinkende Tandbeenvorm*.

Tot Voorbeelden dienen, de tweede Grondletteren in **ijzer /vijl:** en de eerste in **jae/ jesus/ jammer.**

De Laegboomige vryklinkende Tandletteren *zijn, die gemaect worden met een Laegboomige vryklinkende Tantvorm*.

En zijn 1 Hol-achtige, 2 Holle.

De Hol-achtige vryje Tantklinkers *zijn, die gevormt worden met een hol-achtige vryclinkende Tantvorm*.

Die weeder zijn 1 Voormidde of Tantvleisletteren, 2 Tandbeenletteren.

De Hol-achtige vryje Tantvleisklinkers *zijn, die veroorzaect worden met hol-achtige vryklinkende Tantvleis-vormen*.

Deeze voorbeelden canmen hooren in **uer/ luer/ zuer/ buer/** hol-achtig uitgesprooken, daer de twee Grondletteren in elc, van deezen aert zijn; die veel verschillen vande twee Grondletteren, diemen hoort in **heur** (of haer), **leur** en **zeur** (beteikenende een nietich ding), **gebeuren** (of geschieden); te weeten, nae onze uitspraec, want nae de Vlaemse luidenze al eeveneens: naedienze die alle met **eu** uitspreeken. Voorder dient dit niew geslacht van Letteren nae haer geluit, een oorspronkelijken naem te hebben, gelijc andere: welke dan zy **úe**.

De uen *zijn tweederlei: 1 Snappende, 2 Staege*.

Een Snap-ue *is, die met een hort des Aesems, door een hol-achtige vryklinkende Tantvleis-vorm voortgebracht wort*.

Als de eerste Grondletter in **uer/** het **duert/** een **muer/** een **uen** (of Ajuin), **zuet/** (gelijc de Brabanders spreeken in plaets van **zoet**) **vuer/** (gelijc andere zeggen teegen **vier**).

Een Staege úe *is, die met een staegen Aesem, door een hol-achtige vryklinkende Tantvleis-vorm veroorzaect wort*.

Zoodaenige zijn de tweede Grondletteren in elc der lestgestelde voorbeelden; daer met **e** beteikent, gelijc de Snap-**ue** met **u**.

Van dit niew Geslacht van Letteren, staet, gelijc met andere is geschiet, ooc te bewijzen, dat die niet en zijn zoodaenige Spreekletteren, als de Merkletteren, daer meede men haer beteikent, uitwijzen, en tot noch toe daer van gevoelt is.

Ende voor eerst, datse niet en zijn schilvormige Letteren: en volgens dien ooc geen **u** en **e/** als het gemeenste schrijven, en oordeel meede brengt. 'Twelc blijct,

1 uit dat die met eene vorm saemen uitgesprooken connen werden.

2 uit dat haer geluit eenpaerich is.

3 uit dat zoo wel in't leste, als in't eerste van't uitspreeken, de Lippen saemengetrocken worden: zoo dat de leste Letter geen **e/** die plat is, en de Lippen los heeft, weezen en can.

4 De Verscheidenheit in't spelden deezes geluits, versterct mijn zeggen. Want daer dit gemeenelijc met **ue** gespelt wort: zijnder andere daer teegen, die't met **uu** willen gespelt hebben, maekende alzoo het zelve eenvormich: Andere weeder speldent met **uy.** Welc verschil dan ooc eenichsins te kennen geeft, dat de waerheit die maer eenderlei is, verburgen is geweest, en daer uit deeze mistastingen ontstaen.

Gelijc deeze twee Letteren niet en zijn een **u** en een **e/** nae't gemeen gevoelen: zoo en zijnze nae de byzondere meening van eenige, en ooc nae eenige gemeene spelding, als in **ure/ nature/** &c. (beduidende daer een lange **u**) geen twee **uuwens:** Noch ooc, nae anderer spelling, geen **uy/** of **u** met **i.** 'Twelc zeekerlijc en crachtelijc can beslooten worden, uit dat, alsmen dit geluit van **ue** wil verlengen, het zelve niet met **wen/** noch **jen/** maer alleen met **n** daer by te voegen geschiet: Als **úe/ úen.** Want al de geluiden die in **u** eindigen, verlengen in onze spraec met **wen/** gelijc die in **j** eindigen met **j:** Als, ic **dou/ douwen/ trů/ trůuwen: schrei/ schreijen.** Zulx dat de leste Letter van **ue/** en dienvolgende ooc de eerste, alzooze eenvormich zijn, noch **i** noch **u** can zijn, dewijlze met geen van beiden en verlengen: maer een dieper moet weezen. Dit volcht ooc ontwijfelijc uit dat de **w/** gelijc meede de **j/** van een laeger Trap als **r** zijnde, niet en moogen daer binnen staen in een Woordlit: 'twelc dan hier nochtans geschieden zoude: Naedien dit geluit meest met de **r/** buiten het zelve staende, vereenicht is: Als in **zuer.**

Een Hol-achtige vryje Tandbeenklinker *is, die gemaect wort met een vryklinkende hol-achtige Tandbeenvorm*.

Als de twee Grondletteren, beteikent met **ui/** in **uit/ ruit/ huis/ muil/** hol-achtich uitgesprooken. uit dit geluit maec ic haer tot een oorspronkelijken naem **uj** of **uije**; daermen tot naerder onderscheit, **hol-achtich** byvoegen mach.

Deeze zijn 1 Snappende, 2 Staege.

Een Snap-ujje[1] *is, die met een hort des Aesems, door een hol-achtige vryklinkende Tandbeenvorm, voortgebracht wort*.

1) 1. uije

Als de eerste Grondletter in elc der lestgestelde voorbeelden, daer met **u** beteikent.

Een Staege úi *is, die met een staegen Aesem, door een hol-achtige vryklinkende Tandbeen-vorm, uitgesprooken wort*.

Als de tweede Grondletter met **i** beteikent, inde lest-gemelde voorbeelden: en als de **j** in **j͡op/ j͡ob/ jeucht/ leui/ deujt/ m͡oj/ h͡oj.**

Alzoo dit Geslacht van niewe Letteren, van my **uijens** genoemt, ooc geacht wort door onwetenheit, eenige vande weinige Oude letteren te weezen, en met naemen de **u** en de **i/** 'twele[1)] Schilvormige letteren zijn: zoo is noodich, mijn eenich zeggen, teegens zoo veeler zeggen strijdich, met reeden te bevestigen.

En eerst dattet geluit van **ùi/** uit geen schilvormige Letteren, en met eenen niet uit **u** en **i** saemen, en bestae: bewijs ic,

1. uit datmen zulx zonder beweeging des Monts, en derhalven met eene vorm, uitspreeken kan.

2. uit de eenpaerichheit, die in dat geluit gehoort wort.

3. uit de saementrecking der Lippen, ooc in't einde van diens uitspraec plaets hebbende. 'Twelc niet en zoude geschieden, zoo de **j** een platte Letter zijnde, de leste waer.

Ten anderen, dat dit geluit uit de niewe letteren bestaet, die ic ontdect en beschreeven heb, betoon ic aldus. Naedien de **ui** als ic beweezen heb, een eenpaerich geluit is, en daer oover niet de **u** en **i** saemen: zoo mostet, om uit de out-bekende Letteren te bestaen, of twee **uuwens** alleen zijn (gelijc dat ooc dicwils zoo geschreeven wort: als wanneer veel spelden **wt** voor **uit**) of twee **ijjens** alleen. Maer geen twee **uuwens** en cant zijn: naedemael't met **w** niet en verlengt: als in ic **lui/ krui/** wy **luijen/ kruijen** te hooren is. Ooc en cant uit geen twee **ijjens** bestaen: dewijle alree beweezen is, dattet in geen **i** en eindicht, als hebbende de Lippen niet los. Zoo moetet dan uit niewe Letteren bestaen: alzooder geen oude en zijn, daer't meer gemeenschap meede heeft, en die't best gelijkenen zoude, als **u** of **i.** Maer dattet zoodaenige niewe zy, als booven aengeweezen is, blijct daer uit, dat deeze int verlengen niet en vervolgen de wijs van die dieper als **i** zijn, noch die ondieper zijn, gelijc de **u:** daer oover zy, mette **i** van eene diepte moeten zijn, te weeten een Tandbeenletter; en naediender een maetige saementrecking der Lippen in bemerct wort, moetenze hol-achtich zijn.

De Holle vryklinkende Tandletteren *zijn, die met een holle vryklinkende Tant-vorm voortgebracht worden*.

Zyn 1 Voormidde of Tandvleisletteren, 2 Tandbeenletteren.

De Holle vryje Tantvleisklinkers *zijn, die veroorzaect worden met een holle vryclinkende Tantvleisvorm*.

En zijn de geene die ic met **uo** beteiken, en ooc als andere, nae haer geluit, moogen genoemt worden **uon** neemende in't getal van veele alleen de **n** aen, nae den aert der andere Tantvleis en dieper Letteren. Ic zoude wel geeren den

1) 1. 'twelc

Leezer eenige Woorden aenwijzen, daer in deezer geluit nootwendich vereist, en onderscheidelijc in acht genoomen wort: maer zijn my tot noch toe niet te vooren gecoomen. Alleen bevinde ic, dat de Woorden daer't geluit vande hol-achtige **ue** in comt, somtijts, en van sommige, zoo hol wel uitgesprooken worden, dat daer in geen hol-achtige **uen/** maer deeze Holle **uon** gehoort worden. Zoo dat dan de Leezer, om deeze niewe Letteren uit te spreeken, en onderscheidelijc te hooren, hem de Woorden daer **ue** in comt, voorstellen mach: en die, met de Lippen zeer saemen te trecken, en de tonge meer nae den gront te buigen, voortbrengen. Waer door hy dan Voorbeelden hier van zal hebben: ende alzoo metter daet bevinden, dattet geen verziert, noch onnut gedichtsel en is, een Geslacht van holle Tantvleisletteren te stellen: maer die waerlijc inde natuer te bestaen, en zulken verschil in klanc met andere te hebben, datze als byzondere Letteren, dienen onderscheiden. Beneffens dat de reeden ooc uitwijst, zulke te moeten gestelt ende gevonden worden. Want zooder Platte en Hol-achtige Tantvleisklinkers zijn: moetender ooc zoodaenige holle weezen: dewijlder niet alleen platte en hol-achtige, maer ooc holle inde andere plaetsen der Diepte bevonden worden, als ic elders heb beweezen. En weeder zooder vryklinkende holle Middeletteren, en Tandbeenletteren zijn: moetender ooc holle Tantvleisletteren gevonden werden, &c.

Deeze Holle uon *zijn 1 Snappende, 2 Staege*.

Een Holle Snap-uo *is, als de eerste Grondletter in* uer, stuer *of onvriendelijc*, muer, *hol uitgesprooken, als terstont aengeweezen is*.

Een Holle Staege úo *is, als de tweede grondletter in elc der lest gemelde voorbeelden*.

Een Holle vryklinkende Tandbeenletter *is, die met een holle vryklinkende Tandbeenvorm voortgebracht wort*.

uit gelijke reeden als van't Geslacht der Holle Tantvleisletteren is aengeweezen, heb ic beslooten, en volcht ooc nootsakelijc, datter een Geslacht van Holle vryklinkende Tandbeenletteren zy. Daer by ooc tot bevesting komt de bevinding, diemen doen can, mits de woorden, welke met **ui** geschreeven worden, en gezeit zijn hol-achtige vryje Tandbeenklinkers te vervatten, heel hol, en huilwijs, met meerder saementrecking der Lippen, en laeger neederbuiging der Tonge, uit te spreeken: gelijc zulx te doen vry staet, en ooc wel geschiet. Want dan zalmen hooren, dattet geluit, 'twelc anders met **ui** beteikent wort, uit twee van deeze holle Letteren, die ic **uoijen** of **uoijens** noem, bestaende is, en anders klinken, als de hol-achtige **uijens.** Maer om tot klaerder bewijs van deeze niewe zaec; voorbeelden te stellen, die in onze Spraec buiten twijfel gebruict worden: Zal den Leezer weeten dat de Staege **j/** alsse by een holle Snapklinker gevoecht wort, 't sy voor of achter, een Letter van dit geslacht is: Als in **Jooris/ Jooden/ Joffrow/ jow** (voor **uu/** nae des gemeenen volx uitspraec) ic **moej/ roej/ snoej/** de tacken: daer merkelijc verschillende vande **j/** die in **Joost/ jeucht/ oojlam/** en in **ja/ Jericho/ ejjeren/** gebruict wort: dewijle geene Hol, en deezer eerste hol-achtich ende de tweede plat luiden.

De Holle Tandbeen-uoi *is 1 Snappende, 2 Staech*.

Een Holle Snap-uoi *is, als de eerste Grondletter in* uil, huilen, guil, *uitgesprooken zijnde, al huilende met een guil en toot der Lippen, ofte heel hol, als voor gezeit is*.

Een Holle Staege úoi *is, als de tweede Grondletter inde gemelde voorbeelden: en als* j *in* joffrou, jong.

De vrye Tantruisers zijn, die gevormt worden met een vryruisende Tantvorm.

En zijn de **Essens/** als de eerste Letter in **Schaep/ sichtent** of **sint /cederenhout:** en by de Vriezen ooc in **seer/ sijn/ soo/** &c. die wy met **z** uitspreeken. Men zoude deeze moogen verder onderscheiden, in

1 Tantvleisruisers: als by de Fransoizen de eerste Letter in *chose, cheveul, chascun*, en in **sjoo-hoo** by ons.

2 Tandbeenruisers: als de eerste Voorbeelden.

En die elc weeder in 1 Platte, 2 Laegboomige, en zoo voort. Maer laeten't om oorzaec meer aengeroert.

De vryje Ruisclinkende Tandletteren, *of* Tantruisclinkers *zijn, die met een vryje Ruisclinkende Tantvorm voortgebracht worden*.

Deeze zijn, die gemeenelijc **zeedens/** maer van my **zeen/** en in't enkel getal **zee/** worden genoemt: Als de eerste letter in **zoo/ zaelich/ zijde:** de leste op twee nae in ic **donzde/ bonzde/ omhelzde/ quazzic/** weezende alle Tandbeenletteren: en als de eerste Spreekletter in *je* (ic), *juste* (rechtvaerdich), *jaques* (Iacob), by de Fransoizen; onder de merkletter **j** van haer neffens noch een Spreekletter begreepen (want haer **j** in cracht **zj** is, **je** als **zje** uitspreekende, alwaer de **z** een Tantvleisletter is.

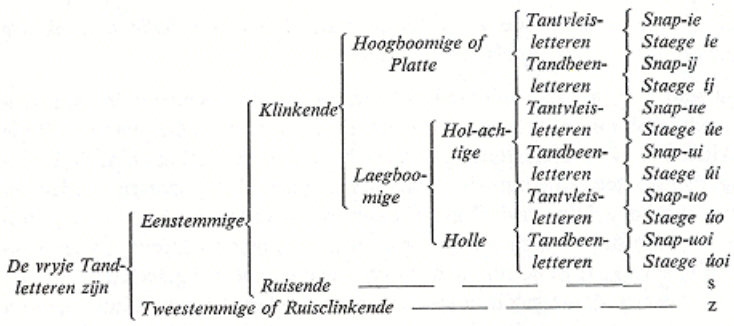

XI. Hooftstuc.
Vande Vryje Lip-Letteren.

Volcht dat wy nuu de Vryje Lipletteren verhandelen.

Een vryje Lipletter *is, die met een vryje Lipvorm voortgebracht wort*.

Is 1 Eenstemmich, 2 Tweestemmich, te weten Ruisclinkende.

Een eenstemmige vryje Lipletter *is, die met een vryje eenstemmende Lipvorm, gemaect wort*.

En is tweederlei: 1 Clinkende, 2 Ruisende.

Een vryje Lipklinker *is, die gevormt wort met een vryclinkende Lipvorm*.

Dit Geslacht machmen den Oorspronkelijken naem **úu** of **uuwe** geeven: en dan alzoo beschrijven, Een **úu** is een vryklinkende Lipletter.

Deeze zullen wy op twee wijzen voordraegen.

I. Verhandeling der uuwens.

De uuwens *zijn tweederlei: 1 Hoogboomige of Platte, 2 Laegboomige*.

Een Platte úu *is een platte vryklinkende Lipletter*.

Het geluit datmen **úu** *Gallicum* (de Franse **úu**) noemt, is, of een Letter hier onder hoorende, alsset naemelijc cort of enkel gebruict wort: of bestaet in deeze, alsset te weeten lang of dubbel luit. Soo ooc de *Ypsilon* der Grieken, alsse daerenboven by geen Laegboomige Snapklinker gevoecht en is. Zulx dat de **úu** *Gallicum* ende *Ypsilon*, dicwils met onse platte **úu** overeencomt.

De Platte úu *is tweederlei*: *1 Snappende, 2 Staech*.

De Platte Snap-uu *is een platte vrysnappende Lipklinker*.

Als de **u** in **hut/ luttel/ turf/** plat uitgesprooken: en als de eerste Grondletter in **uuwe/ ruuwaert/** ooc plat voortgebracht. De *Kibbuts* der Hebreen, cort luidende, is meede van deezen aert.

De Platte Snap-uu *wort gemaect met een Hort des Aesems, gevormt van een platte vryklinkende Lipvorm*.

Een Platte Staege-úu *is een vryklinkende platte en Staege Lipletter*.

zoodaenich is de **w** of **u** in **bewaeren/ wee/ wijt/ wie/ quaet/ queecken/ quijlen/ dwaes/ dwingen/ twee/ twijfel/** *Guinea*, **eew/ leewen/ raew/** en over al daerze met een platte vryklinkende Snapletter vereenicht is.

Een Laegboomige úu *is een vryje Lipklinker, die met een vryje laegboomige Lipvorm voortgebracht wort*.

En is 1 Hol-achtich, 2 Hol.

Een Hol-achtige úu *is een vryje Lipletter, die hol-achtich klinkt, en gevormt is met een hol-achtige vryklinkende Lipvorm*.

Deezer Soorten zijn 1 Een Snap-^{c}*uu, 2 Een Staege* ^{c}***úu***.

Een Hol-achtige Snap-uu *is een hol-achtige vrysnappende Lipklinker met een hort door haer vorm geaesemt*.

Hier van en zijn mijn geen andere Voorbeelden te voor gecomen, dan die in zulke Taelwoorden vallen, daer ooc vry staet dezelve, als platte Snap-**uuwens** uit te spreeken: gelijc de **u** in **hut/ hulst/ tussen/** &c. Wantmen deeze en diergelijke, niet alleen hol-achtich, nae de lest bepaeling, maer ooc plat, nae een voorige, uitspreeken mach: gelijkse meede vande eene dus, en vande andere zoo,

uitgesprooken worden. Nochtans twijfel ic, of de eerste Grondletter in **Vr^{c}ou/ m^{c}ou/ v^{c}ouwen/ ^{c}out/** &c. niet wel zoo uitgesprooken wort, datse hier tot voor-beelt zoude moogen dienen.

Een Hol-achtige Staege úu *is een vryje Lipklinker, die staech en hol-achtich luit*.

Van deeze Soorte is de enkelde Spreec-**uu** in alle woorden daerze met een Hol-achtige vryje Snapklinker vereenicht is, 'tsy voor of achter, 'tsy met **w** of met **u** beteikent: als in **w^{c}o^{c}ort/ wr^{c}oc/ weunen** (anders woonen) **dwors** (of dwers) **w^{c}out/ h^{c}out/ k^{c}ous/ m^{c}ou/** *qu^{c}od*.

Een Holle úu *of een* óu *is een vryje Lipletter die hol klinkt*.

Het geluit, 'twelc by eenige genoemt wort **úu** *Italicum*, (de Italiaense **úu**), of **úu** *Germanicum* (de Hoochduitse **úu**), en om gelijke reeden ooc **úu** *Hispanicum* (de Spaense **úu**) &c. mach heeten, met de **u** by haer beteikent: en 'twelc de Grieken met 8 of *ou*/ en de Fransoizen met **ou** vertoonen, gelijc ooc by ons twij-felachtich gedaen wort: is wel niet een Letter van dit geslacht, maer bestaet nochtans uit twee des zelfs.

De óu *is tweederlei: 1 Snappende, 2 Staech*.

De Snap-óu *is een vryje Lipletter, die hol snapklinkt*.

Zulx is de eerste Spreecletter vande Hoochduitse of Italiaense **úu**: en de eerste Grondletter in ic **stou/ dou/ brou/** (of bry) **lou** (of liew), **rousen** (of ruisen), beteikent met **o.**

De Staege óu *is een vryje Lipletter, die hol en staech klinkt*.

Als de tweede Spreecletter vande Hoochduitse **úu/** ende de tweede Grondletter vande lestverhaelde Voorbeelden, daer aen geweezen met **u.** Insgelijx de enkelde Spreec-**uu** in alle woorden, daerze met een holle vryje Snapklinker vereenicht is, 'tsy voor of achter, 'tsy met **u** of met **w** beteikent: Gelijc in **worden/ wonder/ gezwommen/ gequollen/ gedwongen/ woeden/ woelen/** ic **woude** (of wilde).

uitet voorgaende is te zien, dat in plaetse men tot noch toe maer van tweederlei **uuwens** heeft weeten te spreeken: naemelijc van een Franse **úu/** die dezelve met de *Ypsilon* der Grieken, **u.** *Liquido*[1)] der Latijnen, en *Kibbuts* der Hebreen is geacht: en een Duitse **úu/** die met een Griexe *Diphtonge*, en de *Schurec* der Hebreen overeencomt (behalven de **w/** die in veel taelen niet erkent, en de **v** die hier onder gans niet en hoort): hier van zesterlei enkelde **uuwens** onderscheide beschrijving is gedaen: zonder de eenvormige dubbele, die noch driederlei zijn, en alzoo saemen neege soorten maeken, onder deeze te tellen: gelijc zelf met die weinige, zeer verwert gedaen wort. Maer want deeze niewichheit wel aenstootelijc mocht zijn, en door een voor-oordeel van't oude (daer veel zeer noode afwijken, hoe ongegront het ooc zy) dit zoo lichtveerdelijc mocht verworpen worden, alsset welbedacht van my gestelt is: Zal noodich zijn tot deezes naeder oopening en versterking, noch iet gezeit: en voor al beweezen, datter, gelijc geleert is, drie Schilvormige Geslachten van Enkelde **uuwens/** of vryklinkende Lipletteren zijn, een plat, een hol-achtich en een hol: 'twelc den gront is, daer al 'tooverige nootsaekelijc uit volgen moet. Dit blijct,

1) 1. *Liquida*

1. uit dat op alle andere plaetsen der Diepte, als aende Wortel, aen't Achter-midde, aen't Midde, &c. des Binnemonts, zulke drie Soorten voortgebracht worden. Wantet geen reeden is, waerom het zelve niet meede aende uitermont ofte Lippen zoude geschieden.

2. uit datmen aenwijzen can, die alle inde Spraeken gebruikelijc te zijn, en metter daet onderscheidelijc uitgesprooken te werden: als in een **kau** (de naem van een voogel, **k^{c}ou** (het teegendeel van hitte) een **koukouc** (ooc een voogel): **kauwen/** en ic **kaude/ k^{c}ouwe** en **k^{c}oude/ kouwen** en ic **koude**: **lau/ L^{c}ourens/ lou** (of liew): **waer/ w^{c}o^{c}ort/ woonen.**

3. uit datmen de Staege **úu/** by alle drie de Soorten van Snapklinkers in't uitspreeken voegen can; te weeten by de platte, of hol-achtige, of holle, beide voor en achter, als inde voorgaende voorbeelden te zien is. Daer uit dan ongetwijfelt volgt, datse zelf by elc van die, ooc zulx moet zijn. Want het een vasten reegel is, dat de Meedeluiders, nae die Gedaente, de Snapklinkers gelijc zijn.

4. uit datmen zulke driederlei Gestalte inde vryklinkende vormen, die de Scheideur aende Lippen hebben, voelen, en anders gewaer worden can. Daer oover dan de Letteren daer meede gevormt, ooc zulken onderscheit ontfangen.

Alzoo beweezen hebbende, datter driederlei Schilvormige Geslachten van enkelde **uuwens** zijn: moet voorder volgen, dat elc in noch twee Afcomsten te onderscheiden zy: dewijle nae't gestelde, yder Geslacht, uit een verschillende vorm veroorzaect: en elders beweezen is, dat nae de wijs van Aesemen in elke vorm, tweederlei Letteren connen voortgebracht worden, naemelijc Snappende, en Staege, 'twelc dan de voorbeschreeve zes Soorten maect.

Daer nae is noch min te ontkennen, dat, alsser zes enkelde Soorten zijn, onder drie schilvormige Geslachten, elke twee die eenvormich zijn, saemen tot een eenvormige dubbele connen vereenigen. 'Twelc dan noch die drie Soorten maect, daer van geroert is; en hier niet verhandelt, om inde oude werring, die tot noch toe plaets heeft gegreepen, niet meede te vervallen.

II. Verhandeling der uuwens.

Maer aengezien dat de Enkelde **uuwens/** niet altijt noodich en zijn in't gebruic nae de Diepboomichheit onderscheiden te worden: en dat het driederlei verschil van plat, hol-achtig, en hol, 'twelc daer in valt, tot onderscheiding der Tael-woorden, in welke die gebruict worden, dicwils niet en strect (dewijle de **u** in een zelfde Taelwoort, vande eene plat, vande andere hol-achtich, vande derde hol, en ooc wel van een zelfde persoon dus en zoo uitgesprooken worden): Zoo oordeel ic dienstich, de **uuwens** met een ander vervolch als voor geschiet is, in haer Soorten te onderscheiden: naemelijc alzoo, dat het onderscheit, 'twelc in alle Taelwoorden eeveleens valt, en nootsaekelijc moet waer genoomen worden, de Hoochste Afcomsten maeke: daer onder men dan, nae't van doen is, en yder behaecht, de andere Soorten, dier onderscheit dicwils geen verscheide Taelwoort en maect, voegen mach. 'tWelc aldus geschiet.

De uuwens *zijn tweederlei: 1 Snappende, 2 Staege*.

Een Snap-uu *is een vrye Lipletter, die Snapklinkt*.

Zulx is de **úu** oover al daerze een Eenlingse Grondletter is: Als in **hut/ kudde/ schudde:** En ooc oover al daerze de Opperletter onder de Veellingse Grondletteren is: Als de eerste Grondletter in **uwwen/ ruwdicheit/** beteikent met **u:** en in **Schout/** ic **dou/** beteikent met **o**. Zoodaenich is meede de *Kibbuts* der Hebreen, een corte vocael zijnde: en de *Ypsilon* der Grieken, alsse geen *Subjunctiva* en is.

Een Staege úu *is een vryje Lipletter, die staech klinkt*.

Hier onder hoort de Letter, welc by ons, nae haer teiken, Dubbelde **úu** wort genoemt, wanneerze maer een Enkelde Spreekletter en zy: Als in **waer/ wie/ wy/ woort/ wolle/ woelen/ zwac/ zwijch/ zwol/ dwee/ twee.** Waer meede over eencomt, en dienvolgende ooc hier onder hoort, de Letter diemen **ú** *liquidum* noemt, dat is, Smelt-**uu**/ om dezelve Reeden daer **r/ l/ n/ m/** ooc Smeltletteren oover geheeten worden: Als de **u** by de Latijnen in *lingua, sanguis, quis, qu*^{c}*od, quo* en by ons **quaet/ queepeeren/ quispel.** Ooc is van deezen aert, de tweede Spreec-letter van't geluit, datmen de Italiaense **úu** noemt: insgelijx de tweede vande Franse **úu**/ alsse lang of dubbeld is: de *Ypsilon* der Grieken, alsse een *Subjunctiva* is: en meer andere.

Met deeze onderscheiding der uuwens *in twee Soorten, canmen't laeten rusten, als't gebruic zulx vordert. Maer daer naeder onderscheit van doen is, machmen elc van deeze twee in andere twee Afcomsten onderscheiden*: *naemelijc, 1 In platte, daer de Letteren der Franse* úu *onder hooren, 2 In laegboomige, daer die vande Italiaense úu onder begreepen zijn. Doch noch naeder vereisende, canmen die vorder alzoo verspreiden, dat elc eindelijc drie Soorten onder zich comt te vervatten, te weeten, een platte, een hol-achtige, en een Holle: en zal alzoo tot dezelve zes Soorten uitcoomen, die voor beschreeven zijn*.

Een Vry-ruisende Lipletter *of* vryje Lipruiser *is, die met een vryruisende Lipvorm wort gevormt*.

Deeze heet Oorspronkelijc **Ef** of **Effe.** Zoodaenich is by ons de eerste Letter in **fraei/ fris/ f**^{c}**o**^{c}**olen/** en de leste in **lijf/ lief/ l**^{c}**o**^{c}**of/ lof:** By de Vriezen de eerste Letter in **vijf/ vrou/** &c. die wy, gelijc de Merkletter aenwijst, met **ve** uitspreeken.

Een vry Ruisclinkende Lipletter, *of* vry Lipruisclinker *is, die voortgebracht wort met een vrye Ruisclinkende Lipvorm*.

Ic noem deeze **vee/** en wort met groote verkeertheit **uu** of **uuwe** genaemt. Voorbeelden hier van zijn by ons de eerste letter in **van/ vaeder/ v**^{c}**o**^{c}**os/ voor.**

Het is een zeer groove dwaeling, welc ontrent deeze Letter wort gevonden, datmen die acht te zijn een **u** Consonant: dat is, een Letter die met **úu** zoude zulken gemeenschap hebben, als de **j** Consonant of Medeluidende **j/** met de Snap-**ij:** dewijle zulken gevoelen, en wijs van spreeken eeven ongeschict is, als ofmen de **z** achte te zijn een Meeluidende **i/** en de **g** een Meeluidende **a/** of **o/** of **e.** Want eeve groot verschil isser tussen de **v** ende **u/** alsser is tussen de **z** en **i/** en tussen de **g** en **a/** of **o/** of **e.** Gelijc het blijct uit datmen klaerlijc hooren en voelen can, dat gelijc **g** een Verheemeltruisclinker, en **z** een Tantruisclinker is: alzoo **v** te zijn een Lipruisclinker, en moet daerom zoo veel als die, vande vryje Snapklinkers verschillen. Ooc isser een andere Letter, die met de Snap-**uu** gelijke

gemeenschap heeft, als de Meedeluidende **j/** met de Snap-**ij/** naemelijc de **w:** en daerom en can de **v** zulx niet zijn. Want alsmen de Woorden in **u** eindigende verlengt, zoo en geschiet dat niet met **v/** maer met **w**; als **weeu/weewen/** ic **b^{c}ou/ b^{c}ouwen/** en niet **weeven/ bouven.** Zoo dat daer uit zeer klaer af te neemen is, dat de **w/** en niet de **v/** de Consonant of Meeluidende **u** is. Voorder zoo ver ist van daer dat de **v/** zoude een **u** Consonant zijn, en met **v** de naeste gemeenschap hebben, datmen zeekerlijc bevinden can, die de meeste gemeenschap te hebben met **f/** eeve gelijc de **z** met **s/** en de **g** met **ch:** en dat uit de verandering in't verlengen, geschiedende, van **f** in **v:** als **laef/ laeven:** eeve gelijc de **s** in **z/** en de **ch** in **g** verandert, alsmen zeit **dwaes/ dwaeze/ hooch/ hooge.**

Naedemael dan de **v/** de **u** Consonant niet en is, noch de naeste gemeenschap met **u** heeft: en behoortse ooc den naem van **úu** niet te voeren, gelijkse in't gemeen doet: maer mach veel bequaemer genoemt worden op de wijs van **g** en **z/** die ooc Ruisclinkende zijn: te weeten met **e** achter by haer eigen geluit te voegen, en dit uit oorzaec datse meest een Voorletter is.

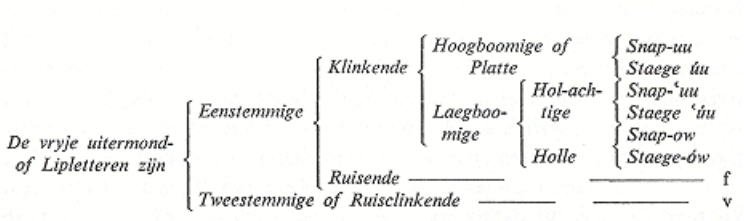

Anders

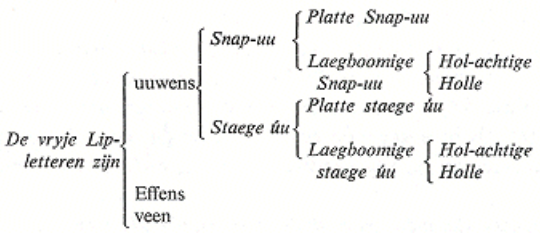

XII. Hooftstuc,
Vande Verhinderde Letteren.

Tot nuu toe vande Vryje Oopedeurige Letteren gehandelt zijnde, is ooverich noch te spreeken vande **Onvryje Letteren:** en eerst vande geene die ooc **Oopedeurich** zijn, dewelke ic **Verhinderde** heb genoemt.

Een Verhinderde *of* Gehinderde Letter *is, die met een hinderende Vorm voortgebracht wort*.

Is tweederhande: 1 Snorrende, 2 Gespleeten.

Een Snorletter *is, die gevormt wort met een Trilvorm*.

Haeren oorspronkelijken naem is in't Enkel getal **Er/** of **Erre/** in't dubbeld **Erren** of **Errens:** in welke naemen, voorbeelden der zaec begreepen zijn. Zy worden ooc Hontsletteren geheeten: om dat de Honden getercht en verstoort zijnde, geacht worden deeze Letter voort te brengen: Gelijkmen ooc 'tgeluit der Raevens, Craejen, &c. met **erren** meent gemengt te zijn. Maer gelijc men veel andere Geluiden, daer te vooren van gesprooken is, geacht heeft andere Letteren te zijn, als inder daet waer is (uit oorzaec datmen die, onder de bekende Letteren niet begreepen zijnde, eevewel daer onder heeft willen begrijpen): Zoo heeftmen ooc hier, den rechten aert van 'tgemelde Geluit der Honden en anderer Dieren verburgen weezende: en geen Letteren onder de Bekende, daer't meede over een comt vindende; dat eevewel daer toe willen brengen, en geacht te bestaen uit zulke out-bekende Letteren, die't naest gelijc scheen: oover zulx **erren** daer af gemaect, die ooc ten dien aenzien Hondeletteren noemende: daer't nochtans geen **erren** en zijn, maer een Niew Geslacht van Letteren, die ic **kraek-letteren** noem, en van veel Menschen dicwils in't spreeken gebruict worden. Waer van wy de beschrijving, gelijc ooc van veel andere, voor dees tijt voorby gegaen zijn: dit ondertussen daer van aenroerende, om de verkeertheit van dien naem te toonen: en ooc tot waerschouwing, om deeze, met die, niet te vermengen.

Voorder, al isset zaeke, dat tot noch toe de **erren** maer eenderlei zijn erkent: zoo heeft my nochtans de reeden, ende de bevinding geleert, die in veelderlei Soorten te bestaen, ten deele inde Spraeken gebruikelijc, ten deele niet. Van welke alle, ic nuu niet voor en heb te spreeken: Maer zal alleen vande Tand-**erren/** die groot gebruic inde Taelen hebben, cortelijc iet zeggen.

De Tand-erren *zijn, die met trilling van't einde der Tonge, ontrent de Boovetanden, voortgebracht worden. Of diens Trillende Scheideur, aende boovetanden is*.

Zoodaenige zijn nae de gemeene uitspraec, al de Letteren diemen inde woorden met **r** beteikent, als in **werker/ oovertreeder/ hoorder/ gorter/ voor/ korren.** Die wy teegenwoordich in geen laeger Geslachten en onderscheiden hoewelze die vervatten.

De Splitletteren *zijn, die met een Splitvorm voortgebracht worden*.

Zulke heeten nae haer geluit **Ellen:** en zijn als de leste Letteren in **veel/ wael/ k^{c}o^{c}ol/ dool:** de eerste in **lit/ lam:** de tweede in **bly/ slap/** welke altemael Tandbeen-**ellen** zijn: en als de geene diemen hoort inde Franse woorden *bailler, tailler, grenouille*, ooc in *Balliu, tailljoor, Cornoellje*, by ons gebruikelijc, weezende Tandvleis-**ellen.** De verder en ooverige Soorten gae ic voorby.

De Verhinderde Letteren zijn	{ Snorletteren, of *Erren, r*
De Verhinderde Letteren zijn	{ Splitletteren, of *Ellen, l*

XIII. Hooftstuc,
Vande Neusletteren.

Na dat nuu voor-gedraegen zijn, onder de Onvryje Letteren, de Verhinderde, en met eenen alle de Oopedeurige: staet wijders te spreeken vande Onvryje die de Deur toegeslooten hebben.

Een Toedeurige Letter *is, die met een Toedeurige Vorm voortgebracht wort*.

Vervat twee Afcomsten: *1 Neusletteren, 2 Smoorletteren*.

Een Neusletter *is, die met een Neusvorm wort gevormt*.

Is 1 Des Binnemonts, 2 Des Uitermonts of der Lippen.

Ic en voech hier niet by, Neusletteren des Keels: naediender zulke niet en zijn noch weezen connen: uit oorzaec dat de Keel achter de Neus is: daer oover dat dan de keel gestopt of geslooten zijnde, door de oopeneus geen geluit coomen en can: 'twelc nochtans most weezen, om Neusletteren te zijn.

Binnemondige Neusletteren zijn, die met een Binnemondige Neusvorm gemaect worden.

Haer Soorten zijn 1 Verheemeltneusletteren, 2 Tantneusletteren.

Een Verheemeltneusletter *is, die met een neuzige Verheemeltvorm voortgebracht wort*.

Alzoo deeze Letter ooc, neffens alle andere, een Oorspronkelijken naem van noode heeft: dunct my best die te noemen, op de wijs vande andere Neusletteren, met een **e** voor by haer eigen geluit te voegen, en ooc alst geleegen valt voor en achter een, aldus **eng/** en **engnge:** te meer dewijlze meest als een Achterletter gebruict wort. Voorbeelden hier van zijn, de twee leste Spreekletteren in **lang/ bang/ breng/** saemen beteikent met **ng:** de leste in **maeking/ haering/ bocking/** alleen beteikent met de twee merkletteren **n** en **g:** de derde in ic **dank/ wenc/ lonc/** een **banc/** hy **danct/ dunct/ vonct/** beteikent met **n.**

Hoewel het veel zeer vreemt zal dunken, datter een Letter zoude zijn als terstont beschreeven is, en van my **Eng** genoemt: zoo zal't nochtans, de zaec wel onderzocht en ingezien weezende, waerachtich bevonden worden.

1. Want dewijlder een Neusletter is der Lippen, en een der Tanden; zoo moeter ooc een zijn des Verheemelten: Naedienmen ooc daer, als inde **k** blijct, de Scheideur sluiten can, ende die plaets niet achter de Neusdeur geleegen zy. Maer zulk een Verheemeltletter is de **Eng:** gelijc elc die uitspreekende, zal connen voelen en bevinden, zoo hyder op let.

2. 'Tgeluit dat ic zech een **Eng** te zijn, is van alle andere Letteren veel verschillende, zelf ooc van **n:** als blijct wanneermen die met malcanderen vergelijct, 'tsy in Woordletteren, of daer buiten: als 'tleste van **Eng** (beduidende, **naew**)/ mettet leste van **enn** (zijnde 'tselve **dat ende**)**: ring/** met **rinn** (zeekere schorsen): **zing/** met **zinn: dwing/** met **winn:** ic **zong/** met ic **verzonn**: ic **ging/** met ic **begin: werking/** met **werken.** En naedemael tussen deeze een zeer merkelijk onderscheit wort gehoort, zoo dat de Taelwoorden alleen daer door onderscheiden worden: zoo moeten dan die geluiden, daer dit verschil tussen is, by-zondere Letteren zijn.

Maer men zal zeggen, dat dit geluit de **n** met de **g** is: gelijket meestentijt met die twee Letteren geschreeven, en gespelt wort. Doch hier teegen zal ic bewijzen, dat de **ng/** uitgesprooken als inde voorgaende Voorbeelden, geen Tweevormige Spreecletteren en zijn, en met eenen ooc niet **n** en **g**. En dit

1. uit dat in't uitspreeken van die, de mont niet en roert, noch verandert. Daer uit volcht, datse met eene vorm gemaect worden.

2. uit haers Geluits eenpaerichheit. Want die in **g** en **n** niet en is.

3. uit dat de Scheideur, ooc in't leste van deezer uitspraec, geslooten blijft. Derhalven en cander geen **g** in zijn: naedien die een Oopedeur-letter is.

4. uit datmen groot verschil hoort tussen de **ng/** nae de voorgaende voorbeelden, en nae haer eigen beteikenis uitgesprooken: als tussen het leste van ic **zing/ jong/** en 't midde van **ingaen/ ong'nae.** Want daer uit blijct, datse geen eenderlei Letteren en zijn.

5. uit dat de natuerlijke verlenging der Woorden die in **ng** eindigen, met **gen** niet en geschiet: gelijc gebeuren zoude zoo de leste letter een **g** waer. Ic zech **de natuerlijke/** zijnde de geene, welkemen inde gemeene spraec gebruict. Want anders in't leezen, die dicwils met **g** verlengt worden: dewijlmen nae de oneige Schrijving, ooc lichtelijc het beteikende geluit oneige komt uit te spreeken. By voorbeelt, ic **vang/** ic **zing/** verlengtmen inde gemeene spraec met te zeggen **vang-ngen/ zing-ngen**: Maer leezende deeze woorden zeitmen dicwils in't verlengen **vang-gen/ zing-gen.**

6. uit dat in't Neederduits geen woorden, zonder vercorting, in **g** en eindigen (hoewelder veel geschreeven worden): 'twelc hier nochtans zoude gebeuren.

Eenige, die bemerken dat het geluit 'twelkmen spreect in ic **spring/ zing/ drink/** en diergelijke, met **ing** niet wel uitgedruct en wort, en niet weetende waert haer schort, zoeken zulx te verbeeteren, met dat te beteikenen door **ijng** en **ijnk/** schrijvende ic **sprijng/ zyng/ drynk:** meenende alzoo, dat 'tgeene ic in **spring/ zing** voor een dubbelde **eng** hou, te weezen deeze drie Letteren **i/ n** en **g/** en de Enkelde **eng** in **drink** te zijn deeze twee **i** en **n.** Maer dat die ooc missen, bewijs ic op de volgende wijs.

1. Zooder inde voorzeide woorden, en in diergelijke twee **ijjens** waeren, die den helderen Neusclank veroorzaekten, welk daer in gehoort wort: zoude in ic **breng/ eng/ lang/ jong/ wenk/ dank/** &c. ooc een **i** zijn, aldus **breing/ eing/ laing/ joing/ weink/ daink:** of anders twee **een/ aan** en **oon/** aldus **breeng/ eeng/ laang/ joong/ weenk/ daank.** 'Twelc beide ongerijmt is. De reeden deezes gevolchs is, dat in deeze dezelve heldere klanc wort gehoort, die inde voorgaende, daer **i** in komt, bevonden wort.

2. Zooder in ic **spring/ zing/ drink/** &c. een dubbelde grondletter waer: zouder ooc een in weezen, alsse inden onvolmaecten voorleeden tijt, en volmaecte tijden gebruict worden. Maer dit en geschiet niet, want men zeit ic **sprong** of **sprang/** ic **zong** of **zang/** ic **dronc** of **dranc/ gesprongen/ gezongen/ gedronken/** met een enkelde Grondletter: en daerom is de Grondletter ooc Enkel inden onvolmaecten teegenwoordigen tijt. De reeden deezes gevolchs is, dattet mette andere alzoo geschiet. Want om dat ic **win/** ic **begin/** ic **spin** &c. inden teegenwoordigen

uitgeſprooken worden. Nochtans twijfel ic, of de eerſte Grondletter in **bzau/ mau, bauwen, aut/** &c. niet wel zoo uitgeſprooken wort, datſe hier tot voorbeelt zoude moogen dienen.

Een Hol-achtige Staege **úu** *is een vryje Lipklinker, die ſtaech en hol-achtich luit.*

Van deeze Soorte is de enkelde Spreec-**uu** in alle woorden daerze met een Hol-achtige vryje Snapklinker vereenicht is, 'tſy voor of achter, 'tſy met **w** of met **u** beteikent: als in **wijt/ wzic/ weunen** (anders woonen) **dwozs** (of dwers) **wut/ hut/ huis/ mau** *quid.*

Een Holle **úu** *of een* **óu** *is een vryje Lipletter die hol klinkt.*

Het geluit, 'twelc by eenige genoemt wort **úu** *Italicum*, (de Italiaenſe **úu**), of **úu** *Germanicum* (de Hoochduitſe **úu**), en om gelijke reeden ooc **úu** *Hiſpanicum* (de Spaenſe **úu**) &c. mach heeten, met de **u** by haer beteikent: en 'twelc de Griekenmet **ou** of **ob**, en de Franſoizen met **ou** vertoonen, gelijc ooc by ons twijfelachtich gedaen wort: is wel niet een Letter van dit geſlacht, maer beſtaet nochtans uit twee des zelfs.

De **óu** *is tvveederlei: 1 Snappende, 2 Staech.*

De Snap-**ou** *is een vryje Lipletter, die hol ſnapklinkt.*

Zulx is de eerſte Spreecletter vande Hoochduitſe of Italiaenſe **úu**: en de eerſte Grondletter in ic **ſtou/ dou/ bzou/** (of bry) **iou** (of iiew), **rouſen** (of ruiſen), beteikent met **o**.

De Staege **óu** *is een vryje Lipletter, die hol en ſtaech klinkt.*

Als de tweede Spreecletter vande Hoochduitſe **úu**/ ende de tweede Grondletter vande leſtverhaelde Voorbeelden, daer aen geweezen met **u**. Inſgelijx de enkelde Spreec-**vu** in alle woorden, daerze met een holle vryje Snapklinker vereenicht is, 'tſy voor of achter, 'tſy met **u** of met **w** beteikent: Gelijc in **wozden/ wonder/ gezwommen/ gequollen/ gedwongen/ woeden/ woelen/** ic **woude** (of wilde).

uitet voorgaende is te zien, dat in plaetſe men tot noch toe maer van tweederlei **uuwens** heeft weeten te ſpreeken: naemelijc van een Franſe **úu**/ die dezelve met de *Ypſilon* der Grieken, **u**. *Liquido* der Latijnen, en *Kibbuts* der Hebreen is geacht: en een Duitſe **úu**/ die met een Griexe *Diphtongs*, en de *Schurec* der Hebreen overeencomt (behalven de **w**/ die in veel taelen niet erkent, en de **b** die hier onder gans niet en hoort): hier van zeſterlei enkelde **uuwens** onderſcheide beſchrijving is gedaen: zonder de eenvormige dubbele, die noch driederlei zijn, en alzoo ſaemen neege ſoorten maecken, onder deeze te tellen: gelijc zelf met die weinige, zeer verwert gedaen wort. Maer want deeze niewichheit wel aenſtootelijc mocht zijn, en door een voor-oordeel van't oude (daer veel zeer noode afwijken, hoe ongegront het ooc zy) dit zoo lichtveerdelijc mocht verworpen worden, alſſet wel bedacht van my geſtelt is: Zal noodich zijn tot deezes naeder oopening en verſterking, noch iet gezeit: en voor al beweezen, datter, gelijc geleert is, drie Schilvormige Geſlachten van Enkelde **uuwens**/ of vryklinkende Lipletteren zijn, een plat, een hol-achtich en een hol: 'twelc den gront is, daer al 'tooverige noodſaekelijc uit volgen moet. Dit blijct,

1. uit

onvolmaecten tijt, maer eene Enkelde Grondletter en heeft: zeitmen ooc inde andere tijden, met een enkelde Grondletter, ic **won** of **wan/** ic **begon** of **began/** ic **spon** of **span/ gewonnen/ begonnen/ gesponnen.** En om datmen in den teegenwoordigen onvolmaecten tijt, met een dubbelde Grondletter zeit, ic **schijn/** ic **verdwijn:** zeitmen ooc inde andere geleegentheeden met een dubbelde Grondletter, ic **scheen/ gescheenen/ verdween/ verdweenen.**

3. Men can een groot onderscheit hooren tussen **ing** in **wijngaert/** en in **dwingen;** ende tussen **ink/** in **wijn-kanne/** of in **wijn-kelder/** en in **hinken** of **winkel/** (alsse naemelijc, uitgesprooken worden natuerlijc, en nae behooren). 'Twelc niet zoude geschieden, zoo zulke de zaec hadde getreft, die **dwyngen/** &c. willen spelden.

Een Tandneusletter *is, die met een Toedeurige, oopeneuzige Tantvorm voortgebracht wort.*

Deezens gemeenen naem is **en** of **enne/** welke ooc eigentlijker den byzonderen naem vande Tandbeen-neusletteren behoort te zijn, gelijc **enj** of **enjnje** van de Tantvleis-neusletteren. Voorbeelden canmen hooren in **neen/ winnen/ snacken** (dewelke eigentlijke **ennens** zijn): en in **Frangie/ Orangie/ Spangie/** nae de gemeene wijs geschreeven, by de Fransen in *gaigner, manger*, by de Spanjaers in Señor (dewelke **enjnjens** zijn. Waer van wel breeder verklaering en bewijs zoude te doen staen: zoo wy voor hadden nuu die Soorten te verhandelen.

Een uitermondige Neusletter *of* Lipneusletter *is, die gevormt wort met een Toedeurige oopeneuzige Lipvorm.*

Heet **Em** of **emme.** Voorbeelden zijn in **Mamme/ lam/ smal/ arm/ vreemt/ m^{c}ol/ trommel.**

Toedeurige Letter is	Neusletter	Binnemondich	Verheemelt-neusletter	*Eng*	*n*
			Tandneusletter	*En*	*n*
		uitermond	of Lipneusletter	*Em*	*m*
	Smoorletter				

XIV. Hooftstuc, Vande Smoorletteren.

Een Smoorletter *is, die gevormt wort met een Smoorvorm.*

Is tweederlei: 1 Clinkende, 2 Ruispoogende.

Een Klinkende Smoorletter *is, die met een Klinkende Smoorvorm voortgebracht wort.*

Is 1 Des Binnemonts, 2 Der Lippen of des Uitermonts.

Daer en connen geen Smoorklinkers des Keels zijn: naedien alle Letterclanc in een Oopekeel haer weezen krijcht, en in zulke Smoorklinkers een Gesloote

Keel most zijn, daer door dan het voortbrengen van klank belet wort. Doch, dewijlder eevewel een pooging, om klanc voort te brengen can weezen: zoo zoudemen inde plaets van een klinkende Keelsmoorletter, een Clinkpoogende moogen stellen.

Een Binnemont-smoorklinker *is, die met een Smoorklinkende Binnemontvorm gevormt wort*.

En is 1 Des Verheemelten, 2 Der Tanden.

Een Verheemelt-smoorklinker *is, die gevormt wort met een Smoorklinkende Verheemeltvorm*.

Wanneer ic den rechten aert der ongekende bekende Letteren, begonde te kennen, heeft my 'tgevolch des ordens geleert, dewijlder een Smoorklinkende Lipletter en Tandletter was, beide zeer gebruikelijc, datter ooc most weezen een zoodaenigen Verheemelt-letter: alzoo't in andere Geslachten zoo bevonden wiert. Doch offer zulc een in't gebruic was in eenige Taelen, ende hoe die luide, en heb ic niet eer connen verneemen, voor dat my in gedachte quam der Engelsen uitspraec, vande Woorden die met **g** geschreeven worden, daer geen **e** noch **i** aen en volcht. En heb door de ooverlegging van die bevonden, dattet geluit, 'twelc zy daer de **g** geeven, een heel andere Spreekletter is, als de geene die wy, en andere Volkeren, met de **g** beteikenen: en byzonderlijc, dattet was de Verheemelt-smoorklinker, wiens plaets in mijn Letterorde leedich stont, die ic doe daer meede heb vervult. Maer want deeze niewe Letter, diemen tot noch toe voor een zelfde met de **g** heeft gehouden, een niewen oorspronkelijken naem van noode heeft: zalmen die moogen noemen, nae gelijkheit vande andere Smoorletteren, met haer eigen geluit, en **ee** daer achter aen gehecht, aldus *γee*: daer by men noch, tot naeder onderscheit, alst van nooden schijnt, voegen mach het woort **Engelse** of **Gesmoorde/** zeggende **Engelse** *γee*, of Smoorklinkende *γee*. Voorbeelden hier van, daer door den Leezer haer rechte geluit zoude moogen hooren en uitspreeken, en weet ic niet dat uit eenige andere taelen, gewoonlijker wijs uitgesprooken, als uit de Engelse, voortgebracht cunnen worden: ten waer in eenige gemengde Woorden van onze Tael: als in **Hekboot/ slikbot/** &c. diemen wel zoo uitspreect, dat de **k** des ongemengden woorts eenichsins schijnt in *γ* verandert te zijn, door de verbinding met **b:** gelijc om dezelve reeden in **zidbanc handboom/** de **t** verandert is in **d/** en in **coob-broot/ loob-baen** de **p** in **b.** En noch klaerder in **'k doe/ 'k ben/ 'k bac/** daer der **'k** die **ik** beduit, ganselijc schijnt verandert te zijn in *γ*: eeven gelijc de **'s** beteikenende **des/** in een **z**; en de **t** beduidende **het/** in een **d** verandert voor dezelve Letteren: Als in **'s daechs/ 't broot/** luidende gelijc **'zdaegs/'dbroot.** Doch by de Engelse zijn de voorbeelden zeer overvloedich: als de eerste Letter in *Good, God, great*, &c: die ooc deeze Letter zoo gewoon zijn, in plaets vande **g** te gebruiken, datse in alle Taelen dieze leeren de **g** als een *γ* uitspreeken: en daer door uit andere, voor Engelsen erkent konnen worden, gelijc de Ephraëmiters door de uitspraec der Letter *sin*. Want spreect een Engelsman voor, **Gal/ gort/ gul/ gram:** en gy zult hem in dier plaets hooren naezeggen, *γal, γort, γul, γram*. Zoo ooc met de Franse, Latijnse, en andere woorden die een **g** vervatten.

Een Tantsmoorklinker *is, die voortgebracht wort met een smoorklinkende Tantvorm*.

De Naem is **dee.** Voorbeelden zijn in **dam/ dooden/ dijc/ dol/ padde/ vodde/ draf/ dwang**; dewelke Smoorklinkende Tandbeenletteren zijn: maer in **plumadje/ stelladje** en in't Franse woort *Dieu*, zijn't Gesmoorde Tantvleisclinkers. De eerste van deeze, komt in't byzonder, en eigentlijc toe, den ouden naem **dee:** Maer de tweede, alzooze, niew zijnde, geen naem en hebben, zijn van noode met een niewen naem, die haer geluit begrijpt genoemt te worden, als met **d.ee:** of moogen anders **d.jee** heeten, alzoo die naem beeter uit te spreeken is, en de Staege **j** by deeze Letteren gevoecht wort. welken naem by sommige ooc in't gebruic is, om daer meede verkeerdelijc de **g** te beteikenen.

Een Lipsmoorklinker *is, die met een smoorklinkende Lipvorm wort gevormt*.

Deeze heet **bee/** en wort gehoort in **bal/ babbelen/ tobbe/ brengen.**

Een Ruispoogende Smoorletter *is, die met een ruispoogende vorm gemaect wort*.

Is driederlei: *1 Des Keels, 2 Des Binnemonts, 3 Der Lippen*.

Een Ruispoogende Keelletter *is, die met een ruispoogende Keelvorm wort voortgebracht*.

Deeze Ruispoogende Keelsmoorders, hebben groote gemeenschap met de Klinkpoogende, daer te vooren van is geroert: dewijlze bei inden Gront stom zijn, en de Scheideur op eene plaets hebben: dienen daer oover wel onder een naeste geslacht begreepen te worden. Dit geschiet, alsmen die in't gemeen noemt met een beschrijvende naem **Geluitpoogende Keel-letteren/** en met een oorspronkelijken naem, daer de zaec zelf in begreepen wort, in't enkel getal **.kee/** en in't dubbel **.keen/** nae de wijs van al de andere Smoorletteren. Zy en worden, dat ic weet, niet als weezentlijke deelen van eenige Taelwoorden gebruict, en oover zulx met geen merkletteren, 'tsy eige, of oneige, in't schrift beteikent. Nochtans wordenze in't spreeken dicwils gebruict, en voor aen de Woorden gehecht die met een Snapklinker beginnen, of ooc wel aen andere: 't welc te doen of te laeten vry staet, en geacht wort het weezen der taelwoorden, geen verandering by te brengen. Voorder het Geluit 'twelkmen in't steenen en kuchchen voortbrengt begint gemeenelijc met deeze Letter: gelijc het geene dat in't snacken voorkomt daer meede eindicht. Veeler Dieren geluit, als des Kou-koux, der Haenen, &c 'twelkmen tot noch toe door onweetenheit van dit niew-ontdect geslacht van Letteren geacht heeft met **k** gemengt te zijn, en met diens Merkletter schriftelijc beteikent: en begrijpt geen **k/** maer deeze Letter: die met de **k** wel groote en de meeste gemeenschap heeft, maer eevewel noch veel daer af verschilt. Al ist dan zaeke dat deeze niewe Letteren tot onderscheiding der Taelwoorden niet gebruict en worden: zoo zijnze hier nochtans noodich aengeroert, om den rechten aert van veel geluiden te verstaen, en te connen, alst van doen is, beteikenen: en om datse in't vervolch vande onderscheiding der andere Letteren voorvallen.

Een Ruispoogende Binnemontletter *is, die veroorzaect wort door een Ruispoogende Binnemont-vorm*.

Vervat twee Soorten: *1 Verheemeltruispoogers, 2 Tantruispoogers*.

Een Ruispoogende Verheemeltletter *is, die gevormt wort met een Ruispoogende Verheemeltvorm*.

Den gewoonelijken naem is **kaa/** of **qúu/** of ooc zeer ongevoechelijc **cee/** (de **c** als een **s** uitgesprooken): maer ic houde voor best datmen deze altijt **kee** noeme, nae gelijkheit vande andere, en nae den naem diemen de **c/** hier onder behoorende, eertijts plach te geeven. Voorbeelden zijn te hooren in **kraeken/ kijken/ coomen/ clok/ melc/ quellen/ verquicken.**

Een Ruispoogende Tandletter *is, die met een Ruispoogende Tantvorm wort gemaect*.

Den Gemeenen Naem deezes Geslachts is **tee/** die ooc eigen is een byzondere Soorte hier van, naemelijc de Ruispoogende Tantbeensmoorders. Want hier onder gelijc onder alle andere Tandletteren, ooc twee Afcomsten begreepen zijn 1 Tantvleisletteren, 2 Tandbeenletteren: die ic meede nuu niet in't byzonder en verhandel: maer met eenige Voorbeelden van elx te stellen alleen aenroere, als vande eerste en minst gebruikelijke, stel ic tot voorbeelden de **t** in **tjoc/tjilpen/ mannetje/ houtje/** *Christien, Estien*: van de tweede en gebruikelijkste, de **t** in **tot/ stat/ trots/ wetten.**

Een Ruispoogende Lipletter *is, die met een Ruispoogende Lipvorm wort gevormt*.

Alsmen deeze met haren oorspronkelijken naem noemt, welke **pee** is, machmenze, gelijc alle andere, bepaelen met haer beschrijvende naem aldus: Een **pee** is een Ruispoogende Lipletter. Voorbeelden hier van zijn in **pap/ poppe/ spijt/ spraec/ plomp/ hups.**

Smoorletteren zijn	Klinkende	Des Binnemonts	Verheemelt-smoorklinker,	*γee γ*
			Tantsmoorklinker	*dee d*
		Des uitermonts,	Lipsmoorklinker	*bee b*
	Ruispoogende	Des Keels,	Keelruispooger	*ʻkee ʻk*
		Des Binnemonts	Verheemeltruispooger	*kee k, q, c*
			Tantruispooger	*tee t*
		Des uitermonts,	Lipruispooger	*pee p*

XV. Hooftstuc,
Onderscheiding der Enkelde Letteren nae haer Hoochte inde Woordleeden.

Naedemael nuu ten einde gebracht zijn, de onderscheidingen der Enkelde Letteren, nae de Eigenschappen dieze hebben, in haer zelven aengemerct: zullen voort-vaerende, handelen vande Onderscheidingen der zelver, nae de

Eigenschappen die daer in bevonden worden, wanneerze als Stof van andere Spraec aengezien worden.

Waerschouwing.

Hier dient den Leezer wel te letten, dat de Spraeken daer van de Letteren als stof connen aengemerct worden, tweederlei zijn: 1 Eentopleedige, zijnde de geene, daer geen andere Snapletteren in gebruict en worden als vryklinkende, 2 Veeltopleedige, in welke ooc de Niet-vryklinkende Snapletteren vervattet worden, hoedaenich de Woordleeden en Woorden der Hebreewse Spraec schijnen te zijn, die een *Sceva mobile* hebben. Ende dat ic nuu, voor hebbende maer de Eentoppige Spraeken, daer uit de gemeene Taelen genoechsaem heel bestaen, in't volgende te verhandelen: oover zulx ooc de Letteren alleen, als stof van die aengemerct, beschrijven zal: en dien volgende hier buiten sluiten de Niet-vryklinkende Snapletteren. Zoo dat dan al de Onderscheidingen der Letteren, die voortaen zullen gedaen worden, zich alleen strecken oover de vryklinkende Snapletteren, en Niet-vryklinkende Staege Letteren.

De Enkelde Letteren connen aengemerct worden als stof van 1 Woordleeden, 2 Woorden, 3 Reedensneen, 4 Reedenleen, 5 Reedenen: *en hebben nae elc byzondere Eigenschappen, daer naeze connen onderscheiden worden. Doch ons voorneemen en is niet, die nuu in alle deeze inzichten te verhandelen: maer alleen, 'twelc noodichst is, in aenzien datse stof zijn der Woordleeden, en dit noch maer der Enkelde*.

Als stof der Enkelde Woordleeden, worden de Letteren tweesins aengemerct: 1 Ten aenzien datse stof zijn der heele Woordleeden, 2 Als stof der Deelen van die.

De Enkelde Letteren, aengemerct als stof der Heele Enkelde Woordleeden, hebben vierderlei Eigenschappen, daer nae zy connen onderscheiden werden: *1 Zeekere* Trappen *van Hoochte des Geluits, 2* Getal, *3* Orde, *4* Vereeniging.

De Trappen vande hoochte des Geluits, *die onder de Enkelde Letteren inde Woordleeden gevonden worden, zijn zes*: *1 Een Oppertrap, 2 Vijf Ondertrappen, die ic vervolgens aldus noem, 1 Naestoppertrap of Onderoppertrap, 2 Boovemiddeltrap, 3 Ondermiddeltrap, 4 Naestlaechste trap, 5 Laechste Trap. Welke alle ooc moogen gezeit worden de 1,2,3,4,5,6 Trap: reekenende, of van onderen opwaert, of van boove neederwaerts*.

Nae deeze Trappen zijn de Enkelde Letteren 1 Opperletteren, 2 Onderletteren.

Opperletteren *zijn, die inde Woordleeden booven al de andere Letteren luiden*.

Zulke zijn de Vrysnapklinkende: naemelijc, de Snappende áa, ^{c}ó^{c}o, óo, áe, ęu, óę, ée, éu, óe, íe, úe, úo, íj, úi, úoi, úu, ^{c}úu, óu.

Onderletteren *zijn, die met Woordleeden laeger als de Opperletteren luiden*.

Zijn vijvderlei nae de Ondertrappen: *1 Naestopperletteren, 2 Boovemiddeletteren, 3 Ondermiddeletteren, 4 Naestlaechste-Letteren, 5 Laechste-Letteren*.

Naestopperletteren *zijn, die inde Woordleeden laeger als de Opperletteren, en hooger als de Boovemiddeletteren luiden. Of die inde Woordleeden inden Naestoppertrap luiden*.

Zulke zijn al de Vryje Staechklinkers, behalven de Vry-staege Tandbeen en Lipklinkers: Als met naemen de Staege áa, ᶜóᶜo, óo, áe, ęu, óę, ée, éu, óe, íe, úe, úo.

Dat deeze nuu vande Naestoppertrap zijn, blijct, uit datse in eenich Woordlit coomende, altijt neffens de Opperletteren staen, zonder tusse-coomen van andere: en dat andere, tussen de Opperletteren en deeze, niet en connen mette zelve tot een Woordlit uitgesprooken worden.

Boovemiddeletteren *zijn, die inde Woordleeden inde Boove-middetrap luiden*.

Zulke zijn de Snorletteren, of **Erren.**

Dat deeze vande Boovemiddetrap zijn, blijct, uit datse voor of achter in eenich Woordlit, met een Naest-opperletter, of Onder-middeletter coomende, altijt buiten de Naest-opperletter, en binnen de Onder-middeletter worden gestelt: en uit datse anders staende, tot een eentoppich Woordlit met die, niet en can uitgesprooken worden. Als in **Paerl/ poort/ verw/ wroc/ wrang/** daer de **r** haer plaets heeft buiten de **e** en ᶜ**o**, Naestopperletteren zijnde, en binnen de **l** en **w/** Ondermiddeletteren weezende: en anders gestelt zijnde, te weeten aldus, **paelr/ parel/ porot/ vewr/** en connen in een Woordlit nae den eis, niet uitgesprooken worden.

Onder-middeletteren *zijn, die inde Woordleeden inde Onder-middetrap luiden*.

Zulke zijn de Vrystaechklinkende Tandbeenletteren, en Lipletteren, insgelijx de Splitletteren: als met naemen, de Staege íj, úi, úoi, úu, ᶜúu, óu, ende de **l.**

Dat nuu deeze vande *Ondermiddetrap* inde Woordleeden zijn, en noch hooger noch laeger, blijct uit datse altijt buiten de voornoemden letteren van hooger trappen inde Woordleeden gestelt worden, en binnen alle de andere die noch genoemt zullen worden: Als in **wreet/ Gerw/ derj/ splijt/ blaew/ veelm/ schelm.** Want al ist dat deeze, om een Woordlit uit te spreeken, wat moejelijc vallen, en eenichsins schijnen tweetoppige Woordleeden te maeken: zoo geschietet nochtans veel bezwaerlijker, en merkelijker tweetoppich, alsmenze zoude willen met de buitenste binnen te stellen, uitspreeken, aldus, **rweet/ Gewr/ dejr/ lspitj/ lbawe/ veeml/ scheml.** Waer uit dan blijct, dat de **w/ j/** en **l/** laeger van trap zijn, als de **r** en Staege **e:** ende hooger, als **s/ p/ t/ b/** en **m.**

Dat ooc de **l/ j** en **w** van eenen trap zijn, can afgenoomen worden, uit datse achter malkanderen niet wel en connen volgen, of alsset geschiet, de eene by nae zoo wel binnen staen mach als de andere, voornaemelijc de **w** en **l.** Want de **j** wel wat hooger schijnt te weezen, en binnen de **l** beeter gevoecht can zijn, dan buiten: Als by Voorbeelt, men can bequaemer zeggen, om een Woordlit te zijn, **dweil/ heil/ ijl/ vijl/ baejl/ schaejl/** dan **dwelj/ helj/ ilj/ baelj/ schaelj/.** Maer eeve bezwaerlijc canmen tot een Woordlit uitspreeken **zwaelw** en **zwaewl/ ᶜowltje** en ᶜ**olwtje.**

Naestlaechste-letteren *zijn, die inde Woordleeden inden naestlaechsten trap luiden*.

Zoodaenige zijn de Neusletteren, te weeten de **ng/ n/ m.**

Dat nuu deeze inden Naestlaechsten trap luiden, blijct uit datse altijt buiten de voornoemde letteren van hooger trappen, inde Woordleeden daerze saemen in coomen gestelt worden, en binnen alle andere, nae te noemen, van een laeger trap: en uit datse ooc andersins niet en connen eentoppich uitgesprooken worden: Als te hooren is in **helm/ rein/** ic **tern/ derm/ smal/ knaech/ gnor/ plomp/rank/**

gunst/ daer voor men niet en can eentoppich zeggen, **heml/ renj/ tenr/ demr/ msal: nkaech/ ngor/ plopm/ rakn.**

Laechste Letteren *zijn, die inde Woordleeden luiden inden laechsten trap*.

Zulke zijn aen {d'een zijde de **g z v ɣ d b** } **h**
Zulke zijn aen {d'ander zijde de **ch s f k t p**} **h**

Die anders zeer bequaemelijc in duzdaenigen vervolch connen worden gestelt: **h; g/ ch; z/ s; v/ f: ɣ, k; d/ t; b/ p.** Of ooc in duzdaenigen: **h: g/ ch; ɣ, k: z/ s; d/ t: v/ f; b/ p.**

Dat nuu deeze van een laeger trap zijn als de voorgaende, blijct 1 uit datse in eenich Woordlit met een of meer der geener die ic te vooren in hooger trappen gestelt heb, altijt daer buiten ('twelc ooc beneeden is) haer plaets hebben. Als in **groot/ glas/ zwaer/ vry/ vlas/ draech/ dwingt/ bruist/ gnort/ gnap: hemd: 't chraecht/ 't chlijt/ schrijft/ 's jaers/ 't swaert/ slac/ snac/ smacht/ fraeist/ flep/ kreeft/ 'k jooc/ qwaet/ klacht/ knecht/ 'k mach/ trowst/ tjilp/ twist/ 't lant/ tneegen-tich/ 't mach/ pronct/ pleit: looch/ erch/ zwelch/ ruich/ roos/ hers/ ijs/ kows/ pels/ peins** &c. 2 uit datse anders als terstont gezeit is, staende, niet en connen, zonder in zulken woordlit veeltoppichheit te veroorzaeken, uitgesprooken worden: Als gehoort can worden wanneermen zoude willen uitspreeken **rgoot /lgas/ wzaer/** &c. **rchtaecht/ lchtijt/ rchsijft/ lsac/** &c. **locho/ echr** &c.

Maer datse alle van eenen trap, of eeve hooch inde Woordleeden zijn, blijct uit dat die in een woordlit neffens malkanderen coomende, in geen eenen stant en worden gevonden, maer een zelvde alsnuu binnen, alsdan buiten: en alzoo omgekeert staen. 'Twelc niet geschieden en kan met de geene die van verscheide trappen zijn. 'Tvoorzeide is by voorbeelt te zien in **gebleuzd'/ knodz'/** alwaer de **z** eerst binnen, daer nae buiten staet, en de **d** in teegendeel: Weederom in **mist/ mits; lust/ luts; stal/ 'tsal/; psalm/ spalc; fleps/ gesp; 'tkan/ 'ktem; wasch/ daechs; maecht/ 'tchaet;** *Ptolemaeus*, **'tpont.**

Alzoo beweezen zijnde dat deeze van een laeger trap als de voorgaende zijn, en ooc alle van eenen zelvden trap of eeve hooch: Zoo volcht daer wijders uit datse zijn vanden laechsten trap. Dewijlder geen andere Letteren ooverich zijn, die een laeger trap zouden maeken, en beneeden of buiten haer uitgesprooken worden.

Gemeene Eigensch. *Sommige Letteren van een zelvde trap teegen malcanderen vergeleeken, verschillen noch eenichsins in hoochte haers geluits. Als by voorbeelt inden Naestlaechsten trap luiden de Dieper Letteren hooger dan die ondieper zijn, de* ng *dan de* n, *de* ng *en* n *dan de* m.

uitet voorgaende blijct, dat de Letteren nae haer trappen aldus vervolgen, de diepste van een zelven trap voorgezet zijnde:

De Snappende áa, ^{c}óo̲ , óo, áe, ęu, óę, ée, éu, óe, íe, úe, úo, íj, úi, úoi, úu, ^{c}úu, óu: De Staege áa, ^{c}óo̲ , óo, áe, ęu, óę, ée, éu, óe, íe, úe, úo: r: j, w, l: ng, n, m: h, g, ch, ɣ, k, z, s, d, t, v, f, b, p.

Hoewel de Spreecletteren van't begin der Werlt zijn geweest, ende van alle Menschen behalven de Stomme, gebruict: zoo is nochtans de kennis van die zoo slecht en klein gebleeven, datter niet alleen weinich onder zoo grooten getal zijn ontdect, maer vande ontdecte zelf niet veel meer als de bloote naemen geweeten, het ooverige begraeven leggende. Dit blijct, uit datter tot noch toe niet eene gemeene onderscheiding van die te voorschijn is gecoomen, waer door der zelver aert, in haer zelven aengemerct, eenichsins zoude aengeweezen worden: ten waer der Hebreen Afdeeling, daer van voor gesprooken is. die doch ooc niet in't gemeen oover al de Letteren: maer byzonderlijc, als een onderdeeling, oover de *Consonanten* alleen is gestrect. Want aengaende de gewoonlijke Onderscheiding in *Vocaelen* en *Consonanten* ende der Consonanten weeder in *Semivocales* en *Mutas*, met weinige andere Onderdeelingen, welke noch booven de Hebreewse deeling is bekent, en geacht wort der Letteren aert te verklaeren; die en is eigentlijc geen onderscheiding, welke de natuer der Letteren in haerzelven aengemerct, bekent maect, maer daer door alleen eenige eigenschappen van die willen aengeweezen worden, welke zy hebben, wanneerze als stof der Woordleeden worden aengezien. Ende byzonderlijc schijntet datmender meede heeft willen eenichsins verclaeren de eigenschap der Letteren, die ic in dit Hooftstuc van niews hebbe ontdect: naemelijc de ongelijke hoochten of trappen des geluits, die de Letteren in de Woordleeden by een gevoecht zijnde, hebben. Want men heeft door Vocaelen de Letteren die alderhoochst luiden, en die alleen een Woordlit konnen maeken, willen te kennen geeven: ende door Consonanten, die onder, en met de andere meedeluiden in minder hoochte, hoedaenige van my Onderletteren zijn genoemt, onder welke men dan getracht heeft zulken onderdeeling te maeken, daer door te kennen zoude gegeeven worden, welke van die weeder hoochst zijn: tot dien einde die onderscheidende in *Semivocales* of halve Clinkers, en *Mutas* of Stomme. De Semivocales tot de hoochste naest de Vocaelen gestelt zijnde, heeftmen weeder, die onder dezelve luitst geacht wierden, afgescheiden, en *Liquidas* genoemt, dat is Smeltende; om dat zeggenze, haer geluit somtijts zachter wort, en gelijc als smelt. Ende alzoomen daer in noch verschil van luiheit heeft, zijnder sommige *Acutae* genoemt, dat is, Scherpe, de andere *Obtusae* of Plompe. Zoo datmen dan door die onderscheiding, duisterlijc en zeer onvolmaect, heeft te kennen gegeeven, 'tgeene hier in dit Hooftstuc duidelijc, en veel volcoomender, met aenwijzingen van verscheiden Trappen, is beschreeven: en zoude die derhalven wel moogen ten dien aenzien oovergeslaegen, en vernieticht worden, deeze in diens plaets behoudende. Maer want dezelve zoo veel hondert Iaeren geweest en gebleeven is: zoo verre in alle Landen onder veelderlei Volkeren en Taelen, als Grieken, Latijnen, Spanjaers, Fransoizen, Engelsen, Duitsen, &c. verspreit en aengenoomen: van zoo meenichte Hoochgeleerde Schrijvers oude en niewe bestendich gebruict en gevocht: ende zoo vast en diep in't herte, tong en pen van een yder die tot eenige kennis gerocht is, inge-wortelt en gehecht: zoudet ten deezen aenzien wel van noode zijn, die noch te behouden, en onverandert te laeten blijven: te meer dewijle, die dezelve zoude willen poogen te weeren, of heel te veranderen, lichtelijc den Moriaen zoude

wassen, ende hemzelven veel Teegenspreekers verwecken. En daerom zoude ic ooc geern die vermaerde Onderscheiding in deeze Letter-beschrijving doen plaets grijpen, en alzoo iet outs onder zoo veel niews laeten gemengt zijn. Eevewel nochtans en can ic niet bedenken, hoe icket hef of lech, dat zonder te stijven merkelijke dwaeling en werring, die zelve, gelijkse tot noch toe voor gedraegen is, zoude konnen behouden, ende met toestemming hier ingevoecht worden: dewijle de Letteren diemen onder elc dier Afcomsten vervat, zoo verscheide van aert zijn, datser niet behoorlijc toe en konnen gebracht worden. Want aengaende dieze Vocaelen noemen, daer en wort de **j** Consonant of Hebreewse *Iod* niet onder gereekent: gelijc ooc niet onze **w/** of de Hebreewse *waw*, gemeenlijc *vau* genoemt, die ic acht een met de **w** te zijn. Ondertussen dezelve **j** en **w/** alsse achter een vocael coomen, reekentmen, neffens meer andere, in zulken geleegentheit staende (die nochtans dan, gelijc voor beweezen is, Consonanten zijn) onder de Vocaelen. Zoo dat zulken doen een rechte teegenstrijdichheit, die met de waerheit niet en kan bestaen, in zich vervattet. Want dat een zelvde Letter een Vocael en geen Vocael zoude zijn en can niet weezen. Men begrijpt ooc onder de Vocaelen beide **Corte/** welke Enkelde zijn, en **Lange** Vocaelen, welke inder daet dubbelde Letteren zijn, uit een Vocael en Consonant bestaende. Ondertussen sluitmen daer buiten de *Diphtongen*, die ooc uit twee corte of enkelde vryje Klinkers bestaen: maekende alzoo den naem vocael tot een wonderlijc Geslacht, dat met geen gepaste Bepaeling (*Definitione reciproca*) en kan beschreeven worden: dat is, met zulc een daer niet te weinich noch te veel onder en zoude vervattet zijn. Aengaende de *Semivocales* en *Mutas*, daer in en worden geen minder verwerringen gebruict, die wy, om niet te lang te zijn, ongeroert laeten.

Maer om nuu eevewel uit oorzaeken voorzeit, by deeze Onderscheiding zoo nae als moogelijc is, behoudens de waerheit en goe schickelijcheit, te blijven: en het gebruikelijc spreeken van Vocaelen, Consonanten, Semivocaelen, &c. of van de vertaelde naemen in dier plaets, niet uit den Mont van een ygelijc te weeren: Zoo zal ic hier doen een voorslach, waer door de voornoemde Onderscheiding, met de geene die hier beschreeven is (als hebbende daer meede de meeste gemeenschap booven alle andere) met verstelling van't wanschickelijke, oover een gebracht wort, daer nae een yder in zijn spreeken hem zoude moogen voegen. Naemelijc,

Datmen voortaen metten naem Vocaelen, of de Vertaelde in dier plaets, verstae een soorte van letteren, welke ic Vryklinkers heb genoemt, diens Teegensoortige niet en zijn de Consonanten (gelijc tot nuu toe is verstaen) maer zulke die ic **Niet-vryklinkers** heet, om datse niet vry en klinken: en met **Corte** of **Enkelde** Vocaelen (diemen door uitneementheit blootelijc Vocaelen mach heeten) de geene die ic **Corte of Enkelde vrije Klinkers** noem, en ooc door uitneementheit blootelijc **Vry-klinkers.** En alzoo dan onder de Vocaelen eenige Consonanten begreepen zijn: zoo machmen tot onderscheit, die geen Consonanten zijn noemen *Praevocales* of *Vocales praesonantes* (Booveklinkers of Booveklinkende Letteren) en die ooc den gebruikelijken naem *Vocales praepositivae* toepassen

en zijn de Vryklinkers vanden hoochsten trap, die ic Opperletteren en ooc Vry-snapklinkers noem: Maer die Consonanten zijn, *Subvocales* of *vocales Consonantes* (Vryje Onderklinkers of Meeluidende Vryje Klinkers) zijnde de Staege Vryklinkers, diemen den gewoonelijken naem *Vocales subjunctivae* toevoegen mach alsse Nae-letteren zijn, gelijc meest geschiet. Insgelijx datmen met Consonanten (Meedeluiders) verstae, niet een teegesoorte van vocaelen, nae gewoonte, maer een Soorte die ic hier Onderletteren noem, diens teegesoortige zijn de voornoemde *Praevocales*. Weederom met *Semivocaelen* (beduidende Halfklinkers), de geene die vande Naestopper, Boovemiddel, Ondermiddel en Naest-laechste trap zijn, die noemende **Heldere Onderletteren** of **Helluidende.** En dat *Mutae* of *Aphona* genoemt worden, de letteren welke vanden ondersten trap zijn, die in't Duits liever **Doofluiders/** als nae den Latijnsen en Griecsen naem, **Stomme/** noemende: om alzoo te vermijden de oude dwaeling van te meenen, dat die Letteren van haer zelven heel stom, en zonder geluit zouden zijn. Deeze hebben tot een Eigenschap datse zeer dikwils en lichtelijc in malkanderen veranderen, en dat niet alleen in de Griecse Tael, maer ooc in andere, en met naemen in d'onze: daer oover men die ooc **Veranderlijke** zoude moogen heeten: gelijc andere daerenteegen, de naem van **Onveranderlijke** draegen.

Ende dewijle het meede gemeen is, de *Semivocales* noch voorder te onderscheiden, in *Liquidas* (Smeltende), by de Grieken ooc *Immutabiles* (Onveranderlijke) genoemt, daer tot teegesoorten gewoonlijc teegen gestelt worden, de *Duplices* (Dubbele), en van eenige ooc het Buite-gesloote alleen dwaelende Schaep *Monadicon* en *Asemon*, zijnde de **s/** 'twelc anders nergens plaets onder de andere Geslachten kost krijgen: Ende dat andere de *Liquidas* noch verdeelen in *Acutas* en *Obtusas*, en neffens de *Liquidas* tot een teegesoorte stellen, de geene die zy *Firmas* noemen, daer onder begrijpende de **j/ v/ f** (reekenende verkeerdelijc de **s** onder de *Semivocales* niet alleen, maer ooc onder de *Liquidas*, jae de Opperste van die alle: ende de *Duplices* tot een byzonder geslacht maekende): Zoo zoudemen ooc, om deeze verwerde Onderdeelinge met verbeetering te behouden, onder de *Semivocales* moogen stellen twee soorten, *1 Firmas, 2 Liquidas:* en onder de *firmas* (dat is, vaste) brengen de Letteren vanden Naestoppertrap, die ooc **vaste** noemende, maer in een anderen zin, naemelijc om datse altijt vast aende voorgaende Opperletter, zonder tusse-coomende oover-stapping verknocht staen, dewijlze by haer eenvormige alleen gestelt worden, de **a** somtijts uitge-genoomen (Doch deeze eigenschap is maer byvallich en heeft in andere ooc wel plaets als inde **j** en **w**): Maer onder de *Liquidas* of Smeltende, machmen de ooverige *Semivocales* brengen, als de Boovemiddel, Ondermiddel en Nederlaechste Letteren. Diemen ooc **Smeltletteren** mach noemen, ten aenzien datse met de Doofluiders, die in een Woordlit buiten haer staen tot een Dubbelde Letter in een smelten, en voornaemelijc datse daer door de neevestaende Woordleeden de Doofluiders onttreckende, die corter maeken, en alzoo verminderen of doen smelten. Van deeze machmen de Boovemiddel en Ondermiddel-Letteren zeggen *Acutas* te zijn, in't Duits **Hooge** of **Oppersmeltletteren**; en de Naestlaechste letteren *Obtusas* noemen, zulx vertaelende **Laege/** of **Verdompte Smeltletteren.**

Voorder naedemael dattet gebruikelijc is by de Grieken de *Mutas* of Doofluidende, die zy achten neegen in't getal te zijn, noch te onderscheiden in drie soorten, elc drie letteren vervattende: naemelijc *1 Tenues* (dunne) weezende de *π, χ, τ, 2 Medias* (middelbaere), zijnde *β γ, δ, 3 Aspiratas* als de *φ, χ θ*: Zoo machmen die op de volgende wijs verbeetert zijnde, ooc behouden, en hier in voegen. Te weeten, datmen de *Aspiratae* of Geblaezde, welke dubbele Letteren zijn, en in een Geslacht met de Enkelde niet en behooren begreepen te worden onder de Enkelde *Mutas* of Doofluiders niet en stelle, maer by de Dubbelde: en datmen voorts de *Mutas* onderscheide inde ooverige twee soorten alleen: naemelijc 1 In *Medias*, die noemende Doofclinkers, of zwaere Doofluiders, en daer onder vervattende, *γ d, b, g, z, v,* 2 In *Tenues*, die Ruisende of Lichte Doofluiders heetende, ende daer onder begrijpende *k, t, p, ch, s, f*.

Om al het voorzeide klaerder te verstaen, zal icket in eenige Tafeltjes voor oogen stellen.

Taefel vande gewoonelijke Onderscheiding der Letteren.

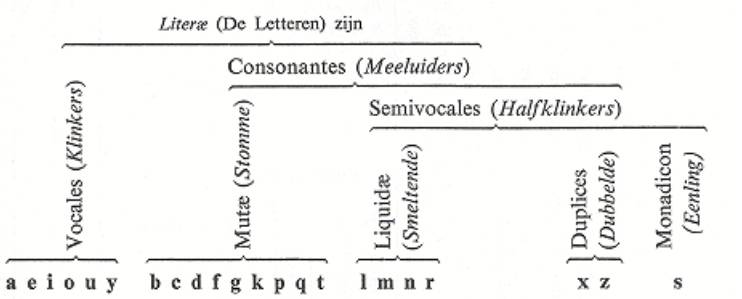

Taefel vande Beschrijving, en Onderscheiding der Letteren door Petrus Ramus, en veel andere, die 'tvoorgaende trachten hier te verbeeteren, en de natuer op't naewste te treffen.

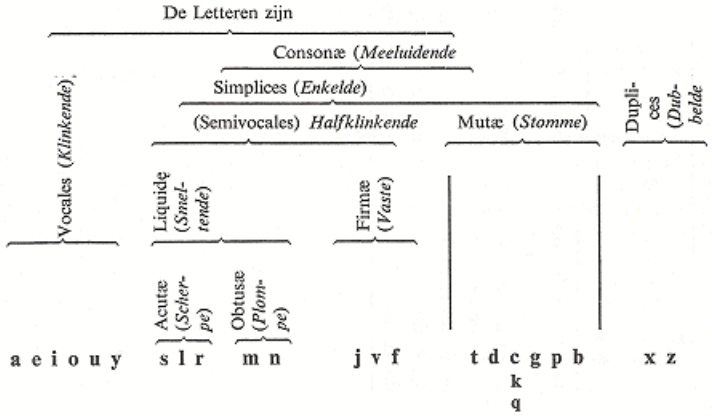

Een dubbelde Taefel, vertoonende aen d'een zijde de Onderscheiding der Enkelde Letteren nae de Hoochte, in dit Hooftstuc van my gedaen: ende aen de andere zijde ten deele de lestgemelde gewoonelijke onderscheydingen der Enkelde en Dubbelde Letteren, nae veelderlei nootwendige verbeetering en vermeerdering met de mijne over een gebracht: ten einde men die oude verwarde Constwoorden, zonder verwerring en dooling zoude connen begrijpen, en noch gebruiken.

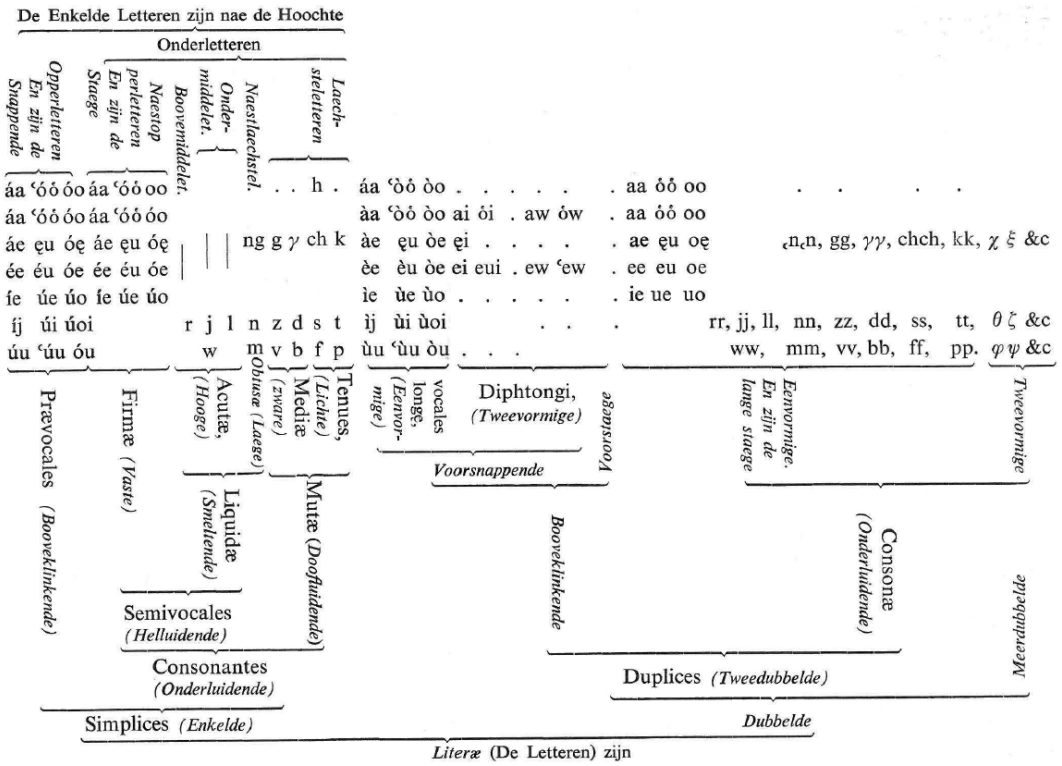
De Enkelde Letteren zijn nae de Hoochte
Onderletteren
Opperletteren En zijn de Snappende
Naestop perletteren En zijn de Staege
Boovenmiddelet.
Onder-middelet.
Naeslaechstel.
Laech-steletteren
áa ‘óó óo áa ‘óó oo . . h .
áa ‘óó óo áa ‘óó oo
áe ęu óę áe ęu óę | | ng g γ ch k
ée éu óe ée éu óe
íe úe úo íe úe úo
íj úi úoi r j l n z d s t
úu ‘úu óu w m v b f p
áa ‘òó òo . . . . . . aa óó oo . . . .
àa ‘òó òo ai ói . aw ów . aa óó oo
àe ęu òe ęi . . . . . ae ęu oę ¸n¸n, gg, γγ, chch, kk, χ ξ &c
èe èu òe ei eui . ew ‘ew . ee eu oe
ìe ùe ùo . . . . . ie ue uo
ìj ùi ùoi . . . rr, jj, ll, nn, zz, dd, ss, tt, θ ζ &c
ùu ‘ùu òu . . . ww, mm, vv, bb, ff, pp. φ ψ &c
Prævocales (Booveklinkende)
Firmæ (Vaste)
Acutæ, (Hooge)
Obtusæ (Laege)
Mediæ (zware)
Tenues, (Lichte)
Liquidæ (Smeltende)
Semivocales (Helluidende)
Mutæ (Doofluidende)
Consonantes (Onderluidende)
Simplices (Enkelde)
vocales longæ, (Eenvormige)
Diphtongi, (Tweevormige)
Voorsnappende
Voorstaegde
Booveklinkende
Duplices (Tweedubbelde)
Eenvormige. En zijn de lange staege
Consonæ (Onderluidende)
Tweevormige
Merkdaegse
Dubbelde
Literæ (De Letteren) zijn

Taefel vertoonende de ooverige verbeeterde Oude Geslachten der Letteren, met bygevoechde Niewe.

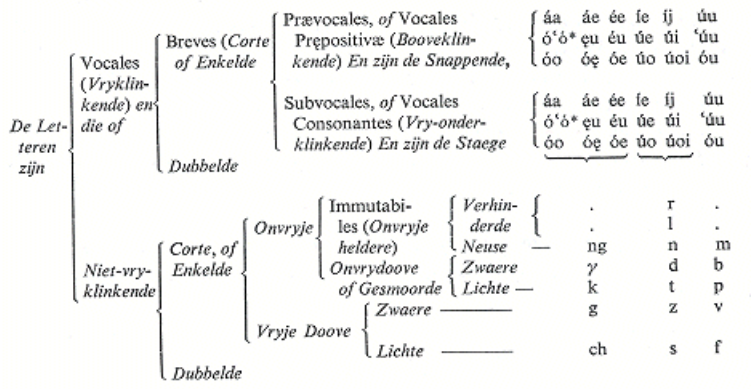

*

XVI. Hooftstuc,
Drie Onderscheidingen der Enkelde Letteren, als stof der woordleeden, naemelijc nae haer *Getal, Orde*, en *Vereeniging*.

H*et* Getal *'twelc inde Enkelde Letteren, stof der Woordleeden zijnde, bevonden wort, is van* een *tot* zeeven. *Want uit zoo veel Enkelde Letteren, bestaen de langste enkelde Woordleeden: gelijc de corste uit eene Letter bestaen*.

Hier nae zijn de Letteren 1 Eenlingen, die alleen een woordlit maeken; *als* e *in* edoch.

2 Tweelingen, die met haer tween de stof zijn van een heel woordlit: *als de* b, *en de* e *in* bedwanc.

En zoo voort tot Zeevelingen toe.

De Orde, *die inde Enkelde Letteren als stof der heele Woordleeden bevonden wort, is veelderlei*: *Nae 'twelke de Letteren onder andere te onderscheiden zijn*,

I. *In eerste, tweede, derde, vierde, vijfde, zeste en zeevende Letteren der Woordleeden. Diemen anders ooc zoude moogen noemen, De Voorste, de Voorste op een nae, de Voorste op twee nae, &c*.

II. *In leste, naestleste, leste op twee nae, &c. Die anders, Achterste, naestachterste &c. moogen geheeten worden*.

III. *In Uiterste of Uiterletteren, en Tussenletteren der Woordleeden*.

* 1. ᶜóo̲ (als op p. 90)

De Vierde Eigenschap, die inde Letteren, als stof der woordleeden aengemerct, wort bespeurt, is de Vereeniging *met malcanderen*.

De maeking deezer vereeniging bestaet in twee saemengaende dingen: *1 Inde Ooverstapping ofte blijving der Vormen, 2 Inde Aeseming door de Ooverstappende of Blijvende Vormen*.

Het middel daer van, is het geene dat door die voorschreeve maeking veroorzaect: *en mach by gelijkenis* Letterbant, *of* Letternaet *genoemt zijn*.

Zulke Letteren zijn tweederlei:

1 Die alleen in't aenraeken van der Letteren gront bestaen, en moogen Letter-lassen *geheeten worden*.

Zoodaenige zijn, die tussen de vereenigde Eenvormige Letteren connen aen-gemerct worden: als tussen **ee** in **eet/** en tussen **tt** in **spott.**

2 Die uit eenich geluit bestaen, 'twelc voort comt tussen beide de gronden der vereenigde Letteren. En moogen Letterzoomen *genoemt zijn*.

Zulke machmen hooren tussen **r** en **m** in **arm/** en tussen **ch** en **t** in **acht.**

Nae deeze Eigenschap zijn de Letteren te onderscheiden in 1 Losse, 2 Gebonden of vereenigde.

De Losse Letteren *zijn, die met geen andere in een woordlit vereenicht zijn*.

Zulke zijn alle Letteren, alleen uitgesprooken.

De Gebonde Letteren *zijn, die in een woordlit aen andere letteren vereenicht zijn*.

En zijn 1 Halfgebonden, 2 Heelgebonde.

De Halfgebonde Letteren *zijn, die maer aen eene zijde, met een andere Letter in een Woordlit verknocht zijn*.

Zijn weeder tweederlei: *1 Voorgebonde, 2 Naegebonde*.

De Voorgebonde *zijn, die in een Woordlit met een Letter die voor haer staet gebonden zijn. Als* n *in* zitten, *en* t *in* brant.

De Naegebonde Letteren *zijn, die met een Letter welc achter haer staet, in een woordlit vereenicht zijn. Als* z *in* zit, *en* b *in* brant.

Een Heelgebonde Letter *is, die voor en achter met andere Letteren in een woordlit vereenicht is. Als* i *in* zit, *en* r, a *en* n, *in* brant.

Elc der voorgaende is, of door een Zoom, of door een Las gebonden. Waer van men deeze Gelaste, *en geene* Gezoomde *mach noemen*.

Als by Voorbeelt, Gelast is in **all** de eerste **l** en de tweede: deeze voor, en geene achter, die met eenen ooc voor gezoomt is met **a:** Zulx dat **a** een Nae-gezoomde is, de eerste **l** een Voorgezoomde en Naegelaste, en de tweede **l** een Voorgelaste.

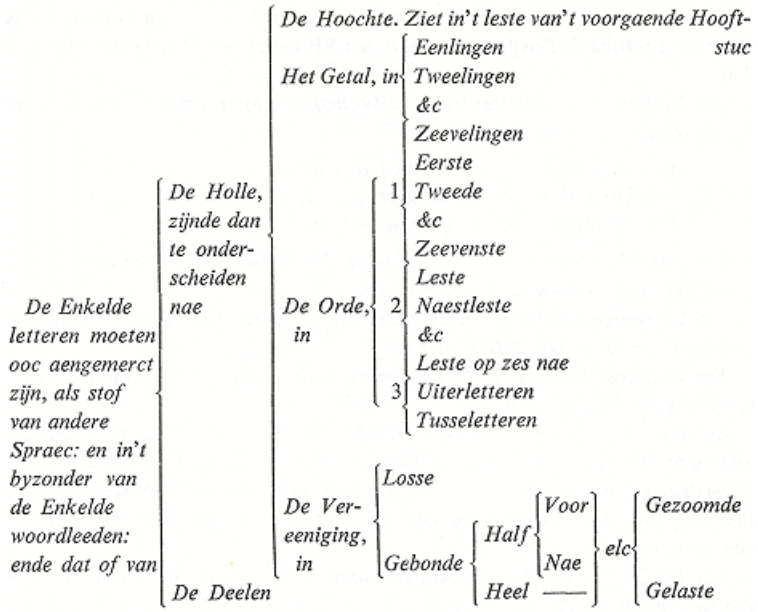

XVII. Hooftstuc,
Onderscheiding der Enkelde Letteren, ten aanzien datse stof zijn vande Deelen der Woordleeden.

De Enkelde Letteren, connen als stof van alderlei Deelen der Woordleeden aengemerct worden, en in elke aenmerking byzonderlijc onderscheiden: maer zullen dit nuu alleen doen, ten aenzien datse stof zijn vande Drielingse deelen der zelver: en dat noch maer van zulke, daer van 't Voornaemste Deel al des Woordlits vryje Clinckletteren vervat, en Gront van my genoemt wort, de twee slechte Deelen uit niet-vryklinkende Letteren bestaende, en kleefsels geheeten.

In deeze aenmerking zijnze 1 Grondletteren, 2 Cleefletteren.

Een Grondletter *is, die stof is van den Gront eens Woordlits*.

Zulke zijn altijt vryje Clinkers, 'tsy Snappende of Staege. En al de vryje klinkers inde Woordleeden zijn zoodaenige: behalven dat somtijts de **w**/ buiten de **r** staende, voor een Cleefletter te houden zy: 'twelc eenichsins inde **j** ooc kan plaets hebben.

De Grondletteren zijn nae haer Getal 1 Eenlingen, 2 Veellingen.

Een Eenlingse Grondletter *is, die alleen de heele stof vande Gront eens woordlits is*.

Zulke konnen zijn alleen de vryje Snapklinkers: en werden voornaemelijc daer toe gebruict de Snappende **a/ e/ o/ u/:** Als in **dal/ het/ dick/ dorre/ dorssen/ hut.**

Een Veellingse Grondletter *is, uit welke, neffens andere, den gront eens Woordlits bestaet*.

En zijn { 1 Tweelingen: als de **e** en **j** in **zeit/jent.**

En zijn { 2 Drielingen: als de **à, a** en **j** in **draajt/ jaa.**

En zijn { 3 Vierlingen: Deeze en zijn niet zeer gebruikelijc.

Een Enkelde Cleefletter *is, die stof is van het Cleefsel eens Woordlits*.

En zijn 1 Eenlingen, 2 Veellingen.

Een Cleevende Eenling *is, welke alleen stof is van het Cleefsel eens Woordlits*.

Zijn 1 Voorletteren, 2 Naeletteren.

Een Eenlingse Voorletter *of Vooreenling is, die de heele stof is van het Voorcleefsel eens Woordtlits*[1)].

Zulke konnen zijn al de Nietvryklinkende letteren, die in deeze geleegentheit bequaemelijc moogen genoemt worden, met naemen die uit haer geluit bestaen en **ee** daer achter aen: Als volcht, **ree/ lee/ ngee/ nee/ mee/ gee/ zee/ vee/ *y*ee/ dee/ bee/ hee/ chee/ see/ fee/ kee/ tee/ pee.** In deeze naemen zijn elke voorste Letter een voorbeelt deezer zaec.

Een Eenlingse Naeletter *of Achtereenling is, die alleen stof is van't Nae-cleefsel eens Woordlits*.

Zulke connen ooc zijn al de Enkelde Letteren, behalven de Vryklinkende: en moogen ten deezen aenzien genoemt zijn, om reedenen die nae zullen blijken, op de volgende wijs: **er/ el/ eng/ en/ em/ eg/ ez/ ev/ e*y*, ed/ eb/ eh/ ech/ es/ ef/ ek/ et/ ep.** Van welke naemen de leste Letteren hier tot Voorbeelden strecken, alsse cort uitgesprooken worden.

Een cleevende Veelling *is, die met haer veele, stof is van een Woordlitcleefsel*.

En is { 1 Een Tweeling: als de **t** en **r/** in **hert: trap.**

En is { 2 Een Drieling: als de **s/ t** en **r/** in **stric/ aerts/ eerst.**

En is { 3 Een Vierling: als de **r/ l/ t** en **s/** in **werlts/** en de **t/ s/ ch/ r/** in **'tschrift.**

Elc deezer is weeder, of een Voorletter, of een Naeletter. Daer van de Voorbeelden al gestelt zijn.

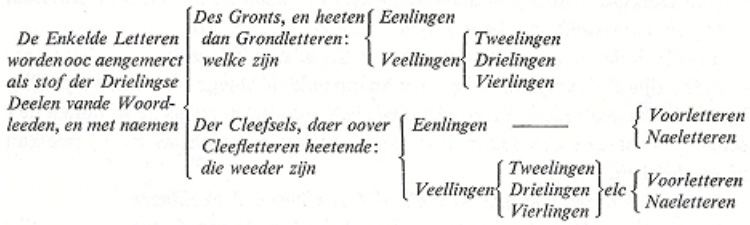

1) 1. *Woordlits*

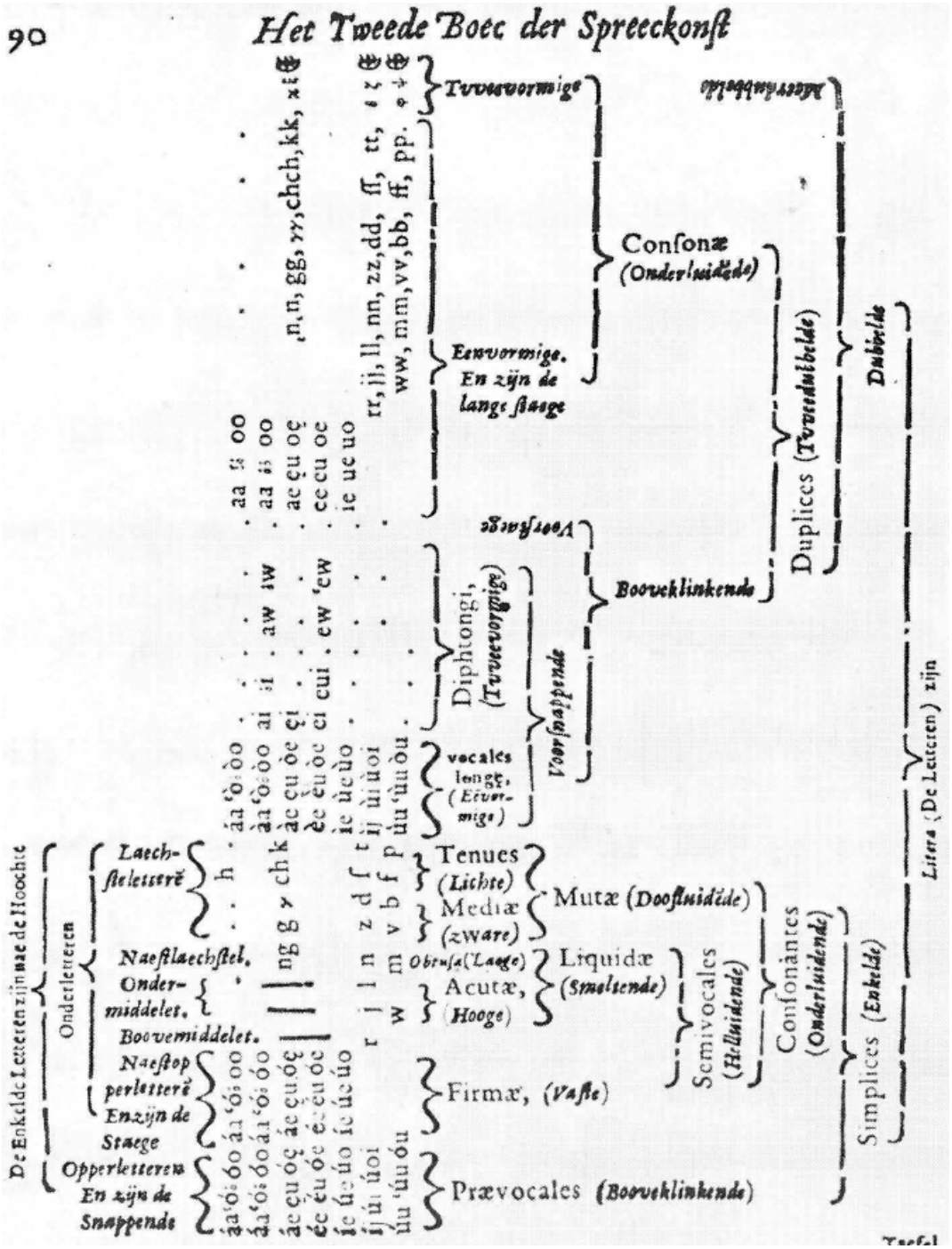
90
Het Tweede Boec der Spreeckonſt
De Enkelde Letteren zijn nae de Hoochte
Onderletteren
Laech-ſtelletterē
Naeſtlaechſtel.
Onder-middelet.
Boovemiddelet.
Naeſtop perletterē
Opperletteren En zijn de Snappende
Enzijn de Staege
Tvvevevormige
Eenvormige. En zijn de langs ſtaege
Consonæ (Onderluidēde)
Duplices (Tvveeduibelde)
Dubbelde
Voorſtaege
Booveklinkende
Diphtongi, (Tvveevormige)
Voorſnappende
vocales longæ, (Eenvormige)
Tenues (Lichte)
Mediæ (zware)
Mutæ (Dooſluidīde)
Obtuſa (Laege)
Acutæ, (Hooge)
Liquidæ (Smeltende)
Semivocales (Helluidende)
Firmæ, (Vaſte)
Prævocales (Booveklinkende)
Consonantes (Onderluidende)
Simplices (Enkelde)
Litera (De Letteren) zijn
Tafel

XVIII. Hooftstuc,
Onderscheydingen der Tweedubbelde Letteren in haer zelven.

Tot noch toe is gehandelt vande Enkelde Spreecletteren, volcht nuu vande Dubbelde.

Dubbelde Letteren *zijn, die meer als eene Lettergront vervatten. Of die uit Enkelde saemen gevoecht zijn*.

Deeze zijn meenigerlei en zeer veel: *maer zullen alleen nuu spreeken van zulke, die ooc stof vande Drielingse deelen der Woordleeden zijn, en uit de voorbeschreeven Enkelde Veellingen saemen-gevoecht. Welke moogen, tot een onderscheyt van alle andere*, Derdendeelse Woordlit dubbel-Letteren *genoemt worden*: *of door uitneementheit, Dubbelde Letteren*.

Zoodaenige Dubbelde Letteren zijn 1 Tweedubbelde, 2 Driedubbelde, 3 Vierdubbelde.

Een Derdendeelse Woordleedige Tweedubbelde Letter *is, welke uit twee enkelde Tweelingen saemen-gevoecht is*.

Deeze Tweedubbelde Letteren zijn te onderscheyden, 1 Ten aenzien van haer zelven, 2 Ten aenzien datse stof vande Derdendeelen der Woordleeden zijn.

In haerzelven aengemerct, connenze wel op veelderlei wijzen onderscheiden worden: *maer zullen teegenwoordich alleen de volgende beschrijven*.

Eerst, *de voornoemde tweedubbelde Letteren zijn tweederlei 1 Eenvormich, 2 Tweevormich of Schilvormich*.

De Eenvormige Tweedubbelde Letteren *zijn, die met een zelfde vorm voortgebracht worden. Men machse ooc* Lange Letteren *noemen*.

Zijn tweederlei: *1 Tweeaesemige of Schilaesemige, 2 Eenaesemige*.

Een Tweeaesemige Lange Letter *is, die met eenderlei vorm, en tweederlei Aeseming, naemelijc een hortende en een staege voortgebracht wort*.

Zulke bestaen altemael uit een vryje Snapklinker, en vryje Staechklinker.

Zijn 1 Voorsnappende, 2 Voorstaege.

Een Voorsnappende Lange Letter *is, diens vryje Snapklinker voor komt, en de Staege achter*.

Zulke zijnder zoo veel, alsse Enkelde vryje Snapklinkers, of Staechklinkers zijn: te weeten, eenentwintich.

Als de { à◌̖a◌̖/ à,a,/ àe, èe, ìe, ìj, ùu

Als de { ᶜò◌̖ō◌̖/ ᶜò,ō ,/ ęu, èu, ùe, ùi, ᶜùu

Als de { ◌̖ò◌̖o/ ò,o,/ òę, òe, ùo, ùoi, òu

Waer onder begreepen zijn de vijf Letteren, diemen by de Hebreen en Grieken, voornaemelijc *Lange Vocaelen* noemt. welken gebruikelijken naem men deeze alle zoude moogen toepassen, en duitselijker in diens plaets zeggen **Lange**

Snapstaechklinkers. Zoo dat dan, gelijc ic in steede van vijf Corte Vocaelen eenentwintich hebbe gestelt: hier ooc van gelijke, in plaets van vijf lange, een-entwintich by my getelt worden. Voorder machmen in't byzonder elc van deeze, de zelve naemen geeven, die haer Enkelde hebben: dewijle de Naemen van die, lang uitgesprooken zijnde, het geluit van deeze is. En om eevewel in't noemen, die van malkanderen te onderscheiden: machmen by deeze voegen het woort **Snapstaege** of **Voorsnappende/** en by geene, het woort **Enkelde** of **Corte.** Als by Voorbeelt, de **áa** noemende Snapstaege **áa/** maer de **à** Enkelde of Corte Snap-**aa:** deezens Teegensoorte, Enkelde of Corte Staege **áa/** en die twee in't gemeen Corte of Enkelde **áa:** Ende zoo met alle andere. Andersins machmen deeze ooc bequaemelijc, en vande andere onderscheidelijc, noemen, met de naemen der Enkelde te verdubbelen: Als te zeggen teegen de **àa/Aa-aa:** teegen de **òo, Oo-oo:** teegen de **ìj/ ij-ij:** &c.

Eenige van deeze Dubbelde Letteren hebben by de Grieken ende Hebreen andere naemen: als de **òo** noemen de Grieken *Omega*, en de **àe/** *Etha*: maer de Hebreen noemen de **òo** *Holem*, de **ęu**, *Camets*, de **ìj/** of **ìe/** *Chirec*, de **èe/** of **àe/** *Tsere*, ende de **òu/** *Schurec*.

Veel vande Letteren, die ic hier onder de Lange Vocaelen stel, als de **àe/** de **ìe/ èu/ ùe/ ùi/ òe/** zijn altijt voor *Diphtongen* gehouden: Maer dat zulx dooling is, heb ic voor beweezen, daer vande Enkelde Letteren, uit welke deeze bestaen, in't byzonder gesprooken is.

Een Voorstaege Lange Letter *is, diens Staege Vryje Clinker voor, en vryje Snapklinker achter staet*.

Als **ji/ jŭi/ jŭoi/ wu/ w^{c}u/ wŏu/** diemen ooc onder deeze twee, **ji/** en **wu/** kan vervatten. Dit zijnze al, die merkelijc gebruict worden. Men machse meede **Lange Staechsnapklinkers** noemen.

Een Eensaemige Lange Letter *is, die met eenderlei vorm, en eenderlei Aeseming daer in, voortgebracht wort*.

Zulke zijnder eeveveel als de Niet-vryklinkende Letteren: konnen ooc op gelijke wijzen onderscheiden worden, en met gelijke orde voorgestelt: als onder andere aldus:

					hh	
		nn	*gg*	*γγ*	*chch*	*ck*
rr	*ll*	*nn*	*zz*	*dd*	*ss*	*tt*
		mm	*vv*	*bb*	*ff*	*pp*

Merct hier, dat uit de staege Vryje Klinkletteren, ooc wel zoo veel Eensaemige Lange letteren ontstaen, als haer getal is: maer en zijn hier eevewel niet onder vervat, om datse geen zulc derdendeel van een Woordlit en maeken, gelijc vereist wort inde geene die onder dit geslacht behooren.

Zy worden beide, onder andere gebruict, in't leste vande Opperwoordleeden, diemen gewoon is maer met eene merkletter achter de Opperletter te schrijven: als in ic **wer/ hel/** een **bal/** ic **min/** ic **com/ wit/** ic **hef/** ic **gae/** ic **rij/ blij/** ic **hŏ u/ rou.** Want in deeze en diergelijke is de Spreecletter, die door de leste enkelde

merkletter beteikent wort, geen Enkelde, maer een dubbelde of lange letter van deezen aert. Zoo dat de voornoemde woorden, om haer geluit volkomen uit te drucken, zouden moeten aldus geschreeven worden: ic **werr/** ic **hell/** een **ball/** ic **minn/** ic **comm/witt/** ic **heff/** ic **gaaa/** ic **rijj/blijj/** ic **kȣww/ roww.** Welke niewe meening hoewelze licht veel zeer vreemt zal dunken, nochtans inder daet waer is: als blijct,

1 uitet gehoor, wanneermen zulke Letteren teegen andere vergelijct: als de leste van **Brouwer** en ic **wer, brobbel** en een **bel/** ic **reeken** en ic **ken/droesem** en ic **stem/ beezich** en **zich/ kiezet** (voor kiest) en **zet.** Tussen welke niet alleen verschil inde hoochte, maer ooc inde lengte, klaerlijc kan worden gehoort: en alzoo de eerste van elc paer, enkel, maer de tweede dubbel bevonden te zijn.

2 uit dattet ongerijmt zoude zijn, dat daer der Schilvormige Dubbelde letteren van alderlei Soorten bevonden werden, eevewel geen Eenvormige in't gebruic te weezen: te meer dewijle deeze mackelijker uit te spreeken zijn, en lichter konnen vereenigen. Maer dit zoude zoo weezen, wanneer in zulke of andere geleegentheit, onder eene Enkelde merkletter, geen lange of Dubbelde Spreecletter, te verstaen en waer: Naediender geen, behalven de **k** en de **j/** by ons, en in meer andere spraeken, dubbelt geschreeven worden.

3 uit datter twee eenvormige Letteren in zulke Woorden neffens malkanderen gevonden worden, wanneerze verlengt zijn met een Woordlit: als te zien is in **werren/ hellen/ minnen/ heffen/ hȣuwen/** &c. Daer uit volgt, dat die twee eenvormige letteren welke inde verlengde woorden tot twee Woordleeden hooren, inde onverlengde, onder een woordlit vervattet zijn, en alzoo saemen een lange letter maeken: dewijle den aert van onze verlenging is, dat het verlengde van het verlengsel geen letter en ontfangt, maer wel een meededeelt: Als in **wandelen/ rispen/** verlengde woorden zijnde, te bespeuren is. Want daer in, de **l/** noch de **p/** de verlengde niet bygevoecht, maer wel afgetrocken, en tot de verlengsels eensdeels oover gevoert zijn aldus, **wandel/wande-len/risp/ris-pen.** En volgens dien, gelijc **wandelen/ rispen/** van **wandel/ risp/** en niet van **wande/ ris/** coomen: alzoo ooc **wer-r en/ hel-l en/ minnen/**[1] **hef-f en/ houwen/** &c. van **werr/ hell/ minn/ heff/ kouw/**[2] en niet van **wer/ hel/ min/ hef/ hou/** gelijcmen schrijft en meent.

4 Dit wort noch versterct, door dat de Hoochduitsen in haer Schriften deeze lange Letteren dikwils uitdrucken: als in *Herr, woll, dann, komm, Gott*: Gelijc ooc de Engelsen: als in *all, till, shipp, nett*.

Hier by zoudemen noch konnen voegen, dat by ons de **ck/** en **jj** schriftelijc gebruict worden, als in **dick/ zack/ ey/ Mey:** en daer uit besluiten, dat 'tgene met die geschiet, ooc met alle andere, als gelijke reeden hebbende, te moeten gebeuren: Maer dewijle die twee onverstandelijc wel zoo dikwils qualijc, als recht gebruict worden, isser niet veel bewijs uit te haelen.

Schilvormige Tweedubbelde Letteren *zijn, die gevormt worden met twee verschillende Vormen*.

En zijn 1 Tweeaesemige of Schilaesemige, 2 Eenaesemige.

De Tweeaesemige Schilvormige Tweedubbelde Letteren *zijn, die voortgebracht worden met tweederlei Aeseming*: *een hortende en een staege, elc door een verscheide vorm*.

1) 1. **min-n en/**
2) 1. **houw/**

Eigensch. *Deeze bestaen alleen uit Vryclinkende Letteren, en dat uit een Snappende, en een Staege*: *daer oover zy* Tweedubbele Vryschilvormclinkers *moogen heeten*.

Zy zijn tweederhande: *1 Voorsnappende, 2 Voorstaege*.

De Tweedubbelde Voorsnappende Schilvormige Letteren *zijn, die de Snapklinker voor hebben, en de Staege achter*.

Aengaende de byzondere Soorten onder dit geslacht begreepen, daer van en wordender naew andere gebruict, als diens Staechklinker een **j** of **w** is. En zulke vind icker neege in't gebruic: vijf met een Staege **j/** te weeten **aj/ ǰ/ ej/ ęuj/** ǒ**ei:** en vier met een Staege **w/** als **aw/ ǒw/ ew/ęuw:** waer van de **aj/ ej/ aw/ ew/** platte, de **oj/ ęuj/ǒw/ ęuw/** hol-achtige, ende de ǒ**ei** een holle is, Van welke alle men Voorbeelden heeft in **becait/** het **wait/ berǰit/** het **dǰit/ arbeit/ dikheit/ deuit/** het **steuit/** het **moeit** my, **hy roeit/** hy **snaut/ hy kaut/ ǰut/ hǰut.** De **ew/** noch de **ęuw/** en hebben wy in onze Hollantse Spraec niet: maer de Braebanders, zoo ic wel gehoort en onthouden heb, spreeken het woort **uuwe/** en meer andere met **ew** uit. De Hoochduitsen, Latijnen en Grieken spreeken de ě**uw/** en ooc wel de **ew/** in *teutsch, euge, Europa, Deuteronomium*. Onder deeze neege schijnender vier, te weeten **aj/ ǰ/** ǒ**ej/ au/** om de wijde ooverstapping, eer driedubbelde te weezen, als tweedubbelde: Zoo datter dan maer vijf ooverich zouden zijn. Hier is oovergeslaegen de **ăej/** of **ęj/** die ic meen vande Braebanders gebruict te worden in **gy/ my:** en ooc wel vande Noorthollanders, in alle woorden daer **wy ej** gebruiken, zeggende voor **goetheit/ goethęjt.** Alle deeze, en dieder meer zouden moogen gestelt worden, machmen elc noemen met de naemen van haer Enkelde saemengemengt: Als de **ej/ Ee-ij/** de **ęui/** noemende **Eu-ij/** en zoo voort met de andere. Of anders machmenze noemen met haer eigen geluit in een woordlit; als de **ej/ Ej/** de **ęuj/ Euj/** &c.

Ic heb terstont gezeit, datter naew andere in't gebruic en zijn, dan die tot een Staege Letter de **j** of **w/** hebben: geevende te kennen, datter noch andere connen zijn: gelijc icker ooc een bespeurt heb, die by ons inde gemeene spraec zeer gebruikelijc is, en is de **èa/** dewelkemen uit spreect in veel woorden, die anders met **ee** geschreeven, en ooc wel gesprooken worden. Als in **Zeep/ kleet/** &c. die vande gemeene man met **ea** worden geuitet aldus, **zeap/ kleat.** Deeze wort ooc vande Engelse veel gebruict, beide schriftelijc en mondelijc: als in *great, Godhead*, &c.

Naedemael dan alle vryje Voorsnappende Tweeclinckers, met weinich uit-neeming in **j** of **w** eindigen: Zoo machmenze daer nae in twee Soorten onderscheiden, te weeten, in Tandeindigende en Lipeindigende: en die in een Letterorde vertoonen, om alzoo klaer voor oogen te zien, hoe veel, en hoedaenige datter connen zijn. Dit geschiet aldus.

De Tweedubbelde schilvormige, voorsnappende Vryklinkers zijn, (behalven de Wortel of Keeleindende)	Tandeindigende	Platte	.	**ai**	**ęi**	**ei**	.	o	.
		Hol-achtige	.	ǒi	.	ě**ui**	.	o	.
		Holle	.	.	.	ǒ**ei**	.	o	.
	Lipeindigende	Platte	.	**aw**	.	**ew**	.	.	o
		Hol-achtige	.	ǒw	.	ě**uw**	.	.	o
		Holle	.	.	.	.	.	.	o

Hier

Hier zietmen datter onder elc der twee Geslachten, achtien plaetsen hooren, maekende saemen zesendertich: daer vander tien vervult staen, ende de ooverige leedich: om dat my nuu geen Voorbeelden in gebruikelijke spraec te vooren coomen, daer in ic zoude connen aenwijzen 'tgeluit, daer meede die plaetsen te vervullen zijn. Ondertussen wijzen die leedige plaetsen, zoo in ordre gestelt, zelf klaerlijc aen de natuer vande Tweeklinkers, daer meede zy vervult konnen worden. Merct noch, dat hier onder elc geslacht drie plaetsen zijn, die ic niet en tel, ende met **o** beteikent zijn; om datse alleen met eenvormige, als met **ij/ ùi/ ùoi/ uw/ ᶜuw/ ow/** connen vervult worden, welke onder dit Geslacht niet en behooren.

De Tweedubbelde Voorstaege Schilvormige Letteren *zijn, die de Vryje staege klinker voor, en de Snappende achter hebben*.

Deeze coomen mette voorgaende in alles over een, behalven datse omgekeert zijn: zoo dat 'tgeene ginder achter komt, is hier voor. Want gelijc geene in **j** en **w/** voornaemelijc eindigen: zoo ooc deeze en connen nae die twee Letteren ooc in twee soorten onderscheiden worden. Gelijker nochtans onder geene zijn die in een Staege-**aa** eindigen: zoo gis ic datter hier zijn die daer mee beginnen, die dan met **h** beteikent worden. Gelijc geene in haer Letterorde 36 plaetsen hebben: zoo ooc deeze. en mach die zelve orde hier tot onderwijs verstrecken, laetende ooc dezelve plaetsen met deselve letteren vervult, die alleen dus ommekeerende **ja/ ję/ je/ j&/** &c. en daer by voegende, **ju/ wi/ jo/ wo/** wanter ooc anders geen Voorstaege in't gebruic en zijn: uit oorzaec datter uit geen andere Snapklinkers, vryje Tweeklinkers en konnen ontstaen, als die van haer staege afgescheiden, gebruict worden. Voorbeelden van deeze Tweeklinkers heeftmen in **jan/ j&b/ jong/ jent/ wat/ wol/ wet/** ic **quam/ dwang/ quel/ quol/ tjalpen/ wil.** Men machse in't gemeen noemen Tweedubbelde Voorstaege Vryschilvormclinkers: en elc in't byzonder, of met de gemengde naemen haerder Enkelde, als de **jà** noemende **ij-aa/** of met haer eige Geluit, als de **jà** de naem **jàa** geevende.

De Eenaesemige Schilvormige Tweedubbelde Letteren *zijn, die met twee verschillende Vormen gevormt, en met eenderlei aeseming, naemelijc een staege, geaesemt worden*.

Van deezen aert zijn de Letteren diemen *Duplices Consonantes* heeft genoemt: de x of **ks/** *ψ* of **ps.**

Eigensch. *Zy bestaen altemael uit Niet-vryklinkers, behalven deeze* wr-, -rw, -rj.

Dewijle deeze alle connen zijn Tweedubbelde cleefletteren, zal ic die daer naeder verhandelen, en in een Letterorde voorstellen.

Ten tweeden *zijn dezelve Tweedubbelde Letteren te onderscheiden in 1 Eeveluide, 2 Climmende*.

De Tweedubbelde eeveluide Letteren *zijn, die uit twee Letteren van eenen trap bestaen*.

Van deeze slach zijn al de Eensaemige Lange Letteren: als de **rr/ ll/ ngng/ nn/ mm/** &c.: Ende veel Schilvormige van eenen Aesem: Als voornaemelijc de **mn/ zd/ dz/ kt/ pt/ cht/ st/ ft/ sp/ sch/ ks/ ts/ ps/ chs/ fs/ pf.**

Eigens. 1 *Zy konnen alle zonder omkeering Nae ende Voorletteren zijn*.

Als de **ps** is een Voorletter in **Psalm/** en een Naeletter in **hups.** Deeze eigenschap is een zeeker kenteiken, waer aen men de eeveluide kennen en beproeven kan.

2 Zy bestaen alleen uit Enkelde Onderletteren, en zijn daerom altemael dubbelde Onderletteren: *in welke gelijke vijf ondertrappen van hoochte, als inde Enkelde onderletteren, aen te merken vallen: en zouden daer nae ooc moogen in vijf soorten onderscheiden worden*.

De Tweedubbelde Climmende Letteren *zijn, die uit twee Enkelde van verscheide trappen bestaen*.

En zijn 1 Rijzende, 2 Daelende.

De Tweedubbelde Rijsletteren *zijn, daer in de Enkelde Letter vande hooger trap lest comt*.

Als **ja/ we/ tr/ sm/ kl.**

De Tweedubbelde Dael-letteren *zijn, daer in de Enkelde Letter, of tweeling des laegeren traps, lest uitgesprooken wort*.

Als **aj/ ew/ rt/ ms/ lk.**

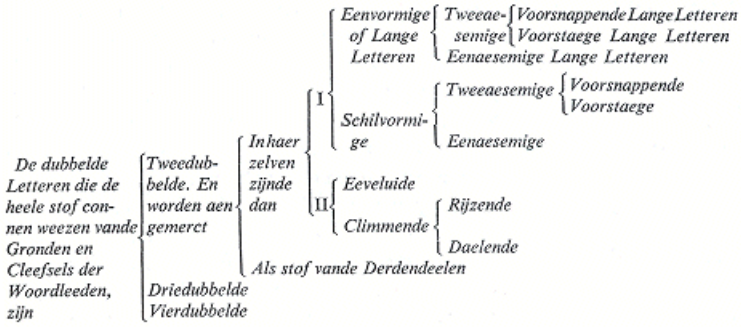

XIX. Hooftstuc.
Onderscheiding der Tweedubbelde Letteren als stof vande Derdendeelen der Woordleeden.

De Tweedubbelde Letteren in haerzelven eeniger maeten verhandelt zijnde, zullen die nuu onderscheiden ten aenzien datse stof van de Derdendeelen der Enkelde Woordleeden zijn.

In deezen aenzien zijnze 1 Grondletteren, 2 Cleefletteren.

De Tweedubbelde Grondletteren *zijn, die stof zijn vande Tweeletterige Gronden der Woordleeden*.

Zoodaenige zijn al de Tweeaesemige tweedubbelde letteren, daer vander twee Soorten zijn: naemelijc de Tweeaesemige lange Letteren, ende de Tweedubbelde vryje Schilvormklinkers, die beide hier vooren naerder onderscheiden zijn.

Eigensch. *Deeze zijn altemael oneeveluide of Climmende*.

De Tweedubbelde Cleefletteren *zijn, die de heele stof vande Tweeletterige cleefsels der Enkelde Woordleeden zijn*.

Gelijc al de Tweeaesemige Tweedubbelde Letteren Grondletteren zijn: zoo zijn daerenteegen al de Eenaesemige beide de Eenvormige of lange, en Tweevormige ooc Cleefletteren.

Deeze Cleefletteren zijn tweederlei: 1 Voorletteren, 2 Naeletteren.

De Tweedubbelde Voorletteren *zijn, die voor aen den Grond der Woordleeden cleeven*.

Het getal van deeze is taemelijc groot, onder welke in onse tael sonder menging gebruikelijc zijn de volgende, **wr/ gr/ gl/ gn/ vr/ vl/ dr/ br/ bl/ sl/ sn/ sm/ sch/ st/ sp/ fr/ fl/ kr/ kl/ kn/ tr/ pr/ pl:** Als te hooren is in **wreeken/ greep/ gloet/ gnor/ vry/ vlam/** &c.

Men mach elc noemen met naemen, die gemengt zijn uit de naemen haerder Enkelder Letteren: als de **wr/** noemende **uw-er/** de **gr/gee-er/** &c. Of anders met haer eige saemengevoecht geluit, en **ee** achter aen: Als met **wr/** te heeten *wree/* en **gr/ gree/** &c.

Eigensch. *Al de tweedubbelde Voorletteren zijn, of Rijzende, of Eeveluide*: *en geen van alle daelende*.

De Tweedubbelde Naeletteren *zijn, die de heele stof zijn van de Tweeletterige Naecleefselfs*[1)]

Van deeze zijn beide Eenvormige, en tweevormige in't gebruic: en onder de Tweevormige werden in onse Tael gevonden de volgende: **rg/ lg/ rz/ lz/ nz/ dz/ rv/ lv/ r**γ, **n**γ, **b**γ, **rd/ ld/ nd/ md/ gd/ zd/ vd/ bd: rj/ rw/ rl/ rn/ rm/: rch/ rs/ rf/ rk/ rt/ rp: lj/ lw/ lm: lch/ ls/ lf/ lk/ lt/ lp: ngs/ ngk/ ngt: ns/ nt: ms/ mt/ mp: chs/ cht/ st/ sp/ fs/ ft/ ks** of x, **kt/ ts/ ps/ pt:** Als in **zorg-de/** &c.

Het is reeden dat elke Naeletter ooc een byzonderen naem hebbe: en dewijle haer eige geluit alleen daer toe niet bequaem is: zoo canmer **e** voor by voegen: en zoo zullen haer naemen ooc de zaec vervatten. Als by de **rg** voor aen stellende **e/** zal haer naem zijn **erg/** en zoo alle andere. Andersins canmenze elc noemen, met een naem die uit de twee naemen haerder Enkelder Letteren gemengt is: als de **rg/** diens enkelde Letteren **er** en **gee** genoemt zijnde, zalmen daer nae noemen **er-gee:** zoo de **ps, pee-es,** de **ls, el-es,** &c.

Eigensch. 1 *Deeze Naeletteren en zijn geen van alle rijzende*: *maer of daelende, of eeveluide*.

2 *Al de Tweedubbelde Naeletteren, omgekeert zijnde, connen dan Voorletteren weezen*: *Gelijc aen d'ander zijde, al de dubbelde Voorletteren, wanneerze omgekeert zijn, Naeletteren connen zijn*.

Als by Voorbeelt, **pr** een Voorletter zijnde, keertmen om, alsmen de **r** voor, en de **p** achter stelt aldus, **rp:** en in die geleegentheit staende, ist een Naeletter, gelijc te hooren is in **praeten, harp.** De reeden hier van is, om dat door't ommekeeren, de rijzende dubbele Letteren daelende, ende de Daelende rijzende worden, en de eeveluidende, eeveluidende blijven: Waer door het gebeurt, dat een Naeletter, die daelende was, en daerom alleen een Naeletter kost zijn, door ommekeeren rijzende geworden zijnde, dan een Voorletter can weezen, den aert van een Naeletter verloren hebbende. En zoo weeder het teegendeel met een voorletter, die rijzende was. Maer de Eeveluide, blijven altijt bequaem om Voor en Naeletteren te konnen weezen.

Hier staet aen te merken, dat wel alle Voorletteren omgekeert zijnde, zeer bequaemelijc Naeletteren konnen weezen: maer sommige naeletteren, zoo bequaem geen Voorletteren: uit oorzaec dat achter den Gront, meerder en vaster aen-cleeving can weezen, als voor den gront: 1 door dien de helderheit van't geluit des Gronts, het Naecleefsel eenichsins meedegedeelt wort, en het Voorcleefsel niet, om dat den gront noch eerst volgen moet: 2 Door dien dat het daelen en 'tafsnappen der Woordleeden, lichter valt als het rijzen en Toesnappen. Waer uit dan ooc ontstaet deeze Eigenschap ofte

1) 1. *Naecleefsels*.

Regel. Dezelve Letteren luiden sterker Naeletteren of onder de Naeletteren zijnde, dan voorstaende.

Letterorde vande Tweedubbelde Voor en Naeletteren.

Letterorde vande Tweedubbelde Voor en Naeletteren.

	r	*l*	*gn*[1]	*n*	*m*	*g*	*z*	*v*	*γ*	*d*	*b*	*h*	*ch*	*s*	*f*	*k*	*t*	*p*	
r	. rr	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	*r*
j	. rj		o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	*j*
w	wr rw	lw	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	*w*
l	. rl	. ll	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	*l*
ng	. .		.ngng			o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	*ng*
n	. rn			. nn		o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	*n*
m	. rm	lm		*mn* .	.mn[2]	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	*m*
g	gr rg	gl lg		gn .		. gg							o	o	o	o	o	o	*g*
z	*zr* rz	lz		. nz			. zz		.γz	'zd dz	. bz		o	o	o	o	o	o	*z*
v	vr rv	vl lv						. vv					o	o	o	o	o	o	*v*
γ	*γr* r*γ*	*γl* l*γ*	. n*γ*						. *γγ*	*γd* .	*γb* .		o	o	o	o	o	o	*γ*
d	dr rd	ld		. nd	. md	. gd	. zd	. vd		. dd	. bd		o	o	o	o	o	o	*d*
b	br *rb*	bl *lb*			. *mb*					*bd* .	. bb		o	o	o	o	o	o	*b*
h																	*th*		*h*
ch	. rch	. lch				ɔ	ɔ	ɔ	ɔ	ɔ	ɔ		. chch	. sch					*ch*
s	*sr* rs	sl ls	. ngs	sn ns	sm ms	ɔ	ɔ	ɔ	ɔ	ɔ	ɔ		sch chs	. ss	*sf* fs	*sq* ks	ts[3] ts	sp ps	*s*
f	fr rf	fl lf		. *nf*		ɔ	ɔ	ɔ	ɔ	ɔ	ɔ				. ff			. *pf*	*f*
k	kr rk	kl lk	. nk	kn .		ɔ	ɔ	ɔ	ɔ	ɔ	ɔ	*kh* .	'kch .	'ks .	'kf .	. kk	*ct* .		*k*
t	tr rt	*tl* lt	. ngt	'tn nt	*tm* mt	ɔ	ɔ	ɔ	ɔ	ɔ	ɔ	*th* .	'tch cht	'ts st	'tf ft	'tk kt	. tt	'tp pt	*t*
p	pr rp	pl lp		*pn* np	. mp	ɔ	ɔ	ɔ	ɔ	ɔ	ɔ	*ph* .		*ps* sp	*pf* .		*pt* .	. *pp*	*p*

[1]) l. *ng* [2]) l. m m [3]) l. st

Tot verstant vande voorgaende Letterorde is aen te merken, 1 Dat de Letteren die booven de Orde staen, aenwijzen dat de heele Ry daer elc booven staet zulken letter tot haer binnenste of hoochste heeft: En dat die ter zijden staen, beduiden, het heele Gelit, daer elc neffens staet, zulken enkelden Letter tot haer buitenste of laechste te hebben.

2 Dat in elc Viercant twee plaetsen zijn, een aende slinker zijde voor de Voorletter, een aende rechter zijde voor de Naeletter: en dat dienvolgende de Letteren, die aende Slinker zijde staen, Voorletteren zijn, maer aen de rechter zijde, Naeletteren.

3 Dat de Viercanten die een **o** vervatten, niet en konnen vervult worden: om dat een Letter van een hooger trap niet en can staen buiten een die van een laeger trap is: Ende dat de geene daer dit teiken □[1)] in gestelt is, ooc niet en connen vervult worden: om dat een zwaere Letter met een lichte niet wel en kan vereenigen, zonder d'een of d'ander te veranderen, ende malcander in zwaerte of lichtichheit gelijc te worden: maer dat meest alle andere plaetsen, die noch leedich staen met Voor en Naeletteren konnen vervult worden. Doch deeze staen leedich, om dat de dubbelde Letteren, daer meede zy te vervullen zouden zijn, inde gemeene Taelen, of gans niet, of weinich, of bezwaerlijc gebruict worden.

4 Dat de Spreecletteren, die met Italiaense of Cursive Merkletteren beteikent staen, in onse Nederduitse Tael zonder menging niet gebruikelijc en zijn: maer wel in andere, als de **pf/ lb/ mb/** &c. by de Hoochduitse, gelijc blijct in **pfenning/ halb/ lamb:** de **bd/ pn/ pt/ ps/ tm/** &c. by de Grieken, als te verneemen is in *bdellium, pneuma, Ptolemęus, psalmos, tmesis*: de *γ***r/** *γ***l/** by de Engelsen, gelijcmen haer die hoort spreeken in *grey, glat*: En zoo voort.

5 Datter nae't gemeene schrijven noch verscheide in't gebruic zijn die hier niet en staen: als **gt/ gs/ dt/ ds/ bt/** &c: maer zulke met voordacht hier uit gelaten te zijn: uit oorzaec datter zoodaenige spreekletteren niet gevonden en worden, inde woorden diemen zoo schrijft, als de Merkletteren uitwijzen.

De Tweedubbelde Letteren als stof vande Derdendeelen der Woordleeden zijn. { Grondletteren

De Tweedubbelde Letteren als stof vande Derdendeelen der Woordleeden zijn. { Cleefletteren { Voorletteren

De Tweedubbelde Letteren als stof vande Derdendeelen der Woordleeden zijn. (Cleefletteren { Naeletteren

XX. Hooftstuc,
Onderscheidingen der Driedubbelde Letteren in haer zelven.

1) 1. ∩

D*e drie dubbelde Letteren zijn te onderscheiden 1 Alzooze in haer zelven aengemerct worden, 2 Alzooze stof zijn der Gronden en Cleefsels der Woordleeden. In haerzelven zullen wy die op twee wyzen onderscheiden*: *waer van ic de eerste, om cortheit, alleen in een Taefel zal voor oogen stellen, als volcht*.

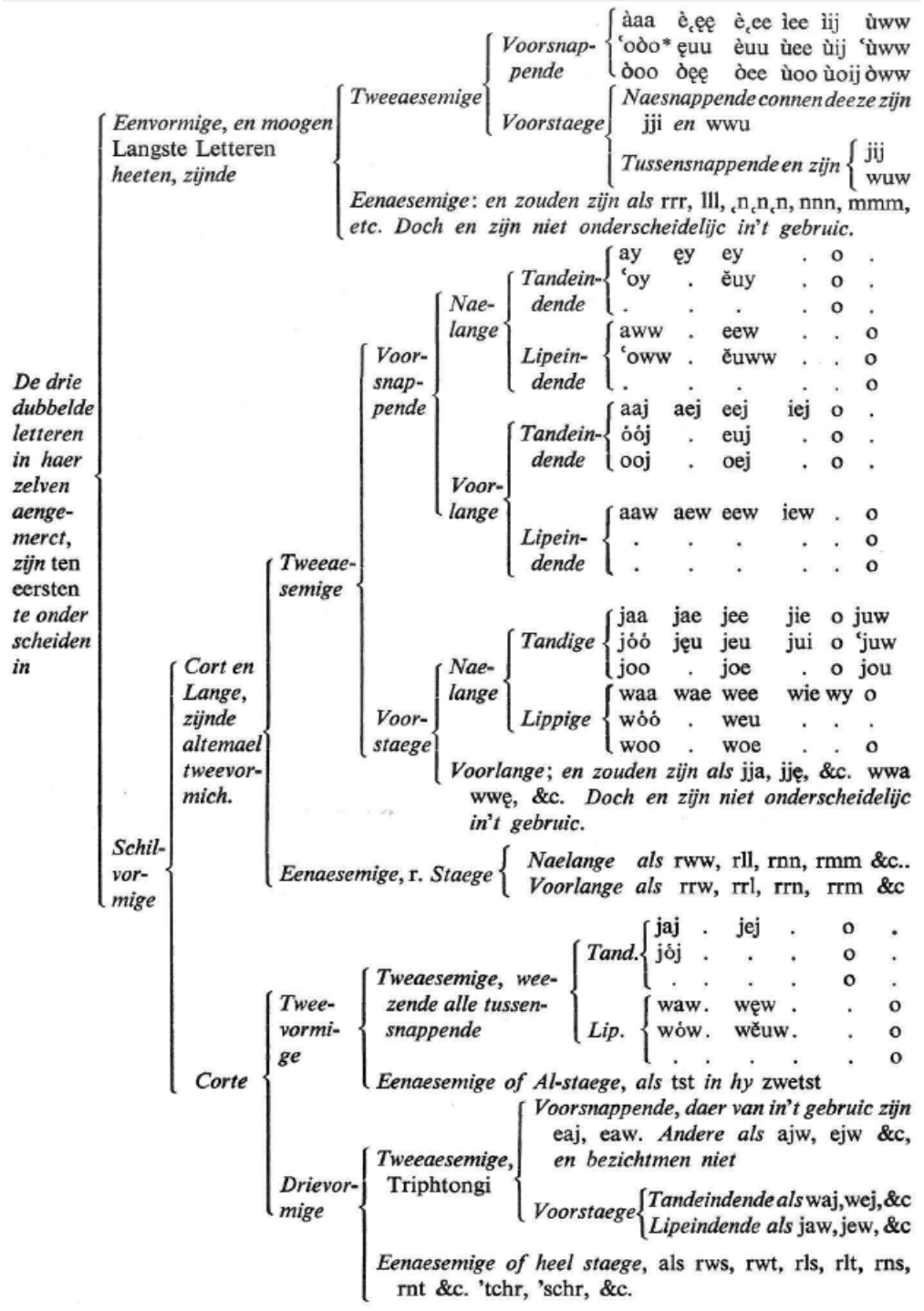
De drie dubbelde letteren in haer zelven aengemerct, zijn ten eersten te onder scheiden in
Eenvormige, en moogen Langste Letteren heeten, zijnde
Tweeaesemige
Voorsnappende
àaa è‹ęę è‹ee ìee ìij ùww
'oòo* ęuu èuu ùee ùij 'ùww
òoo òęę òee ùoo ùoij òww
Voorstaege
Naesnappende connen deeze zijn jji en wwu
Tussensnappende en zijn jij wuw
Eenaesemige: en zouden zijn als rrr, lll, ‹n‹n‹n, nnn, mmm, etc. Doch en zijn niet onderscheidelijc in't gebruic.
Schilvormige
Cort en Lange, zijnde altemael tweevormich.
Tweeaesemige
Voorsnappende
Naelange
Tandeindende
ay ęy ey . o .
'oy . ěuy . o .
. . . . o .
Lipeindende
aww . eew . . o
'oww . ěuww . . o
. . . . . o
Voorlange
Tandeindende
aaj aej eej iej o .
óój . euj . o .
ooj . oej . o .
Lipeindende
aaw aew eew iew . o
. . . . . o
. . . . . o
Voorstaege
Naelange
Tandige
jaa jae jee jie o juw
jóó jęu jeu jui o 'juw
joo . joe . o jou
Lippige
waa wae wee wie wy o
wóó . weu . . .
woo . woe . . o
Voorlange; en zouden zijn als jja, jję, &c. wwa wwę, &c. Doch en zijn niet onderscheidelijc in't gebruic.
Eenaesemige, r. Staege
Naelange als rww, rll, rnn, rmm &c..
Voorlange als rrw, rrl, rrn, rrm &c
Corte
Tweevormige
Tweaesemige, weezende alle tussensnappende
Tand.
jaj . jej . o .
jój . . . o .
. . . . o .
Lip.
waw. węw . . o
wów. wěuw. . o
. . . . . o
Eenaesemige of Al-staege, als tst in hy zwetst
Drievormige
Tweeaesemige, Triphtongi
Voorsnappende, daer van in't gebruic zijn eaj, eaw. Andere als ajw, ejw &c, en bezichtmen niet
Voorstaege
Tandeindende als waj, wej, &c
Lipeindende als jaw, jew, &c
Eenaesemige of heel staege, als rws, rwt, rls, rlt, rns, rnt &c. 'tchr, 'schr, &c.

*

* 1. ᶜòoo

Men zoude onder de Tweeaesemige Cort-en-Lange Letteren, noch eenige Soorten van Letteren connen stellen die Diep einden en aenvangen; daer dan onder zoude coomen **eaa/** en meer andere.

Voorder alzoo meest al de Driedubbelde Eenvormige, en Tweevormige letteren, van de Tweedubbelde van malcanderen, en ooc wel vande Enkelde, niet en worden behoorlijc onderscheiden: zoo zal dienstich zijn, om klaer te zien, datse verschillen, en watse verschillen, die met malcanderen te vergelijken: en tot dien einde in een bequaeme orde by een te stellen, met by gevoegde Voorbeelden, zooder zijn. 'Twelc dan niet alleen een groot licht zal geeven aen deeze noodige zaeken: maer ooc mijn gevoelen van die vaster bevestigen. En zal derhalven tot een staeltje van zulx, al de Enkelde vryje Snapklinkers, Tweedubbelde en Driedubbelde Voorsnapklinkers, of de plaetsen daer van, in een zoodaenige Letterorde voorstellen.

Tweevormige	Eenvormige	Platte	a *een gat* aa *hy gaet* aaa *ic gaa*	ę *stęrre* ae *ic blaet* aee *lae*	e *met* ee *meet* eee *mee*	. ie *ziet* iee *ic zie*	i *wis, lit* ij *wijs,ooly* ijj *ic wy,ly*	u *ic dut* uw *hy duut* uww *ic duu*
		Holachtige	ȯ *lot* ȯȯ *bloot* ȯȯȯ *bloo*	ĕ,u *vorc* ęu ęuu	ĕu eu *reus* euu *reu*	. ue *uer* uee	. ui *kruit* uij *ic kruy*	‘u *n‘ut* ‘uw *zeen‘uw* ‘uww *n‘uu*
		Holle	o *bot* oo *bootschap* ooo *boo(boode*	. oę *boec* oęę *zoeken*	. oe *roet* oee *roe*			ŏu ow *hy dout* ouw *ic dou*
	Tandeindende	Platte	ai *bekait* aij *kay* aaj *ic maai*	ęj ęij aej *ic maej*	ej *hy leit* eij *ic ley* eej *kleeiken*	. . iej *bieiken*	o	
		Holachtige	ȯj *ὁκολζω* ȯij ȯȯj *hooi*		ĕui *fleuit* ĕuij *leui* eui *meui*		o	
		Holle	oj oij ooj *booi(boode*		. . oei *geboeit*		o	
	Lipeindende	Platte	aw *hy snaut* aww *ic snau* aaw *blaaw*	ęw ęuw aew *blaew*	ew eww eew *leew*	iew *niew*		o
		Holachtige	ȯw *het rout* ȯww *rou* ȯȯw *ὁντὸς*		ĕuw, *euch* ĕuww, *ge-* . (*beuw*			o
		Holle	. . .					o

ea kleat of kleet, heat of heet, nean, zeitmen te Schiedam voor neen, *great*.

eaa zea of zee, by de Engelse *sea*.

eea

eaj kleajken zeggen sommige voor kleetken of kleetje.

eaw Leaw, eaw, ic schreaw, leaw,[1] zeitmen voor Leew, eew, ic schreew.

Tenanderen *zijn de Driedubbelde Letteren in haerzelven te onderscheiden in 1 Eeveluide, 2 Climmende*.

De Driedubbelde Eeveluide *Letteren zijn die uit drie enkelde Letteren van eenen trap bestaen*.

Als **tst/ sps/ spt/ chst/ tsch/** in hy **quetst/ 'tstaet/** des **Gesps/ 'spsalms/** hy **gespt/ slechst/ 'tschijnt.**

De Driedubbelde Climletteren *zijn, die uit drie Enkelde Letteren welke niet al van eenen trap en zijn, bestaen*.

En zijn driederlei: *1 Rijzende, 2 Daelende, 3 Bei doende, naemelijc Op-en-af-climmende, of Middeltoppige*.

De Driedubbelde Rijsletteren *zijn, die de letter of letteren vande hooger trap lest staen*.

Als **str/ spl/ schr/** in **strijt/ splijt/ schrift.**

De Driedubbelde Daelletteren *zijn, die der Drielingen, daer uitse bestaen, de laechste lest staen. Of dieze hoe laeger, hoe achterwaerder hebben*.

Als **rst/ rts/ lps/ rlt/ aaj/ eew/ eee/** in **Borst/** des **Herts/ wulps/ werlt/** ic **zaaj/ Leew/ Veee.**

De Driedubbelde Middeltopletteren *zijn, diens Enkelde Letter vanden Oppertrap in't midden komt, de twee andere, vande Ondertrappen zijnde, aen beide de zijden*.

Als **jej/ jij/ wej.**

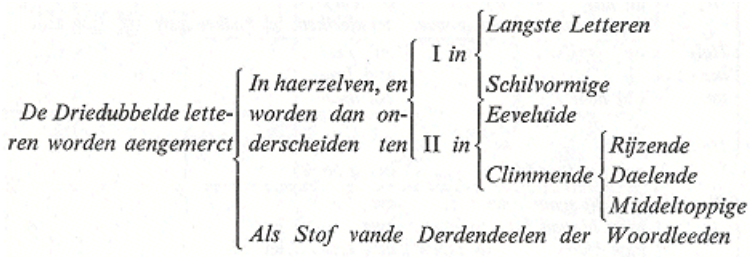

XXI. Hooftstuc,
Onderscheiding der Driedubbelde Letteren als stof vande Derdendeelen der Woordleeden.

D*e Driedubbelde Letteren, als stof vande Derdendeelen der Woordleeden, of van dier Gronden en Cleefsels, zijn te onderscheiden in 1 Grondletteren, 2 Cleefletteren*.

De Driedubbelde Grondletteren *zijn, die stof zijn vande drieletterige Gronden der Woordleeden*.

Zulke zijn de Driedubbelde twee aesemletteren, daer vander vier Geslachten te vooren aengeweezen, en naerder onderscheiden zijn: Als 1 De Langste tweeaesemletteren,

1) Dit woord vervalle.

2 De Cort-en-Lange tweeaesemletteren, 3 De Tweevormige drie-corte tweeaesemletteren, 4 De Drievormige corte tweeaesemletteren of Vryje Drieklinkers. Waer van de twee middelste onder een geslacht connen vervat worden, en **Driedubbelde vry-twee-vormklinkers** genoemt. Tot een by-zonderen naem van elc deezer Grondletteren, kan haer eigen geluit strecken, noemende de **èew/ éew/** &c. Anders mach men die ooc noemen, met naemen die uit de naemen haerder Enkelde letteren gemengt zijn: als de **èew/** heetende **ee-ee-uw.**

Eigenschap. *Deeze zijn altemael klimmende of oneeveluide*.

De Driedubbelde Cleefletteren *zijn, die de stof zijn vande Drieletterige Cleefsels der Enkelde Woordleeden*.

Zoodaenige zijn de Driedubbelde Eenaesemletteren.

Deeze zijn 1 Voorletteren of Voorcleevers, 2 Naeletteren of Naecleevers.

De Driedubbelde Voorletteren *zijn, die de stof zijn vande drieletterige Voorcleefsels der Woordleeden*.

Van deeze slach vind icker alleen vier, die zonder menging in onze Neederlantsche tael gebruict worden: naem. **schr/ str/ spr/ spl/** als in **schrift/ stram/ spraec/ spleet.** Maer by de Hoochduitse noch daerenbooven deeze zes, **schl/ schn/ schm/ pfr/ pfl/ pfn/** als in **schlaff/ schnepff/ schmehr/ pfrieme/ pflegen/ pfnüssel.** Doch door menging zijnder noch veel andere in't gebruic: als 's**fr** in 's**vryjers/** 's**fl** in 's**vleis/** 's**kr** in 's**krijchs/** &c. **'kfr** in **'kvry** voor **ic vry/ 'kfl** in **'kvlei/** &c. ende **'tchl/** in't **glas/ 'tchr** in't **gras/ 'tkr** in't **krijgen/ 'tkl** in't **klaegen/ 'tkn** in't **knaegen/** &c. Merct dat in al die hier aengeweezen zijn, de twee eerste enkelde Letteren van eenen trap zijn, naemelijc van den Laechsten.

Op gelijke wijze als de tweedubbelde Voorletteren, canmen deeze ooc elc noemen: als de **schr/ 1 Es-ech-er/ 2 schree.**

Eigenschap. *Geen van alle konnen Daelende zijn*.

De Driedubbelde Naeletteren *zijn, die de heele stof zijn van de drieletterige Naecleefsels*.

Die van deeze by ons gebruikelijc zijn, eindigen altemael oorspronkelijc in **s** of **t:** en konnen van de tweedubbelde Naeletteren gemaect worden, met by de zelve een van die twee Letteren te voegen. Zijn derhalven ontrent noch eens zo veel in't getal als de Tweedubbelde: Naedien van elke Tweedubbelde, die niet in **s** of **t** en eindicht, twee-driedubbelde connen gemaect worden.: Als van **rp** maectmen **rps** en **rpt/** van **lp/lps** en **lpt/** &c. 'Twelc alles in een Woort dikwils, doch in verscheide geleegentheit, plaets heeft: Als in **scherp/** iet **scherps/** hy **scherpt:** ic **stolp/** des **stolps/** hy **stolpt.**

Ic hebbe gezeit, dat de Gebruikelijke by ons, alle oorspronkelijc in **s** of **t** eindigen: om te toonen datse door verandering somtijts zoo niet eindigen, maer in **z** of **d:** Als **lvz** in **Delvzbier/** verandert uit het oorspronkelijke driedubbelde **lfs** in **Delfs:** en **rzd** in **geherzd-broot/** verandert uit **rst** in **geherst.**

Deeze connen elc in't byzonder, op gelijke twee wijzen als vande Tweedubbelde Naeletteren gezeit is, genoemt werden: By Voorbeelt, **rps** machmen noemen **1 Erps/ 2 Er-pee-es:** Zoo de **lps/ 1 Elpt/ 2 El-pee-tee.**

Eigensch. *De Driedubbelde Naeletteren en zijn geen van alle rijzende*.

Merct dat 'tgeene vande Omkeering der Tweedubbelde Voor en Naeletteren is gezeit: is van deeze Driedubbelde ooc te verstaen.

De Driedubbelde Letteren, als Stof van der Woordleeden Derdendeelen aengemerct, zijn	{ *Grondletteren*	
De Driedubbelde Letteren, als Stof van der Woordleeden Derdendeelen aengemerct, zijn	{ *Cleefletteren*	{ *Voorletteren*
De Driedubbelde Letteren, als Stof van der Woordleeden Derdendeelen aengemerct, zijn	{ *Cleefletteren*	{ *Naeletteren*

XXII. Hooftstuc, Vande Vierdubbelde Letteren.

D*erdendeelse Vierdubbelde Letteren zijn, die de heele stof connen weezen van vierletterige Derdendeelen der woordleeden*.

Deeze connen ooc onderscheiden worden 1 In haer zelven aengemerct, 2 Als stof vande Derdendeelen der woordleeden.

Het eerste gaen wy voor by.

Het tweede geschiet aldus: Datse zijn 1 Grondletteren, 2 Cleefletteren.

De Vierdubbelde Grondletteren *zijn, die Stof zijn van de Vierletterige Gronden der Woordleeden*.

Als **jᶜoww/ weij/ weew/ jaaa/ jooo/ weee/** &c. Men mach yder van deeze in't byzonder noemen, 1 met haer eige Geluit, 2 met naemen die gemengt zijn uit de Naemen haerder Enkelde Letteren: Als de **weew** noemende **1 wéew/ 2 uw-ee-ee-uw.**

De Vierdubbelde Cleefletteren *zijn, die de Stof zijn van de Vierletterige Cleefsels der Woordleeden*.

Zijn 1 Voorletteren, 2 Naeletteren.

De Vierdubbelde Voorletteren *zijn, die stof zijn vande vierletterige Voorcleefsels der Woordleeden*.

Van deeze en vind icker geen andere in't gebruic, dan die door menging zulx zijn: Als **'s schr/ 's str/ 's spr/ 's spl** in **'s schrifts/ 's strijts/ 's spriets: 'k schr/ 'k str/ 'k spr/ 'k spl** in **'k schrijf/ 'k strij/ 'k spreec: 'tschr/ 'tstr/ 'tspr/ 'tspl/** in **'tschrapsel/ 't strijt/ 't spreect:** zijnde gemengt uit **des/ ic/ het.**

Men mach elc, gelijc de Tweedubbelde en Driedubbelde Voorletteren, op twee wijzen noemen: Als de **'tstr/ 1 't stree/ 2 Tee-es-tee-er.**

Eigensch. *1 Deeze zijn geen van alle daelende*.

2 Zy connen door omkeering Naeletteren worden.

Als de **'t spr/** omgekeert zijnde, is **rpst:** dewelke een Naeletter is, gelijc men verneemen can in **scherpst.** Doch zulke omgekeerde en zijn niet alle in't gebruic.

Vierdubbelde Naeletteren *zijn, die de heele stof zijn vande Vierletterige Naecleefsels der Woordleeden*.

Die van deeze by ons gebruikelijc zijn, eindigen altemael oorspronkelijc in **st:** uitgenoomen twee, die in **ts** eindigen, naemelijc de **rlts** gehoort in **werlts/** en de **lfts** in **des Elfts/ helfts.** Maer door verandering eindigenze in zulke zwaere: als **rfst** oorspronkelijc in **herfst/** wort door verandering **rvzd** in **hervzd-draen.**

Zulke connen van al de tweedubbelde Naeletteren gemaect worden, met achter by dezelve de **st** te voegen: als van **rp** can gemaect worden **rpst/** van **lpst/**[1] &c. gelijc men can hooren in deeze woorden **scherp/ scherpst/ wulp/ wulpst/** ic **help/ duu helpst.** Zijn derhalven zeer eeveveel in't getal, als de twee dubbelde Naeletteren.

Op gelijke twee wijzen als de andere Naeletteren canmen yder van deeze in't byzonder noemen: als de **lpst/ 1 Elpst/ 2 El-pee-es-tee.**

Eigensch. 1 *Geen van deeze zijn rijzende*.

2 *Als deeze omgekeert zijn, connenze Voorletteren weezen*.

XXIII. Hooftstuc,
Onderscheiding der Dubbelde Letteren op een andere wijs.

Inde voorgaende verhandeling der dubbelde Letteren, zijn de hooge Geslachten gestelt nae het getal der Enkelde Letteren daer uitse bestaen: en daerom heeft ooc het inzicht op het getal in al de verhandelde laege Afcomsten plaets. Maer wantet veel gebeurt, dat het byzonder getal der Enkelde Letteren daer de Dubbelde uit bestaen, zoo naew in geen acht genoomen en wort: en in meest al vry staet, het getal te vermeerderen of verminderen, zonder de beteikening der Taelwoorden daer door te veranderen: als te gebruiken **jij** of **jijj/ aa** of **aaa/ ee** of **eee/ oo** of **ooo/** &c. Zoo meede **aj** of **aij/ ej** of **eij/ aw** of **aww/ ĕuj** of **ĕuij: aaj** of **aaaj/ aaw** of **aaaw/** **j** of **j: rr** of **rrr/** &c. Zoo isset noodich de voorschreeve Dubbelde Letteren ooc alzoo te onderscheiden, dat de geene die't vry staet met meer of minder getal van Letteren uit te spreeken, onder een laech Geslacht vervat worden. Zulx datmen het onderscheit van't getal genoomen, of can voorby gaen, of ooc in acht neemen: neemende de onderscheiding der Hooger Geslachten van Eigenschappen, die zoodaenige weezentlijke en soort-maekende onderscheiden toebrengen, welke altijt onderscheidelijc gae geslaegen worden, en niet vry en staen te veranderen nae wil. Dit geschiet op de volgende wijs, die van my om cortheit en claerheit vertoont wort in een Taefel: daer in ooc de gebruikelijke naemen *Diphthongus, Triphthongus, Diphthongus propria*, en *impropria*, &c. van groote verwertheit ontlast en tot beter beteikenis gebracht worden. Doch merct, dat onder de Geslachten deezer taefel de Dubbelde vry-tweevormklinkers, die elders als aende Lip of Tanden eindigen, als **ea/ eaa/** wel vervat zijn, maer niet byzonderlijc aengeweezen.

1) 1. van **lp lpst/**

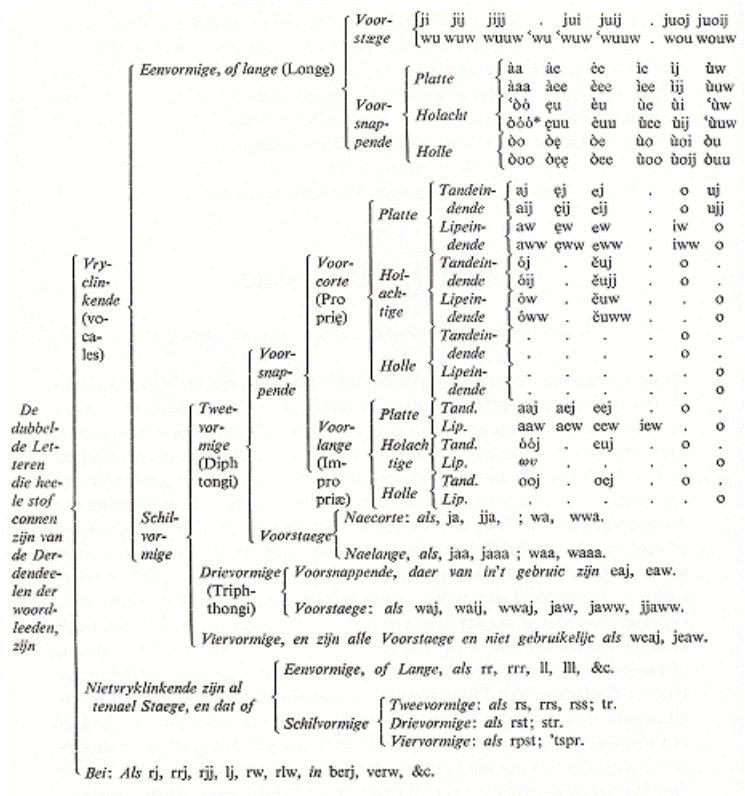
De dubbelde Letteren die heele stof connen zijn van de Derdendeelen der woordleeden, zijn
Vryclinkende (vocales)
Eenvormige, of lange (Longe)
Voorstæge
ji jij jijj . jui juij . juoj juoij
wu wuw wuuw ʿwu ʿwuw ʿwuuw . wou wouw
Voorsnappende
Platte
àa àe èe ie ij ùw
àaa àee èee iee iij ùuw
Holacht
ʿòó ęu èu ùe ùi ʿùw
òóó* ęuu èuu ùee ùij ʿùuw
Holle
òo òę òe ùo ùoi òu
òoo òęę òee ùoo ùoij òuu
Schilvormige
Tweevormige (Diphtongi)
Voorsnappende
Platte
Tandeindende aj ęj ej . o uj
aij ęij eij . o ujj
Lipeindende aw ęw ew . iw o
aww ęww eww . iww o
Holachtige
Tandeindende ój . ęuj . o .
óij . ęujj . o .
Lipeindende ów . ęuw . . o
ów . ęuw . . o
Holle
Tandeindende . . . . o .
. . . . o .
Lipeindende . . . . . o
. . . . . o
Voorlange (Impro priæ)
Platte
Tand. aaj aej eej . o .
Lip. aaw aew eew iew . o
Holachtige
Tand. óój . euj . o .
Lip. ww . . . . o
Holle
Tand. ooj . oej . o .
Lip. . . . . o
Voorstaege
Naecorte: als, ja, jja, ; wa, wwa.
Naelange, als, jaa, jaaa ; waa, waaa.
Drievormige (Triphthongi)
Voorsnappende, daer van in't gebruic zijn eaj, eaw.
Voorstaege: als waj, waij, wwaj, jaw, jaww, jjaww.
Viervormige, en zijn alle Voorstaege en niet gebruikelijc als weaj, jeaw.
Nietvryklinkende zijn al temael Staege, en dat of
Eenvormige, of Lange, als rr, rrr, ll, lll, &c.
Schilvormige
Tweevormige: als rs, rrs, rss; tr.
Drievormige: als rst; str.
Viervormige: als rpst; 'tspr.
Bei: Als rj, rrj, rjj, lj, rw, rlw, in berj, verw, &c.

*

* 1. ᶜòóó

Men zoude onder de Tweeaesemige Cort-en-Lange Letteren, noch eenige Soorten van Letteren connen stellen die Diepeinden aenvangen; daer dan onder zoude coomen **eaa** en meer andere.

Voorder alzoo meest al de Driedubbelde Eenvormige, en Tweevormige letteren, van de Tweedubbelde van malcanderen, en ooc wel vande Enkelde, niet en worden behoorlijc onderscheiden: zoo zal dienstich zijn, om klaer te zien, datse verschillen, en watse verschillen, die met malcanderen vergelijken: en tot dien einde in een bequaeme orde by een te stellen, met by gevoegde Voorbeelden, zooder zijn. 'Twelc dan niet alleen een groot licht zal geeven aen deeze noodige zaeken; maer ooc mijn gevoelen van die vaster bevestigen. En zal derhalven tot een staeltje van zulx, al de Enkelde vryje Snapklinkers, Tweedubbelde en Driedubbelde Voorsnapklinkers, of de plaetse daer van, in een zoodaenige Letterorde voorstellen.

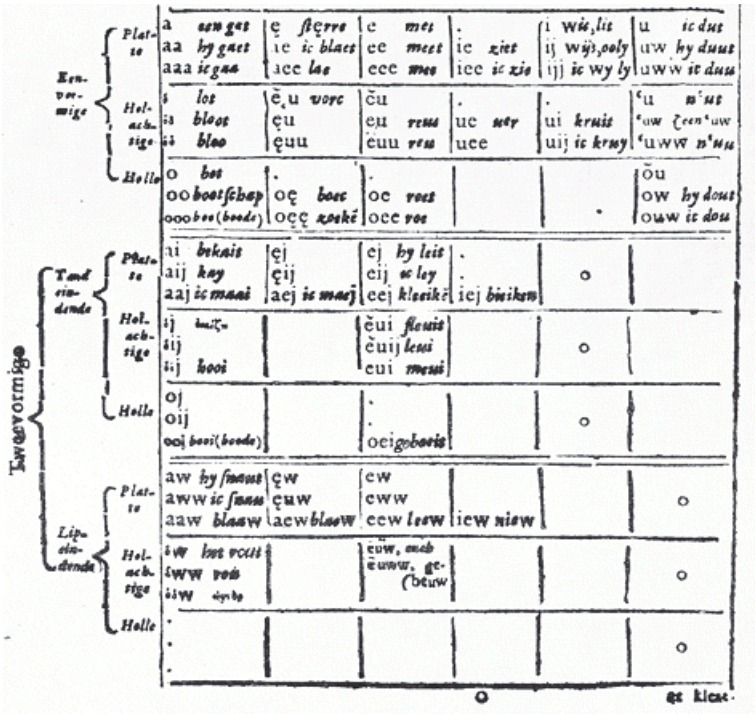

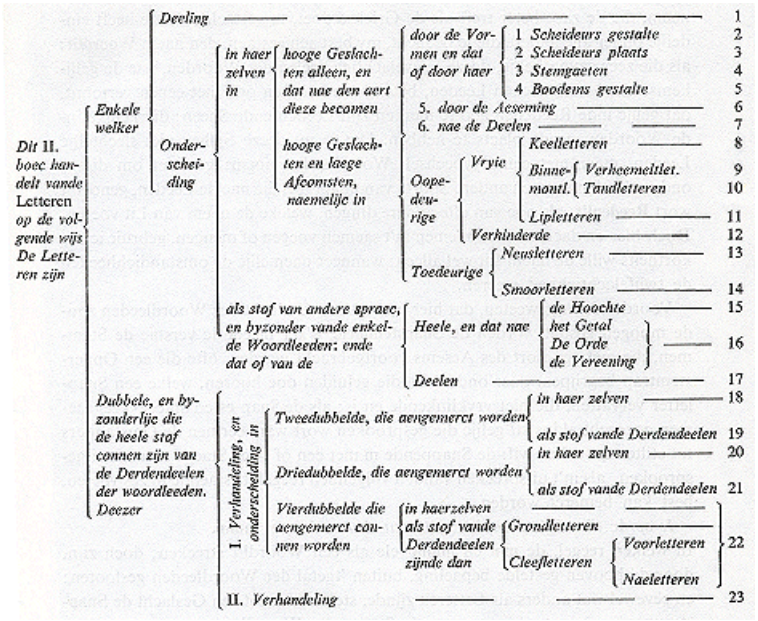

Het derde boec der spreeckonst, Vande woordleeden.

I. Hooftstuc, *Deeling der Woordleeden in Helften*.

De tweede soorte van uitspraec hebben wy gezeit te weezen de Woordleeden. *Een* Woordlit *is een Uitspraec, welke een vrye Snapklanc begrijpt*.

Dewijle geen ding my meer mishaecht, als datmen in onze rijke Duitse Tael, arme Onduitse Woorden gebruict: heb ic met veel moeite getracht om het Griekse Woort *Syllaba* ('twelc een **begrijp** is te zeggen) met een bequame Duitsche

naem, die de zaec beter treft als de Griekse doet, te vertaelen. Ende heeft eindelijc onder alle andere die ic bedacht, my best aen gestaen, den naem **Woordlit:** als die zeer gevoechelijc, deeze heuvelachtige deelen der Woorden, nae de gelijkenis van der Menschen Leeden, beteikenende is: en ooc met eenen vertoont, dat gelijc inde Reedenen aen te merken zijn Leeden ende Sneen: diergelijke inde Woorden meede plaets te hebben. Dat ic nu deeze **Sylben** niet slechtelijc Leeden, maer met een Byvoechsel, Woordleeden noem: geschiet om die te onderscheiden van een andere Soorte van uitspraec, die nae de Leeden, genoemt wort **Reedenlit**: als ooc van alle andere dingen, welcke de naem van Lit voeren. Doch hier en daer, als met naemen in't saemen voegen of mengen, gebruic ic om kortheits wille de naem Lit wel alleen: wanneer naemelijc de omstandichheeden de twijfelachtichheit weeren.

Voorder dient geweeten, dat hier ooc tot een Geslacht der Woordleeden zoude moogen gestelt worden de **Snapstemmen.** Waer meede ic verstae de Stemmen, die met een hort des Aesems voortgebracht worden, ofte die een Opper-stemtrap begrijpen. daer onder alle die geluiden ooc hooren, welke een Snap-letter vervatten, die niet vryklinkende en is: als de Snap-**es** en Staege-**Tee/** saemen gevoecht aldus **st/** gelijc die gesprooken wort wanneermen de Omstanders tot stilte verwecken wil: de Snappende **m** met een of twee Staege saemen uitgesprooken, als in't uitspreeken vanden volgenden reegel, bestaende in zes voeten, best kan bemerct worden.

Ic sprác dèn Stómmèn áen: *zìjn ántwòort wás* **mm mmm.**

In welken reegel, de **mm** en **mmm/** elc als een Woordlit strecken; doch zijn, door de booven gestelde bepaeling, buiten 'tgetal der Woordleeden geslooten: en eevewel wat anders als Letteren zijnde, stel ic haer tot een Geslacht de **Snapstemmen/** ende tot een neevegaende Soorte der Woordleeden.

De Woordleeden zijn tweederlei: *1 Enkelde, 2 Dubbelde*.

De Enkelde Woordleeden *zijn, die maer een vryje Snapclanc en begrijpen. Of die maer eenen Gront en hebben*.

Van deeze zal ic verhandelen 1 Haer Deelen, 2 Haer Soorten.

Op twee wijzen dienen de Enkelde Woordleeden gedeelt te worden: 1 In Helften, 2 In Derdendeelen.

Onder andere zijn de Woordleeden noodich in deeze twee helften gedeelt te worden: te weeten, in een Voor-onderhelft, en Nae-opperhelft.

De Voor-onderhelft *is een slechte Helft des Woordlits, bestaende uit de Onderletteren die voor de Opperletter uitgesprooken worden*.

Als de **str** in **strijt/** de **bl** in **bly/** de **dw** in **dwang/** de **tj** in **tjen/** de **p** in **put/** de **d** in **de/** ende de **w** in **weew.** Men zoude deeze Helft ooc Voorluitsel of Voor-onderluitsel moogen heeten.

Eigensch. *Een Woordlit kan zonder deeze helft bestaen*.

Nae 't Getal haerder stof, naemelijc der Letteren, zijn de Voor-onderhelften te onderscheiden in 1 Eenletterige, 2 Veelletterige, Als uit de voorgaende Voorbeelden blijct.

De Naeopperhelft *is een voornaemste Helft der Woordleeden, bestaende uit de Opperletter en Onderletteren die achter de Opperletteren uitgesprooken worden.*

Als de **ijt** in **strijt/** de **ij** in **blij/** de **ang** in **dwang/** de **en** in **tjen/** de **ut** in **put/** de **e** in **de/** en de **eew** in **weew.**

Eigenschap. *Een Woordlit en kan zonder deeze helft niet bestaen.*

De Naeopperhelft can weeder in twee deelen gedeelt worden: 1 Een **Boove-**clanc, 2 Een **Naeonderluitsel** of Naeluitsel. Waer van gint de Opperletter alleen, dit de Onderletteren, die achter de Opperletter uitgesprooken worden, vervattet.

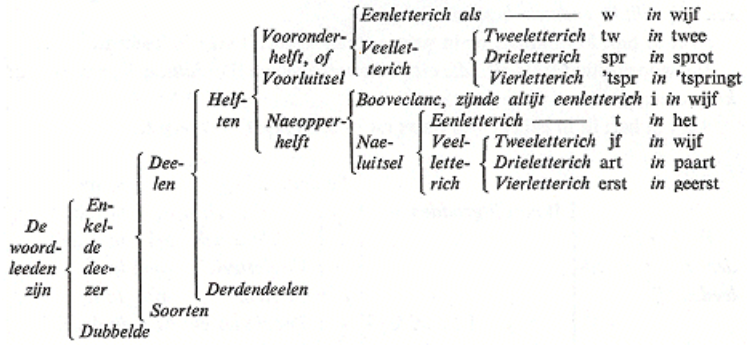

II. Hooftstuc,
Deeling der Woordleeden in Derdendeelen.

I*n Derdendeelen connen de Woordleeden bequaemelijc gedeelt worden op zulken wijs, datmen een Voornaemste, en twee Slechte Deelen stelle.*

Het Voornaemste Derdendeel *der Woordleeden, 'twelc ic haeren* Gront *noeme, is, dat bestaet uit der Woordleeden Opperletter, en bygevoegde vryclinkende Letteren.*

Als **a** in **dat; ee** in **been; wa** in **quast/ wat/ dwang; eew** in **Leew:** en **waaj** in **zwaajt.** Let wel dat ic inde bepaeling zech, niet, **al de vrijje klinkers/** maer de **Bygevoegde vryklinkers.** Want daer door sluit ic buiten den Gront, de Vry-clinkende Onderletteren, die buiten een Niet-vryklinkende Letter staen: Als, de **w** in **wreet/verw/** dewelke buiten de **r** staet, en alzoo van den Gront gescheiden is.

Eigensch. *Een Woordlit can zonder dit deel niet bestaen.*

De Woordlitgronden zijn nae haer stof, **Eerst** Eenletterich, **Ten tweeden/** Veelletterich: die weeder zijn 1 Tweeletterich, 2 Drieletterich, 3 Vierletterich: Als inde voorgaende Voorbeelden te zien is.

De Slechte Derdendeelen *der Woordleeden, die ic* Woordlitcleefsels *noem, zijn, die uit de Byeengevoegde Letteren buiten den Gront, bestaen*.

Eigenschap. *Een Woordlit kan zonder deeze bestaen*.

Zy zijn te onderscheiden 1 Nae haer stof, 2 Nae haer plaets inde Woordleeden.

Nae haer stof zijnze 1 Eenletterich, als t *in* tam *en* met; *2 Veelletterich. Die weeder zijn 1 Tweeletterich, als* st *en* rt *in* staert; *2 Drieletterich, als* schr *en* fts *in* schrifts: *3 Vierletterich, als* 'tspl *in* 'tsplijt, *en* rnst *in* ernst.

Nae haer plaets inde Woordleeden zijnze 1 Voorcleefsels, 2 Naecleefsels.

Woordleedige Voorcleefsels *zijn, die uit de Letteren welke voor den Gront in een Wordlit*[1] *coomen bestaen*.

Als **t** in **tap: kl** in **klam: wr** in **wr^{c}oc: str** in **stram: 't schr** in **'tschrift.**

Naewoord-litcleefsels *zijn, die uit de Letteren in een Woordlit, achter den Gront koomende, bestaen*.

Als **t** in **het: lk** in **calk: rw** in **terw: rst** in **herst: rpst** in **scherpst.**

De Derdendeelen der woordleeden zijn	*Woordlitgronden* —		*Eenletterich: Als*	e	*in*	met
			Veellett. *Tweeletterich:*	ee	*in*	meest
			Drieletterich:	aei	*in*	draeit
			Vierletterich:	waei	*in*	zwaeit
	Woordlitkleefsels	*Voorkleefsels*	*Eenletterich:*	m	*in*	met
			Veellett. *Tweeletterich:*	dr	*in*	draeit
			Drieletterich:	str	*in*	stram
			Vierletterich:	'tstr	*in*	'tstrijt
		Naecleefsels	*Eenletterich:*	t	*in*	met
			Veellett. *Tweeletterich:*	st	*in*	meest
			Drieletterich:	rst	*in*	berst
			Vierletterich:	rfst	*in*	herfst

III. Hooftstuc,
Onderscheidingen der Woordleeden nae haer stof, en nae haer Deelen.

Der Enkelder Woordleeden Deelen verhandelt zijnde, volgen nuu haer Soorten, of Onderscheidingen.

De Enkelde Woordleeden zijn te onderscheiden in tweederlei aenzien: *1 In haerzelven aengemerct, 2 Als stof van andere*.

In haerzelven zijnze te onderscheiden 1 Nae haer stof, 2 Nae haer Deelen, 3 Nae haer Eigenschappen.

Nae haer Stof, *welke de Letteren zijn, connenze veelsins onderscheiden worden:*

1) 1. Woordlit

maer zullen alleen aenroeren, datse nae't getal der Letteren daer uitse bestaen, zijn 1 Eenletterige, 2 Veelletterige.

Eenletterige Woordleeden *zijn, die alleen uit eene Letter, naemelijc een Vrysnapklinkende, bestaen*.

Als het eerste Woordlit van **edoch/ egeen.**

Veelletterige Woordleeden *zijn, die uit een vryje Snapklinker, en een of meer andere Letteren bestaen*.

En zijn Tweeletterige, Drieletterige, &c. tot zeeve of achtletterige toe. Want de Zeeveletterige de meest-letterige zijn van die zonder menging gewoonelijc gebruict worden: en door menging gebruictmen ooc Achtletterige. Voorbeelden van deeze alle zijn **de/ den/ vest/ beest/ vriest/ stercst/ 't schrijft** van **het schrijft** gemengt.

Oover geslagen de Onderscheiding der Woordleeden nae haer helften, zijnze ten aenzien van haer Derdendeelen *1 Bloote of Eendeelige, 2 Bekleede of Veeldeelige*.

De Bloote Woordleeden *zijn, die alleen uit een Gront bestaen*.

Deeze en verschillen vande Eenlingse en Dubbelde Grondletteren, als ooc vande gronden der Woordleeden niet anders dan inde Wijs van aenmerken. Ende dewijle die dan als Grondletteren voor beschreeven, en naeder onderscheiden zijn, en hoeft dit hier in aenzien als Woordleeden niet weeder gedaen te worden.

De Bekleede Woordleeden *zijn, die uit een gront, en een of twee Cleefsels bestaen*.

Zy zijn 1 Half-bekleede, 2 Heel-bekleede.

De Half-bekleede Woordleeden *zijn, die uit een Gront en een Cleefsel bestaen*.

En zijn 1 Voor-bekleede, 2 Nae-bekleede.

De Voor-bekleede *Enkelde Woordleeden zijn, die uit een Gront en Voorcleefsel alleen bestaen. Als* te, ble, zee, vrou.

De Nae-bekleede *Woordleeden zijn, die alleen uit een Gront en Naecleefsel bestaen. Als* el, int, eis, eent.

De Heel-bekleede *Enkelde Woordleeden zijn, die uit een Gront en twee Cleefsels bestaen; naemelijc, een Voorcleefsel, en een Naecleefsel*.

Als **ver/ met/ klen; mals/ maes/ kracht/ klein/ daelt/ draelt/ schrijnt.**

De Voorgaende Onderscheiding der Woordleeden, is nae het Getal der Derdendeelen daerze uit bestaen: maer nae dier stof connen dezelve ooc verspreit worden in

1 Eenletterdeelige *Woordleeden, die uit een eenletterige Derdendeel of Derdendeelen bestaen: Als* e: de: en: den.

2 Veelletterdeelige, *die uit een of meer Veelletterige Derdendeelen bestaen: Als* eew, eij, eu: drae, strij: aert: staert.

3 Een en Veelletterige, *die uit een Eenletterich, en uit een Veelletterich Derdendeel of Derdendeelen bestaen*: *Als* ble, beij: erf, ijl: klim, bane[1)], zaet: brult, cloof, vaert.

1) 1. banc (?)

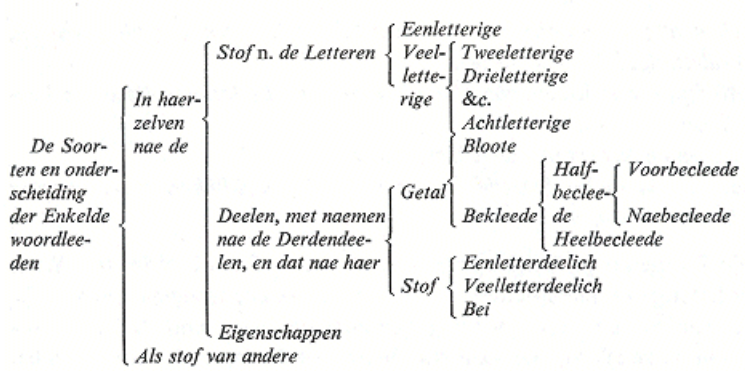

IV. Hooftstuc,
Der Woordleeden Lengte en Climming, en haer Onderscheiding nae de zelve.

Volcht nuu de Onderscheiding der Woordleeden nae haer Eigenschappen die zy hebben in haer zelven aengemerct zijnde.

Deeze Eigenschappen zijn voornaemelijc drie: 1 De Lengte, 2 Climming of Hoochte, 3 De Verandering.

De Lengte *der Woordleeden is gemeenlijc meer of min, naede veelheit der Letteren daerze uit bestaen: hoewel de corte of lange Vereeniging der Letteren ooc iet daer toe doet*.

De Lengte wort inde Woordleeden op twee wijzen aengemerct: *1 Nae de heele Woordleeden, 2 Nae de Deelen der zelver*.

Nae de heele Woordleeden *zoudemen de Woordleeden moogen noemen*.

1 Cort, *die uit een of twee Spreecletteren bestaen*.

2 Middelmaetig lang, *of twijfelachtich, die uit drie Spreecletteren bestaen*.

3 Lang, *die uit vier of meer Spreecletteren bestaen*.

Anders zoudemen konnen zeeve maeten of tijden van lengte stellen, ende nae dezelve zeeve Soorten van Woordleeden: Als

1 Aldercortste Woordleeden, zijnde de Eenletterige:

2 Naestcortste, zijnde de Tweeletterige:

3 Ondermiddelmaetich lange, zijnde de Drieletterige:

4 Middelmaetige, zijnde de Vierletterige:

5 Boovemiddelmaetich lange, zijnde de Vijfletterige:

6 Naestlangste, zijnde de Zesletterige:

7 Langste, zijnde de Zeeveletterige en Achtletterige.

Nae de Deelen *der Woordleeden canmen de lengte reekenen en aenmerken, 1 Nae de Derdendeelen, 2 Nae de Helften*.

Ten aenzien vande Derdendeelen, *connenze, nae dat elc van die uit meer of min letteren bestaet, lang of cort gezeit worden. By Voorbeelt, een Woordlit diens gront uit twee of drie Letteren bestaet, mach lang nae den Gront gezeit worden: Maer uit een bestaende, Cort nae den Gront. En zoo ooc vande Cleefsels*.

Ten aenzien der Helften, *connenze ooc, nae dat elc van die uit meer of min Letteren bestaet, lang of cort geacht worden. Maer want de Naeopperhelft de luitste is, ooc lest uitgesprooken en gehoort wort: Zoo wort voornaemelijc op de lankheit van die acht genoomen: ende de heele Woordleeden nae de zelve lang of cort genoemt. Waerom ic hier van wat breeder spreeken zal*.

Hoe wel de Lankheit der Woordleeden veel maeten heeft: zoo worter nochtans maer twee onderscheidelijc aengemerct, daer al de andere onder begreepen zijn: waer van de eene wort genoemt Cort, *de andere Lang*.

Nae deeze twee tijden of maeten, worden de Woordleeden onderscheiden in 1 Corte, 2 Lange.

Een Cort Woordlit *is, diens naeopperhelft uit geen* 2. *Spreecletteren ten vollen bestaet*.

In deeze corte beschrijving zijn begreepen al de Reegels, die de *Grammatici* zonder kennis der oorzaeken stellen, om de Corte Woordleeden te kennen: Als, **dat een** Vocael **voor een** Vocael, **een Cort Woordlit maect by de** Latijnen: **Dat een Corte** Vocael, **gevolcht van een** *Muta* **en** *Liquida* in een zelfde Woordlit, in Rijm wel twijfelachtich, maer anders meesten tijt cort is. Want in deeze geleegentheeden, bestaet de Naeopperhelft in geen twee Letteren ten volle.

Een Lang Woordlit *is, diens Naeopperhelft uit twee of meer Letteren bestaet*.

Merct dat ic hier, gelijc doorgaens, Spreekletteren verstae, en niet merkletteren. Want nae de merkletteren zoude deeze Beschrijvingen vals weezen: dewijle nae't gemeene gebruic, veel Dubbelde Spreekletteren met een Enkelde merkletter beteikent worden.

Voorbeelden heeftmen in **meeten/ zitten/ Herten/** daer de eerste Woordleeden lang zijn: om dat haer Naeopperhelft uit twee Letteren bestaet, hoewel het eerste wel met eene mercletter beteikent wort, schrijvende **meten.** Op deeze wijs maect het geene de *Grammatici* noemen *Positio*, de woordleeden lang: Als *Im* in *Imperator, ac* in *axis, mus* in *cupimusque, in* in *invetitum*. Zoo maect ooc een *Dipthonge* en lange *Vocael* (te weeten een Voorsnappende) een Woordlit lang: Als *Cae* in *Caesar*, **vij** in **vijlen.** De breeder verhandeling en bewijzing van't voorgaende, stellen wy uit.

De Climming *of* Hoochte *der woordleeden is de Strecking door de Letter-trappen*.

Is vierderlei: 1 Toppicheit, 2 Rijzing of Opklimming, 3 Daeling of Afclimming, 4 Tussetoppichheit of Op-en-afclimming.

Hier nae zijn de Woordleeden ooc vierderlei:

1 Toppige. *Zulke zijn al de Eenletterige Woordleeden: Als* è *in* edoch.

2 Rijzende. *Zulke zijn al de Woordleeden, die een Voorluitsel en geen Naeluitsel en hebben, daer ooc onder begreepen zijn al de Eenlettergrondige Voor-bekleede en Naebloote: Als* dè *en* bè *in* beminde.

3 Daelende. *Zulke zijn al de Veelletterige, die alleen uit een Naeopperhelft bestaen. Of al die alleen een Naeluitsel hebben*: *Als* ìj, òo, àl, àert, èens.

4 Tussentoppige. *Zulke zijn al die een Voor en Naeluitsel hebben, daer ooc onder vervat zijn al de heel-bekleede*: *Als* jàe, wàej, dwàel, zàek.

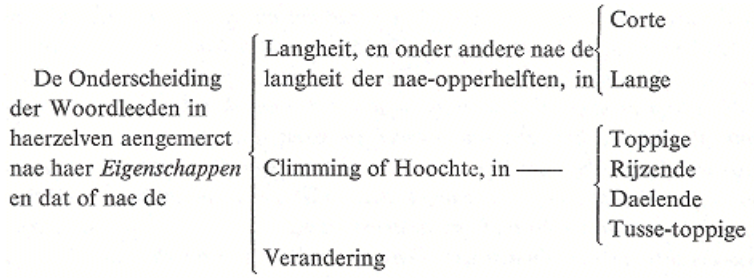

V. Hooftstuc,
Verandering der Woordleeden, en Onderscheiding nae zulx.

D*e derde Eigenschap der woordleeden in haerzelven aengemerct is de* Verandering.

De Verandering die de Woordleeden in haer zelven lijden is tweederlei: 1 Enkelde, 2 Dubbelde.

De Enkelde *Verandering is vijfderlei: 1 Talverandering, 2 Lettertrap-verschicking, 3 Grootheits-verandering, 4 Letterverschicking, 5 Letterwisseling*.

I. *Deeze* Talverandering *is een verandering der Woordleeden waer doorze met de zelve stof meerder of minder in getal worden. Is tweederlei*.

1 Woordlitmenging, *waer door twee of meer Enkelde Woordleeden tot een veranderen, met vermenging van haer stof onder eene form*.

Als wanneer de twee leste Woordleeden van *Matthéeüs* tot een veranderen, alsmen zeit **Mattheews:** Zoo in **Bartholomeews** of **Bartholomees** vierleedich, van **Bartholoméeüs** vijfleedich: in *Thesej* van *Theseï*: in *Iesus* van *iësus*. In't Griex wort deeze Verandering *Synaeresis* en *Episynaloepha* genoemt.

2 Woordlitscheiding, *wanneer de stof van een Enkel Woordlit noch een of meer formen aenneemt, en alzoo in twee of meer leeden verandert*.

Heet by de Grieken en Latijnen *Diaeresis*. En geschiet op twee wijzen: l Als-men de Woordleeden, die merkelijc gemengt zijn weeder scheit: Gelijc **Mattheews** scheidende in *Matthéeüs*. 2 Door te scheiden, die niet schijnen gemengt te zijn: Als wanneermen van **werlt/** een ongemengt Woordlit schijnende, nochtans twee maect, zeggende **weerelt** of **werrelt:** Zoo van **verw/ verruw:** van **toorn/ tooren:** van **sterf/ stee-ërf:** van Hoonich-**bien/bijëen:** van **ijs/ ijïs:** van **weent wee-ënt:** van *aulae, aulaï*.

II. *De* Lettertrap-verschicking *inde Woordleeden is, wanneer de Opper-lettertrap in een andere plaets verschict wort*.

Als wanneermen voor **joffrou/** zeit **ieffrou:** voor **iemant/ jeemant:** voor **ijgelijc/ jeegelijc:** voor *a Djeu*, gelijc de Franse spreeken, **adieu/** gelijc wy zeggen. In welke alle de Opperlettertrap in't eene Woordlit op **i** zijnde, in't ander op de volgende vryje Klinkletter zijn plaats verandert heeft.

III. *De* Grootheits-verandering *der Woordleeden is, waar doorze meerder of minder van stof worden*.

Is 1 Letterbyvoeging of Lettermeerdering, 2 Letterweering.

De Letterbyvoeging *is, waer door een woordlit meerder van stof of Letteren wort, of wanneer by een Woordlit een of meer Letteren gevoecht worden*.

Als wanneer by **min** gevoecht wort een **t/** en gezeit **mint:** Zoo ooc als **wit** verandert in **witst: man/** in **mans: ver/** in **veer.**

Is tweederlei: 1 Grondmeerdering, 2 Cleefmeerdering.

De Grondmeerdering *of Grondletter-byvoeging is, als by den gront eens Woordlits een of meer Letteren gevoecht worden*.

En is weeder 1 Grontrecking, 2 Gronts-schilmeerdering.

Grontrecking *is, als den gront met een of meer eenvormige Letteren vermeerdert wort: en alzoo de voorige corter grondletteren tot langer uitgerect*.

Als **kijnt** van **kint/** *Dīana* voor *Dĭana*, ic **coom** voor ic **com.** Wort in't Griex genoemt *Diastole en Ectasis*.

Gronts-Schilmeering *is, alsser by een Woordlit een of meer Schilvormige grondletteren gevoecht worden*.

Als wanneer by den gront van **goe/ boo/ moe/ gae/** een **j** gevoecht wort aldus, **goej/ booj/ moej/ gaej:** Zoo van ic **zech/** ic **lech/** ic **zei/ lei.** Deeze verandering wort ooc *Parenthesis* geheeten.

Cleefmeerdering *of Cleefletter-byvoeging is, als by een Woordlit een of meer Cleefletteren gevoecht worden*.

Deezer Soorten zullen wy om de cortheit en klaerheit in een Taefel voorstellen.

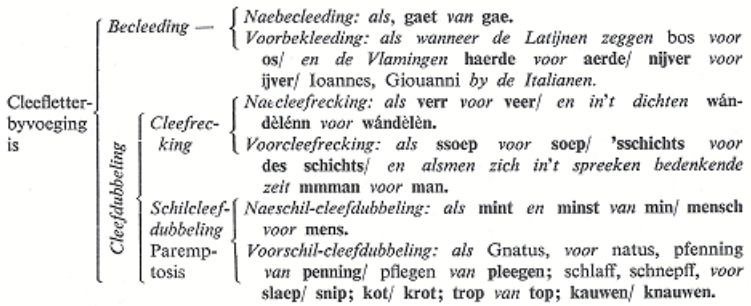
Cleefletter-byvoeging is
Becleeding —
Naebecleeding: als, gaet van gae.
Voorbekleeding: als wanneer de Latijnen zeggen bos voor os/ en de Vlamingen haerde voor aerde/ nijver voor ijver/ Ioannes, Giouanni by de Italianen.
Cleefdubbeling
Cleefrecking
Naecleefrecking: als verr voor veer/ en in't dichten wándèlénn voor wándèlèn.
Voorcleefrecking: als ssoep voor soep/ 'sschichts voor des schichts/ en alsmen zich in't spreeken bedenkende zeit mmman voor man.
Schilcleefdubbeling
Naeschil-cleefdubbeling: als mint en minst van min/ mensch voor mens.
Parem-ptosis
Voorschil-cleefdubbeling: als Gnatus, voor natus, pfenning van penning/ pflegen van pleegen; schlaff, schnepff, voor slaep/ snip; kot/ krot; trop van top; kauwen/ knauwen.

De Letterweering *is, wanneer van een Woordlit een of meer Letteren af gedaen worden*.

Is rechtstrijdich teegen de Letter-byvoeging, en heeft daer oover eeveveel soorten als die: elc deezer, het teegendeel van die weezende: in't midde van welke, de **Onverandertheit** in groote, staet, ten wiens aenzien geene Byvoegingen, en deeze Weeringen zijn.

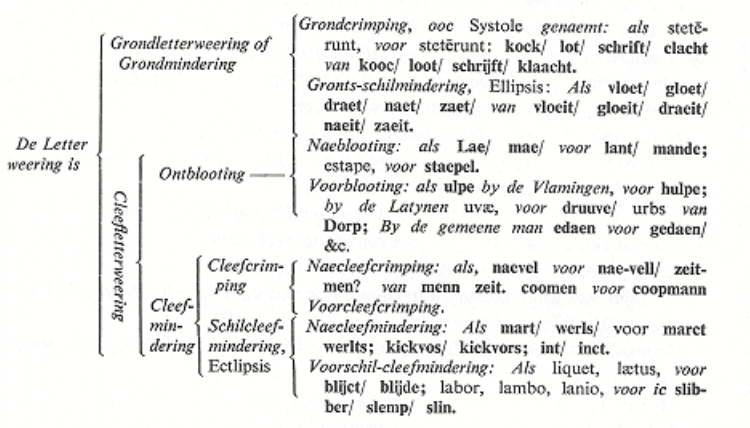
De Letter weering is
Grondletterweering of Grondmindering
Grondcrimping, ooc Systole genaemt: als stetẽ-runt, voor stetērunt: kock/ lot/ schrift/ clacht van kooc/ loot/ schrijft/ klaacht.
Gronts-schilmindering, Ellipsis: Als vloet/ gloet/ draet/ naet/ zaet/ van vloeit/ gloeit/ draeit/ naeit/ zaeit.
Cleefletterweering
Ontblooting
Naeblooting: als Lae/ mae/ voor lant/ mande; estape, voor staepel.
Voorblooting: als ulpe by de Vlamingen, voor hulpe; by de Latynen uvæ, voor druuve/ urbs van Dorp; By de gemeene man edaen voor gedaen/ &c.
Cleef-min-dering
Cleefcrim-ping
Naecleefcrimping: als, naevel voor nae-vell/ zeit-men? van menn zeit. coomen voor coopmann Voorcleefcrimping.
Schilcleef-mindering, Ectlipsis
Naecleefmindering: Als mart/ werls/ voor marct werlts; kickvos/ kickvors; int/ inct.
Voorschil-cleefmindering: Als liquet, lætus, voor blijct/ blijde; labor, lambo, lanio, voor ic slib-ber/ slemp/ slin.

IV. *De* Letterverschicking *der Woordleeden is, waer door een of meer Letteren eens Woordlits, in een andere plaets desselven gestelt worden*.

Dit kan geschieden met verplaetsing der letteren in een selfde deel der woordleeden, 'tsy inden Gront, 'tsy in't Voorcleefsel, 'tzy in't Naecleefsel: ofte van't eene deel in't ander, als onder andere van't Voorcleefsel in't Naecleefsel, en het teegendeel, 'twelc meest gebruikelijc is: Als *Evandre* voor *Evander*, corst of *crusta*, vers of fris.

derde	*Ofte*	driede	Balc	bloc	koorne	*Ofte*	*kooren*	*Corstiaen,*	*Cristiaen*
terden		treden	pols	plos	toorne		*tooren*	*Corsmis,*	*Christmis*
bernen		branden	volke	flux	maerle		*maerel*	*Corsten,*	*Christen*
gort		grutten	kelk	kloc	paerle		*paerel*	*Robbert,*	*Robbrecht*
derpel		dreppel	kolf	*clava*	*Double*		*dubbel*	*Aelbert,*	*Aelbrecht*
storn		streen	klos	*colus*	*trouble*		*trubbel*	*Pauwels,*	*Paulus*
born		brun	vloo	*pulex*	*Maistre*		*meester*	*Geerolf*	*Geerlof*
gors		gras	*lupus*	wolf	*marbre*		*marmer*	*Arent*	*Arnout*
werk		wrocht	split	spalte	*arbre*		*arbor*	*Barent*	*Barnert*

V. *De* Letterwisseling *der Woordleeden is, als een of meer letteren uit een woordlit geweert, en andere in haer plaets gestelt worden:*

Is driederlei: *1 Grondletterwisseling, 2 Cleefletterwisseling, 3 Ooverdeelige Letterwisseling*.

De Grondletterwisseling *is, als een of meer Grondletteren geweert, en andere in haer plaets worden gestelt*.

Als in **kerre/ karre**; **bringen/ brengen**; **worden/ werden**; **gunst/ gonst**; **connen/ cunnen**; **steert/ staert**; ic **heet/** ic **hiet**; **buer/ beur** (op zijn vlaems): **Baes/b^{c}o^{c}os**; **speelen/ speulen**; **vier/ vuer**; **Broer/ breur** (gelijkmen te Dordrecht zeit); **dou/ duu**; **vaech/ veech**; **kieken/kuiken**; **bruigom/ breugom**; **boec/ bouc**; **zoet/ zuet**; **voogel/ veugel**; **woon/ weun**; **vuil/ veuil**; &c. **Slijp/ sleep**; **roep/ riep**; **slaep/ sliep**; **cruip/ croop**; **zit/ zat**; &c. **Meer/** *mare*; **coper/** *cuprum*; &c.

De Cleefletterwisseling *der Woordleeden is, als een of meer Cleefletteren geweert, en andere in haer plaets gestelt worden*.

Dit geschiet of in't Voorcleefsel, of in't Naecleefsel: en zoude daer oover, in Voorletterwisseling en Naeletterwisseling, connen onderscheiden worden. Yder van al de Cleefletteren, can wel voor elc van al de zelve verwisselt worden: doch de aldergemeenste verwisseling der Cleefletteren in alle Spraeken, en met naemen inde onze, is, vande Lichte voor haer zwaere, en het teegendeel. Naest deeze is de ooverige wisseling der Doofluidende met haer eevediepe meest gebruikelijc.

Voorder machmen de Verwisseling der Cleefletteren onderscheiden nae de oovereencomst en 'tverschil dat de Gewisselde letteren met malcander hebben op de volgende wijs

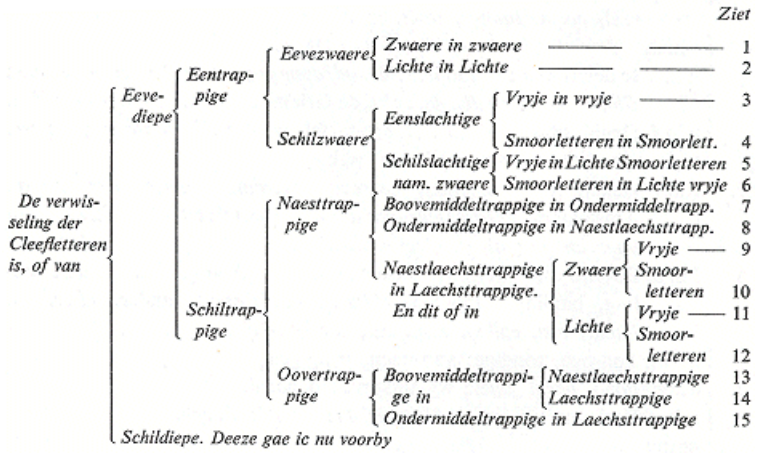

1.	{ **g** in *γ*	Dit doen de Engelsen geduerich, zeggende *γ***od** voor **God/** &c.
1.	{ **z** in **d**	Als midde, midze; cuddeboter, cudzeboter; cnoddich, cnodzich; voddich, vodzich; dus, zus; *zwei, duo*; zech, *dico*; joer of zjoer van *diurnus*.

1.	{ **v** in **b**	Zuiver, *seuber*;&c. boodem, *vadum*; neevel, *nebula*; *habere, avoir, havere*.

2.	{ **ch** in **k**	Zoec, zocht: werk, wrocht: Gorcom, Goorichem, teikenen, *zeychnen*; **boec/** *buch.* **acht/** *octo*: noch/ *nec*; des nachts, *noctis*.
2.	{ **s** in **t**	Clitten, clissen: meit, meissens. dat, *das*; eeten, *essen*; vat, *vas*; *quies, quietis*; *anas, anatis. glossa, glotta*.
2.	{ **f** in **p**	Cͤp, coft. pijp, *pfeiff*; kͤper, *kauffer*; hooft, *haupt*, neeft, *nepos*.
3.	{ **g** in **ch**	Hooch, hooge; zaech, zaegen; wech, weegen. vraech, vraegde. ic gae, 'k chae; gaet, 't chaet.
3.	{ **z** in **s**	Wijs, wijze. spijs, spijzde; was, wazdom; as, azdach; ijs, ijzbal. het zal, 't sal; ic zal, 'k sal. De Vriezen zeggen doorgaens voor **z** en **v/ s** en **f.**
3.	{ **v** in **f**	Lijf, lijven; geef, geeven. leef, leevde; lof, lovdicht. vier, 't fier. vlam, *flamma*. voet, vry, *efoote, free* byde Engelse.
4.	{ *γ* in **k**	Slic, sli*γ*boot; rooc, roo*γ*damp. knaewen, *γnawe* by de Engelsen.
4.	{ **d** in **t**	Gelt, gelden; Got, Gooden. vrucht, vrugdbaer; hooft, hoovddoec. dag, *tag*. dac, *tectum*; *ad, attingo*.
4.	{ **b** in **p**	Loop, loob-baen; coop, coob-broot. boer, *paur*; blader, *plater*. Bidde, *peto*; baer, *pario*; boom, *pomus*; busse, *pyxis*; gebruic, *praxis. ob, oppono*; *sub, supplico*; *scribo, scripsi*;

		sorbeo, sorpsi. bosco, pasco.
5.	{ **g** in **k**	Knap, gnap. rugge, *rucke*. knie, *genu*; koon, *gena*; *gula*, keel; cloen, *glomus*; ic kloc. *glocio*; *cortina*, gordijn; acker, *ager*; ic, *ego*; spiegel. *speculum*; *rex, regis*.
5.	{ **z** in **t**	Zulc, *tale*.
5.	{ **v** in **p**	Vis, *piscis*; Vaeder, *pater*; varken, *porcus*; voeten, *pedes.* vier, *pyr*; veel, *polys*. *Iupiter, Iovis*.
6.	{ *γ* in **ch**	
6.	{ **d** in **s**	Ic deun, *sono*; ic doode, *caedo. ad, assurgo*; *pes, pedis*; *pecus, pecudis*; *Chlamys, chlamydis. du, sy* by de Grieken. aesem, adem. roos, *rodon*.
6.	{ **b** in **f**	Druif, *traub*; lof, *lob.* af, *ab*; taefel, *tabula*; *ob, offero*; *sub, suffero.* erbarmen, ontfarmen, weef, web.
7.	{ **r** in **l**	Aeker, eekel; staemer, staemel; kraewen, klaewen; Amsterdam, Amsteldam; *epistre, epistola*; *apostre*, apostel; *intelligo, pelluceo*, van *inter* en *per*; *niger, nigellus; umbra, umbella*.
8.	{ **l** in **n**	Eeveneens, eeveleens; vastenavont, vastelavont; kerl, kern; balling, banling. kinderen, *children* in't Engels. ander, *alter.* in, *illudo*; *con, colluo*. Zon, *sol*; eezel, *asinus, asellus*.
9.	{ **ng** in **g**	Ton-nge, tong-ge; van-ngen, vang-gen.
9.	{ **n** in **z**	*Pono, posui* 'twelc wy uitspreeken *pozui*.

9.	{ **m** in **v**	Veel, *multus*, meer. Heemel, *heaven* in't Engels.
10.	{ **ng** in *γ*	
10.	{ **n** in **d**	Ooverwinner, ooverwinder; maenen, maeden (of maejen); baenen, baeden. *ad, annuo*.
10.	{ **m** in **b**	Schubbe, *squama*; om, *ob*; vroom, *probus*. bommezy, bombazy. *sub, summitto*; *globus, glomus*; *scamnum, scabellum*; *bonus, melior. tetymmai* voor *tetybmai* by de Grieken.

11.	{ **ng** in **ch**	Breng, brocht; denk, docht.
11.	{ **n** in **s**	Zwijn, *sus, suis, pollis, pollen*; *findo, fissus*; *sanguis, sanguinis. genesis, genesin. typtomes* voor *typtomen* by de Dooren; *tis, tinos*.
11.	{ **m** in **f**	Geefme, geemme (voor geef my).
12.	{ **ng** in **k**	Iong, jonk; zang, zank; gevangngenis, gevangkenis.
12.	{ **n** in **t**	Clotte, clonte, *bonus*, bet, beter, baet, boete, *haine*, haet, *canis, catulus, catus*.
12.	{ **m** in **p**	Rijm, rijp; komme, kop. trompet, trommet. *schupo, squama. malus, peior*; *parvus, minor. polys, multus, plures*.
13.	{ **r** in **n**	Tooveraer, toovenaer; woekeraer, woekenaer; borreput, borneput. *in, irruo, irrepo*; *munus, murus*.
14.	**r** in { **z**	Vercooren, vercoozen; gevrooren, gevroozen. vaeren, veezen (op zijn Briels).
14.	**r** in { **s**	Ic verloor, verloos; verkoor, verkoos; was, waer. *honor, honos*; *arbor, arbos*; *os, oris*; *corpus, corporis*; *jus, juris*; *pulvis, pulveris*; *uro, ussi*; *gero, gessi*; *quaero, quaesivi*; *verri, versum*; *cucurri, cursum*.
14.	**r** in { **d**	Verde, verre. schudde, *scurra. ad, arripio*.
14.	**r** in { **t**	*Hepar, hepatos*.
15.	**l** in { **z**	

15.	**l** in { **s**	Abeel, *abies*; linden, *findon, linteum. vello, vulsi*.
15.	**l** in { **d**	Spellen, spelden; alle, al de. volder, *fullo, ad, allevo; sedeo, sella. lacryma, dakry*; *ulysses*; *odysseus*.
15.	**l** in { **t**	Pollepel, potlepel; krol, krot; Catelijne, Calle.

Ooverdeelige Letterwisseling *is, als een Grondletter voor een Cleefletter, of een Cleefletter voor een Grondletter verwisselt wort*.

Als 1 De **w** met **l** in ic **hou/** ic hiel of hil: zoude, zolde; oude, olde; &c. Bordeel, *bordeau*; maekereel, *maquereau*; *aliquis, aucun*. 2 De **w** met **v** in *avus*, oude; niew, *novus*; wijn, *vinum*; wint, *ventus*; weeduw, *vidua*. 3 De **j** met **l** in *clarus, chiaro*; *flos, fjore*, doorgaens by de Italianen. 4 De **j** met **g/** in **gy/ jy; gonst/ jonst;** *Georgius*, **Jooris.** 5 De **j** met **ch** in zech, zey; lech, lei; dach, *daye*; wech, *way*; wachten, *wayte*, by de Engelsen. Hier onder zoudemen ooc connen brengen de verandering die inde volgende Voorbeelden te zien is: Butter, booter; schuttel, schootel; lecken, leecken; verr, veer; &c.

Waerschouwing/ 1 Een zelvde Enkelde Verandering, can dikwils ten verscheiden aenzien tot veelderlei Soorten van Veranderingen gebracht worden: Als **'t welc** is te reekenen voor een Woordlitmenging, ten aenzien datter uit de twee Woordleeden **het/ welc/** een wort gemaect: doch ten aenzien datter by **welc** de Cleefletter **t** wort gevoecht, canmen't onder de Cleefletter-byvoeging brengen.

2 De Voorbeelden, tot verclaering vande voorbeschreeve Soorten der Enkelde Veranderingen aengeweezen, vervatten veel al een Dubbelde verandering in zich: moeten derhalven met onderscheit daer aengemerct worden.

De Dubbelde *Verandering der Woordleeden is, die uit twee of meer Enkelde veranderingen bestaet*.

Als in ic **vrocht** van ic **werk** is een Dubbelde Verandering, die bestaet I, uit een Letterwisseling, en die weeder verscheide, naemelijc 1. van **v** voor **w**/ 2. van **o** voor **e**/ 3. van **ch** voor **k:** II, uit een verschicking van **r:** III, uit een Letter-byvoeging, want een **t** achter by gevoecht staet.

Men zoude meenigerlei soorten van Dubbelde Veranderingen connen stellen: maer laeten't om de cortheit.

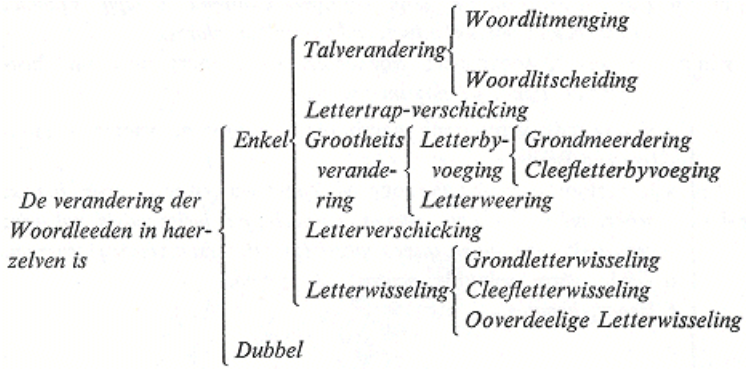

Nae deeze verandering zijn de Woordleeden te onderscheiden in 1 Enkel-veranderde, 2 Dubbel-veranderde.

De Enkel-veranderde zijn weeder op zoo veel wijzen, ende in zoo veel Soorten te onderscheiden, als met de Enkelde verandering is gedaen.

VI. Hooftstuc,
Trappen of Hoochte der Woordleeden inde woorden, en Onderscheiding nae de zelve.

De Enkelde Woordleeden in haerzelven aengemerct, tot noch toe beschreeven zijnde: zullen nuu dezelve verhandelen en onderscheiden, alzooze als stof van andere spraec worden aengezien.

En hoewel die connen aengemerct ende onderscheiden worden als stof van 1 Woorden, 2 Reedensneen, 3 Reedenleeden, 4 Reedenen: zoo zullen wy die nuu alleen nae het eerste inzicht verhandelen: naemelijc alzooze stof der Woorden zijn, en dat noch maer der Enkelde Woorden.

Als stof der Enkelde woorden worden de Woordleeden op twee wijzen aengezien: 1 Als stof der heele Enkelde Woorden, 2 Alzooze stof zijn der deelen van die.

De Enkelde Woordleeden aengemerct als stof der heele Enkelde Woorden, hebben vierderlei Eigenschappen: 1 Zeekere trappen van hoochte des Geluits, 2 Eenich Getal, 3 Een schicking of Orde, 4 Vereeniging ende Losheit.

De Trappen *van hoochte des geluits, die inde Enkelde Woordleeden, stof der woorden zijnde, gevonden worden: machmen tot een Onderscheit der Letter-trappen*,

en meer andere Woordlittrappen *noemen*: *en zijn het geene datmen gemeenelijc* Accenten *heet*.

Zulke zijnder tweederlei: *1 Een Oppertrap, 2 Ondertrappen*.

De Opper-woordlit-trap *is, waer door een Woordlit in yder woort alle andere in hoochte te booven gaet*.

Is tweederlei: *1 Spits of Scherp, 2 Draelende*.

De Spitse *Opper-woordlit-trap* (Accentus acutus) *is een Opper-woordlit-trap, die met een scherpe of haest-daelende hort des Aesems, veroorzaect wort*.

De Draelende *Opper-woordlit-trap* (Accentus circumflexus) *die door een hort des Aesems, en volgende geduerichheit, zeer in gelijke hoochte voortgebracht wort*.

De Onder-woordlit-trappen (Accentus graves) *zijn, waer door in yder Veelleedich woort, al de Woordleeden behalven een, laeger als dat eene luiden*.

Ic bevinde, dat deeze ooc connen onderscheiden worden in **Spitse** Ondertrappen, en in **Draelende:** waer van geene uit een spitsen hort, en deeze uit een hort des Aesems, en neevegaende geduericheit, zeer in gelijke hoochte, veroorzaect worden: als te hooren is in't woort **óppèrzàel/** alwaer in't eerste Woordlit een Spitse Opper-woordlit-trap is, in't tweede een Spitse Onder-woordlit-trap, en in't derde en leste een Draelende Onder-woordlit-trap.

De Onderscheiding der Onder-woordlit-trappen in trappen van verscheide hoochten, als in Naestopperste, Laechste, en die tussen beiden zouden moogen zijn, gae ic heel voorby.

Nae voor-beschreeven trappen zijn de Woordleeden te onderscheiden in 1 Opper-Woordleeden, 2 Onder-woordleeden.

Opper-woordleeden *zijn, die in den Opper-woordlit-trap luiden*.

Zijn tweederlei: *1 Spitse, 2 Draelende*.

De Spitse *Opper-woordleeden zijn, die in den Spitsen Opper-woordlit-trap luiden*.

Als **zit** in **zíttèn/ bèzít/ zíttèndè/ bezítten/ bèzíttèndè/ bèzíttìng/ vèrzíttèn/ zít: Man** in **mán/ mánnèn/ mánnèlìjc/ mán-mèns.**

De Draelende *Opperwoordleeden zijn, die inden draelenden Opperwoordlittrap luiden*.

Als **Schâew/ wêew/ drâej:** het eerste Woordlit in **mâejen/ schrêewen/ schrêewende:** en het leste in **belâen/ verrâen.**

De Onder-woordleeden *zijn, die in den Onder-woordlit-trap luiden*.

Zijn 1 Spitse, *die in den spitsen Onder-woordlit-trap luiden*: *2* Draelende, *die in den draelende*.

Van elc heeftmen een voorbeelt in **Cóopèrdràen/** alwaer het leste Woordlit een draelende Onderwoordlit is, ende het naestleste of middelste een Spits.

VII. Hooftstuc,
Der Woordleeden Getal, Orde en Vereening inde woorden; *en Onderscheiding nae elx.*

H*et* Getal *der Enkelde woordleeden, stof vande heele Enkelde woorden zijnde, is of* een, *of* twee, *of* drie, *en zoo voort, tot zoo veel, als de meestleedige Enkelde woorden bevonden worden aen woordleeden te vervatten*.

Nae dit Getal zijn de Woordleeden,

1 Eenlingen, *die, naemelijc stof zijn van een Enkel eenleedich woort*: *Als* Huis, Ael, werk.

2 Tweelingen, *te weten, die stof zijn van een Enkel tweeleedich woort*: *Als elc woordlit van* Huizen, vaeder.

3 Drielingen: *Als elc Woordlit van* winnende, wandelen.

4 Vierlingen: *Als elc Woordlit van* menschelijkheit, appel-boomen.

En zoo voort.

De Orde *die inde Woordleeden is, aengemerct als vooren, can veelderlei gestelt zijn*: *en nae elc van die de Woordleeden onderscheiden. Als voor* eerst *datse zijn*,

1 Eerste *Woordleeden vande woorden*: *Als* ver *in* vergaen; veranderen, gren *in* grendel, grendelen.

2 Tweede *Woordleeden der woorden*: *Als* gaen, *in* vergaen; del, *in* grendelen.

En zoo voort.

Ten anderen *datse zijn* 1 Leste (Ultimae): *Als* de *in* goede, verstoorde.

2 Naestleste (Penultimae): *Als* goe *in* goede.

3 Leste op twee nae *of Voornaestleste* (Antepenultimae): *Als* ver *in* verstoorde.

En zoo voort.

Ten derden *datse zijn een* 1 Uiterste *of Uiterwoordleeden, Als* her *en* dom *in* Hertoochdom: 2 Tusse-woordleeden. *Als* tooch **in** Hertoochdom.

Merct dat de Eenlingen onder de Eerste, Leste, en ooc onder de uiterste moeten gereekent worden.

De Vereeniging *der Woordleeden inde woorden is, waer doorze saemen tot een heel woort worden. Maer de losheit der woordleeden is, waer doorze saemen tot een woort niet vereenicht en zijn*.

Het middel *deezer vereeniging noem ic* Woordlitnaet.

Men kan deeze in tweederlei zin neemen: 1 Voor een pael des geluits of der stilte, welc geen uitstrecking en heeft, en daerom geen deel en is vande vereenigde Woordleeden: 2 Voor een deel des Woorts en der vereenigde Woordleeden, 't welc zeekere lengte heeft, en beide de vereenigde Woordleeden gemeen is. Inde leste meening zullen wijze hier neemen. Voorder machmen het geene ic hier **Woordlit-naen** noem, ooc bequaemelijc **Woordlit-banden** en **Woordlit-stappen** heeten.

De Maeking *deezer vereeniging, en volgens dien ooc des Bants of naets, is de*

Ooverstapping van't eene Lit eens woorts in't andere: *ende* (*'twelc daer onder begreepen is*) *van de eene Woordlittrap inde andere*.

De Vereeniging der Woordleeden is tweederlei: *1 Zooming, anders Luidende Ooverstapping of Binding, 2 Lassing, 'twelc ooc een Rustende Binding of Ooverstapping mach gezeit worden*.

Woordlitzooming *noem ic de vereeniging der Woordleeden, die door een onderdraejing des aesems geschiet. Ofte daer door de Woordleeden in een woort zonder rust, of met een geduerich geluit* (*de Poogletteren voor geluiden neemende*) *aen malcanderen hangen*.

Zulke vereeniging isser tussen de twee Woordleeden van het woort **kaer$\overset{s}{-}$en/ wer$\overset{p}{-}$en.**

Het middel *deezer vereeniging noem ic* Woordlitzoom, *of* luidende woordlitbant: *en is een deel des woorts, bestaende in een Letter die in't ooverstappen van't eene woordlit in't andere voortgebracht wort, en bei de vereenigde Woordleeden gemeen is*.

Als de **s** in **kaer$\overset{s}{-}$en/** de **p** in **wer$\overset{p}{-}$en/** en de **z** in **blae$\overset{z}{-}$en.** Want elc deezer Letteren, als den gemeenen bant van beide de Woordleeden, noch tot het voorgaende, noch tot het volgende Woordlit heel en hoort. Zulx dat, alsmen die heel by 'tvoorgaende Woordlit voecht, zeggende **kaers-en/ werp-en/ blaez-en:** zoo ont-neemtmen een deel van een letter het volgende Woordlit: maer die heel by het volgende voegende, met te zeggen **kaer sen/ wer pen/ blae zen:** zoo ontneemtmen daerenteegen eenich geluit, te weeten het geluit vande **s/ p/** en **z/** ten deele het voorgaende Woordlit, en geeftet het volgende.

De Maeking *deezer zooming, en volgens dien ooc des zooms, is een onderdraejende Ooverstapping van't eene Woordlit in't andere*: *bestaende in 1 een onderdraejing des aesems, of geduerich-aesemende hervatting des aesems, 2 een Lettervorming ondertussen*.

De Woordlitzooming, en met eenen ooc de Woordlitzoomen of Luidende Banden, connen nae de veelderlei verscheidenheit der Letteren daer uit de zoomen bestaen, in meenigerlei Soorten onderscheiden worden. Onder welke aen-merkelijxt schijnen, die nae de verschillende Hoochten der Gezoomde Woordleeden haer onderscheit becoomen: Als Rijzende Zooming en zoomen, gelijc **bòeléer:** Daelende, gelijc in **bláezèn:** Eeve, gelijc tussen de twee leste Woordleeden van **wandèlèn.**

Woordlitlassing *is een Vereeniging der Woordleeden in een woort, welc door een rustende hervatting des Aesems geschiet. Of daer door de Woordleeden in een woort met tussecoomende rust aen malcanderen hangen*.

Het middel *der Woordlitlassing, 'twelc ic* Woordlitlas *of* rustende Woordlitbant *noem, is een deel des woorts, bestaende in een rust die tussen twee gelaste Woordleeden van een woord comt*.

Voorbeelden van deeze Rustende Woordlitbinding, en Banden, heeftmen tussen de twee Woordleeden van het woort **viersteen:** Alwaer tussen het Woordlit **vier** en **steen/** een corte rust komt, welc haerder beiden gemeenen bant is.

De Maeking *deezer Lassing, en volgens dien des Rustbants, is de rustende ooverstapping van't eene Woordlit in't andere*: *bestaende in een rustende hervatting des Aesems, en Niet-lettervorming ondertussen*.

De Losheit *der Woordleeden is tweederlei*: *1 Oorspronkelijke losheit, 2 Ontbondenheit of gemaecte Losheit*.

De Oorspronkelijke Losheit, *is een losheit die van natueren is, en uit geen oorspronkelijke vereeniging ontstaende*.

Zulke Losheit is inde Woordleeden die Eenlingen zijn: als in **paert/ vis/ hout.**

De Gemaecte of Afcomstige Losheit *is, welke rijst uit het ontbinden der woordleeden die oorspronkelijc gebonden zijn geweest*.

Als in **zoom er/** of **zoo mer/** of **zoom mer/** zijnde Woordleeden die oorspronkelijc gebonden zijn in't woort **zoomer;** en op eenich der voorige wijzen ontbonden weezende, is daer in een gemaecte Losheit te zien, en dat aen de eene zijde.

Nae deeze Eigenschap van Vereeniging en Losheit, canmen de Woordleeden in veel Soorten onderscheiden: *die wy om cortheit en claerheit in de volgende taefel aenwijzen, de beschrijving daer van voorbygaende*.

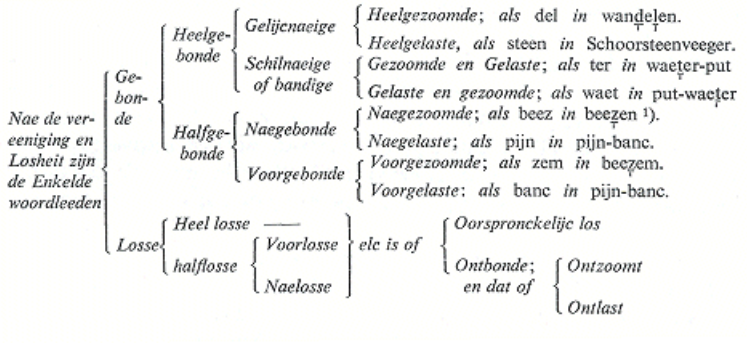

1)

VIII. Hooftstuc,
Onderscheiding der woordleeden als stof vande Deelen der woorden.

De Enkelde Woordleeden als stof der Heele Woorden verhandelt zijnde, is ooverich die noch te beschrijven ten aenzien datze zijn stof der Deelen van die.

Ende alzoo de Derdendeelen der Woorden de noodichste zijn: zullen wy nuu de Woordleeden als stof van die alleen aenmercken.

In zulken aenzien zijn de Woordleeden, nae de tweederlei Derdendeelen der Enkelde Woorden daer vanze stof zijn, ooc tweederlei: 1 Grondleeden, 2 Cleefleeden.

Grond-woordleeden *zijn, die stof zijn vande Gronden der Woorden*.

Als het Woordlit **min** in de Woorden ic **min/ bemín/ mínnen/ mínde/ mínnende/ bemínnende/ gemínde.**

Eigenschap. *Deeze zijn in't getal altijt maer een in yder woort*.

Cleefwoordleeden *zijn, die stof zijn van der woorden Cleefsels*.

Zy zijn 1 Voorleeden, 2 Naeleeden.

Voorwoordleeden *zijn, die stof zijn vander woorden Voorcleefsels*.

1) 1. beezem

Deeze zijn nae haer Getal 1 Eenlingse Voorleeden, als **be** in **bemín/ bedríjven:** 2 Tweelingse, als elc der twee eerste Woordleeden in **achtermiddach/ Soomerdíjc/ Amsterdám/ heerschappíj:** 3 Drielingse, als elc der drie eerste Woordleeden in **moutmaekeríj/** *recommandéeren*; 4 Vierlingse, als in **Stijfselmaekeríj/** *reconciliátie*; 5 Vijflingse, als de vijf eerste Woordleeden in *irrevocablemént, irrefragablemént*; 6 Zeslingse, als elc der zes eerste Woordleeden in *irreprehensiblemént*; Zeevelingse, als in't Franse woort *irreprehensibilité*.

Naewoordleeden *zijn, die stof zijn van der Woorden Naecleefsels*.

Deeze zijn ooc nae haer Getal 1 Eenlingse, als het leste Woordlit in **wínter/ scháemel/ góede/** *bónus, Deus*, **bemínnen;** 2 Tweelingse, als elc der twee leste woordleeden in **zóndigen/ héemelen/ vergánkelijc/** *Dóminus*. Dit zijn de hoochste in getal by de Latijnen: maer by ons zijnder daerenbooven noch, ten 3 Drielingse naewoordleeden, als elc der drie leste Woordleeden in **léugenachtich/ Oóverichheit:** Ten 4 Vierlingse, als in **léugenachtige/ óoverichheeden.**

IX. Hooftstuc.
Van de Dubbelde Woordleeden.

Alzoo ons voornemen is niet breeder van de Enkelde Woordleeden te spreeken, vereist de orde dat wy tot de Dubbelde koomen.

Dubbelde *Woordleeden zijn, die uit veel Enkelde bestaen*.

Deeze connen zeer meenigerlei bedacht worden: *maer zullen alleen met een woort aenroeren de zulke, die stof zijn vande veelleedige heele Enkelde Woorden*.

Deeze zijn 1 Tweedubbelde, *zijnde de geene die stof zijn der tweeleedige Enkelde Woorden, als* werken, aerde: 2 Driedubbelde, *als* Heemelen, werkende: *En zoo voort, tot zoo veel dubbelde, alsser Leeden inde Meestleedige Enkelde Woorden gevonden worden*.

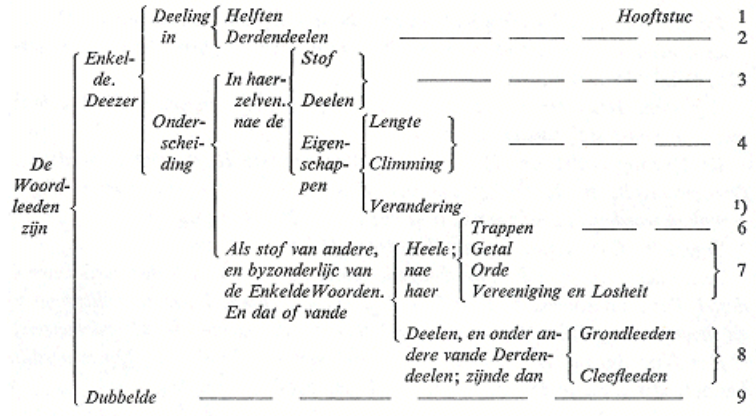

1)

1) 1. *Verandering* - - 5

Het vierde boec der spreeckonst, Vande Woorden

I. Hooftstuc, *Deeling der Woorden in Helften, en Derdendeelen.*

De derde Soorte van uitspraec zijn de **Woorden.**

Een Woort *is een uitspraec, welc een Opperwoordlit begrijpt*.

Woort beteikent voornaemelijc vier dingen: 1 Eenich gesprooken geluit, daer iet door beduit wort: 2 Het zelve geluit zonder aenzien der beteikenis: 3 Eenige streepen, 'tsy geschreeven, of anders gemaect, die zulken geluit als voorzeit is beteikenen: 4 Gelijke of de zelve Streepen, zonder inzicht van die beteikening. Welke vierderlei beteikenissen onderscheiden connen worden, alsmen zeit inde eerste meening **Taelwoort/** inde tweede **Spreec** of **Spraecwoort/** inde derde **Mercwoort/** en inde vierde **Streepwoort.** Wanneer ic nuu hier simpelijc den naem **woort** gebruic: moet zulx verstaen worden inde tweede beteikenis, naemelijc vande **Spraecwoorden.**

De Woorden zijn tweederlei: *1 Enkelde, 2 Dubbelde*.

De Enkelde Woorden *zijn, die maer een Opperwoordlit vervatten*.

Deeze zal ic 1 Deelen, 2 Onderscheiden.

De Woorden connen onder andere gedeelt worden 1 In Helften, 2 In Derdendeelen.

Tot helften stel ic 1 Een Vooronderhelft, 2 Een Naeopperhelft.

De Vooronderhelft *eens woorts is een Slechte helft, bestaende uit de Onderwoordleeden die voor het Opperwoordlit uitgesprooken worden. Als* bè *in* bèstérvèn, kèizèr *in* kèizèrínne.

Eigensch. *Alzoo deeze helft een slecht deel is, en geen Opperwoordlit begrijpt*: *can een woort wel zonder die bestaen*.

De Naeopperhelft *eens Woorts is een Voornaemste Helft, bestaende uit een Opperwoordlit, en de Onderwoordleeden die achter het Opperwoordlit uitgesprooken worden. Als* stérvèn *in* besterven, ínne *in* kèizèrínnè.

Eigensch. *Een Woort can zonder deeze Helft niet bestaen*.

Ten anderen moogen de Woorden gedeelt worden in Derdendeelen. welke tweederlei zijn: *1 Voornaemste, die ic Gronden, en tot onderscheit der woordlitgronden en meer andere, Woortgronden heet*: *2 Slechte, die noemende Woordcleefsels*.

Een Woordgront *is een derdendeel eens woorts, welc uit een Opperwoordlit bestaet. Als* mín, *in ic* mín, bemín, mínde, bemínnende.

uit de beschrijving kan blijken, dat in deeze als Eigenschappen zijn, 1 Datse altijt alleen uit een Woordlit bestaen: 2 Datse luiden in den Opper-woordlittrap: 3 Ende datse dienvolgende in alle Woorden gevonden worden.

De Woortcleefsels *zijn Derdendeelen der Woorden, die uit Onderwoordleeden bestaen*.

Hebben derhalven tot Eigenschappen, datse in alle Woorden niet nootsaekelijc gevonden worden, en zonder vernieting eens woorts daer van connen geweert zijn: 2 Datse inde Onderwoordlit-trappen luiden.

Zy zijn tweederlei: 1 Voorwoortcleefsels, *die voor aen den Gront cleeven, als* ge *in* gedáen, *en* rotter *in* Rotterdám: 2 Naewoortcleefsels, *cleevende achter aen den woortgront*: *Als in* máeken, gespróoken: *en* kende *in* spréekende, begeckende.

Men can de Woortcleefsels ooc nae de meenichte van haer naeste stof onderscheiden in 1 **Eenleedige:** als **ver** en **nen** in **vermáenen**: 2 **Veelleedige** of Dubbelleedige. En die weeder in 1 Tweeleedige; als **oover** en **ige** in **oovervlóedige:** 2 Drieleedige, &c.

II. Hooftstuc,
Onderscheiding der woorden nae haer Stof en Deelen.

Nae de Deeling volcht de Onderscheiding der Enkelde Woorden. Welke geschiet, 1 Alzooze in haerzelven aengemerct worden: 2 Aengezien als stof van andere.

In haerzelven aengemerct can de onderscheiding geschieden 1 Nae haer Stof, 2 Nae haer Deelen, 3 Nae haer Eigenschappen.

Nae haer stof, *die tweederlei is, valt de Onderscheiding ooc tweesins te doen*: *1 Nae de Verste, 2 Nae de Naeste*.

Nae de Verste *stof, zijnde de Letteren zullen, wy alleen eene Onderscheiding stellen*: *naemelijc, nae het* Getal *desselfs, de andere ongeroert laetende*.

Nae welc de Enkelde Woorden zijn 1 Eenletterige, 2 Veelletterige.

De Eenletterige *Woorden zijn, die uit eene Letter alleen bestaen*.

Van deeze slach en weet ic naewlijx offer gevonden worden: ten waer men daer voor hielt **a/ e** (zijnde Latijnse woorden **van** en **uit** beduidende, en **a** ooc een Engels woort, **een** beteikenende), **u** (een Voornaem) **o** en **i** (uitroepsels), en de naemen van al de vryje Snapklinkers: welke alle wel eigentlijc Veelletterige zijn, maer niet te min somtijts zoo cort uitgesprooken worden datse schijnen maer uit eene Letter te bestaen.

De Veelletterige *Woorden, zijnde die uit veel Letteren bestaen, zijn 1 Tweeletterich, 2 Drieletterich, &c.*

Nae de Naeste *stof, zijnde de Woordleeden, zullen wy ooc nae desselven getal een onderscheiding doen*: *naemelijc in 1* Eenleedige: *als* man, hout, blijft.

Zulke hebben wyder in onze spraec meer als twee duizent en zeeven hondert: die elc noch verscheide verandering hebben, eenleedich blijvende, en onder dit getal niet gerekent.

2 Veelleedige. *Welke weeder zijn, 1 Tweeleedige*.

Zulke wordender in onze Neederlantse spraec ooc zeer veel gevonden, niet alleen afcomstige, en Gemengde, maer ooc Oorspronkelijke: daer vander oover de drie hondert zijn, die in **el** eindigen, als **heemel/ haegel/ ydel**; ende oover de twee hondert, welke einden in **er/** als **vaeder/ honger/ donker:** ooc een merkelijc getal diens uitgang in **e** of **en** is: eenige in **em** en in **ij.** voort zijnder weinich andere. 2 Drieleedige. Hoedanige by ons geen, of weinige Oorspronkelijke te vinden zijn, maer wel in't Latijn en andere spraeken, als *Dominus*. Doch door Afcomst en Menging hebben wyder veel: als **Reegenbac/ goedichheit.** 3 Vierleedige: als **goedertieren/ wateremmer.** 4 Vijfleedige: als **goedertierentheit/ leugenachtige/ Opperdismeester.** 5 Zesleedige: als **goedertierentheeden/ onmoogelijcheeden.** 6 Zeeveleedige: als **aldergoedertierenste/ alderoverdadichste.** 7 Achtleedige: als *irreprehensibilité*.

Voorder is ooc dienstich de Woorden te onderscheiden nae de Trappen van haer naeste stof. Nae welke die, onder andere zijn, 1 Opperscherpleedige Woorden, welc een Scherp Opperwoordlit vervatten: Als **willen.** 2 Opperdraelleedige, en zijn die een Draelende Opperlit begrijpen: Als **vèrzaemèn.**

Nae de Deelen, *ende byzonderlijc nae de Derdendeelen der Woorden, zijn dezelve 1 Bloote, 2 Bekleede*.

De Bloote Woorden *zijn, die alleen uit een Gront bestaen*.

Zulke zijn al de Eenleedige Woorden: als **vis/ boom.** Ic noem deeze Bloote, ten aenzien van't Afweezen der Cleefsels, daer door den Gront bloot en onbekleet blijft. men zoudeze ooc **Eendeelige** moogen heeten, nae't Getal der Deelen daerze uit bestaen: en **Grondige** nae de gedaente des Deels.

Becleede Woorden *zijn, die uit een Gront, en noch een of meer Cleefsels bestaen*.

Zijn 1 Half-becleede, 2 Heel-becleede.

De Half-becleede *zijn 1 Voorbecleede*: *als* betáemt, verzóec, 'sGravenháech. *2 Naebecleede, die uit een Gront en Naecleefsel bestaen*: *als* lóopen, lóopende, míldichheit.

De Heel-becleede *zijn, die uit een Woortgront, Voorwoort-cleefsel en Naewoort-cleefsel bestaen*: *Als* betáemen, verzóeken, ontlóopende.

III. Hooftstuc,
Der Woorden Lengte, en Climming; *en haer Onderscheiding nae de zelve*.

Nuu volcht de onderscheiding der Woorden nae de Eigenschappen dieze hebben, wanneerze in haerzelven aengemerct zijn.

Zulke zijnder voornaemelijc drie: *1 De Lankheit, 2 De Climming of Hoochte, 3 De Verandering*.

De Lankheit *der woorden is nae de meenichte der stof daer uitse bestaen, zoo der Letteren, als der Leeden, meer of min. Nae welke de Woorden in't rouwe* Lange *of* Corte *worden gezeit. Maer naewer ingezien moogen in* Eentijdige, Tweetijdige, Drietijdige, &c. *onderscheiden worden*.

De Climming *of Hoochte der Woorden, is de strecking derzelver door de woordlittrappen*.

Is 1 Toppichheit, 2 Rijzing, 3 Daeling, 4 Tussentoppichheit.

Hier nae zijn de Woorden ooc tweederlei:

1 Toppige, *die alleen in eenen Woordlittrap, naemelijc inden Oppertrap luiden*.

Als **hánt/ wólc/ vríj.** Zoodaenige zijn al de Eenleedige Woorden, of, 'twelc het zelve is, al de heel Bloote.

2 Rijzende, *diens geluit uit een of meer Onderwoordlit-trappen tot inden Oppertrap opclimt*.

Als **gèdáen/ màkèréel/ Hèllèvòetslúis.** Zijn dezelve met de Voorbecleede.

3 Daelende, *diens geluit uit den Opperwoordlittrap in een of meer Ondertrappen afclimt*.

Als **wérkèn/ wérkèndè/ gróotsìchhèedèn/ óovèrìchhèedèn.** Zijn dezelve met de Naebecleede Woorden, inde wijs van aenmerken alleen verschillende.

4 Tussetoppige, *en zijn diens geluit in een Onderwoordlittrap begint, en door den Opperwoordlittrap tot in een of meer Ondertrappen climt*.

Als **bèdróevèn/ vèrándèrèndè/ òppèrstíermàn.** Zijn dezelve met de heelbecleede.

Ten gevalle van de Griexe Spraec en meer andere, dient ten anderen *de Climming in de Woorden ooc aengemerct, nae een Deel van die alleen*: *en byzonderlijc, alzooze alleen strect oover de Naeopperhelft*.

Ten welken aenzien de Climming tweederlei is: *1 Naetoppichheit of Naehoochte, 2 Naedaeling, die weeder is, ofte Eenstappige Naedaeling, ofte Tweestappige, en zoo voort*.

Hier nae zijn de Woorden te onderscheiden in 1 Naetoppige of Naehooge, 2 Naedaelende.

De Naetoppige *Woorden zijn, diens Naeopperhelft alleen in eenen woordlittrap, naemelijc inden Oppertrap luit. Of die den Opperwoordlittrap in't leste woordlit hebben*.

Deeze, wanneerze Opperscherpleedich zijn, worden in't Griex *Oxytona* geheeten: die wy Naeopperscherpleedige of Naescherptoppige Woorden moogen noemen: Daer van Voorbeelden zijn, **Gèbréc/ dieverij/ wís/** *Theós*. Maer wanneerze Opperdraelleedige zijn, heetenze de Grieken *Perispomena*: welke Duitselijc en duidelijker gezeit moogen worden Naeopperdraelleedige of Naeopperdraelende: Voorbeelden daer van moogen weezen **Gemâel/ drâei/** *ποιω*

De Naedaelende Woorden *zijn, diens Naeopperhelft uit den Opperwoordlittrap in een of meer Onder-woordlit-trappen afclimt. Of die een Onder-woordlit-trap in haer leste woordlit hebben*.

In uitheemse Taelen noemtmen, die van deezen aert zijn, *Barytona*.

Zijn 1 Eenstappige, 2 Tweestappige, 3 Driestappige, &c.

De Eenstappige Naedaelende Woorden, *die men ooc* Naestachterhooge *mach noemen, zijn diens Naeopperhelft maer in eene Onderwoordlittrap afclimt. Of die maer een Onderwoordlit achter haer Opperwoordlit hebben*.

Wanneer deeze Opperscherpleedige zijn, wordenze genoemt *Paroxytona*, waer voor men Naestachter scherphooge mach zeggen: zijnde als **verwérken/ ménschen/** *lógos*. Maer Opperdraelleedige weezende, is haer Griexe naem *Properispomenon*: en de Neederlantse Naestachter-opperdraelende. Hier van zijn Voorbeelden, **wâeijèn/ bezâeijèn/ môeiäl/** *βοατε*.

De Tweestappige Naedaelende Woorden *zijn, die in twee Onder-woordlit-trappen afclimmen*.

Als **ménschelijc/ overvállende/** *Dóminus, túptomen*. Men machse ooc Achter-hooge op twee nae, of Voornaest-achterhooge noemen. Zy worden by de Grieken en Latijnen altijt geacht Opperscherpleedige te zijn: daer oover zy die ooc heeten *Proparoxytona*, in welkers plaets een Duits can zeggen **Voornaest-achterscherp-hooge.**

Driestappige Naedaelende Woorden/ of noch **meerstappige/** en worden in de Griexe noch Latijnse spraec niet gevonden; maer wel in onze: Als **ménschèlijkè, getúigènissè, óovèrvàerèndè, óovèrìchhèdèn.**

IV. Hooftstuc.
Der woorden verandering, en Onderscheiding nae die.

D*e Verandering die de Woorden in haerzelven lijden is 1 Enkel, 2 Dubbel. De Enkelde Verandering is zezderlei*: *1 Talverandering, 2 Trapverschicking, 3 Grootheits-verandering, 4 Stofverschicking, 5 Verbinding, 6 Stofwisseling*.

I. *De* Talverandering *inde woorden is driederlei*: *1 Littalverandering, 2 Woorttal-verandering, 3 Litwoorttal-verandering*.

1 De Littalverandering *der Woorden is, waer door de woordleeden der zelver in getal vermeerderen of verminderen, door woordlitscheiding of woordlitmenging*.

En is 1 **Litmenging** der Woorden, wanneer de Leeden der Woorden gemengt worden: Als in **boom/ haen/ Hollaers/** van **boodem/ handen/ Hollanders.** 2 **Litscheiding** der Woorden, wanneer de Leeden der Woorden in getal vermeerderen door scheiding: Als in **worrikum** van **workum/ zaedel** van **zael.**

Bei deeze leste, zijn in een ander aenzien verhandelt inde Woordleeden.

2 De Woorttalverandering *is, waer door de woorden meerder of minder in getal worden*.

Is tweederlei: *1 Woortmenging, 2 Woortscheiding*.

De Woordmenging *is, waer door twee of meer Enkelde Woorden tot een veranderen*.

Als **Régenbac** is maer een enkel Woort, doch gemengt uit deeze twee **Reegen** en **bac**; zoo **Houttuin** van **hout** en **tuin: Turfvier** van **turf** en **vier: jammerdal** van **jammer** en **dal.** Weederom **Schèepstímmèrmàn** maer een Enkel Woort zijnde, is nochtans uit drie Woorden gemengt, naemelijc uit **schéeps/ tímmer/** en **mán:** zoo **Hoogbootsman** uit **hooch/ boots/** en **man: Opperstierlui/** uit **Opper/ stier/** en **lui.** Op gelijcke wijs geschieter ooc wel menging uit vier Woorden tot een: als in **groot-uerwerk-maeker.**

Het zal lichtelijc veel zeer vreemt schijnen, dat ic deeze Woorden, Enkelde zech te zijn, daerze uit twee, drie en meer woorden ontstaen, en weeder in connen gescheiden worden. Maer hier teegen dient wel aengemerct, datse eevewel geen Dubbelde en zijn: naedienze maer eene Woortform en hebben, of maer een Opperwoortlit en begrijpen: en daerom nae haer form (daer yder zaec zijn benaeming af moet crijgen) Enkelde zijn: al ist datse nae haer Stof, dubbelde geacht connen worden.

Deeze Menging is een Eigenschap van een uitneemende en hoochprijselijc gebruic inde spraeken, daerze in alderlei Woorden can plaets grijpen. Want zy maect, dat dezelve meer als tienduizentmael rijker in woorden connen zijn, dan anders: Naedemael dat, wanneer men elc woort met yder Woort saemen quaem te mengen, een wonderlijc groot getal van Woorden daer uit moet rijzen; ende noch veel grooter, alsmen, die uit twee gemengt zijn, weeder mengde met noch een derde, en dan weeder met noch een vierde. Beneffens deeze Taelrijkheit der Woorden, die uit zulke menging rijst; comt noch de Zinrijkheit, welke daer meede saemen gaet: zijnde daer in geleegen, dat yder gemengt Woort tot zijn ongemengde, het verstant geleit, als ooc tot de vereeniging der zelver: en daer door een, twee, drie en meerdubbelde kennis seffens by brengt. Zulx datmen door een Woort, zoo veel zins becomt, als anders door een heele beschrijving. Waer uit volcht, dat, genoomen daer waer een Spraec tot menging onbequaem, die zoo veel ongemengde Woorden hadde, als een ander, tot menging bequaem, saemen met haer Gemengde: zoo waer de deeze, om de voorzeide reeden, noch veel prijselijker, als geene. Booven dit is de menging ooc groot te achten in een Spraec: door dien datter daegelijx veel niewe onbekende zaeken ontdect worden en voorvallen, als niewe Consten en alderlei andere dingen: daer toe dan niewe Woorden vereist worden, om beteikenende stof daer van te zijn. Nuu hier toe oorspronkelijke onveranderde niewe geluiden te bedenken, en tot teikenen van die in te stellen: hoewel het doenlijc waer, zoude nochtans duister, ongewoon, en onvruchtbaer zijn: dewijle niemant zulx aennemen, noch volgen zoude. waer oover men gedwongen is oude daer toe te gebruiken: die dan, om twijfel-achtichheit te weeren, moeten door verandering, en voornaemelijc door menging bereit, en tot duidelijke Outmaekniewe gemaect worden. Wanneermen dan een Spraec heeft hier toe weinich bequaem: zoo ismen zeer verleegen, en moet heele Reedenen, in plaets van Enkelde Woorden gebruiken. Hier uit can een yder lichtelijc verstaen, dat zulke Spraeken daer weinich menging in can geschieden, zeer Arm en gebreekich zijn: maer de andere Rijke, duidelijke en bondige. Ende naedemael de Latijnse Spraec, deeze menging naew anders toe en laet, als alleen met *praepositien*: zoo moetse nae de waerheit, voor een Arme Spraec gehouden worden: niet teegenstaende datse van veel, die niet en weeten waer in de rechte deucht en lof van een Tael bestaet, zoo hooch geroemt wort. Het zelve is ooc vande Fransoise, ende meer diergelijke te gevoelen. Maer de Griexe, dewijlze daer in geluckiger is, verdient daer oover booven de andere geroemt te worden. Doch naedemael onze Duitse Hooftspraec, en haer Onderspraeken, voornaemelijc de Neederduitse, ten hoochsten, ende op't aldergevoechelijkste,

jae tot verwondering toe, in alderlei Woorden de menging toe laet, niet alleen van twee saemen, maer ooc van drie en noch meer: zoo is de zelve booven de Griexe, ende alle andere Taelen des Werlts te verheffen, en voor de treffelijkste, rijkste, bequaemste en duidelijkste te houden: daer in alle Consten en Wetenschappen beeter en klaerder als in eenige andere, connen beschreeven worden, zelf de zwaerste, diepzinnichste en niew-ontdecte: als onder andere metter daet blijct, aende uitneemende beschrijvingen der Wisconstige Gedachtenissen van onzen Doorluchtigen Prins Maurits hoochloffelijker gedachtenis, door den Hoochgeleerden Simon Stevin in deeze tael gedaen: en ooc in deeze mijne verhandeling, eenichsins gezien can worden.

Voorder het geene ic hier Woordmenging noem, wort gemeenlijc in't Latijn *Compositio*, dat is, **saemensetting** of **saemenvoeging** genoemt. En zoude noch op veelderlei wijzen connen onderscheiden worden. Als voor **eerst nae het Getal** der Woorden daer uit de menging geschiet, in 1 Tweewoordige, 2 Driewoordige, 3 Vierwoordige menging: gelijc uit de voorgaende Voorbeelden blijct. **Ten anderen nae de plaets** des Opperwoordlittraps in 1 Naehooge menging, gelijc in **Hándbooch/ Bóscruitmaker/ Opperdísmeester:** 2 Voorhooge, gelijc in **Amsterdám/ Delfsháeven/ voortáen. Ten derden nae de Banden** in 1 Gezoomde Woordmenging, gelijc in **geeftet** en **geevet/** van **geeft** en **het:** 2 Gelaste, gelijc in **claphout/ werkstuc.** En voort op meer andere wijzen die wy ongeroert laten.

De Woordscheiding *is, waer door een Enkel woort tot twee of meer verandert*.

Dit geschiet op twee wijzen. 1 Wanneermen een Woort dat blijkelijc gemengt is scheit: Als **Réegènbàc** scheidende in **Réegèn** en **bác.** 2 Wanneermen een woort dat inder daet Ongemengt is, of niet blijkelijc gemengt in meer scheit: als **naevel** in **nae** en **vel/** *Lugdunum* in *luic* en *duinen*.

3 De Litwoord-talverandering *is een Talverandering, welc ten verscheiden aenzien Littalverandering en Woordtalverandering is*.

En is tweederlei: *1 Litwoordmenging, 2 Litwoordscheiding*.

Litwoordmenging *is, welc ten verscheiden aenzien Litmenging, en Woordmenging is*.

Als **'tsal/** van **het zal**; **z'is/** van **zy is**; *rous*, van *gar ausz*.

Litwoordscheiding *is, welc ten verscheiden aenzien Litscheiding en Woortscheiding is*.

Dit geschiet op twee wijzen. 1 Van Woorden en Woordleeden die merkelijc gemengt zijn: Als **z'is** scheidende in **zy is**. 2 Van Woorden en Woordleeden die niet merkelijc gemengt en zijn: Als wanneermen **sterven/** zijnde een Woort en twee Woordleeden, scheit in twee Woorden, en drie Woordleeden aldus, **stee erven.**

II. *De* Trapverschicking der Woorden *is, waer door een Opperlettertrap, of de Opperwoordlittrap, in een andere plaats des Woorts verschict wort*.

En is 1 Lettertrapverschicking der Woorden, daer van ten anderen aenzien inde Woordleeden gesprooken is:

2 Woordlit-trapverschicking: *Als in* Kéemel, kaméel: órdentlijc, ordéntlijc: veelderléi, véelderlei: spelderníew, spélderniew: *rógas, rogás?*

III. *De* Grootheits-verandering *der Woorden is, waer doorze meerder of minder van Stof worden.*

Is 1 Stof-byvoeging, 2 Stof-weering.

De Stofmeerdering *der Woorden, door de naem genoech verklaert, is driederlei*: *1 Voorbyvoeging, 2 Achterbyvoeging, 3 Tusseninvoeging*.

De Voorbyvoeging *der Woorden is, wanneer voor aen een Woort eenige stof, 'tsy Letter of woordlit, bygevoecht wort*.

Dit wort genoemt *Prosthesis*; en is tweederlei 1 Letterbyvoeging: Als in **noom** voor **oom/ naessac** voor **aessac/ neglantier** voor **eglantier/** *stronc* voor *tronc*; *gnatus* voor *natus*: *Lutra* voor **Otter/** *Fraxinus* voor *Essen*. 2 Litvoorbyvoeging: Als in **edoch** voor **doch/ egeen** voor **geen;** *tetuli* voor *tuli, astat* voor *stat*; *espan* van **span/** *espeller* van **spellen/** *estouper* voor **stoppen/** *estoc* voor **stoc.**

De Achtermenging *der Woorden is, wanneer aen't einde van een woort eenige stof, 'tsy Letter of woordlit, by gevoecht wort*.

Dit noemtmen in't gemeen *Paragoge*, en ooc *Proscematismus*, en *Prosparalipsis*.

Is nae de tweederlei stof, die achter by gevoecht can worden tweederlei.

1 Letterachter-byvoeging: Als in **mensch** voor **mens/ dubbelt** voor **dubbel/ enkelt** voor **enkel/ rups** voor **rijp/ geelw/ scheelw** voor **geel/ scheel/ grootst** van **groot/ mans** van **man:** *calx*, van **kalc/** *abs* van *ab*, en **af.**

2 Litachterbyvoeging: Als in ic **zachcher/** ic **zieër/** voor ic **zach/** ic **zie:** *hisce, dicier*, voor *his, dici*; **zeenu** voor **zeen/ vaendel** van **vaen/** ic **beedel** van ic **bid/ minnen** van **min/ mannen** van **man/ goedichheeden** van **goet; groote/ grootste/ grootsich/ groot-achtich/ grootelijx/** van **groot:** *caseus, bestia, angustus, calvus*, voor **caes/ beest/ eng/ cael.**

De Tusseninvoeging *der Woorden is, als tussen de uiterste stof van een woort eenige woortstof by gevoecht wort*.

Dit heet in't Griex *Epenthesis*.

Is meede, nae de tweederlei stof die daer tussen in gevoecht can worden, tweederlei.

1 Lettertussevoeging: Als de **t** in **antwoorden**; de leste **g** in **gegeeten/ vergeeten;** in **naementlijc/** voor **naemelijc**; de **b** in *comburo*.

Wanneer de Tussegevoegde Letter een Cleefletter is, gelijc met de neffestaende, wort dit *Diplasiasmus* genoemt; en mach by ons een **Gelijckleefletterige tussenvoeging** heeten: Als in **aessem/ alssem/ geessel/ twijffel/** voor **aesem/ alsem geesel/ twijfel:** *relliquiae, redduco* voor *reliquiae, reduco*.

Maer alsser een ongelijke Cleefletter tussen-gevoecht wort, heetet *Paremtosis*, een Schilcleefletterige Tussevoeging: Als de **ch** in *schlaff*, van **slaep:** de *t* in *ptolis* voor *polis*; de **m** in **pampier** voor **papier.**

2 Littussevoeging: Als **re** in **Amstelredam/ verreken** /voor **Amsteldam/ verken: du** ingevoecht by *imperator* in *induperator*; **im** in *limax* van **slac**; **bu** in *stabulum* van **stal.**

Men mach hier noch een derde Soorte byvoegen, naemelijc, Bandlenging of Naetlenging, en voornaemelijc de Lenging der Woordlitnaen. Welc tweederlei is.

1 Zoomlenging, *zijnde een Recking des zooms der Woordleeden in een woort*.

Als wanneermen zeit **hee$\frac{1}{1}$en/** de $\frac{1}{1}$ tussen bei de Woordleeden lang reckende;

en mach met verdubbeling der zelver uitgedruct worden aldus **heellllen.** Van deezen aert is, alsmen zeit **koussen/ balssem/ oeffen/** voor **kousen/ balsem/ oefen.** Dit mach onder de *Diplasiasmus* ooc gereekent worden.

2 Laslenging, *weezende een recking vande Las der Woordleeden in een woort*.

Als wanneermen van een Woort dat aen't einde van een reegel maer ten deele (naemelijc tot de Las toe) beteikent staet, en het ooverige in't begin vande volgende reegel, de Las in't leezen zoo lang rect, tot datmen het volgende Woordlit inden anderen reegel staende, daer by voecht, of in meer andere geleegentheeden, aldus **goet-heit/ schat-camer/ werk-man.** Men zoude dit ooc **Opschorting** moogen heeten.

De Stofmindering *der Woorden is eeveveelderlei, en eeveleens te onderscheiden als de Stofmeerdering: Gelijc voor eerst in drie Geslachten: 1 Voorweering, 2 Achterweering, 3 Tussenweering*.

De Voorweering, *die in andere Taelen* Aphaeresis *genoemt wort, is*

1 Van Letteren, 'twelcmen Voorsteletterweering mach noemen: Als wanneer de Latijnen weeren de voorste Letteren van **klip/ gans/ vraech/ slange/ stout/ dorp/ schuit/ spaer/** &c. zeggende daer voor *lapis, anser, rogo, anguis, audax, urbs, culpa, parco*.

2 Van Woordleeden, 'twelc ic Voorste-Litweering noem: Als **lijkenis** voor **gelijkenis/ wis** voor **gewis:** *ruit* voor *eruit, temnere* voor *contemnere*; **Claes** voor *Nicolaus*, **Hans** voor *Iohannes*, **Tijs** voor *Matthias*, **Cent** voor *Vincent*.

De Achterweering *der Woorden, anders* Apocope *genaemt, is ooc*

1 Van Letteren, van my **Achterste-letterweering** geheeten: Als **fiel** voor **fielt/** *ver* by de Fransen voor **wurm/** *mage* voor *magis*. 2 Van Woordleeden, diens naem **Achterste-litweering:** Als **Cors/** voor **Corstiaen; Gijs/ Coen/ Roel/ Lijs/** voor **Gijsbrecht/ Coenraet/ Roelant/ Lijsbet:** *famul, peculi*, voor *famulus, peculij*.

De Tussenweering *der Woorden, vande Grieken* Syncope *geheeten, is meede*

1 Van Letteren, datmen noemen mach **Tusseletterweering** der Woorden: Als **welt** by de Hoochduitse voor **werlt/ as** inde gemeene spraec voor **als.** 2 Van Woordleeden, daer ic **Tussen-litweering** teegen zech: Als in **erten** voor **erweeten.**

IV. *De* Stofverschicking *der Woorden of* Woortstofverschicking *is, waer door eenige stof der woorden, 'tsy Letteren, of Leeden, in een andere plaets van een woort gestelt wort*.

Is, nae de tweederlei stof der Woorden, ooc tweederlei, 1 Letterverschicking, 2 Litverschicking.

Letterverschicking *der Woorden is, als een of meer Letteren eens woorts, in een ander plaets des woorts verstelt worden*.

Nae de **plaets** der Verschicking geschiet dit op twee wijzen. 1 In een zelvde Lit des Woorts: Als de **r** in **branden/ barnen:** voor *pro*: *Evander, Evandre*. Dit is in een ander inzicht by de Woordleeden verhandelt. 2 Van't eene Lit des Woorts in't ander: Als de verschicking vande **n** in **branden/ barnen:** vande **r** in **patrijs/** *perdix*; vande **n** en **r** in **reeden/ needer:** vande **d** in **dorre/** *aridus*, **aerde/** *terra*; vande **s** in **slac/** *limax*.

Nae de **wijs** van verschicking is deeze Letterverschicking 1 Een **Verschuiving:** Als in **balc/ bloc; corst/** *crusta*; *tardus*, **traech.** 2 Een **Inwendige Wisseling,** of oover-andere Verschicking: Als in **reeden/ needer/** daer de **r** inde plaets

vande **n** en de **n** inde plaets vande **r** gestelt wort: zoo in **neevel/ leeven**; **waer/ raew:** ende in **Japic/ Jacob** of **Jakip:** *tener* in't Griex *teren*.

Noch can deeze verschicking nae haer **Oorspronc** onderscheiden worden, en dat in 1 **Blijkelijke** of waerachtige: Als in **droom/** *dormio*; **sprey/** *spargo*; **onze/** *noster*; **vort/** *putris*; **persen/** *pressum*; **kers/ kriec.** 2 **Bedachte** of niet Blijkelijke: Als in **lam/ mal: ons/ sno: tam/ mat: stal/ last: steel/ leest.**

Litverschicking *der Woorden is, als haer leeden verschict worden*.

Dit geschiet ooc tweesins. 1 Blijkelijc: Als in **putwaeter/ waeterput.** 2 Spitsvindelijc of verziert: Als in *anima, mania*.

V. *De* Verbinding *of* Bantverandering *der Woorden, door de naem genoech beschreeven, is tweederlei*: *1 Letterverbinding, 2 Litverbinding. Van de leste zullen wy alleen spreeken*.

De Litverbinding *der Woorden is tweederlei: 1 Ontsooming, 2 Ontlassing*.

De Litontsooming *der Woorden, is de verandering des Woordlitzooms in een woordlitlas*.

En geschiet op twee wijzen. 1 Met de letter die de zoom geweest is by het volgende Woordlit te voegen: Als wannermen[1)] voor **mael̲en** zeit **mae-len/** daer men de **l/** die eerst een zoom was, tot bei de Woordleeden behoorende, by het leste Woordlit heel voecht, maekende een las tussen **e** en **l.** Dit is gebruikelijxt. 2 Met de Letter die de zoom geweest is, by het voorgaende Woordlit te voegen: Als wanneermen voor **mael̲en** zeit **mael-en.** Dit geschiet ooc dikwils: maer het ander wort beeter geacht.

Men zoude noch een derde soorte van Litontsooming moogen stellen; naemelijc die geschiet, met de Letter die de Zoom geweest is, te verlengen, en by elc der twee Leeden een te voegen: Als wanneermen voor **mael̲en/ aes̲em/ rijf̲el/ els̲en/** zeit **mael-len/ aes-sem/ rijf-fel/ els-sen.** Maer dit schijnt onder de Dubbelde verandering te behooren.

De Litontlassing *der woorden is, wanneer in een veelleedich woort de woordlitlas in een woordlitzoom verandert*.

En wort ooc tweesins gedaen. 1 Met de leste Letter van het voorgaende gelaste Woortlit tot een Zoom te maeken: Als wanneermen zeit **loc̲aes/ win̲as/ mel̲emmer/ hui̲raet/** voor **lock-aes/ wind-as/ melk-emmer/ huis-raet.** 2 Met de eerste Letter van het volgende Woordlit tot een zoom te maeken: Als te zeggen voor **koe-stal/ koe̲tal/** maekende de **s** van **stal/** tot een gemeenen zoom van bei de leeden, en die zoo wel aen het eerste, als aen het leste lit hechtende. Zoo in **twee̲sprong/** voor **twee-sprong**; **drie̲ling/** voor **drie-ling**; **bal̲last/** voor **bal-last.**

VI. *De* Stofwisseling *der Woorden is, als eenige stof der zelver 'tsy Letteren, of Leeden, daer uit geweert, ende andere inde plaets gestelt wort*.

Heet by de Grieken *Antithesis, Antistoechon*, en *Metalepsis*.

Nae de tweederlei stof die verwisselt can worden, is deeze tweederlei.

1 **Letterwisseling** der Woorden: Als in **schudde/** *scurra*; **neegen/** *novem*; **tooveraer/ toovenaer: sticht/ stift:** *factum, fatto*; *doctum, dotto* by de Italianen; *illi, olli*. Doch hier van inde Woordleeden, hoewel in een ander inzicht. 2 **Litwisseling** der

1) 1. wanneermen

Woorden: Als in **afdoen/ toedoen/ bydoen/ verdoen/ ontdoen/ gedaen: eedel/ aedel:** *Opilio, upilio*: **stappen/stapte: grooter/ grootste/ grootje/ grootheyt/ grootsich.**

De Dubbelde Verandering *der Woorden, alzooze uit de Enkelde kan verstaen worden, zullen wy nuu voorby gaen*.

Ten aenzien van deeze verandering, zijn de Woorden te onderscheiden in 1 Onveranderde, 2 Veranderde. De Veranderde weeder in zoo meenigerlei Soorten, alsser onderscheide Veranderingen der woorden zijn: *waer van wy niet breeder en spreeken, om datse uit het geene alree gezeit is, connen afgenoomen worden*.

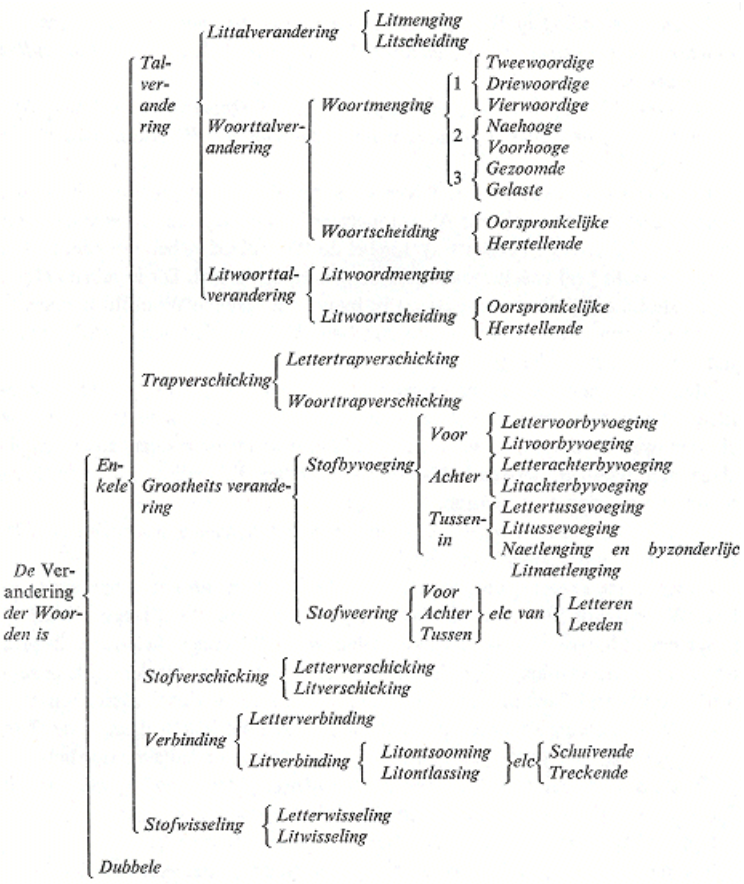

V. Hooftstuc,
De Eigenschappen der Woorden inde Reedensneen, en Onderscheiding nae elc.

De Enkelde Woorden zijn tot noch toe onderscheiden alzooze in haer zelven aengemerct worden: Maer naedienze ooc aengemerct worden als Stof en Deelen van andere: dienenze daer nae ooc onderscheiden te worden. 'Twelc wy nochtans nuu alleen zullen doen ten aenzien datse Stof of Deelen der Enkelde Reedensneen zijn; en dat tweesins: 1 Der Heele, 2 Der Deelen van die.

De Woorden als stof of Deelen der Heele Reedensneen *aengemerct, hebben tot Eigenschappen, 1 Eenige Trappen van hoochte des Geluits, 2 Een Getal, 3 Zeekere Orde, 4 Vereeniging*.

De Trappen *die inde Woorden gevonden worden, wanneerze als stof der Deelen der heele Reedensneen zijn aengezien, noem ic tot onderscheit van andere Woorttrappen*.

Deeze zijn tweederlei: *1 Oppertrap, 2 Ondertrappen*.

De Opperwoorttrap *is de meeste hoochte van der Woorden geluit in een yder Reedensnee*.

Onder de Enkelde Woorden, daer uit elke Reedensnee bestaet, isser altijt een diens geluit booven de andere uitmuit in hoochte; en zulken uitsteekende hoochte eens Woorts, noem ic Opperwoordlittrap. Ende wanneer een woort alleen een Reedensnee maect, dewijl't dan ooc het hoochste in die Snee is: zoo acht ick diens geluit ooc inden Opperwoortlittrap te luiden.

De Onderwoorttrappen *zijn de Hoochten des geluits der Woorden eens Reedensnees, die van een oovertreft worden*: *of die de opperste niet en zijn*.

Nae deeze Woorttrappen zijn de woorden 1 Opperwaarden, 2 Onderwoorden.

Opperwoorden *zijn, die in een Reedensnee hoochst luiden*.

Als **lieve/** in, **lieve vrient:** en als **gaetet** in, **hoe gaetet al?**

Onderwoorden *zijn, die in een Reedensnee van een ander in hoochte overtreft worden*.

Als **vrient/** in, **lieve vrient**; ende als **hoe** en **al/** in, **hoe gaetet al?**

Het Getal *inde Enkelde Woorden, aengemerct als stof of Deelen der heele Reedensneen, is, datse zijn een Enkel van't Getal van 1 Een, 2 Twee, 3 Drie, en zoo voort, nae de veelheit der Enkelde Woorden, daer uit de Reedensneen bestaen*.

Hier nae zijn de Woorden te onderscheiden in 1 Eenlingen, 2 Tweelingen, 3 Drielinghen.

Als in, **Goetheit/ en waerheit/ zijn de weegen/ van dien grooten God.** Alwaer vier Sneen zijn; van welke de eerste een Woort begrijpt, de tweede twee, de derde drie, ende de vierde vier. daer oover het eene Woort des eersten Snees, een Eenling is; de twee woorden des tweeden Snees, elc een Tweeling: de drie Woorden des derden Snees, elc een Drieling: en die vande vierde Snee, Vierlingen.

Inde Woorden aengemerct als vooren, is ooc gelijke Orde *en vervolch, als inde woordleeden. Nae welke zy ooc op verscheide wijzen connen onderscheiden worden*: *naemelijc*, I. *In Eerste, tweede, &c.* II. *In Leste, Naestleste, &c.* III. *In Uiterwoorden, Tussenwoorden*.

De Vereeniging *der woorden in een Reedensnee, waer teegen de* Losheit *van zulx moet gestelt worden, geschiet door middel van een* Woordbant: *welke ic ooc* Woordnaet *noem*.

Deeze Vereeniging, als ooc de Woordbant, veroorzaect door de Ooverstapping van het eene Woort eens Snees in het andere, ende ('twelc daer corter begreepen is) vande eene Woorttrap inde andere.

Is tweederlei: *1 Zooming of luidende Binding, 2 Lassing, of rustende Binding*.

De Woortzooming *heeft tot een middel een Letter, die in't ooverstappen van't eene woort des Snees in't andere voortgebracht wort, en bei de woorden gemeen is*: *welc middel ic Woortzoom noem*.

Inde Franse Spraec is de Woortzooming zeer gebruikelijc: Als, wanneerze zeggen, *mes amis, vous avez, nos ennemis, les unions, Iob aymoit*; spreekenze dat gezoomt uit aldus, *mézámis, nózennemis, vóuzavéz, lézunións, Iózaymóit*. Maer in onze Spraec, isse weinich of niet gebruikelijc: ten waermen voor twee Woorden reekenden **gaet wech/** van **wechgaen/ loop an** van **anloopen/** en diergelijke: welke dikwils met een Zoom aen een gehecht worden, aldus, **gaedwech/ loopan.**

De Woordlassing *heeft tot een middel eenige Rust, dewelke tussen twee woorden van een Snee comt, door dat haer ooverstapping geschiet met niet-aesemen, of niet-spreeken*.

De voorzeide Rust machmen **Woortlas** of ooc **Woortpoos** noemen. Voorbeelden hier van heeftmen tussen elke twee woorden der volgende drie Sneen: **Daer is/ niet zwaerder/ dan Gout.**

Nae deeze Eigenschappen zijn de Woorden te onderscheiden in 1 Gebonde, 2 Losse. En de Gebonde weeder in eeveveel, en gelijke Soorten, als mette Gebonde Woordleeden is gedaen.

De Woorden connen ooc als Stof vande Deelen der Reedensneen *aengemerct worden*: *'twelc wy nuu als vande Derdendeelen alleen zullen doen*.

In deezen schijn zijnze 1 Grondwoorden, 2 Cleefwoorden.

De Grondwoorden, *die stof zijn vande Gronden der Sneen zijn*: *als* waeit, *in*, Het wait: *en* verstant, *in*, Het menschelijc verstant.

Eigenschap. *In ydere Enkelde Reedensnee is maer een Grondwoort*.

De Cleefwoorden *zijn woorden, uit welke de Sneecleefsels bestaen*.

Zijn 1 Voorwoorden of Voorcleefwoorden: Als **Het/** in, **Het wait:** en **Het menschelijc/** in, **Het menschelijc verstant.**

2 Naewoorden, of Naecleefwoorden: Als elc der twee leste woorden, in **alle Cruiden leeven. De Menschen zijn bedriechelijc.**

De Orde zoude ons nu brengen tottet verhandelen der Dubbelde Woorden: *doch zijn van voorneemen die nuu voorby te gaen*.

Vande Reedenlitmenging heefrmen een Voorbeelt, wanneermen vande ſtof deezer twee Leeden (**De Hoorntoorns woonen onder de aerde: ende maeken daer Neſten/ die cont zijn als een Cloot.**) een Lit maeckt aldus. **De Hoorntoorns woonende onder de aerde/ maeken daer Neſten die cont zijn als een Cloot.** Weederom alſmen deeze vier Leeden (**Het is bekent voor een yder: dat de waeteren des Winters bevriezen: Doch de wijs/ hoe zulx geſchiet: is van niemant/ recht ontdect.**) tot twee maeckt aldus. **Het is bekent voor een yder/ dat de waeteren des Winters bevriezen: Doch de wijs hoe zulcs geſchiet/ is van niemant recht ontdect.** Vande Reedenlitſcheidinge heeftmē Voorbeelden, alſmen de leſt voorgaende twee leedē verandert inde Leſt-voorgaende vier: en weederom, alſmen het gemengde eene Lit, ſpreekende vande Hoorntoorens, ſcheit inde twee, daer uitet gemengt was.

De Sneetalverandering, *vvelke men ooc* Sneetrapverclimming *mach noemen, is als de Climming der Reedenleeden verandert (blijvende de zelve ſtof) door de verſtellinge des Oppreſneetraps in een andere plaets.*

Als, **De Zeilnaelde/ wijſt ontrent de Vlaemſe Eilanden/ recht Noortwaert. De Zeilnaelde/ wijſt ontrent de Vlaemſe Eilanden/ recht Noortwaert. De Zeilnaelde/ wijſt ontrent de Vlaemſe Eilanden/ recht Noortwaert.** Hier is de Stof van een Reedenlit driemael geſtelt, zijnde elkereis de Opperſneetrap in een andere plaets; eerſt inde eerſte Snee, daer nae inde tweede, eindelijc inde derde: daer door de Climming in elc Lit anders is.

De Verandering der Reedenleeden nae haer Stof, *is de* Grootheits-verandering: *en geſchiet alſmen een Reedenlit groter en kleinder uitſpreeckt.*

Mach onderſcheiden worden in 1 Lankheits-verandering, 2 Grofheits-verandering, 3 Luiheits-verandering. De eerſte weeder in 1 Verlenging der Reedenleeden, alſmen die langſaemer uitſpreeckt: 2 Vercortinge, alſmen die raſſer uitſpreeckt. De tweede ooc in 1 Vergrooving der Reedenleeden, alſmen die groover uitſpreeckt: 2 Verfijninge alſmen die fijnder uitſpreeckt. De derde meede in 1 Luiderſpreecking of Verharding, 2 Goetlijkerſpreecking of Verzachting.

De Verandering der Reedenleedē nae haer Form *en* ſtof *is, in tweederlei: 1 Nae de wijs, 2 Nae beide die in't geheel.*

De Verandering der Reedenleeden nae beide de Form en Stof ten Deele, *welke ic Deelverandering noem, is driederlei: 1 Deeltalverandering, 2 Deelverſchicking, 3 Deelwiſſeling.*

De Deeltalverandering, *en in't bijſonder de* Sneetalverandering *der Reedenleeden is, vvaer door het Getal der Reedenſneen inde Reedenleeden nae de Formen ſtof der Sneen hui, meerder of minder wort.*

Zulke Verandering, als ic hier Deeltalverandering noem, heb ic inde Verhandeling der Woordleeden, Woorden, en Sneen, Grootheits-verandering genoemt: door dien my doe geen bequaemer nae inde zin quā.

De Sneetalverandering der Reedenleeden is tweederlei: 1 Sneebijvoeging, 2 Sneeweering.

Voorbeelt van Sneebyvoeging der Reedenleeden is, alſmen by dit Reedenlit uit twee Sneen beſtaende: *Het luit ſeer vreemt, dat den Heemel ſtil ſtaet.*) noch een of twee Sneen by doet blijvende eevewel maer een Reedenlit, aldus. *Het luit ſeer vreemt, te ſeggen, dat den Heemel ſtil ſtaet. Het luit ſeer vreemt, en wanderlijc te ſeggen, dat den Heemel ſtil ſtaet.* Maer alſmen in plaets van dit leſte Reedenlit, uit vier Sneen beſtaende, het naeſtleſte ſpreeckt, beſtaende alleen uit drie Sneen: of ooc het eerſte dat uit twee Sneen beſtaet, de Sneen die't leſte Lit meer hadde alzoo uitlatende: Zoo heeftmen Voorbeelt vande Sneweering der Reedenleeden.

De Deelverſchicking *der Reedenleeden, en bijſonderlijc de* Sneeverſchicking *is, als een of meer heele Sneen uit de eene plaets des Reedenlits in een ander verſtelt wort.*

Zulke verandering als ic hier Deelverſchicking noem, heb ic te vooren Stofverſchicking geheeten, doe my niet beters voorkoomende. De Sneeverſchicking der Reedenleeden cannen by Voorbeelt zien, alſmen de volgende Reedenleeden teegen malcanderen vergelijct

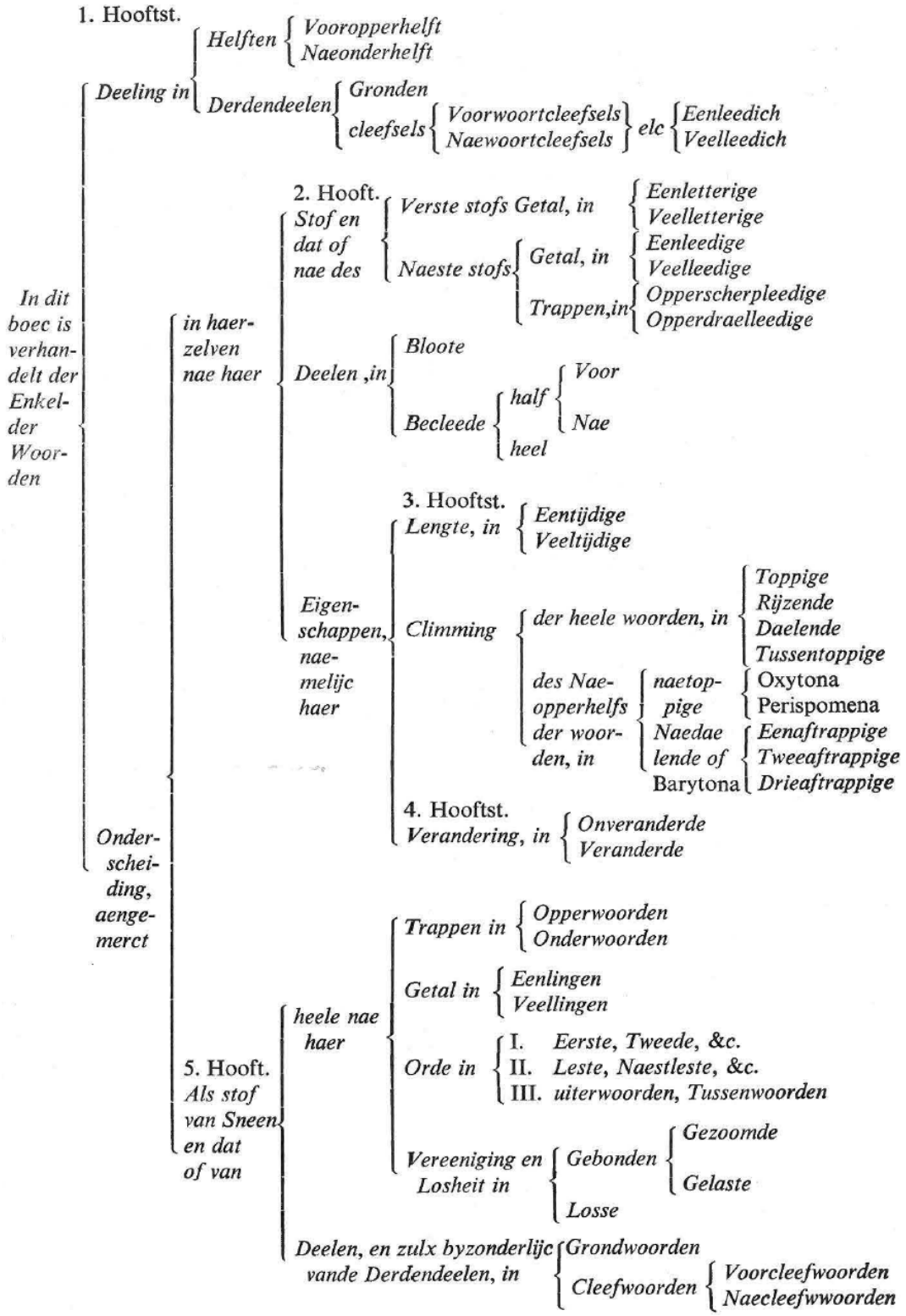
In dit boec is verhandelt der Enkelder Woorden
Onderscheiding, aengemerct
1. Hooftst.
Deeling in
Helften
Vooropperhelft
Naeonderhelft
Derdendeelen
Gronden
cleefsels
Voorwoortcleefsels
Naewoortcleefsels
elc
Eenleedich
Veelleedich
in haerzelven nae haer
2. Hooft.
Stof en dat of nae des
Verste stofs Getal, in
Eenletterige
Veelletterige
Naeste stofs
Getal, in
Eenleedige
Veelleedige
Trappen,in
Opperscherpleedige
Opperdraelleedige
Deelen ,in
Bloote
Becleede
half
Voor
Nae
heel
Eigenschappen, naemelijc haer
3. Hooftst.
Lengte, in
Eentijdige
Veeltijdige
Climming
der heele woorden, in
Toppige
Rijzende
Daelende
Tussentoppige
des Naeopperhelfs der woorden, in
naetoppige
Oxytona
Perispomena
Naedae lende of Barytona
Eenaftrappige
Tweeaftrappige
Drieaftrappige
4. Hooftst.
Verandering, in
Onveranderde
Veranderde
5. Hooft.
Als stof van Sneen en dat of van
heele nae haer
Trappen in
Opperwoorden
Onderwoorden
Getal in
Eenlingen
Veellingen
Orde in
I. Eerste, Tweede, &c.
II. Leste, Naestleste, &c.
III. uiterwoorden, Tussenwoorden
Vereeniging en Losheit in
Gebonden
Gezoomde
Gelaste
Losse
Deelen, en zulx byzonderlijc vande Derdendeelen, in
Grondwoorden
Cleefwoorden
Voorcleefwoorden
Naecleefwwoorden

Het vyvde boec der spreeckonst, Vande Reedensneen.

I. Hooftstuc, *Deeling der Reedensneen in Helften, en Derdendeelen.*

De vierde Soorte van uitspraec zijn de Reedensneen.

Een Reedensnee *is een uitspraec welk een Opperwoort begrijpt*. Deeze zijn ooc, gelijc alle andere uitspraeken, Enkelde, of Dubbelde: doch zullen alleen vande Enkelde handelen.

De Enkelde Reedensneen, *die ooc mette bloote naem van Reedensnee beteikent worden, zijn dienstich te worden 1 Gedeelt, 2 Onderscheiden*.

Onder andere moogen de Reedensneen gedeelt worden, 1 In helften, 2 In Derdendeelen.[+]

De Helften, *in welke ic de Reedensnee deel, zijn 1 Een Vooropperhelft, 2 Een Naeonderhelft*.[+] [+]*Deeling in*

De Vooropperhelft *eens Snees is een voornaemste helft, bestaende uit een Opperwoort, en de Onderwoorden die voor het Opperwoort gesprooken worden*.[+] [+]1 *Helften*:

Eigensch. *Een Reedensnee can zonder deeze helft niet zijn*. [+]1 *Vooropperhelft*.

De Naeonderhelft *van een Snee is een Slechte Helft, bestaende uit de Onderwoorden, die achter het Opperwoort uitgesprooken worden*.[+]

Eigensch. *Een Reedensnee can zonder deeze helft wel zijn*. [+]2 *Achteronderhelft*.

Van beide deeze Helften heeftmen Voorbeelden in deeze vier Sneen. **De blēike doot/ klopt ēeve stijf/ aende Pōorten der Rijken/ en aen de Crōtjes der Armen.** Alwaer **De blēike/ clopt ēeve/ aende Pōorten/ en aende Crōtjes/** elc van zijn Snee een Vooropperhelft is: en het ooverige in elk, de Naeopperhelft.

De Derdendeelen *in welke ic de Reedensneen deel zijn tweederlei*: *1 Sneegronden, 2 Sneecleefsels*.[+]

Een Sneegront *is een Derdendeel van een Snee, bestaende uit het Opperwoort*. [+]2 *Derdendeelen*: 1 *Sneegront*

Eigenschap. *Deeze bestaen alleen uit een Woort*: *luiden inden Opperwoorttrap*: *en worden in alle Reedensneen gevonden*.

De Sneecleefsels *zijn derdendeelen der Sneen, uit Onderwoorden bestaende*.[+]

Eigenschap. *Zy worden in alle Sneen niet gevonden*: *alzoo't Slechte deelen zijn die inde Onderwoorttrappen luiden*. [+]2 *Sneecleefsels*.

Deeze zijn op twee wijzen te onderscheiden.

1 Nae haer stof, in 1 Eenwoordige, 2 Veelwoordige.

2 Nae haer Plaets, in 1 Voorsneecleefsels, die voor aen den Gront cleeven, 2 Naesneecleefsels, die achter aen cleeven.

Voorbeelden van al de Derdendeelen, heeftmen inde voor aenge-weeze vier Sneen: alwaer **blëike/ ëeve/ Pöorten/ Crötjes** Gronden zijn, uit een Opperwoort alleen bestaende: ende **De/ clopt/ aen de/ en aende/** Voorsneecleefsels, de eerste twee Eenwoordige, de twee leste Veelwoordige: maer Naesneecleefsels zijn **doot/ stijf/ der Rijken/ der Armen/** de twee eerste ooc Eenwoordige, de twee leste Veelwoordige.

II. Hooftstuc.
Onderscheiding der Reedensneen nae haer Stof, en Deelen.

Volcht nuu de Onderscheiding der Reedensneen; welke geschiet in twee aenmerkingen: 1 In haer zelven, 2 Als stof en deelen van andere.[+]

In haerzelven aengemerct, zijnze te onderscheiden 1 Nae haer Stof, 2 Nae haer Deelen, 3 Nae haer Eigenschappen.[+]

[+]*Onderscheiding*

De Stof *der Reedensneen, alzoo dezelve driederlei is, 1 De Verste, 'twelc de Letteren zijn, 2 Naestverste, weezende de Woordleeden, 3 Naeste, zijnde de Woorden, connen nae elc der zelver onderscheidingen gedaen worden*: *Doch zullen't alleen vande twee leste doen.*[+]

[+]I. *In haer zelven*: *na haer*

Nae de Woordleeden *dan, de naestverste stof weezende, zijn onder andere de Reedensneen te onderscheiden, ten aenzien van haer Getal in 1 Eenleedige, 2 Tweeleedige, 3 Drieleedige*: *en zoo voort tot het getal der meestleedige Sneen toe.*[+]

[+]1 *Stof,*

Voorbeelden. **Job/ die zeer rijc was/ in Ossen/ keemelen/ schaepen/ en in veelderlei andere goederen; is van al de zelve/ door Gods toelaeting/ haest ontbloot.** Hier zijn neege Sneen: de eerste Eenleedich, de 2 Vierleedich, de 3 en 4 Drieleedich, de 5 Tweeleedich, de 6 Elfleedich, de 7 Zesleedich, de 8 Vijfleedich, de leste Drieleedich. Sturmius en Alstedius zeggen dat een Snee booven acht Leeden niet en begrijpt; Keckermannus zeit van neege: doch uit het voorgaende Voorbeelt blijct, datse dwaelen: als ooc daer uit, datter Enkelde Woorden in't gebruic gevonden worden, die Achtleedich zijn, by welke om een Snee te maeken noch andere connen gevoecht worden, die dan nootsaekelijc meer als acht Leeden moeten uitbrengen.

[+]1 *Woord leeden.*

Nae de Woorden, *onderscheiden wy de Reedensneen voor dees tijt ooc alleen ten aenzien van haer Getal*: *en dat in 1 Eenwoordige, die alleen uit een Woort bestaen, 2 Tweewoordige, 3 Driewoordige, en zoo voort, tot het Getal der Woorden toe, 'twelc inde meestwoordige Sneen gevonden wort.*[+]

[+]2 *Woorden*

De voorgaende neege Sneen connen hier ooc tot Voorbeelden dienen. Want de eerste is Eenwoordich, de 2 Vierwoordich, de 3 Tweewoordich, de 4 en 5 Eenwoordich, de 6 Vijvwoordich, gelijc ooc de 7, de 8 Driewoordich, en de leste Tweewoordich.

De Onderscheiding der Sneen nae haer Deelen, *die ic nuu doen zal, is alleen ten aenzien der Derdendeelen*: *nae welke die zijn, 1 Bloote, 2 Becleede*.+

De Bloote *Reedensneen zijn, die alleen uit een Derdendeel, naemelijc de Sneegront, bestaen*. +2 *Deelen*.

Zoodaenich zijn de volgende Sneen. **Hoort/ ziet/ zwijcht.** *veni, vidi, vici*.

De Becleede *Reedensneen zijn, die uit een Sneegront, en noch een of meer Sneecleefsels bestaen*.

En zijn 1 Voorbecleede, 2 Naebecleede, 3 Heelbecleede.

Als. **De Westindise vloot/ heeft in Brasilien/ Pernambuco gewonnen/ met de bijleggende Casteelen.** Hier zijn de twee eerste Sneen Voorbecleede, de derde een Naebecleede, en de vierde een Heelbecleede.

III. Hooftstuc.
Der Reedensneen Lengte, Climming, en Verandering: *ende haer Onderscheiding nae elc van die.*

O*nse Orde brengt meede dat wy de Reedensneen nuu onderscheiden*, nae haer Eigenschappen *dieze in haer zelven hebben*.+

Deeze zijn voornaemelijc drie: *1 De Lankheit, 2 De Climming of Hoochte, 3 De Verandering*. +3 *Eigenschappen*.

De Lankheit *der Reedensneen is te reekenen nae datse bestaen uit veel of weinich stof, 'tsy Letteren, of Leeden, of Woorden*: *waer naeze in't gros te onderscheiden zijn in Lange of Corte*: *maer naewer aengemerct, in Eentijdige, Tweetijdige, en zoo voort*.+

De Climming *of Hoochte der Reedensneen, is de strecking der zelver door de Woorttrappen*.+ +1 *Lankheit*.

Is 1 Toppichheit, 2 Rijzing, 3 Daeling, 4 Tussetoppichheit. +2 *Climming*.

Nae welke de Sneen zijn 1 Toppige, 2 Rijzende, 3 Daelende, 4 Tussetoppige.

Deeze onderscheiding comt oovereen mette geene die nae de Derdendeelen is gedaen, in 1 Heel Bloote, 2 Voorbecleede, 3 Naebecleede, 4 Heelbecleede. Zoo dat de Voorbeelden van die, ooc voorbeelden van deeze zijn.

De Verandering *der Reedensneen in haerzelven is 1 Enkel, 2 Dubbel*.+

De Enkelde *verandering is, die maer in eene zaec en geschiet*. **Merct/** dat de Veranderingen die inde Woordleeden ende Woorden beschreeven zijn, ooc inde Sneen plaets hebben: dewijle die uit zulke +3 *Verandering*.

veranderde Leeden en Woorden wel bestaen: ten welken aenzien al dezelve hier meede zoude moogen verhandelt worden. Maer aengezien zulx een verhael van een zelfde zaec zoude zijn: zal genoech weezen, dit hier in't gemeen aengeweezen te hebben.

De Enkelde *Verandering der Reedensneen is 1 Een Stuks-wijze, 2 Een Heele verandering*.

De Stukswijze *Verandering der Reedensneen is 1 Nae de Form, 2 Nae de Stof*.

De Verandering der Reedensneen nae de Form *is, als die niet in alles eeveleens en blijft*.

En is 1 Inde Meenichte der Formen, welke het Getal is: *2 Inde Gedaente der Form, naemelijc inde Climming*.

De Verandering in meenichte der Formen, noem ic Talverandering inde Sneen: *en is een Vermeerdering of Vermindering der Formen inde zelve stof*.

Is 1 Sneetalverandering, 2 Woortsneetalverandering.

Sneetalverandering *is, waer door de Sneen meerder of minder worden, blijvende de zelve stof*.

Is tweederlei 1 Sneemenging, 2 Sneescheiding.

De Sneemenging *is, waer door twee of meer Sneen tot een veranderen, blijvende de stof der zelve*.

De Sneescheiding *is, waer door eene Reedensnee tot twee of meer verandert*.

Als deeze twee Sneen. **Alle Mënschen/ zijn verdürven.** worden tot een gemengt, met blijving der Stof, en vermeerdering der Formen, alsmen zeit. **Alle Menschen zijn verdürven.** Daerenteegen deeze eene Snee: **Alle Menschen zijn verdürven.** wort in twee gescheiden, alsmen zeit. **Alle Mënschen/ zijn verdürven.**

De Woortsneetalverandering *is, die ten verscheiden aenzien Woorttalverandering, en Sneetalverandering is*.

En is 1 Woortsneemenging, 2 Woortsneescheiding.

Als wanneermen voor, **nëegen/ en twïntich/** zijnde drie Woorden en twee Sneen zeit **neegenentwïntich/** 'twelc maer een woort, en eene Snee is, zijnde nochtans dezelve stof: zoo is zulx ten eenen aenzien Woordmenging, en ten anderen aenzien Sneemenging, en dienvolgens Woortsneemenging. Daerenteegen geschieter Woortsneescheiding alsmen voor **neegenentwïntich/** zeit, **nëegen/ en twïntich.**

De Verandering der Reedensneen inde Gedaente *der Form, te weeten inde Climming of Hoochte, veroorzaect door't verschicken der Trappen, blijvende de Stof: in't byzonder door't verschicken des Opperwoorttraps*.

Deeze noem ick **Woorttrapverschicking:** en geschiet alsmen voor, **De wïjn is goet/** zijnde de Opperwoorttrap, in't Woort **wïjn/** zeit, **De wijn is göet;** hebbende de Operwoorttrap[1)] niet in **wijn/** maer in **göet**; en zijnde alzoo de Opperwoorttrap vande Stof des eenen woorts, inde Stof des anderen verschict, en met eenen de Climming of hoochte des Snees verandert. Want eerst een Tussetoppige Snee geweest zijnde, wort een Rijzende.

De Verandering der Reedensneen nae haer Stof, *is, als de Stof niet eeveleens in alles en blijft. Mach* Stofverandering *der Reedensneen heeten*.

1) 1. Opperwoorttrap

En is 1 Inde meenichte, welk hier de Grootheit is, 2 Inde Orde, 3 In haer heele Weezen. De eerste noem ic Grootheits-verandering, *de tweede* Stofverschicking, *en de derde* Stofwisseling.

De Grootheits-verandering *der Reedensneen, is in't byzonder, waer doorze meerder of minder in woorden worden*.

Is 1 Woordbyvoeging der Sneen, 2 Woordweering.

Als wanneermen zeit voor, **Oo Cooning/ beschermt ons/** zijnde twee Sneen, elc van twee Woorden, **Oo Grootmoogende Cooning/ beschermt ons teegen de vijanden;** zijnde noch dezelve twee Sneen, maer vergroot door Byvoeging van eenige Woorden. Wanneermen daerenteegen voor, **De Hoochmoogende Heeren Staten Geenerael/** zeit, **De Heeren Staten Geenerael/** of, **De Staten Geenerael/** is zulx Woordweering uit een Snee.

Voorder de Grootheits-verandering geschiet in drie plaetsen der Sneen: 1 Voor, 2 Achter, 3 Tussen-in: nae welke dezelve ooc in drie Soorten can onderscheiden worden. Daer oover ooc, zoo de Woordbyvoeging, als de Woordweering elc driederlei te achten zijn: Als Voorwoordbyvoeging, Achterwoordbyvoeging, &c.

De Stofverschicking *der Reedensneen, en byzonderlijck de* Woortverschicking, *is een verstelling van een of meer heele woorden, uit de eene plaets eens Reedensnees in een ander*.

Als wanneer men deeze Snee, **De mens is verdurven/** verandert, en daer voor zeit, **Verdurven is de Mens**; verstellende het Opperwoort **verdurven/** uit de Achterste plaets inde Voorste, ende het Onderwoort **Mens/** uit de Tusseplaets inde Achterste.

De Stofwisseling *der Reedensneen, daer van ic de byzondere Soorte, die te vooren niet verhandelt en is*, Woordwisseling *noem, is als eenige Stof, en byzonderlijc een Woort, uit een Reedensnee geweert, en een ander van buiten in diens plaets gestelt wort*.

Als wanneermen voor, **De Dieren loopen/** (verwisselende het Woort **Dieren** met een ander buiten deeze Snee, naemelijc met **Beesten**) zeit, **De Beesten loopen.** Zoo voor, **Een zwac man/** zeggende, **Een teer man.** Deeze Verwisseling geschiet, of voor inde Snee, of Achter, of Tussen-in.

De Heele *Verandering der Reedensneen, is de Voortcooming of Vernieting der zelver*.

De Dubbelde *Verandering der Reedensneen, is die uit twee of meer Enkelde bestaet*.

Hier van zullen wy niet voorder schrijven: dewijlze tot de Enkelde connen gebracht, en daer uit verstaen worden.

Nae deeze Eigenschap zijn nuu Reedensneen te onderscheiden in 1 Onveranderde 2 Veranderde. De Veranderde weeder in zoo veel Soorten, alsser Veranderingen der Reedensneen zijn: *gelijc elc by hem zelven licht can afneemen*.

IV. Hooftstuc.
Eigenschappen der Reedensneen inde Reedenleeden, en Onderscheiding nae elc.

[+]De Reedensneen in haerzelven aengemerct, zijn nuu verhandelt; zullen daerom die nuu beschrijven alzooze aengezien worden

[+]II *Als stof der Reedenleeden*.

als stof of Deelen van volmaecter Spraec. 'twelc, al ist dattet ten aenzien van alderlei volmaecter Spraec can geschieden: eevewel zullen wy't alleen doen, ten opsicht vande Reedenleeden: en dat 1 Der Heele, 2 Der Deelen van die.

Deeze dan als stof der Heele *Reedensneen aengezien, hebben tot Eigenschappen, 1 Eenige Trappen van hoochte des geluits, 2 Een Getal, 3 Zeekere Orde en vervolch, 4 Vereeniging met malcander.*[+]

De **Trappen**, die inde Reedensneen, stof der Reedenleeden zijnde, gevonden worden, moogen nae haer Gront (*subjectum*) of stof, tot onderscheit der anderer Trappen, genoemt worden **Sneetrappen.**[+] [+]1 *Der Heele, nae haer*

De Sneetrappen *zijn de oneevenheeden der hoochte des geluits, welke in de Reedensneen gevonden worden, die saemen stof zijn van een Reedenlit.* [+]1 *Sneetrappen.*

De Reedensneen die saemen een Reedenlit maeken, en zijn van geen eene hoochte, voornaemelijc nae haer Opperwoorttappen: als te hooren is in deeze twee Reedensneen, die saemen een Reedenlit maeken. **De mẽnschen/ die inde eerste werlt lẽevden:** &c. Alwaer de eerste Snee, en met naemen het Opperwoort inde zelve, laeger van geluit is, als de tweede Snee, en merkelijxt als het Opperwoort desselfs. 'twelc claer blijken zal, alsmen het geluit van **mẽn/** meet of past mettet geluit van **lẽev:** die neffens malcanderen uitspreekende, gelijkmen deede, alsse in haer orde staende, uitgesprooken wierden.

De Sneetrappen zijn 1 Een Oppertrap, 2 Ondertrappen.

De Oppersneetrap *is de Hoochte der luiding eens Snees, booven alle andere Sneen van een zelvde Reedenlit.*

De Ondersneetrappen *zijn de hoochten vande luidingen der Sneen in een Reedenlit, die de Opperste niet en zijn.*

Als inde volgende Reedensneen, die saemen stof eens Reedenlits zijn, **Den Coning Sãlomon/ die wĩjs/ en zeer voorzĩchtich was:** &c. Hier is de Luiding des derden Snees, de twee andere oovertreffende in hoochte; en daerom vervatse de Oppersneetrap: maer de luiding der andere twee, Ondersneetrappen.

Nae deeze Sneetrappen zijn de Sneen te onderscheiden in 1 Oppersneen, 2 Ondersneen.

Oppersneen *zijn, die in een Reedenlit hoochst luiden.*

Ondersneen *zijn, die in een zelfde Reedenlit van een andere Snee in hoochte oovertreft worden.*

Als in't voorgaende Voorbeelt, zijn de twee eerste Sneen, Ondersneen; en de derde, een Oppersnee.

De Reedensneen, om de Heele stof van yder Reedenlit te zijn, vergaederen tot verscheide getal *by een, als tot een, twee, &c.*[+]

[+]2 *Getal.*

Hier nae zijn de Sneen te onderscheiden, in Eenlingen, Tweelingen, &c.

⁺*De Reedensneen tot stof van een yder Reedenlit gebruict zijnde, hebben ooc verscheide* Schicking *en Vervolch onder malcanderen*: *waer nae die op verscheide wijzen connen onderscheide worden*: *Als* I *In Eerste, tweede*, &c. II *In Leste, Naestleste*, &c. III *In Uiterste, en Tussesneen*. ⁺3 *Orde.*

⁺*De* Vereeniging *der Reedensneen in een Reedenlit* (*hebbende tot een teegendeel de Losheit van zulx*) *en geschiet niet anders, als door middel van eenige tussecoomende rust*. ⁺4 *Vereeniging.*

Derhalven machmen deeze Vereeniging ooc **Sneelassing** noemen: en het Rustende middel, niet alleen **Sneebant/** maer ooc **Sneelas**; of noch bequaemer **Sneepoos.**

Voorbeelden deezer Vereeniging heeftmen in alle Veelsneeïge Reedenleden: als inde volgende. **Den Ouderdom der koejen/ kentmen aende Hoornen: der Paerden/ aende Tanden: en der Boomen/ aende ringen binnen in't hout.** Hier zijn de Sneen van elc Lit met een Sneepoos gelast: naemelijc tussen **koejen** en **kentmen/ paerden** en **aende/ Boomen** en **aende.**

De Sneepoos of Sneelas, verschilt vande Woordlas, eerst in dat de Sneepoos langer is: Ten tweeden en voornaemelijc inde paelen tussen welke die bestaen. Want d'eene tussen twee Woordlittrappen, en d'andere tussen twee Woorttrappen haer weezen heeft.

Nae deeze vereeniging, zijn de Reedensneen te onderscheiden in 1 Gebonde in een Lit, 2 Losse in zulx. En voort connen de Gebonde weeder verspreit worden in half, en heel gebonde: &c. *Alles blijkelijc uit 't geene elders is geleert.*

⁺*De Reedensneen* als stof vande Deelen *der Reedenleeden, en byzonderlijc vande Derdendeelen, aengemerct, zijn 1 Grontsneen, 2 Cleefsneen*. ⁺2. *Der Deelen.*

De Grontsneen *zijn, die stof zijn vande Gronden der Reedenleeden*.

De Cleefsneen, *die Stof zijn vande Reedenlitcleefsels*.

Zijn nae't Getal, 1 Eenlingen, 2 Veellingen: en na de Plaets, 1 Voorcleefsneen, 2 Naecleefsneen.

Voorbeelden van deeze alle. **Als de stam van een Boom/ dwers door gezaecht is; canmen niet alleen zien/ hoe veel jaeren die gewassen heeft: maer ook/ welke zijde/ of aen't zuiden/ of aen't noorden heeft gegestaen.** In deeze reeden, uitgesprooken nae de teikenen daer by gevoecht, is in't eerste Lit, **dwers door gezaecht is/** de Grontsnee: en, **Als de stam van een Boom/** een Eenlingse Voorcleefsnee. In't tweede Lit is, **canmen niet alleen zien/** de Grontsnee: en, **hoe veel jaeren die gewassen heeft/** een Eenlingse Naecleefsnee. In't derde Lit is, **maer ook/** de Voorcleefsnee en een Eenling; **welke zijde/** de Grontsnee; en de twee leste Sneen zijn elc een Tweeling, en een Naecleefsnee.

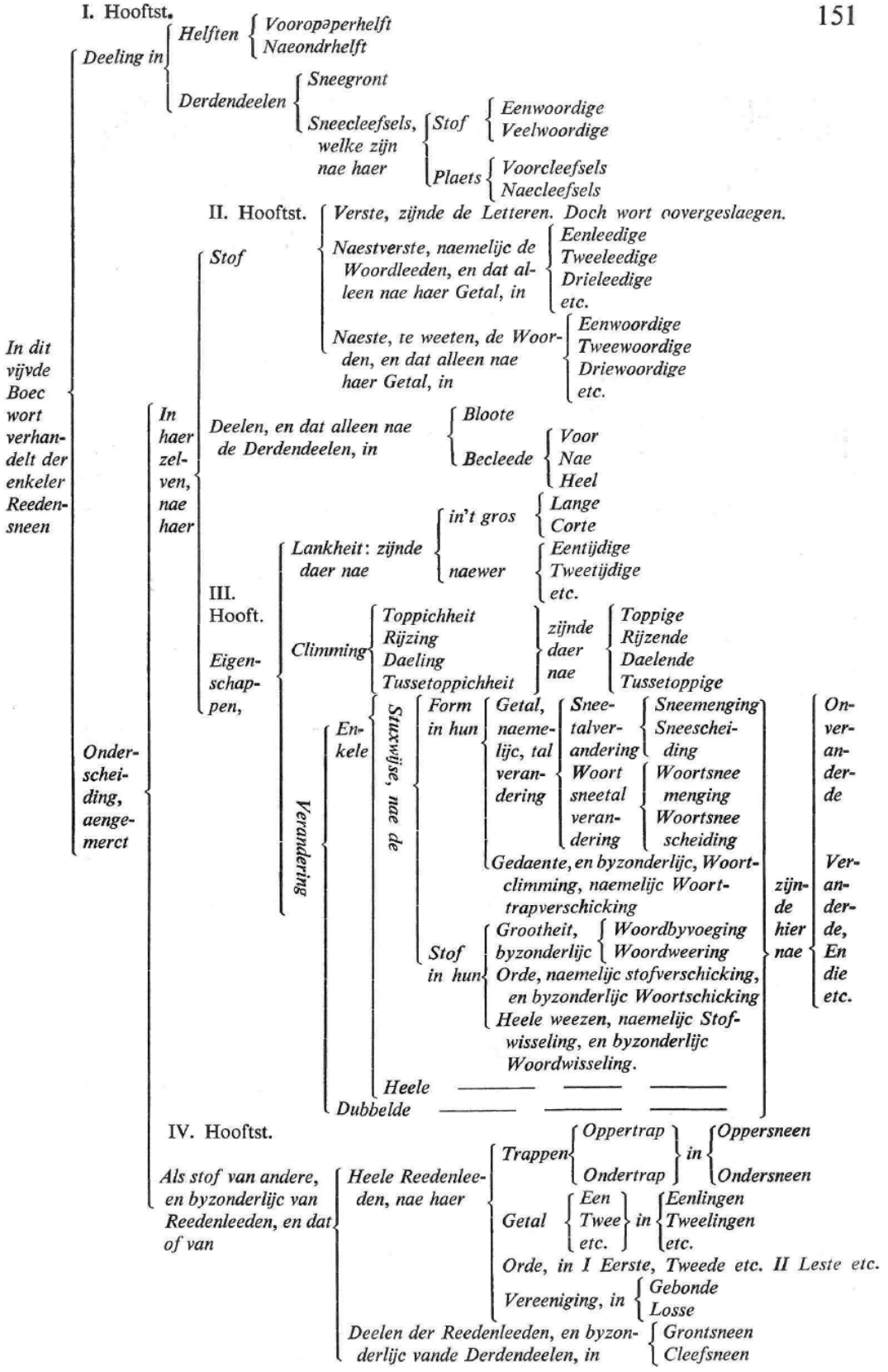
I. Hooftst.
151
In dit vijvde Boec wort verhandelt der enkeler Reedensneen
Deeling in
Helften
Vooropaperhelft
Naeondrhelft
Derdendeelen
Sneegront
Sneecleefsels, welke zijn nae haer
Stof
Eenwoordige
Veelwoordige
Plaets
Voorcleefsels
Naecleefsels
Onderscheiding, aengemerct
In haer zelven, nae haer
Stof
II. Hooftst.
Verste, zijnde de Letteren. Doch wort oovergeslaegen.
Naestverste, naemelijc de Woordleeden, en dat alleen nae haer Getal, in
Eenleedige
Tweeleedige
Drieleedige
etc.
Naeste, te weeten, de Woorden, en dat alleen nae haer Getal, in
Eenwoordige
Tweewoordige
Driewoordige
etc.
Deelen, en dat alleen nae de Derdendeelen, in
Bloote
Becleede
Voor
Nae
Heel
III. Hooft.
Eigenschappen,
Lankheit: zijnde daer nae
in't gros
Lange
Corte
naewer
Eentijdige
Tweetijdige
etc.
Climming
Toppichheit
Rijzing
Daeling
Tussetoppichheit
zijnde daer nae
Toppige
Rijzende
Daelende
Tussetoppige
Veranderinge
Enkele
Stuxwijse, nae de
Form in hun
Getal, naemelijc, tal verandering
Snee-talver-andering
Sneemenging
Sneescheiding
Woort sneetal verandering
Woortsnee menging
Woortsnee scheiding
Gedaente, en byzonderlijc, Woortclimming, naemelijc Woorttrapverschicking
Stof in hun
Grootheit, byzonderlijc
Woordbyvoeging
Woordweering
Orde, naemelijc stofverschicking, en byzonderlijc Woortschicking
Heele weezen, naemelijc Stofwisseling, en byzonderlijc Woordwisseling.
zijnde hier nae
Onveranderde
Veranderde, En die etc.
Heele
Dubbelde
IV. Hooftst.
Als stof van andere, en byzonderlijc van Reedenleeden, en dat of van
Heele Reedenleeden, nae haer
Trappen
Oppertrap
Ondertrap
in
Oppersneen
Ondersneen
Getal
Een
Twee
etc.
in
Eenlingen
Tweelingen
etc.
Orde, in I Eerste, Tweede etc. II Leste etc.
Vereeniging, in
Gebonde
Losse
Deelen der Reedenleeden, en byzonderlijc vande Derdendeelen, in
Grontsneen
Cleefsneen

Het zeste boec der spreeckonst, Vande Reedenleeden.

I. Hooftstuc.
Oorzaeken en Deelen der Reedenleeden.

D*e Vierde Soorte van Uitspraec zijn de Reedenleeden*.

Een Reedenlit *is een Uitspraec, welc een Opper Reedensnee begrijpt*. De Enkelde Reedenleeden, zijnde de geene die maer eene Opperreedensnee vervatten, zullen wy alleen verhandelen: en metten blooten naem Reedenlit, altijt Enkelde verstaen.

Op twee wijzen moeten de Reedenleeden aengemerct zijn: *1 In haer zelven, 2 Als stof en deelen van andere*.

In haer zelven aengemerct, vallen daer in te verhandelen, 1 Haer Oorzaeken, 2 Haer Deelen, 3 Haer Eigenschappen, en Onderscheiding nae dezelve.

Van de Oorzaeken zullen wy de Inwendige alleen aenroeren: *welke zijn 1 De Stof, 2 De Form*.

De Stof *der Reedenleeden is vierderlei*: *1 De Verste, zijnde de Letteren*: *2 De Naestverste, zijnde de Woordleeden*: *3 De Naeste op een nae, weezende de Woorden: 4 De naeste, en zijn de Sneen. Van welke alle vooren gesprooken is*.

De Form *is de climmende luiding door een Oppertrap. En is ooc vierderlei 1 De Verste, zijnde de climmende luiding door de Opperlettertrap: 2 De Naestverste, weezende de climmende luiding door de Opperwoordlittrap: 3 De Verste op twee nae, zijnde de climmende luiding door een Opperwoorttrap: 4 De Naeste, en is de climmende luiding door de Oppersneetrap*.

De Deelen *der Reedenleeden connen veelderlei zijn; als met naemen, Reedenlits 1 Letteren, 2 Leeden, 3 Woorden, 4 Sneen, 5 Derdendeelen, 6 Helften*.

Deeze alle zijn ooc stof der Reedenleeden: alsse zonder inzicht tottet geheel aengemerct worden: of liever, alsse aengemerct worden zonder een deel vande Form des heelen Reedenlits in zich te vervatten. maer wanneerze zoo aengemerct worden, dat elc een deel vande naeste Form eens heelen Reedenlits in zich begrijpt: dan zijnze deelen der Rendenleeden[1)].

1) 1. Reedenleeden

De drie eerste Soorten vande Reedenlits-deelen, zijn buiten dit inzicht te vooren verhandelt: *en de vierde soorte, te weeten de Reedensneen, ooc met dit inzicht*: *zullen daerom alleen vande vijvde en zeste soorte spreeken, zijnde de Derdendeelen en Helften*.

De Derdendeelen *der Reedenleeden zijn tweederlei*: *1 Gronden, 2 Cleefsels*.

Een Reedenlitgront *is een derdendeel van een Reedenlit, bestaende uit een Oppersnee*.

De Reedenlitcleefsels *zijn derdendeelen der Reedenleeden, uit een of meer Ondersneen bestaende*.

En zijn 1 Voorcleefsels, *die voor aen den Gront cleeven*: 2 Naereedenlitcleefsels, *die achter den Gront staen*.

Van elc deezer Derdendeelen heeftmen een Voorbeelt in dit Reedenlit. **Den Apostel Paulus zeit/ dat de besolding der zõnden/ de doot zy.** Alwaer de eerste Snee, het Voorreedenlitcleefsel is; de tweede een Reedenlitgront; en de derde het Naecleefsel. En in't volgende Reedenlit, **Dat het loon der zonde/ de dõot zy/ getuicht met waerheit/ den Heiligen Apostel/** is de eerste Snee ooc het Voorcleefsel; de tweede, den Gront; maer de twee leste saemen, het Naecleefsel.

De Helften, *in welke de Reedenleeden dienen gedeelt, zijn 1 Een Vooropperhelft, 2 Een Naeonderhelft*.

Als in elc der voorgaende twee Leeden, tot Voorbeelden aengeweezen, zijn de twee eerste Sneen saemen, de Vooropperhelft; en het ooverige in elc, de Naeonderhelft.

II. Hooftstuc.
Vande blijvende Eigenschappen der Reedenleeden, en Onderscheiding nae de zelve.

Nae dat de Oorzaeken en Deelen der Reedenleeden zijn voorgedraegen, moeten de Eigenschappen van die, ende de Onderscheidingen nae de zelve aengeweezen worden.

De Eigenschappen *die de Reedenleeden, in haerzelven aengemerct, hebben, zijn tweederlei*: *1 Bestaende of Blijvende, 2 Bestansel crijgende, Wordende, of Veranderende*.

De Blijvende Eigenschappen *der Reedenleeden zijn, 1 Die vande Stof rijzen, 2 Die vande Form spruiten, 3 Die uit bei ontstaen, ofte die vande Deelen koomen*.

De Eigenschap uit de Stof *voortcoomende, is de* Grootheit *der Reedenleeden*: *waer onder de* Lankheit *is begreepen. Nae welke de Reedenleeden in Corte, en Lange worden onderscheiden, en by zeekere Tijden of Maeten afgemeeten*.

De Eigenschap der Reedenleeden, die uit de Form *rijst, is haer* Climming *of* Hoochte, *welke men mach beschrijven, datse is de Strecking door de Sneetrappen*.

Deezer Soorten zijn vier 1 Toppichheit, 2 Rijzing, 3 Daeling, 4 Tussetoppichheit.

Hier nae zijn de Reedenleeden ooc vierderlei: *1 Toppige, 2 Rijzende, 3 Daelende, 4 Tussetoppige*.

By Voorbeelt **De eerste werlt/ die met God te vertoornen/ door haer zonden/ niet õp en hielt i is daer oover/ nae een rechtvẽerdich oordeel/ op een grouwelijke**

wijs/ verdelgt geworden. Insgelijx de Sodomi ten. Maer die van Ni nive/ ontgingen zulken quaet. Van deeze vier Leeden is het eerste, 't welc uit vier Sneen bestaet, rijzende: want de vierde en leste Snee **niet i p en hielt/** is de Oppersnee. Het tweede, zijnde ooc viersnee**i**ch, is een Tussetoppich Lit: dewijle de eerste Snee desselfs, n. **is daer oover** een Ondersnee is, en de tweede, n. **nae een rechtv erdich oordeel/** de Oppersnee, en de twee volgende Ondersneen. Het derde Lit, te weeten; **Insgelijx de Sodomi ten/** dewijl't maer uit eene Oppersnee bestaet, is een Toppich Lit. Het vierde Lit tweesnee**i**ch weezende, is een Daelende Lit: dewijle de eerste Snee een Oppersnee, en de tweede een Ondersnee is.

De Eigenschappen der Reedenleeden die uit de Deelen *ontstaen, zijn haerder Deelen, 1 Getal, 2 Orde, 3 Trappichheit, 4 Vereeniging.*

Nae yder van deeze connen de Reedenleeden veelsins onderscheiden worden: *Doch zullen dat alleen doen nae het getal haerder Deelen*: *en zulx noch niet nae't getal van alderlei Deelen, maer simpelijc vande Sneen, ende Derdendeelen.*

Nae't Getal der Sneen *zijn de Reedenleeden 1 Eensneeïge, die alleen uit eene Snee bestaen*: *2 Tweesneeïge, die uit twee Sneen bestaen*: *3 Driesneeïge, &c.*

Hier van zijn inde vier lest aengeweezen vier Reedenleeden Voorbeelden te zien.

Nae't Getal der Derdendeelen *zijn de Reedenleeden 1 Bloote, 2 Becleede.*

De Bloote *Reedenleeden zijn, die alleen uit een Derdendeel, naemelijc den Gront bestaen.*

De Bekleede *Reedenleeden zijn, die uit twee of drie Derdendeelen bestaen.*

En zijn 1 Voorbekleede, 2 Naebekleede, 3 Heel-bekleede.

Deeze vier Soorten koomen oover een, behalven inde wijs van aenmerken, met de vier voorgaende, aldus: De Bloote, met de Toppige Reedenleeden: de Voorbekleede, met de Rijzende: de Naebekleede, met de Daelende: ende de Heelbekleede, met de Tussetoppige. Derhalven dienen de aengeweezen Voorbeelden van die, ooc tot Staeltjes van deeze.

III. Hooftstuc.
De veranderende Eigenschappen der Reedenleeden, ende Onderscheiding nae de zelve.

D*e* Veranderende Eigenschappen *of de Veranderingen der Reedenleeden zijn tweederlei*: *1 Enkelde, 2 Dubbelde.*

De Enkelde Veranderingen *der Reedenleeden zijn driederlei*: *1 Die de Form betreft, 2 Die de Stof, 3 Die de Form en Stof bei aengaen.*

De Verandering der Reedenleeden nae haer Form, *en in't byzonder nae haer naeste Form, is 1 Naesteformtalverandering, 2 Sneetrapverschicking.*

De Naesteformtalverandering *der Reedenleeden of Litformtalverandering is, waer door de Derdendeelen meerder, of minder in getal worden, blijvende de zelve stof.*

Is 1 Reedenlitmenging, 2 Reedenlitscheiding.

Vande Reedenlitmenging heeftmen een Voorbeelt, wanneermen vande stof deezer twee Leeden (**De Hoorntoorns woonen onder de å erde: ende maeken daer Nesten/ die rõ nt zijn als een Cloot.**) een Lit maect aldus. **De Hoorntoons woonende onder de å erde/ maeken daer Nesten die ront zijn als een Cloot.** Weederom alsmen deeze vier Leeden (**Het is bekẽ nt voor een yder: dat de wã eteren des Winters bevriezen: Doch de wĩ js/ hoe zulx geschiet: is van nĩ emant/ recht ontdect.** tot twee maect aldus. **Het is bekent voor een ĩ jder/ dat de waeteren des Winters bevriezen: Doch de wijs hoe zulx geschĩ et/ is van niemant recht ontdect.** Vande Reedenlitscheiding heeftmen Voorbeelden, alsmen de lestvoorgaende twee leeden verandert inde Lest-voorgaende vier: en weederom, alsmen het gemengde eene Lit, spreekende vande Hoorntoorens, scheit inde twee, daer uitet gemengt was.

De Sneetalverandering, *welke men ooc* Sneetrapverclimming *mach noemen, is als de Climming der Reedenleeden verandert* (*blijvende de zelve stof*) *door de verstelling des Oppresneetraps*[1)] *in een andere plaets*.

Als, **De Zẽ ilnaelde/ wijst ontrent de Vlaemse Eilanden/ recht Noortwaert. De Zeilnaelde/ wijst ontrent de Vlã emse Eilanden/ recht Noortwaert. De Zeilnaelde/ wijst ontrent de Vlaemse Eilanden/ recht Noortwaert.** Hier is de Stof van een Reedenlit driemael gestelt, zijnde elkereis de Oppersneetrap in een andere plaets; eerst inde eerste Snee, daer nae inde tweede, eindelijc inde derde: daer door de Climming in elc Lit anders is.

De Verandering der Reedenleeden nae haer Stof, *is de* Grootheits-verandering: *en geschiet alsmen een Reedenlit grooter en kleinder uitspreect*.

Mach onderscheiden worden in 1 Lankheits-verandering, 2 Grofheits-verandering, 3 Luiheits-verandering. De eerste weeder in 1 Verlenging der Reedenleeden, alsmen die langsaemer uitspreect: 2 Vercorting, alsmen die rasser uitspreect. De tweede ooc in 1 Vergrooving der Reedenleeden, alsmen die groover uitspreect: 2 Verfijning alsmen die fijnder uitspreect. De derde meede in 1 Luide spreeking of Verharding, 2 Goelijkerspreeking of Verzachting.

De Verandering der Reedenleeden nae haer Form *en* stof *bei, is tweederlei*: *1 Nae de wijs, 2 Nae beide die in't geheel*.

De Verandering der Reedenleeden nae beide de Form en Stof ten Deele, *welke ic Deelverandering noem, is Driederlei*: *1 Deeltalverandering, 2 Deelverschicking, 3 Deelwisseling*.

De Deeltalverandering, *en in't byzonder de* Sneetalverandering *der Reedenleeden is, waer door het Getal der Reedensneen inde Reedenleeden nae de Form en stof der Sneen bei, meerder of minder wort*.

Zulke Verandering, als ic hier Deeltalverandering noem, heb ic inde Verhandeling der Woordleeden, Woorden, en Sneen, Grootheits-verandering genoemt: door dien my doe geen bequaemer naem inden zin quam.

De Sneetalverandering der Reedenleeden is tweederlei: *1 Sneebyvoeging, 2 Sneeweering*.

Voorbeelt van Sneebyvoeging der Reedenleeden is, alsmen by dit Reedenlit uit twee Sneen bestaende (*Het luit zeer vreemt, dat den Heemel stil staet*.) noch een of twee Sneen by doet. blijvende eevewel maer een Reedenlit, aldus. *Het luit zeer vreemt, te zeggen, dat den Heemel stil staet. Het luit zeer vreemt, en wonderlijc te*

1) 1. *Oppersneetraps*

zeggen, dat den Heemel stil staet. Maar alsmen in plaets van dit leste Reedenlit, uit vier Sneen bestaende, het naestleste spreect, bestaende alleen uit drie Sneen: of ooc het eerste dat uit twee Sneen bestaet, de Sneen die't leste Lit meer hadde alzoo uitlaetende: Zoo heeftmen Voorbeelt vande Sneweering der Reedenleeden.

De Deelverschicking *der Reedenleeden, en byzonderlijc de* Sneeverschicking *is, als een of meer heele Sneen uit de eene plaets des Reedenlits in een ander verstelt wort*.

Zulke verandering als ic hier Deelverschicking noem, heb ic te vooren Stofverschicking geheeten, doe my niet beeters voorkoomende. De Sneeverschicking der Reedenleeden canmen by Voorbeelt zien, alsmen de volgende Reedenleeden teegen malcanderen vergelijct

In deeze Landen/ wijct de Zeilnaelde/ wel neege trappen van't noorden. Wel neege trappen van't noorden/ wijct de Zeilnaelde/ in deeze Landen. Hier zietmen dat de leste Snee eerst, en de eerste inde leste plaets wort gestelt.

Vande Deelwisseling *der Reedenleeden, zal ic ooc hier alleen eene Soorte voorstellen, naemelijc de* Sneewisseling: *welke is, alsser een Reedensnee uit een Reedenlit geweert wort, en een andere van buiten in diens plaets gestelt*.

Als. **Hoe komtet/ dat des Waeters zwaerheit/ de Duikers niet en verplettert? Wat is de oorzaek/ dat des Waeters zwaerheit/ de Duikers niet en verplettert? Welk zijn de reedenen/ waerom het groote gewicht/ de Duikers niet en verplettert?** Hier wort **hoe komtet/** zijnde de eerste Snee des eersten Lits, in het tweede Lit verwisselt, voor de Snee, **Wat is de oorzaek/** en in het derde Lit voor, **Welk zijn de reedenen.** Zoo is ooc de tweede Snee, **dat des Waeters zwaerheit/** in het derde Lit verwisselt voor, **waerom het groote gewicht.**

De Verandering der Reedenleeden nae de Form en stof beide in't geheel, *diemen* Heele Verandering *der Reedenleeden mach noemen, is tweederlei*: *1 De Voortcooming, 2 De Vernietiging der Reedenleeden*.

De Dubbelde Verandering *der Reedenleeden is, alsser twee of meer Enkelde Veranderingen in een Reedenlit seffens zijn*.

Als. **Welk zijn de oorzaeken/ dat de Paerlduikers niet en verpletteren/ door des Waeters zwaerheit/ daer zoo veel duizent pont op haer druct?** Dit Voorbeelt mettet voorgaende vergeleeken, heeft verscheide veranderingen seffens: als Deelverschicking, Byvoeging, &c.

Ten aenzien der Veranderende Eigenschappen, die hier nuu beschreeve zijn, konnen de Reedenleeden in veelderlei soorten onderscheide worden: *als met naemen in* 1 Onveranderde, 2 Veranderde. *Ende de Veranderde weeder in zoo veel Soorten, alsser Veranderingen der Reedenleeden zijn. Welke alle uitet voorgaende konnen blijken*.

IV. Hooftstuc.
De Eigenschappen der Reedenleeden inde Reedenen, en Onderscheiding nae die.

T*ot noch toe zijn de Reedenleeden verhandelt alzooze in haerzelven aengemerct worden*: *zullen die nuu beschrijven ten aenzien datse* Stof en Deelen *van andere Spraec, en byzonderlijc vande Reedenen zijn*: *en dat tweesins*: *1 Vande Heele, 2 Vande Deelen der zelver*.

I. *De Reedenleeden als Stof en Deelen vande* Heele Reedenen *hebben tot Eigenschappen, 1 Datse zijn Eenen van een zeeker getal*: *2 Datse staen onder zekere orde of vervolch*: *3 Zeekere Trappen of Hoochten des Geluits*: *4 Vereeniging met malkanderen*.

1. *Het* Getal *der Reedenleeden inde reeden daer van zy eenen zijn, is 1 Een, 2 Twee, 3 Drie, &c.*

Hier nae zijn de Reedenleeden te onderscheiden in 1 Eenlingen, 2 Tweelingen, 3 Drielingen, &c.

2. *Haer* Orde *inde Heele Reedenen zijn de Inzichten waer naeze te onderscheiden zijn, of in Eerste, Tweede, &c.: of in Leste, Naestleste, &c.: of in Uiterste, en Tusseleeden: of in Middelste, Naestmiddelste, &c.*

3. *De* Trappen *der Reedenleeden, inde Reedenen, tot onderscheit van andere*, Reedenlittrappen *geheeten, zijn de oneeve hoochten van't geluit der Reedenleeden in een Reeden*.

Deeze Trappen zijn 1 Opper, 2 Onderreeden-littrappen.

Nae welke de Reedenleeden in Opperreedenleeden, en Onderreedenleeden te onderscheiden zijn.

Tot Voorbeelden der voorgaende onderscheidingen dient deeze reeden, uitgesprooken gelijc de by gevoegde Merken aenwijzen. **Veel schepen/ vaeren nae Westindiën: en komen weeder t'huis/ met zout gelaeden: 'twelk daer voort komt/ zonder toedoen van menschen.** Van deeze reeden is elc Lit een Drieling: alzooze uit drie Leeden bestaet. En het eene is een Eerste, uiterste, en Onder-reedenlit: het andere, een Tweede, Naestleste, Tusselit, Middelste, en Opper-reedenlit: het ooverige een Derde, Leste, uiterste, Naestmiddelste, en weeder een Onderreedenlit.

4. *De* Vereeniging *der Reedenleeden in een Reeden, geschiet door middel van een tussekoomende rust. Die daer oover* Reedenlitbant, *ende noch byzonder der* Reedenlitlas, *of* Reedenlitpoos, *mach genaemt worden*.

Als in't lest voorgaende Voorbeelt, ist eerste Lit mettet tweede, in eene Reeden vereenicht met een Reedenlitlas, bestaende in een rust, die tusschen deeze twee Woorden, **Westindiën/** ende **en/** bespeurt kan worden. Zoo weeder het tweede Lit mettet derde of leste.

Uit deeze Vereeniging ontstaet een soorte van Reedenleeden diemen Gebonde Reedenleeden *mach heeten: hebbende tot een Teegesoorte de* Losse Reedenleeden.

II. *De Reedenleeden als Stof en Deelen van* eenige Deelen der Reedenen, *en byzonderlijc der Derdendeelen, hebben tot Eigenschappen 1 Grondichheit, 2 Cleevichheit. welke weeder is, of* Voorcleevichheit, of Naecleevichheit.

Hier nae zijn de Reedenleeden 1 Grondleeden, 2 Cleefleeden. En deeze leste weeder, of Voorcleefleeden, of Naecleefleeden.

Als in't lestgemelde Voorbeelt, ist eerste Lit, een Voorcleeflit: het tweede, een Grondlit: en het derde, een Naecleeflit.

Hier zoude nae orde moeten volgen het VII. *Boec spreekende vande Reedenen: maer laet zulx voor deez'tijt nae, om dat ic oover deeze stof veel niewe bedenkingen heb gekreegen, daer van de gronden inde voorige beschrijving niet en zijn gestelt: en om dat den aert en eigenschappen van die soorten van Reedenen, daer van de gronden geleit zijn, weezende alleen Top of Rolreedenen, uit de voorgaende beschrijving der Reedenleeden kan afgenoomen worden; en byzonderlijc uit de verhandeling van die als stof der Reedenen aengemerct*.

Ende aengaende het byzonder Deel deezer Spreeckonst, stellende voor oogen desselfs gebruic, en daer dienvolgende de nuttichheeden naext uit blijken konnen: dat laeten wy ooc voor deez'tijt nae gemeen te maeken: om eerst eens te verneemen hoe den Leezer de Spiegeling (Theoria) *behaecht, die den gront vande Daet is, eermen hem mettet werc belast*.

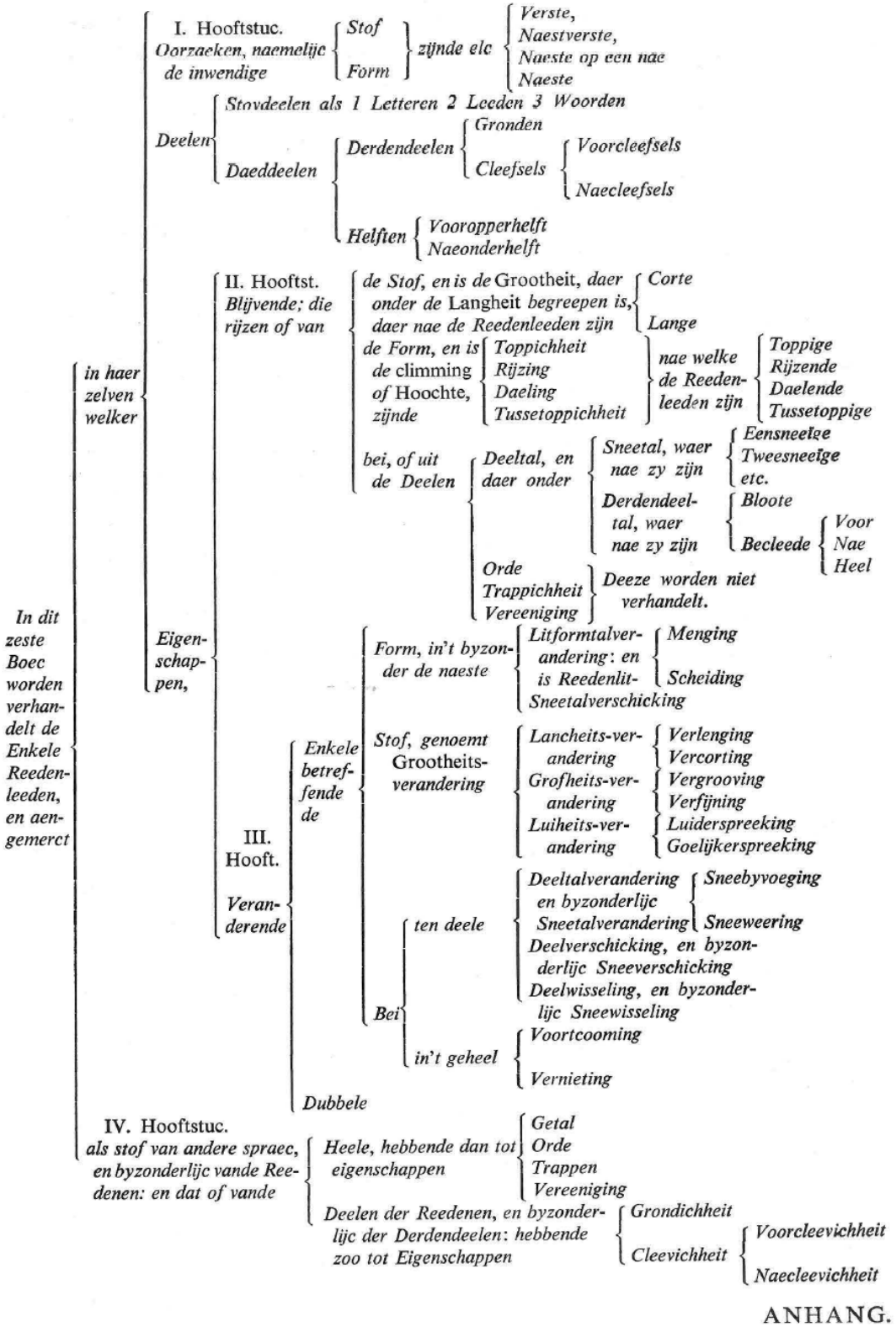
In dit zeste Boec worden verhandelt de Enkele Reedenleeden, en aengemerct
in haer zelven welker
Eigenschappen,
I. Hooftstuc. Oorzaeken, naemelijc de inwendige
Stof
Form
zijnde elc
Verste,
Naestverste,
Naeste op een nae
Naeste
Deelen
Stovdeelen als 1 Letteren 2 Leeden 3 Woorden
Daeddeelen
Derdendeelen
Gronden
Cleefsels
Voorcleefsels
Naecleefsels
Helfften
Vooropperhelft
Naeonderhelft
II. Hooftst. Blijvende; die rijzen of van
de Stof, en is de Grootheit, daer onder de Langheit begreepen is, daer nae de Reedenleeden zijn
Corte
Lange
de Form, en is de climming of Hoochte, zijnde
Toppichheit
Rijzing
Daeling
Tussetoppichheit
nae welke de Reedenleeden zijn
Toppige
Rijzende
Daelende
Tussetoppige
bei, of uit de Deelen
Deeltal, en daer onder
Sneetal, waer nae zy zijn
Eensneetge
Tweesneetge
etc.
Derdendeeltal, waer nae zy zijn
Bloote
Becleede
Voor
Nae
Heel
Orde
Trappichheit
Vereeniging
Deeze worden niet verhandelt.
III. Hooft. Veranderende
Enkele betreffende de
Form, in't byzonder de naeste
Litformtalverandering: en is Reedenlitt-Sneetalverschicking
Menging
Scheiding
Stof, genoemt Grootheitsverandering
Lancheits-verandering
Verlenging
Vercorting
Grofheits-verandering
Vergrooving
Verfijning
Luiheits-verandering
Luiderspreeking
Goelijkerspreeking
Bei
ten deele
Deeltalverandering en byzonderlijc Sneetalverandering
Sneebyvoeging
Sneeweering
Deelverschicking, en byzonderlijc Sneeverschicking
Deelwisseling, en byzonderlijc Sneewisseling
in't geheel
Voortcooming
Vernieting
Dubbele
IV. Hooftstuc. als stof van andere spraec, en byzonderlijc vande Reedenen: en dat of vande
Heele, hebbende dan tot eigenschappen
Getal
Orde
Trappen
Vereeniging
Deelen der Reedenen, en byzonderlijc der Derdendeelen: hebbende zoo tot Eigenschappen
Grondichheit
Cleevichheit
Voorcleevichheit
Naecleevichheit

ANHANG.

Anhang.

M*en ziet gemeenlijc dat de niewe vindingen in't eerste noch eenige onvolmaectheeden hebben, diemen int begin niet en merct, maer metter tijt ontdect en verbeetert worden. 'Twelc ooc yder een zal bevinden grootelijx plaets te hebben, in't ontdecken vanden aert der Uitspraec. Want vergelijkende het geene tot noch toe hier van is gevonden geweest, by het geene nuu wijders door my daer is bygevoecht, en hier vooren beschreeven: zal lichtelijc oordeelen dattet scheelt, gelijc de eerste ontdecking en bekentmaeking van Westindien door Columbus geschiet, en 'tgeene daer nuu van ontdect en beschreeven is. Doch gelijc de kennis, diemen nuu van Westindien heeft, eevewel noch onvolmaect is; en daer in verbeetering en byvoechsels noch geschien, en te geschien staen*: *Zoo weet en beken ic, dat de uiterste volmaectheit van my noch niet en is getroffen*: *maer dat tot deeze beschrijving veel byvoechsels en verbeeteringen konnen gedaen worden: Gelijc ic ooc zelf zulx in veel gewaer geworden ben, en elkereis gewaer worde. Want naedien de voorige beschrijving van my al voor eenige jaeren is geschiet, en stil heeft leggen rusten: zoo zijn my noch veel wichtige dingen te binnen gekoomen, die hier niet beschreeven en zijn: en met eenen ooc dat in't beschreevene hier en daer merkelijke verbeetering was van noode. Daer oover ic ooc in sommige plaetsen, daer't licht konde geschieden, wat verandert en bygevoecht heb: maer 't ooverige in zijn eerste weezen gelaeten: en 't geene nochtans daer van hier noodichst by diende, in deezen Anhang cortelijc aengeroert: stellende het ooverige uit tot andere geleegentheit*.

Tot het VII. Hooftstuc des I. Boex, en III Hooftst. des II.

I. In't 3 Hooftstuc des 2 Boex heb ic geleert, datter nae de diepte maer zeeve soorten van Letteren te stellen zijn. Maer want ic naederhant bevonden en bedacht heb, by geleegentheit dat den geleerden Iohannes Cloppenburch my hadde laeten hooren hoe de Zwitsers de Hebreewse *Hcheth* gebruiken en uitspreeken, datter een merkelijc onderscheit is tussen de geluiden diemen voortbrengt met een Scheideur die diep inde Keel is, ontrent de Knoc desselven; en die veroorzaect worden door een Scheideur die voor inde Keel ontrent het Lelletje is; en dat ic van meening ben geworden, dattet onderscheit van die Zwitserse en eenige Hebreewse Letteren daer in geleegen is: Zoo vind ic nuu noodich, datmen nae de diepte acht soorten van letteren stelle. mits inde plaets van eene soorte, die ic Keelletteren heb genoemt, twee te zetten: en door de naem Keelletteren te verstaen het geslacht van deeze: tot dien einde de Keel in twee deelen afdeelende: noemende het achstterste[1)], het **Knocdeel**; en het voorste, het **Leldeel:** en hier nae de Letteren die daer haer onderscheit ontfangen, **Knocletteren** en **Lelletteren.** Hier door wort der Enkelder Letteren getal noch vermeerdert: wantter een heele ry niewe by komt, als te zien is inde volgende Letterorde.

1) 1. achterste

Keelletteren	*Knocletteren*	á‹a‹	‘ó‹ó‹	ó‹o‹	hʟ	hʒ	.	.	.	‹γ	‹k
	Lelletteren	á‹a‹	‘ó‹ó‹	ó‹o‹	hch	hg	.	.	nh	‹γ	‹k
Heemeltlett.	*Wortellett.*	á,a,	‘ó,ó,	ó,o,	ch‹	G‹	.	.	nG‹	γ‹	k‹
	Naemidlett.	áe	ęu	óę	ch‹	G‹	.	.	nG‹	γ‹	k‹
	Midletteren	ée	éu	óe	ch,	G,	.	.	nG,	γ,	k,
Tandletteren	*Vleisletteren*	íe	úe	úo	s‹	z‹	.	l‹	n‹	d‹	t‹
	Beenletteren	íj	úi	ói	s,	z,	r	l,	n,	d,	t,
	Lipletteren	úu	‘úu	óu	f	f [1])	.	.	m	b	p

Onder de Knocletteren stel ic onze **h.** Die ic nuu bevinde by ons meest als een Bree knocruiser gebruict te worden, en minst als een Smalle: hoewel ic inde voorgaende beschrijving het teegendeel heb gemeent: uit oorzaec dat ic doe het rechte onderscheit vande Bree en Smalle Letteren noch niet en hadde bedacht. Breet luitse in **hout/ hebben/ heel:** maer Smal in **'t hout/ 't hebben/ 'theel:** daerze door 't vereenigen mette Smalle letter **t** in een Smalle is verandert.

De Letteren daer ic inde 81 zijde van spreec, en Geluitpoogende Keelletteren noem, die onderscheidende in Clinkpoogende, en Ruispoogende, hooren hier ooc onder. En moogen Eigentlijker geheeten worden in't gemeen **Knocsmoorders/** en in't byzonder **Bree** en **Smalle Knocsmoorders.**

Voor Lel-letteren houd ic de *Hcheth* en *Nhain* der Hebreen. In bedenken stellende, aengaende de *Hcheth*, Of die in't gemeen een Vryje Lelruiser zy; of in't byzonder zulken Smallen, ofte zulken Breeden alleen: En aengaende de *Nhain*, of die zy een Lelneusletter; of een Bree vryje Lelruiser.

Het geluit 't welcmen in't kδδ ken voortbrengt, bestaet uit knocletteren: meede dat in't hoesten, en in't lachchen gemaect wort: maer 'tgeene in't kladden voortkomt, uit Lelletteren.

De Dooling die ic in't voorgaende door onweetenheit van een achtste soorte van Letteren nae de Diepte, heb begaen: is meest daer in geleegen, dat ic de keel in't gemeen heb toegeschreeven, 'tgeene de Knoc in't byzonder eige is. En wort derhalven dan verbeetert, alsmen in meest alle plaetsen stelt of verstaet de **knoc** voor de **keel:** en by de **Knocletteren** en **Vormen/** noch voege die vande **Lel.**

II. Voorder dewijle de Vryklinkende Knoc, Lel en Wortelletteren, die van eene holte zijn, onverscheidelijc gebruict worden: zonder dat daer door de Taelwoorden verstaen worden te veranderen, gelijc inde 50 zijde ooc is gezeit: zoo ist noodich datmen een zulken onderscheiding maeke, in welke die onder een geslacht koomen. Het welke geschiet, alsmen de Keel, of het Knoc en Lel-deel, mettet Heemelt-worteldeel, vervat onder eenen naem; welc mach zijn **Keew/** of liever **Stroot-krop:** en datmen hier nae de Letteren, welker scheideur daer is, noeme **Kropletteren.**

De Kropletteren zijn { *Vryklinkende:* { *Platte* a; *Hol-achtige* ò; *Holle* o } *zijnde* } *Niet-vryklinkende* } *Elk weeder* { *Keelklinkers* { *Knocklinkers.* *Lelklinkers.* } *Wortelklinkers* }

III. Dewijle ooc op het onderscheit tussen Vryklinkende Achtermidde en Voormiddeletteren, dicwils niet veel acht genoomen wort: en daer oover wel

onverscheidelijc gebruict worden, voornaemelijc Enkel zijnde: als te merken is in **sterre/ stęrre: verre/ vęrre: stᶜerven/ stᶜęrven: ᶜerven/ ᶜęrven: veerdich/vaerdich: weert/ waert:** Zoo dienen meede die twee alleen onder een geslacht begreepen te worden. Het welke te weech gebracht wort, alsmen inde mont een Deel maect dat uitet Achtermidde en Voormidde bestaet, 't selve noemende **Voorheemelt:** en hier af de Letteren, welke haer onderscheit daer ontfangen (gelijc bei de voornoemde soorten doen), **Voorheemeltletteren.**

Tot het VIII. Hooftstuc des I. Boex, en IV. Hoofst.[1] *des II. Boex.*

Inde derde gemeene onderscheiding der Letteren, en uit oorzaec van die, ooc in verscheide byzondere onderscheidingen, heb ic tot een soortmaekend onderscheit gestelt zeekere **Tweestemmichheit/** naemelijc de **Ruisclank:** en geleert dat de **g/ z** en **v** daer in vande andere letteren onderscheiden zijn. Maer naederhant deeze zaec dieper ooverdenkende: heb ic bevonden dat de Ruisclank alleen een byvallige eigenschap is, die geen byzondere soorten van letteren en maect: en ooc niet alleen plaets heeft inde voorzeide letteren, maer meede wel kan hebben in andere: als in **ch/s** en **f:** zonder daer door van soorte te veranderen. Gelijc ooc de **g/ z** en **v** alleen-ruisende moogen uitgesprooken worden, blijvende dezelve in weezen.

Insgelijx heb ic daer en elders de *γ*/ **d** en **b/** onder de Klincletteren: ende de **k/ t** en **p** onder de Ruisers gestelt: en alzoo getoont datse van malkanderen weezentlijc verschillen, in dat geene klinken, en deeze ruisen, of poogen te ruisen. Doch hier in heb ic my meede zoo bedacht, dat ic nuu meen haer waer onderscheit daer niet in te bestaen: maer dat die in't gemeen als **Luidende** zijn aen te merken: gelijc ooc de **r/ l/ ng/ n/** en **m/** daer meede onder de Klinkende gestelt. En dat die elc in Klinkende en Ruisende, of Ruispoogende te onderscheiden zouden zijn, alsmen die verder wilde verspreiden.

Volgens deeze staet de gemelde derde gemeene Onderscheiding der Letteren, en met eenen ooc der Vormen, te verbeeteren op deeze wijs.

Ten 3. zijn de Enkelde Letteren																		
	Klinkende (verstaet Alleenklinkende)	á ą a,	á, a,	á, a,	ác	éc	íc	íj	úu	r	l	nh	ng	n	m	ʒγ	,γ	γ	d	b
		ó ǫ o	ó, o,	ó, o,	ǫu	éu	úe	úi	‘úu											
		ó ǫ o	ó, o,	ó, o,	ǫe	óe	úo	ói	óu											
	Ruisende ('tsy Alleenruisende, of Ruisclinkende	h	hch	ch		s		f								ʒk	,k	k	t	p
		h	hg	g		z		v												

Om nuu ooc te toonen waer in dattet rechte en soortmaekend onderscheit tussen **g/ z/ v** en **ch/ s/ f/;** en tussen *γ*, **d/ b/** en **k/ t/ p** is geleegen: zoo zeg ic, dewijl haer recht onderscheit in geen van de zes beschreeve gemeene onderscheidingen en ontmoet: datter booven die noch een gemeene onderscheiding der Enkelde Letteren moet gestelt worden, daer door deezer weezentlijc verschil komt te blijken. En is dit, dat de Enkelde Letteren, gelijc ooc de Vormen, zijn 1 **Smalle/** 2 **Breede.**

Smalle Letteren zijn, die met Smalle Vormen: en **Breede,** die met Breede Vormen gevormt worden.

Smalle Vormen zijn, die een Smalle Scheideur: een **Breede/** die een Breede hebben.

1) 1. *Hooftst.*

Want in elke Vorm kanmen de Scheideur dan smal maeken, dan breet. Welke

smalte tot onscheidelijke neeven of mee-gaende eigenschappen heeft **Stijfte/ Vastichheit/** of **Strakheit/** en **Engte:** gelijc de Breete daerenteegen **Slapheit/ Losheit/** en **Ruimte.** En deeze tweederlei gestalte der Scheideuren, is oorzaec vande voorschreeve soortmaekende onderscheiden der Letteren: die daer oover van my Smalle en Breede zijn genoemt: en ooc nae die neevegaende eigenschappen **Stijve** en **Slappe** &c. zouden moogen geheeten worden. En dewijle tottet voortbrengen der Smalle weinich aesems, en een smalle plaets met kracht te bezetten vereist wort, en tot de Breede het teegendeel: zoo magmenze ten dien aenzien ooc **Lichte** en **Zwaere** noemen: gelijc van my, eer ic het recht onderscheit bedacht had, al is geschiet: als te zien is in't 15. Hooftstuc des 2. Boex, en elders.

Smalle Letteren zijn de **hch/ ch/ s/ f/ □k / ɛk/ k/ t/ p.** Insgelijx de **h/ nh/ ng/ n/ m/ l/ r/ áa/** &c. wanneerze by een of meer der voorige, in een zelvde deel des Woordlits, en ooc wel andersins, uitgesprooken worden. Als in **schrijft/ schrijnt/ ontfangt/ splinters/** zijn al de Letteren Smalle: en de Naekleevende in **brant/ baert/ vals/ zingt/ rank/ verwt.**

Bree Letteren zijn de **hg/ z/ v/ □γ/ ɛγ/γ/ d/ b.** En de **h/ nh/ ng/ n/ m/ l/ r/ áa/** &c. wanneerze by de eerste in een zelvde deel des Woordlits, en ooc wel andersins worden uitgesprooken. Als in **bezwaerde/ bedreeve/ verzaemde/ gronde/** al de Letteren: en de Voorkleevende in **brant/ blaes/ glimp.**

Om klaerlijc te begrijpen 't verschil tussen de Smalle en Bree Letteren: zal dienstich zijn teegen malkanderen te vergelijken zulke letteren en woorden die alleen in Breete verschillen: als zijn de geene die ic hier booven malkanderen stel.

't sweeft	**saejen**	**ponten**	**twee**	**wetten**	**'t fersaecht** my
zweevde	**zaejen**	**bonden**	**dwee**	**wedden**	wy **verzaegden**

De Enkelde Letteren (gelijc ooc de Vormen) zijn { *Smalle* hʟ hch ch s f ɛk ɛk k t p ; *Bree* hꞯ hg g z v ɛγ ɛγ γ d b } nh ng n m l r &c.

De misslaegen die ic in't beschrijven van deeze Const begaen heb, door dat ic doe noch niet en had ontdect dit onderscheit der letteren van Smalte en Breete, konnen ten grooten deele verbeetert worden door deeze waerneeming: Datmen meest oover al stelt of verstaet, inde plaetsen daer ic gebruict heb de Naem en de Beschrijving **Eenstemmige** en **Eenstemmende**; de naem en de Beschrijving van **Nietbreetruisende:** en in plaets van **Tweestemmige/** of **Tweestemmende/** en **Ruis-klinkende**; **Breetruisende:** en voor **Ruisende**; **Smalruisende.** Insgelijx voor **Klinkende/** alst vande Smoorletteren of Smoorvormen wort gezeit; **Bree:** en voor **Ruispoogende**; **Smalle.**

Tot het XV. Hooftstuc des II. Boex.

In't 15. Hooftstuc des 2. Boex, heb ic de twee Middetrappen genoemt **Boovemiddeltrap** en **Ondermiddeltrap.** Maer acht nuu nutter, datmen die **Hooch-middeltrap** en **Laechmiddeltrap** heete: om datmen den naem Boovemiddeltrap en Ondermiddeltrap zoude moogen gebruiken, om door geene te betikenen[1)] een geslacht dat de Opper en Naest-oppertrappen begrijpt; en door deeze een dat de Laechste en Naestlaechste trappen.

Den naem *Mutae* of *Aphona* heb ic de Doovluiders, of Letteren vanden eersten trap toegeëigent: maer houde nuu datse beeter de Smoorletteren alleen toegepast

1) 1. beteikenen

mach worden: en datse oover zulx doorgaens te vertaelen zy **Gesmoorde** of **Geluitpoogende/** en ooc wel **stomme.** Want de Grieken onder de *Aphona* alleen Smoorletteren begrijpen: uitgenoomen datse de *Aspiratae* ooc daer onder vervatten, die elc uit een Gesmoorde en Vryje letter bestaen. 'T welc eevewel alleen ten aenzien van haer Smoorletter geschiet. Zoo doen ooc de Latijnen, behalven datse de **g** en **f** daer onder brengen, die nuu Vryje letteren zijn. 'Twelc ic meen door toeval geschiet te zijn. naemelijc aengaende de **g/** door dat die eertijts als een Smoorletter is uitgesprooken geweest (gelijc ooc **c** in alle geleegentheit) en daerom te recht doe onder de *Mutae* gestelt. En ondertussen haer geluit veranderende, heeftmen die onverstandelijc eevewel onder 'tselve geslacht laeten blijven (gelijc ooc mette **c** ten deele geschiet). Of, men heeft de **g** onder de *Mutae* gebracht, om datmen de Griexe *γ* mette zelve heeft beteikent, geen eige Merc daer toe hebbende: en ondertussen het onderscheit niet verstaende, die onder een geslacht met de *γ* gestelt. Maer belangende de **F/** die is waerschijnelijc daer onder gerocht, om dat haer Streepletter van de *γ* is afcomstich, als bestaende uit twee *Γ Γ* op malkanderen gestelt: en daerom heeftmenze dommelijc gezet onder 't selve geslacht, daer de *Γ* onder staet. Zulx dat die wel doen, welke deeze onder de *Mutae* niet en tellen.

Van Tussesoortletteren.

Onder de soorten van letteren, die alleen in trappen van zeekere eigenschap verschillen: hooren ooc Letteren die in't midde van zulken onderscheit uitgesprooken worden, of konnen worden; en die daer oover tot bei de soorten, tusse welke zy koomen, moogen gebracht worden, en **Tussesoortletteren** geheeten. En zijn I. **Tussedierletteren.** Welke weeder zijn 1 Tusseknoc-en-lelletteren. 2 Tusselel-en-wortellett. 3 Tussewort-en-achtermidlett. 4 Tusse-achtermid-en-midlett. 4 Tussemid-en-vleislett. 5 Tussevleis-en-beenlett. Anders ooc 1 Tusseknoc-en-lellett. 2 Tusselel-en-heemeltlett. 3 Tusseheemelt-en-tandlett. Ic en stel hier geen Tussetand-en-lipletteren, om dat icker acht geen te weezen. By Voorbeelt, de **ee** in **weerdich/ veerdich/** worden dicwils tussen het Ahtermidde[1)] en Midde uitgesprooken: zulx datse dan zijn Platte Tusseachtermid-en-midlet-teren, en vry staet die te beteikenen met **ae** of met **ee**; gelijc ooc beide geschiet. II. **Tusseholle.** Die voorder zijn 1 Tusseplat-en-hol-achtige, 2 Tussehol-achtich-en-holle. Als de **e** in ic **sterf/** luit dikwils tusseplat-en-hol-achtich: en mach daerom, of met **e/** of met *ĕu* geschreeven worden. III. Tussebree-en-smalle. Als de **ch** in ic **weech/** de **s** in ic **raes/** de **f** in ic **leef/** de **t** in **mont/Got** /luiden dicwils zoo: en moogen dan ooc met **g/ z/ v** en **d** beduit worden.

Van der Woordleeden Holheit en Breete.

Nae de Holte zijn de Woordleeden I. Effeholle. Die weeder zijn 1 Platte, 2 Hol-achtige, 3 Holle. II. Schilholle: daer vander naeu in't gebruic zijn; ten zy by de

1) 1. Achtermidde

Zeewen eenige Voorhol-achtige-achterplatte: als **hɔ̊ at/ gɔ̊ a.** De Cleefsels der Woordleeden zijn haer naeste grondletter in holte gelijc. Als in **gans/ vaert/ velt/** zijn de Cleefsels plat: in **gɔ̊rt/ kɔ̊ɔ̊l/ keur/** hol-achtich: in **gom/ koot/roet/**hol: in **hɔ̊at** het voorcleefsel hol-achtich en het naecleefsel plat. Nae de Breete zijnze I. Effebree. Die weeder zijn, 1 Smalle: als **schat/ strac.** 2 Bree: als **brod/ hemd'/ vreezende/ donzde.** II. Schilbree. Die weeder zijn 1 Voorsmalle: als

de eerste Leeden in **taelde/ paerden.** 2 Naesmalle: als **bont/ baert/ zaech/ vraecht.** Hier van stel ic in deezen Reegel, 1 Alsser alleen in een Cleefsel van een Woordlit, 't sy in't Nae, 'tsy in't Gezoomde Tusse-cleefsel, een of meer Doove Letteren. Al de Letteren van een Woordlitcleefsel zijn van eenderlei Breete. Zulx datmen quaelijc schrijft **Godt/ deugt/ 'tgaet/ 'tvaert.** Dit heeft ooc plaets inde Tussekleefsels: als in **vraegde/ bonzde/ leevde/ loodzbier/** voornaemelijc alsse gezoomt zijn: want anders en ist niet nootsaekelijc. Quaelijc schrijftmen dan, **vraechde/bonsde/ leefde/** &c.

Vande verandering die in eenige Letteren door de Ontlassing veroorzaect.

Wanneer de letter, die inde Litlassing tot een zoom gemaect wort, een doove Letter is: zoo verandert die van Breete in de volgende geleegentheeden. I. Inde Schuivende Ontlassing verandert die altijt: zooze inde Verlenging gewoon is verandert te worden; en zooder een Letter van hooger trap naevolcht. Als in **gron$\underline{\text{d}}$ ijs/ goe$\underline{\text{d}}$ aerdich/ gron$\underline{\text{d}}$letter/ gron$\underline{\text{d}}$woort;** van **gront-ijs/ goet-aerdich gront-letter/ gront-woort:** daer de **t** een Zoom wordende, van Breete verandert: om dat zulx in't verlengen van die woorden ooc gebeurt (Want men zeit **Gront/ gronden; goet/ goede**); en om datter een hooger Letter aen volcht, naemelijc **i/ a/ l/ w.** Zoo ooc in **zuiglam/ zuigmamme/ lijveige.** II. Inde Treckende Ontlassing verandert die alleen, wanneerze een vryje Breeruiser is, en een Smalle doove daer voor komt; wordende dan een Smalle. Als in **erf$\underline{\text{c}}$ hoet/ uit$\underline{\text{c}}$ heef/ vis$\underline{\text{s}}$ op/ gront$\underline{\text{s}}$ op/ heerik$\underline{\text{s}}$ aet/vis$\underline{\text{f}}$ at/ zout$\underline{\text{f}}$ at;** van **erf-goet/ uit-geef/** &c. Want alsser een Bree doove voor gaet blijftse. Als in **rib$\underline{\text{z}}$ acken/** van **rib-zacken.** Doch dit valt weinich voor. Wanneerze een Bree Smoorletter, of Smalle doove is; blijftse wel altijt onverandert: maer indiender Doove voorgaen van een andere Breete, dan veranderen die, en worden de blijvende Zoomletter in Breete gelijc. Als in **regd$\underline{\text{b}}$ anc/ kaedz$\underline{\text{b}}$ aen/ kievidz$\underline{\text{b}}$ loem/ hand$\underline{\text{b}}$ oom/hondz$\underline{\text{d}}$ raf**; van **recht-banc/ kaets-baen,** &c.

Besluit.

H*ier hebt gy, beminde Leezer het geene ic vande Spreeckonst tot een eerste proef van mijn arbeit, goet gedacht heb voor deez' tijt in't licht te brengen. Indien ic bevinde dat dit in danc wort opgenoomen: zoo zal't my een spoor zijn, om veel andere niewe ontdeckingen, niet alleen die deeze Spreeckonst en andere eerste Schoolconsten aengaen, maer ooc die eenige hooger Weetenschappen betreffen voorder te bearbeiden, en oopenbaer te maeken. Waer van ic al oover lange merkelijke niewe gronden heb geleit, en alsnuu en alsdan noch legge, en daer op bouwe: alles tot Gods eer, en nut der Menschen, die uit des Heeren werken zijn naem zoeken te heiligen*.

Uu Heer die de Menschen met de treffelijke gaef der Spraec hept versiert: en my om dezelve te doorzoeken, en uuwe wonderlijke wijsheit, macht en goetheit daer uit te connen merken, en met deeze beschrijving andere te vertoonen, de zinnen, cracht, tijt, en geleegentheit, uit genaede hept gegeeven zy daer oover lof in eewichheit.

Oo grooten God, die Tong en Mont bereit,[+]
Tot Stof en Tuich om uuwe heerlijkheit
Daer uit en door te worden hooch gepreesen:
Geeft dat deez'konst doch mach een middel weezen,
Door welc dit wit staech worde recht geraect;
En uuwen Naem geroemt en groot gemaect.

[+]Psal. 8 3.

Waerschouwing aende Boekdruckers.

Ingevalle het gebeurde, dat iemant van voorneemen wiert dit boec, of heel, of ten deele te herdrucken: die zal verzocht en gewaerschout zijn zulx buiten mijn kennis niet te doen. En dit om reedenen, die blijken konnen uit het geene gezeit is in't begin vanden Anhang.